

**СТРАТЕГИЯ ЗА УСТОЙЧИВО
РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА В
ОБЩИНА БОТЕВГРАД
2019-2025 г.**

Съдържание:

Преамбюл	4
1 Фактори, налагащи стратегическо планиране на туризма в Община Ботевград	6
1.2. Външни фактори	6
1.3. Вътрешни фактори	9
2. Ресурсна осигуреност и ситуационен анализ	12
2.1 Ресурсна осигуреност	12
2.1.1 Териториален обхват	14
2.1.2 Природно наследство	14
2.1.3 Културно наследство	16
2.1.4 Материално-техническа база	17
2.2 Приоритетни видове туризъм и туристически продукти	20
2.3. Съпътстващи видове туризъм и туристически продукти.....	35
2.4 Туристически пазари и профил на туристите	39
2.5 Състояние на туризма в Община Ботевград	42
2.6 Нагласи и оценки на местното население	43
2.7 Потребителски оценки за туристическия продукт на Община Ботевград	48
2.8 SWOT анализ на туристическата дестинация	50
3. Фактори и предпоставки за устойчиво развитие на туризма в община Ботевград	52
3.1. Предпоставки за създаване на туристически бранд Ботевград	52
3.2. Туристическо райониране на община Ботевград	55
3.3. Укрепване и развитие на административния капацитет	61
3.4. Комуникационна туристическа политика на община Ботевград	64
4 Основни принципи и стратегически цели	66
4.1 Основни принципи	66
4.2 Визия и мисия	67
4.3 Стратегически цели	68
5 Стратегически приоритети	68
5.1 Стратегически приоритет 1: Създаване на туристически бранд Ботевград. Маркетинг и реклама	69
5.2 Стратегически приоритет 2: Развитие на туристическите зони в община Ботевград и създаване на регионален туристически продукт	73
5.3 Стратегически приоритет 3: Подобряване на общата инфраструктура и достъпността на средата	75
5.4 Стратегически приоритет 4: Институционално развитие, координация и партньорство със заинтересованите страни	77

5.5	Стратегически приоритет 5: Устойчиво развитие на специализирани видове туризъм на територията на община Ботевград	79
5.6	План за действие за изпълнение на стратегическите приоритети	86
6	Финансиране	90
7	Европейската система от показатели за устойчиво управление на туристическа дестинация (ETIS)	92
7.1	Същност и особености на Европейската система от показатели за устойчиво управление на туристическа дестинация (ETIS)	92
7.2	Ползи от прилагането на Европейската система от показатели за устойчиво управление на туристическа дестинация (ETIS)	92
7.3.	Процес на прилагане на Европейската система от показатели за устойчиво управление на туристическа дестинация (ETIS)	92
8	Система за мониторинг и оценка	93
8.1	Същност и принципи	93
8.2	Индикатори за мониторинг и оценка и периоди за наблюдение	94
8.3	Форма на представяне на резултатите	95
8.4	Отговорности	95
8.5	Публичност	95
8.6	Необходими разходи	96
	Приложения	97

Преамбюл

Стратегията за устойчиво развитие на туризма в община Ботевград 2019-2025 г. формулира и утвърждава цялостна интегрирана визия за туристическото развитие на Община Ботевград и е предназначена да служи на община Ботевград като основа за провеждане на целенасочена и координирана с другите икономически сектори политика и да консолидира дейността на заинтересованите страни за повишаване на икономическите, социалните и екологичните ползи от развитието на туризма.

Настоящият документ определя стратегическата рамка и политиката на община Ботевград за устойчиво развитие и управление на туризма. Той систематизира стратегическите цели и основните приоритети, координира други свързани във времето и пространството програмни и стратегически документи, активности и инициативи свързани със сферата на туризма, които ще се изпълняват с участието на разнородни партньори, следвайки общите приоритети на развитието на община Ботевград, определени в действащите и нови стратегически документи на местно, регионално, национално и европейско ниво.

Стратегията за устойчиво развитие на община Ботевград като туристическа дестинация и планът за действие към нея са с времеви хоризонт 2019-2025 г. Те представляват основа за съвместни действия на всички заинтересовани страни за оптимално развитие и устойчиво оползотворяване на туристическия потенциал на региона.

Стратегията е разработена в изпълнение на чл. 12 от Закона за туризма, в съответствие с основните нормативни и стратегически документи на национално, регионално, областно и местно ниво, пряко или косвено свързани с развитието на туризма в община Ботевград в т.ч. Национална стратегия за регионално развитие, Закон за туризма, Закона за устройство на територията, Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в република България 2014-2030 г., Стратегически план за културния туризъм, Регионален план за развитие на ЮЗР, Областна стратегия за развитие 2014-2020, Програма за развитие на туризма в община Ботевград 2016-2020, приета с Решение на ОбС № 239/29.09.2016 г. и актуализирана с Решение на ОбС № 162 от 26.07.2018 г., Общински план за развитие 2014-2020 г., Интегриран план за градско възстановяване и развитие (ИПГВР) на гр. Ботевград 2014-2020 г., Стратегия за управление на общинската собственост 2016-2019 г., План за действие на община Ботевград за подкрепа на интеграционните политики, Общинската стратегия за развитие на социалните услуги 2016 – 2020 г. приета с Решение на ОбС № 38/25.02.2016 г. Използваният подход, методите и принципите при разработването на Стратегията за устойчиво развитие на туризма в община Ботевград, гарантират в значителна степен, че стратегическият документ е в съответствие с нормативните изисквания в областта на регионалното развитие и туристическото райониране на България, както и с определените национални и регионални цели и приоритети на устойчивото развитие на туризма в България.

Основополагащи при разработване на документа са резултатите и препоръките от Проучването на туристическия потенциал, условията и възможностите за развитие на туризма в Община Ботевград, проведено в периода юни-ноември 2017 г., в т.ч. Ситуационен анализ на туристическата среда в Община Ботевград; практически препоръки за изработване и изпълнение на Комуникационна стратегия за позиционирането на община Ботевград като туристическа дестинация; резултати от проведените анкетни проучвания сред местната общественост и посетителите на общината; резултати, обсъждания и предложения генерирани по време на теренните изследвания и проведените срещи с формираните четири тематични работни групи в

направления материално и нематериално културно наследство, природа, спорт и образование; фокус групи с представители на местната власт, културни и просветни дейци, местен бизнес и месни лидери на мнение; двете срещи за сътрудничество с представители на съседните общини; предложения и насоки за развитие на туризма, систематизирани и обобщени във финалния доклад от проучването.¹

Основните предизвикателства за подготвянето на настоящият документ са свързани с характера на отрасъла туризъм, липсата на обща визия, целенасоченост и съгласуваност от гледна точка на туризма в множеството официално приети нормативни и стратегически документи, както и липса на опит и традиции в туристическия сектор на община Ботевград и целенасочени местни политики. Сериозно ограничение е липсата на единна и детайлна статистическа информация за динамиката на туристическото развитие и реалния принос за местната икономика.

Общинската администрация се стреми да работи активно в подкрепа на всички стратегически инициативи в икономическия и социалния живот на Ботевград, сред които туризмът се явява като съпътстващ отрасъл, допринасящ за изграждане на положителен имидж, общностно развитие, подобряване условията на средата и насърчаване на предприемачеството при дребния и среден бизнес. Туризмът стимулира развитието на свързаните с него икономически дейности, подобряване на състоянието на градската среда и повишаване на качеството на живот на жителите и гостите на общината. Ботевград има предпоставки за утвърждаване като атрактивна, гостоприемна и иновативна туристическа дестинация, но и сериозни ограничения свързани с неразпознаваемостта, недостатъчната материално-техническа база, достъпността на туристическите обекти и маршрути.

В този смисъл ролята на община Ботевград е:

- Да регулира и контролира туристическите и свързаните дейности в предвидените по ЗТ, местното законодателство и други закони случаи;
- Да лидерства процеса на формиране и прилагане на целенасочена, съгласувана и устойчива туристическа политика на общината.
- Да координира интересите и усилията на заинтересованите страни в контекста на туристическото планиране, формирането и реализацията на туристическия продукт и интегрираните маркетингови комуникации;
- Да мотивира туристическия бизнес, местната общност, свързаните сектори към поведение (отношение, партньорства и действия), допринасящо за устойчиво развитие на туризма.
- Да допринася за благоустрояване на туристическата среда, подобряване на достъпа до туристическите обекти и маршрути, тяхното популяризиране, цифровизация и туристическа интерпретация.

¹ Виж повече тук: <http://botevgrad.bg/obshtina/view/targoviya-i-turizam-84>

1 Фактори, налагащи стратегическо планиране на туризма в Община Ботевград

Външната среда очертава макроикономическата рамка и факторите, които влияят за развитие на туризма. Мястото и ролята на община Ботевград в макроикономическата рамка на регионално ниво е отразен в анализиранияте стратегически и програмни документи.

Регионалният план за развитие на Югозападния регион за планиране 2014-2020 г. определя общинския център като един от петте града, които допълват и балансират областните центрове - малък град в периферни селски и планински райони с надобщинско значение в сферите икономика, социална сфера, образование, наука и култура, град от 4 ниво с микрорегионално значение на територията на група общини. Според Областна стратегия за развитие на област София-град 2014-2020, Община Ботевград попада в зоната на активно влияние на столичния град, в която се осъществяват взаимодействия между градските и селските територии и основните трудови пътувания. Според Областна стратегия за развитие на Софийска област 2014-2020, Община Ботевград попада в район за слаба целенасочена подкрепа /VI група/, което означава че се намира в значително по-благоприятно положение на фона на други общини от областта. Това се дължи на факта, че общината отговаря на по-малко от 4 показателя от разгледаните в областната стратегия, а именно: показател 2. равнище на средната работна заплата, по-ниско от средната стойност за страната за последните три години; показател 5. гъстота на населението под 70 души на един квадратен километър; показател 7. над 30 на сто от населените места са без изградена канализационна мрежа. Удовлетворява частично критериите по показател 1. нетни приходи от продажби на един жител под 70 на сто от средната стойност за страната за последните три години. За периода 2009-2013 г. общината е подобрила състоянието си с едно ниво (т.е. отговаря на един показател по-малко). Националната концепция за пространствено развитие за периода 2013-2025 г. определя община Ботевград като община с потенциал за развитие на културен туризъм, част от територията с концентрация на културни ценности „Западно културно пространство“. В Общинският план за развитие на община Ботевград е предвидено да се предприемат мерки за възстановяване и съхранение на културно-историческите ресурси и предлагане на конкурентни и търсени от пазара специализирани форми на туризъм, което ще допринесе за увеличаване на приходите от туристическата дейност и повишаване на трудовата заетост на населението.

1.1. Външни фактори

Политически фактори. Развитието на туризма зависи в голяма степен от ангажираността на публичния сектор, тъй като този бизнес е твърде интегриран с другите публични услуги: водоснабдяване, електроснабдяване, интернет-достъп и комуникации, благоустрояване на населените места, състояние на транспортната инфраструктура, достъп към и до туристически атракции и обекти, чистота, здравеопазване, сигурност. Наличието или липсата на проекти, подкрепящи туристическата инфраструктура върху определена територия имат съществено значение за конкурентоспособността на туризма. Затова и политиката на общинските власти и тяхното отношение към проблемите на сектора са сред ключовите фактори за развитието на една туристическа дестинация.

В контекста на политическа среда в България, община Ботевград се намира в сравнително благоприятно положение. Кметът на общината демонстрира политическа

воля за развитие на туристическия сектор и готовност за целеви действия в тази посока. Създаден е Консултативен съвет по въпросите на туризма в нов състав от 29.09.2017 г. В състава на Консултативния съвет участват с равен брой представители на местната администрация и на общинския музеи от една страна, а от друга страна на туристическите сдружения, вписани в Националния туристически регистър, както и други физически и юридически лица, които имат отношение към развитието на туризма. Изпълнен е проект, с подкрепата на евро-фондовете за възстановяване на обект на историческото наследство – «*Боженишки урвич*», чиято социализация го прави достъпен за посещение и едновременно с наличната хотелска база формират една от атрактивните точки за посещение в общината. Наличието на защитени територии в близост и атрактивен ландшафт, разкриващ панорамни гледки към Балкана и Ботевградската котловина, допринасят за съчетанието на културно-историческо наследство и съхранена природа.²

Икономически фактори. Благосъстоянието и стандарта на живот на населението оказват значително въздействие върху потреблението на туристически услуги. Повишението на доходите през последните години в България, както и в съседната Румъния е благоприятна възможност за разширяване на туристическото предлагане, включително и в община Ботевград. Като цяло е налице благоприятна и относително стабилна икономическа среда за развитие на туризма в общината. След периода на масово кредитиране на всякакви по обем туристически инвестиции до 2008 г. последва тотална стагнация по отношение на подкрепата за създаване на хотелска и ресторантска база. Днес, все още доверието на кредитните институции към малките предприятия е слабо, което ограничава средствата за реализиране на бизнес проекти в туризма. Банките са със завишени условия и качествени изисквания за финансиране към предприятията и проектите, което допълнително затруднява получаването на кредити.

Социо-културни фактори. Социалните и културни изменения, наред с демографската криза, които динамично променят средата в България, обуславят и нова мотивация за пътуващите. Днес туристите планират своите пътешествия с цел да опознаят колкото се може повече атракции за колкото се може по-кратък престой. Този стил на туристическо потребление обуславя по-кратки, но динамични пътувания. Туристите лесно променят предпочитанията и изискванията си, търсят все по-профилирани продукти и подробна и достоверна информация за тях чрез самостоятелни проучвания в Интернет. Преди окончателното решение за покупка сравняват характеристиките и цените от няколко туристически оферти и все повече търсят възможности за социални и културни взаимодействия с представители на общността-домакин, с което нараства ролята на събитийния туризъм, особено за дестинация, като Ботевград.

Съществува тенденция броят на хората в третата възраст прогресивно да се увеличава. Те ще бъдат по-здрави и ще разполагат с повече доходи, отколкото в миналото. Много от тях ще се пенсионират по-рано и ще имат повече свободно време, което да посветят на туризъм. Тази тенденция може леко да бъде забавена заради увеличаването на възрастта за пенсиониране. В този смисъл броят на опитните туристи ще нарасне с много по-бързи темпове от туристическото развитие. Всички тези влияния ще доведат до повишаване на изискванията към качеството, комфорта и сигурността на средствата за настаняване и транспорт и ще насочат маркетинговите стратегии в тази

² Ситуационен анализ на туристическата среда в Община Ботевград 2017, извършен в рамките на Проучване на туристическия потенциал, условията и възможностите за развитие на туризма в Община Ботевград

посока. По-търсени ще бъдат индивидуалните програми, които се провеждат извън натоварения сезон и включват релаксиращи възможности за забавление.³

Намаляването на броя на членовете в семейството ще доведе до по-високи доходи на човек, а от там – и до по-големи възможности за почивка. Това неминуемо ще доведе до търсене на по-люксови програми. Ще се развият много успешно т.нар. *сити брейк* (познавателни посещения на градове през почивните дни) и други почивки в чужбина през ненатоварените периоди. Силен интерес ще предизвикат и възможностите за морски рекреационен туризъм през зимата.

Технологични фактори. През последните години образователното равнище на пътуващите се повиши, а това се отразява пряко върху създаването на туристическия продукт. Изкуствата, историята и културата стават водещ мотив за пътуване и присъстват все по-трайно в туристическите продукти. Те отговарят по-пълно на душевните търсения на съвременния човек и задоволяват нуждата и желанието му да учи. Този факт води до повишено търсене на специализирани продукти и включване на културно-познавателни елементи в туристическите пътувания. Бурното развитие на информационно-комуникационните технологии води до формиране на нов тип потребители – т.нар. „онлайн туристи” – нетърпеливи, любознателни, комуникативни, с ярко изразена индивидуалност, активни потребители на информация в интернет – което е много добър шанс за развитие на туризма в общината, при тази непосредствена близост до най-голямото съсредоточие на туристически потребители в столицата на България.

Навлизането на Интернет и използването му за достъп до информация и представяне на туристически продукти ще продължи да се увеличава. Опитните туристи все повече ще организират сами своите почивки и ще резервират директно настаняване и други услуги. Ролята на туристическите агенции ще намалее, доколкото цели туристически пакети ще могат да бъдат закупувани директно от клиентите. Пазаруването по Интернет ще стимулира по-късните резервации. Увеличените възможности за поднасяне на информация за различните дестинации ще помогне на туристите да сравняват и ще доведе до по-голяма конкуренция в бранша. Достъпът до задълбочена информация за продуктите или дестинациите ще стане от по-голямо значение от дизайна на интернет страницата. Маркетингът на дестинацията ще увеличи важността си и ще стимулира посещенията на Интернет страниците и развитието на е-маркетинга.

Технологичните фактори оказват значително въздействие върху развитието на туристическата индустрия и особено на системата на дистрибуция на туристическите услуги и продукти, която допреди няколко години се базираше на мрежата от туристически агенции в по-големите градове. Сега вече особено силно влияние оказват технологичните иновации, като проучването и резервирането на туристически услуги чрез интернет и мобилни устройства може да се извърши от всяко селище на страната. Така новите информационно-комуникационни технологии позволяват на малкия бизнес и неразвити туристически райони да се промотират и излязат на пазарите със сравнително малки разходи наравно с утвърдени туристически дестинации.⁴

Екологични фактори. Всестранната човешката дейност и намесата в развитието на екосистемите интегрира компонентите на природната и социалната среда в единна околна среда. В контекста на туристическото развитие това означава, че природните дадености много често се обвързват с антропогенната среда в единен продукт, т.е.

³ Ситуационен анализ на туристическата среда в Община Ботевград 2017, извършен в рамките на Проучване на туристическия потенциал, условията и възможностите за развитие на туризма в Община Ботевград

⁴ Ситуационен анализ на туристическата среда в Община Ботевград 2017, извършен в рамките на Проучване на туристическия потенциал, условията и възможностите за развитие на туризма в Община Ботевград

елементите на природата и климата са в постоянно взаимодействие с човешките дейности. С времето здравето стана от съществено значение и туристите са все по-загрижени за него. Това със сигурност ще повлияе при вземането на решение за пътуване. Дестинациите, които не са считани за екологично чисти постепенно ще бъдат избягвани от туристите. Търсенето на активни ваканции в райони с чиста природна среда ще формира нуждата от изграждане на подходящи съоръжения за активни спортове. Ботевград като дестинация с традиции в спорта, подходяща надморска височина и параметри на климата, както и изградена материална спортна база има предпоставки да предоставя условия за краткотраен отдих и туризъм, свързан със спортни активности.

Според националния доклад от 2014 г. „Анализ и оценка на риска и уязвимостта на секторите в българската икономика от климатичните промени“ изменението на климата може да доведе до по-широко разпространение на горещите вълни, както и до по-чести наводнения и засушавания. Почти всички сектори са чувствителни към такъв метеорологични явления, но трите най-уязвими сектора са управлението на водите, селското стопанство и туризмът. В допълнение към климатичните промени, заплахата представлява и постоянният натиск върху околната среда, оказван и от другите икономически сектори. Генерирането на недостатъчно пречистени отпадъчни води, наличието на твърди битови отпадъци извън местата за депониране, качеството на атмосферния въздух през зимните месеци влияят върху компонентите на околната среда и водят до сериозни екологични проблеми, които или застрашават самия туристически обект/продукт, или достигат по-големи мащаби и засягат имиджа на целия район.⁵

Негативно влияние оказват също така някои замърсяващи производства на територията на общината резултат, от които е периодично обгазяване на града. При подбора на дестинация се включват и съществени фактори като качество на питейната вода и замърсяване на околната среда. Остарялата и амортизирана ВиК инфраструктура, честите аварии, влошеното качество на питейната вода, неработещите пречиствателни станции, които към момента представляват проблем за жизненият стандарт на местната общност, ще окажат неблагоприятно въздействие и върху туристическото предлагане и качеството на туристическия продукт. Използваното през зимния сезон за отопление твърдо гориво повишава в допустими норми концентрацията на замърсители във въздуха. В общината са налице неукрепени участъци на деретата на реките в населени места и заплахата от ерозионни процеси.

Въпреки наличието на изброените проблеми, природата в община Ботевград е съхранена в добра степен и предполага възможности за туристически посещения, в съчетание с потенциални обекти на природното и културно-историческото наследство. Екологичната обстановка в общината се характеризира с добри показатели по отношение чистотата на отделните компоненти на околната среда: атмосфера, води, почва.

1.2. Вътрешни фактори

Местоположение и транспортна достъпност. През територията на община Ботевград преминава път Е-79 Видин – Мездра – Ботевград – Благоевград – Кулата, който съвпада с трасето на паневропейски транспортен коридор №4, осигурявайки връзка с Румъния на север и Гърция на юг, както и път Е-83 Гара Бяла – Плевен – Ябланица – Ботевград, който осигурява връзка с област Ловеч. Основна транспортна ос е и път Е-772 Ботевград – Велико Търново – Варна. (Приложение 1)

⁵ Ситуационен анализ на туристическата среда в Община Ботевград 2017, извършен в рамките на Проучване на туристическия потенциал, условията и възможностите за развитие на туризма в Община Ботевград

Според Националната концепция за пространствено развитие, общинският център – град Ботевград има ключово разположение при развитието на главните меридиални оси по направление север-юг и играе важна роля за развитието на западната ос (Видин – Враца – София – Благоевград - Кулата), част от общоевропейски транспортен коридор № 4.

Икономическа характеристика. Ботевград се характеризира като добре развита индустриална община с ниска безработица, което влияе отрицателно върху развитието на туризма и насърчаване предприемачеството в туристическия сектор сред местното население, което не изпитва необходимост от допълнителни алтернативи за заетост. Основните отрасли в икономиката, които са характерни за общината са: електроника, химическа промишленост, металообработване, шивашка промишленост, хранително-вкусова промишленост, дървопреработване и производството на мебели. Търсените професии на пазара на труда в град Ботевград са съобразно фирмите, които развиват дейност на територията: професии в областта на електрониката и производство на електронни компонентни за автомобилната промишленост ("Интегрейтив Микроелектроникс България" ЕООД, "Сенсата технолоджис" ЕООД), шевното производство ("Граммер" АД), услугите - търговия, горско стопанство, строителство, сервизна дейност. В града функционира най-големият завод за електроника, в който се произвежда електроника за всички марки западни автомобили, където работят около 3000 специалисти. Разпределението на заетите в отделните икономически сектори е представено в *Приложение 2*.

Демографска характеристика. През последните десетилетия развитието на демографската структура в община Ботевград е повлияно от икономическата и социална ситуация в страната, от общите тенденции за намаляване и застаряване на населението, ниската раждаемост, намаляване броя на сключените бракове, отрицателния естествен прираст и засилените миграционни процеси. За периода 2007-2013 г. населението на общината постепенно намалява. По данни на НСИ към 2011 г. населението на Община Ботевград наброява 33 000 жители. (*Приложение 3*)

През последните 10 години се наблюдава тенденция към постепенно намаляване на населението, като от 2007 г. досега, броят на населението в община Ботевград намалява със 159 души, което е значително по-малък спад в сравнение със средните темпове на намаляване на населението за страната. По отношение на възрастовата структура на населението, 14.4% от населението на града попада в групата 0-14 години, приблизително 72.3% са в групата 15-64 години, а 13.3% от населението е на възраст над 65 години. По отношение механичния прираст на населението също се наблюдават отрицателни тенденции. Значителна част от младото население напуска града с цел по-добро образование и възможности за заетост, като се насочва към столичния град и по-големите градове.⁶

Официалните статистически данни за етническата структура на населението показват, че от 18619 души отговорили на доброволния въпрос за етническа принадлежност в град Ботевград, 91.4 % определят етническата си принадлежност като българска, 7.9% като ромска. Едва 20 души принадлежат към турската етническа група, а 33 – към друга. Броят на тези, които не се самоопределят е 83 души. На национално ниво са по-ниски стойностите на тези, които се самоопределят като българи (85). Стойностите на ромската етническа група са с 3% по-високи от тези на национално ниво, 1,4% по-ниски от тези на общинско ниво и 0,5% по-високи от тези на областно ниво. По неофициални данни през последните десетилетия ромското население се е

⁶ Виж повече в Интегриран план за градско развитие и възстановяване на град Ботевград за периода 2014-2020г.

увеличило неколkokратно. За броят и тенденциите липсват официални статистически данни.

Образование. Преди 2007 г. общината се характеризира с най-висок дял на населението висше и полувисше образование /11.4%/ и е една от двете общини с най-нисък дял на ниско образовано население за цялата София-област. По данни на НСИ, към 2011 г. населението на Община Ботевград с висше образование е 16.47%, със средно – 49.02%, с основно – 22.07%, с начално – 6.39%, с незавършено начално – 4.73%, а никога не са посещавали училище – 1.065%. *(Приложение 4)*

Учебни заведения има в повечето селища в общината, което наред с развитата икономика, влияе благоприятно върху демографските процеси. Трите гимназии в Ботевград и Колежът по енергетика и електроника към Технически университет – София са с насоченост към природо-математическите науки, електроника, механика и техника, в съответствия с индустриализирания порфил на общината. Липсват професионална гимназия или профилирани паралелки, които да обучават кадри със средно специално образование в туризма. Единственото учебно заведение, което предлага специалност „Туризм“ е МВБУ, но търсенето на управленски кадри в областта на туризма в общината е слабо и предлагането не отговаря на търсенето и пазарните условия. Различни форми на следдипломни квалификации, специализации и продължаваща форма на обучение, биха били подходящи за условията на Община Ботевград и обучението на кадри, които да бъдат ангажирани в туристическото предлагане. *(Приложение 5)*

Повишаването на качеството на образованието е необходимо условие за развитието на територията като конкурентноспособна и икономически стабилна. Професионалното образование като инструмент за повишаване на конкурентноспособността на човешкия капитал и повишаване на инвестиционната привлекателност следва да бъде приоритет.

Здравеопазване. Акредитираните лечебни заведения на територията на Община Ботевград са: МБАЛ-Ботевград ЕООД и Медико-диагностична лаборатория Ботевград ООД, които са разположени в общинския център гр.Ботевград. Освен тях за здравето на населението се грижат още няколко лечебни заведения, с амбулатории за индивидуална и групова практика и медико-техническа и медико-диагностична лаборатория. Селата, в които има изградена здравна служба са: Трудовец, Врачеш, Новачене, Скравена, Литакowo, Рашково, а тези, в които има обособени стаи за медицински прегледи в кметствата са: Боженица, Радотина, Гурково, Елов дол, Краево, Липница.

Най-голямо значение за Ботевград и региона има МБАЛ-Ботевград ЕООД - лечебно заведение, което се развива и утвърждава като регионална, диагностична и лечебна структура и извършва болнично лечение по основни и профилни специалности, за които има разрешение - вътрешни болести, кардиология, нефрология, гастроентерология, ендокринология и болести на обмяната, клинична алергология, пневмология, детски болести, акушерство и гинекология, хирургия, ортопедия и травматология, урология, анестезиология и интензивно лечение, неврология, офталмология, физикална и рехабилитационна медицина, образна диагностика, клинична лаборатория, микробиологична лаборатория, обща и клинична патология.

Социална структура на община Ботевград. В община Ботевград функционират 16 културни институции, 4 от които са разположени в общинския център: исторически музей, библиотека, читалище и кино. В останалите населени места културната дейност е организирана в читалищата. *(Приложение 6)*

Самодейните театрални състави, групите за автентичен фолклор и стари градски песни, съществуващи към всяко от читалищата в общината не само дават възможност за участие на населението в културния живот на общината, но имат значение за съхраняване на местните фолклорни традиции. С тяхно съдействие са се запазили

обредите, с които се отбелязват различните религиозни празници, като Бъдни вечер, Рождество Христово, Трифон Зарезан Лазаровден и Великден. Ежегодно съставите им вземат участие в различни фестивали, надпявания, концерти и събори, организирани на местно, регионално и национално ниво. Активната читалищна дейност и сравнително добрата материална база в Ботевград и по-голяемите села в общината, са предпоставка да обогатяване съдържанието на публичните прояви в отделните населени места в общината. Литаковската духовна музика, Ракитиновите празници, театралните формации и др. могат да допринесат да допълнителна самобитна атрактивност, свързана с Ботевградския край.

Още в Програмата за управление на община Ботевград за 2011-2015 г., по отношение на културата е предвидено пълноценно оползотворяване чрез съвременни иновативни практики на наличните ресурси в сферата на културата, развитие на традиционните празнични концертни изяви и организиране на нови иновативни културни събития, приобщаване на нови градски терени в сценичното арт-пространство в Ботевград- площи, междублокови пространства и паркове, градинки, реставриране и поддържане паметниците на културата в Ботевградска община. Реално след 2016 г. стартират някои иновативни събития и опит за осъвременяване на традиционните празници. Въпреки реализираните проекти до момента и проектите, които са в процес на реализация, насочени към популяризиране на културните традиции и образ на дестинацията, предвидените мерки са недостатъчни. Необходими са мерки за опазване, консервация, социализация, промоция и реклама на културните ценности, както и ремонт и оборудване на читалищата във всички населени места в общината⁷.

Комунално-битови нужди. Към 2013 г. всички населени места в общината са електрифицирани и не се налагат действия за усъвършенстване на системата. Към 2013 г. в общинския център са газифицирани всички детски градини, основни училища, болницата и сградите в централната градска част, а през последните години се извършва успешно газифициране на части от населените места в общината. За периода 2007-2013 г са предприети мерки за изграждане и рехабилитация на водоснабдителната и канализационната система в общината, които са неефективни и недостатъчни. Въпреки предприетите до момента действия в повечето населени места все още съществуват проблеми и се налага подмяна на водоснабдителна и канализационна мрежа и изграждане на нова. Чеситите аварии на водоснабдителната система в общината, както и недостига на водни ресурси в някои от селата, се явяват ограничителен фактор за развитието на туризма.

2. Ресурсна осигуреност и ситуационен анализ

2.1 Ресурсна осигуреност

Ресурсната осигуреност на общината включва предимно туристическите ресурси – природни и антропогенни и условията за развитие на туризма – състояние на наличната материално-техническа база (МТБ), достъпността и атрактивността на туристическите обекти и маршрути. Местните условия и ресурси определят рамката на възможностите и ограниченията, свързани с развитието на туризма в краткосрочен, средносрочен и дългосрочен план. Задълбоченият анализ и оценка на ресурсната осигуреност на община Ботевград ще допринесе за правилно дефиниране на основните приоритети и

⁷ Виж повече в Общински план за развитие 2015-2020 г.

стратегически цели и формиране на практически ориентирани и реалистични местни туристически политики.

Община Ботевград разполага с разнообразен, но ограничен и недостатъчно усвоен ресурсен потенциал, развитието на който ще допринесе за: диверсификация и подобряване на качеството на локалния туристически продукт; възможност за целогодишно туристическо предлагане; повишаване на посетителския интерес, насърчаване на предприемачеството за развитие на селски туризъм и разширяване на материално-техническата база (МТБ); създаване на трудова заетост в по-малките населени места в общината, чрез предлагане на специализирани услуги, свързани с местната култура, развитие на занаяти, производство и предлагане на местна продукция и др.; повишаване на конкурентната способност на специализираните туристически продукти, чрез прилагане на нови форми на пространствена интеграция, включително и регионален туристически продукт със съседните общини;

Насоките за устойчиво развитие на туризма на локално ниво са свързани особено тясно с трите основни приоритета на Стратегия „Европа 2020”: а) за устойчив растеж, чрез по-ефективно използване на ресурсите за насърчаване на по-екологична и по-конкурентоспособна икономика и б) за приобщаващ растеж – постигане на социално и териториално сближаване чрез ефективно интеграционно териториално управление, основаващо се на разкриване и оценка на ресурсния потенциал на община Ботевград.

Във връзка с гореизложеното е необходимо разкриването на съществените характеристики и особености в пространственото разпространение на природните и антропогенни туристически ресурси, техният потенциал за устойчивото развитие на туризма в община Ботевград и оценката му от гледна точка на възможността за прилагане на нови подходи в пространствената организация, координация и териториалното управление на туризма на местно ниво в съответствие с европейските политики в сферата на устойчивото туристическо развитие (ESTG 2007). Резултатите ще помогнат за решаването на една от главните задачи за планирането и формирането на местните туристически политики в туризма: постигане на интегрирано туристическо развитие на териториалните единици (селища и туристически микрорайони – туристически зони, туристически ядра, туристически места и туристически точки) и на цялата община като административно-териториална единица.

В основата на методическата рамка е залегнала разработена методика за оценка на туристическия потенциал по примера на Попова (2011), както и теоретико-методически постановки от съвременната политическа европейска практика, разглеждащи туризма като: силно динамично явление, което протича пространствено неравномерно и води до възникването на териториални диспропорции в развитието му на различните пространствени нива; разбирането, че проблемите, свързани с организацията и управлението на туризма възникват и се разрешават в местните общности (общински и селищни), поради което основна ключова роля имат местните власти и местните неправителствени туристически организации; именно на местно ниво следва да се формулират и реализират политиките за устойчиво и балансирано усвояване на природните и антропогенни туристически ресурси; туристическите ресурси са основен териториално-локализиращ фактор на туризма, влияещ при формирането и функционирането на регионалните и местни туристически структури на различните пространствени нива, включително общини, градове и села; качествените и количествените характеристики на туристическите ресурси са една от причините за хоризонталните различия при развитието на туризма, водещи до формирането и развитието на разнородни териториални структури със специфични характеристики: капацитет, комфорт, надеждност, устойчивост и ефективност, което от своя страна обосновава необходимостта от въвеждането на типови критерии за анализ и оценка на

ресурсния потенциал. Типовите критерии за анализ и оценка на ресурсите са свързани с някои основни количествени и качествени параметри на ресурсите: атрактивност, разнообразие, обем, териториален характер, необходимост от опазване.

Изложените основни теоретични постановки очертават ключовите съдържателни аспекти на методиката, а именно: 1) прилагане на локален подход (на ниво община) при разкриване, измерване, анализ и оценка на ресурсния потенциал за устойчиво развитие на туристическа дестинация; 2) необходимост от научно-обосована методика с практически-приложен характер за бърза и точна оценка на ресурсния потенциал за устойчиво развитие на туристическа дестинация; 3) въвеждане на опростени типови индикатори/критерии, които да се прилагат за бърза и точна оценка на ресурсния потенциал в отговор на конкретни нужди на туристическата управленска практика: за целите на териториалното управление, за целите на регионалния маркетинг, диверсификацията на туристическия продукт и др.

Прилагането на методиката ще позволи да се разкрият регионалните различия в пространственото разпределение на туристическите ресурси и да се дефинират конкретни приоритети на местната власт в организацията, планирането и териториалното управление на туризма. Ограничителен фактор се явява липсата на типови индикатори за оценка на различните характеристики, свойства и качества на туристическите ресурси, което налага използване на нов подход за разкриване, измерване и оценка на туристическия потенциал.

Въвеждането и обосновката на опростени типови индикатори, характеризиращи общите и специфични особености на ресурсния потенциал, използване на съвременен ГИС метод за регистриране и обработка на информацията, позволява създаването на база данни, която може да бъде допълвана и интерпретирана за различни цели, като същевременно позволява съпоставяемост на данните с бъдещи изследвания за установяване на настъпили промени. Сравнителната оценка е неотменим елемент на мониторинга на туристическото развитие при управление на туризма на местно ниво, а получените резултати от прилаганата методика дават отговори на важни управленски въпроси за: актуална териториално диференцирана оценка на ресурсния потенциал и идентифициране на основните проблеми във връзка с пространствените различия в разпространението му; най-перспективни туристически зони, ядра и места за развитието на специализирани видове туризъм; актуализирана типология въз основа на идентифицирания по обем, структура и степен на усвоеност ресурсен потенциал за прилагане на подходящи пространствено диференцирани политики за развитие на специализирани видове туризъм, формулирани въз основа на информирани управленски решения; създаване и поддържане на актуална териториално и видово диференцирана база данни за ресурсния потенциал на локално ниво.

Използването на опростени типови критерии за провеждане на оценки на ресурсния потенциал на местно ниво дава възможност за получаване на точна оценка за същностните особености и специфики в пространствените характеристики на ресурсите и прилагане на нови подходи при анализа им в съответствие с новата концепция за пространствена организация, осигуряваща кокурентна способност на туристическия продукт. По-добро пространствено координиране и териториална интеграция на трансграничните проекти ще се постигне чрез проектна синергия и прилагане на новите форми на пространствена организация на туризма: трансгранични културни коридори и туристически зони към основните от тях.

Успешното ѝ прилагане е свързано с въвеждане на туристически мониторинг на местно ниво, генериране на информационна база данни по ключови типови критерии, разработване на систематизирани инвентаризационни списъци на туристическите обекти на територията на общината, провеждане на регулярни и систематични проучвания на

туристическия ресурсен потенциал: обем, разнообразие, степен на усвоеност и пространствена конфигурация чрез прилагане на унифицирана методика за осигуряване на съпоставимост на резултатите като база за вземане на информирани решения.

2.1.1 Териториален обхват

Община Ботевград се намира в Югозападен район за планиране и е четвъртата по големина община в област София. Заема площ от 519 км² или 7.3% от площта на областта. Разположена е географски в Северна България, в едноименната котловина с елипсовидна форма в направление северозапад-югоизток между Стара планина и Предбалкана на площ от около 500 кв. км. със средна надморска височина от 348 м. В административно отношение тя граничи с общините: Правец, Етрополе, Горна Малина, Елин Пелин, Своге, Мездра и Роман, първите две сред които са утвърдени дестинации на картата на българския туризъм. Общината е съставена е от 13 населени места – общинският център град Ботевград и дванадесет села: Боженица, Врачеш, Гурково, Еловдол, Краево, Липница, Литаково, Новачене, Радотина, Рашково, Скравена и Трудовец. (*Приложение. 1.*)

Географското положение на община Ботевград, предполагат успешното развитие на разнообразни форми на туризъм. Близостта на столицата и отлични транспортни комуникации: летище, гранични пунктове и магистрали са изключително благоприятни фактори, които стимулират привличането на постоянен туристопоток на територията на общината. Близостта на община Ботевград до София, както и до няколко утвърдени вече туристически дестинации е изключително благоприятен фактор, който би могъл да тласне цялостно туристическото развитие на района.

2.1.2 Природно наследство

Община Ботевград се намира в Ботевградска котловина - естествено понижение в Западния Предбалкан, разположена между планините Било и Мургаш на юг, Голема планина на югозапад и Ржана планина на северозапад, които са част от Западна Стара Планина. На север и северозапад котловината опира до склоновете на планинските ридове Гола глава и Лакавица, части от Предбалкана. При село Разлив чрез ниския праг Лопатна котловината се разделя на две части – на запад същинската Ботевградска котловина, а на изток малката Правешка котловина. По южната периферия на котловината преминава условната граница между Предбалкана на север и Стара планина на юг, като дължината ѝ от северозапад на югоизток е около 30 км, а максималната ѝ ширина е 12 км.

Релефът ѝ като природен туристически ресурс е предпоставка за развитие на различни форми на алтернативен туризъм: приключенски и екстремен, планински пешеходен туризъм екстремни форми на туризъм, къмпингуване и други, което може да бъде стимулирано, чрез изграждане на дребно-машабна туристическа инфраструктура, GPS заснемане на маршрути водещи до тях, публикуване на информация в уеб платформата за туризъм на Община Ботевград – visitbotevgrad.com. Най-подходящи за развитието им са селата Боженица и Липница.

Специфичните биоклиматични условия са подходящи за развитието на устойчив туризъм в Ботевград. Климатичните условия благоприятстват развитието на спорта и спортния туризъм. Необходимо е обаче да се отчете, че негативно влияние оказват температурните инверсии в Ботевградската котловина, които обуславят района като не е

особено благоприятен за туристически посещения през летните и зимните месеци. Друг отрицателен климатичен фактор са мъглите, характерни за Ботевградската котловина.

Речните ресурси са ограничени за практикуване на водни спортове на територията на общината, в съчетание с площта на язовир „Бебреш“ обуславя потенциал за развитие на риболовен туризъм. Най-подходящи за риболов са яз. „Бебреш“ и р. Бебреш и в двете посоки на течението при с. Боженица.

Община Ботевград разполага с богато биологично разнообразие, което обаче не е добре проучено и възпрепятства екотуристическото предлагане. За целите на екотуризма е необходимо да се извърши задълбочено проучване на видовото разнообразие в териториите с атрактивен ландшафт и съхранена природна среда, за да се идентифицират специализирани екотуристически локации и маршрути. На територията на община Ботевград има 9 малки защитени територии: 1 поддържан резерват, 3 природни забележителности и 5 защитени местности, както и части от три защитени зони Натура 2000. (*Приложение 7. и Приложение 8.*)

Защитените територии и защитени зони включени в европейската мрежа Натура 2000 все още не са пригодени за целите на туризма. Тяхната атрактивност и популяризиране могат бъдат свързани с въвеждането на международни стандарти като създаване на защитени ландшафти и биосферни паркове, част от програмата на ЮНЕСКО. Плана за управление на ПЗ „Училищната гора“ позволява изграждане на туристически маршрути, което е потенциал за развитие на екотуризма в съчетание на други видове туризъм в района на Боженишки урвич.

2.1.3 Културно наследство

Община Ботевград разполага с разнообразни обекти на материалното културно наследство: археологически, исторически и религиозни. Малка част от тях обаче са достатъчно атрактивни и достъпни за туристите, което налага необходимост общинското ръководство да предприеме мерки за подобряване на функционирането им.

На територията на Община Ботевград са запазени останки от старобългарски крепости, църкви, скални надписи, кладенци, паметници от античността и средновековието, римска крепост, манастир и редица паметници с местно значение. (*Приложение 9.*)

Културното наследство в град Ботевград е представено от архитектурно-строителни и исторически паметници с национално и местно значение. В града има 2 паметника на културата с национално значение. На територията на общината се намират и други 5 обекта, категоризирани като паметници на културата с национално значение - 4 в землището на с. Боженица и 1 на югоизток от град Ботевград в близост до „Арабаконашкия проход“. (*Приложение 10.*)

На територията на общината има няколко църкви и манастири: храм "Свето Възнесение Господне", храм "Успение на Пресвета Богородица" и манастир "Св. Рождество Богородично" в м. Зелин, Врачешки манастир „Св. Четиридесет мъченици“, западно от с. Врачеш, Скравенски манастир „Св. Николай“ на североизток от с. Скравена, манастир „Св. Георги“, с. Трудовец.

Часовниковата кула и паметникът-костница в с. Скравена са част от 100-те национални туристически обекта. Манастирът „Св. Николай“ в с. Скравена с вековният дъб-цер в двора му, също представляват обект, който предизвиква интерес за туристите, но тъй като манастирът е затворен за посещения е отпаднал от 100-те национални туристически обекта, което води до отлив на туристи.

Много от формите на нематериалното културно наследство – характерни обичаи, обреди, вярвания, художествено-изпълнителско изкуство, кулинарни традиции и други

се проявяват по време на религиозни и светски празници. Те се съхраняват и изпълняват от местното население, както и от фолклорни и самодейни групи за провеждане на обредни ритуали към читалищата в Община Ботевград. Всички села са запазили традицията да организират ежегодни селски събори.

Много от празниците са запазени и съхранени с годините, а честването им се извършва със запазени традиции и обреди. По-популярните събитийни прояви от културния календар на община Ботевград са обобщени в *Приложение 11*.

Традиционните събития в общината, обикновено имат местен и регионален характер и не създават условия за привличане на потенциални туристи. Привличането на външни посетители, различни от предприемащите пътувания при приятели и роднини, може да стане единствено ако се обогатити и осъвремени съдържанието им. Обикновено тези събития следват формат на провеждане, който носи ползи да сплотява и подкрепя местната общност. От медийна гледна точка отразяването е само на регионално ниво.

Най-атрактивните традиционни събития, които могат да се обогатят със съдържание и да бъдат развити на национално и международно ниво са: Дефилирът на духовата музика и мажоретните състави, Фестивалът на бъчавата и Великденският събор. Съборът на с. Боженица ако се обвърже с традиционния и автентичен фолкор, също може да добие популярност извън пределите на общината.

Иновативните събития следва да бъдат свързани с избрания слоган „Ботевград – приключение на кръстопът“, както и с разпознаваеми местни символи и традиции. На първо място като емблемаично събитие вече се позиционира Проключенският многобой Ботевград. Съпътстващи могат да бъдат събития свързани с велосипеден, екстрем и конен туризъм. Денят на Жабешкото блатото, насочен към един от символите на общината, също има сериозен потенциал за развитие.

В община Ботевград функционират 9 културни институции, 4 от които са разположени в общинския център: исторически музей, библиотека, читалище и кино. В останалите населени места културната дейност е организирана в читалищата, към които има действащи библиотеки (*Приложение 5*).

Историческият музей - Ботевград има развита експозиционна дейност. Зала „Орханиец“ е оборудвана с необходимата техника за представяне на презентации. Предлага възможности за експониране на гостуващи художествени, приложни и документални изложби, провеждане на беседи, срещи-разговори, открити уроци, лекции, чествания. В рамките на инициативата „Салон на изкуствата“ се представят постижения в областта на литературата (Литературен клуб „Стамен Панчев“), художественото и приложното изкуство. Като културно-научна институция, музеят развива научно-изследователска, събирателска, образователно-възпитателска и популяризаторска дейност. Музеят се включва активно в реализирането на мероприятия от културния календар на Община Ботевград и участие в туристически борси в страната.

На територията на Община Ботевград има 12 учебни заведения, сред които 2 висши учебни заведения, 3 професионални гимназии и 9 непрофилирани основни училища, което също благоприятства за културния живот в повечето населени места, формирането на самодейни състави и редуцирането на отрицателните демографски процеси. (*Приложение 6*.)

2.1.4 Материално-техническа база

Материалните ресурси са основно звено в процеса на създаване, реализация и потребление на туристическия продукт. Те са и важно условие за усвояване и комерсиализация на туристическите ресурси и същевременно генератор на голяма част от стратегическите проблеми и управленски решения в рамките на дейността на

туристическото предприятие. Материалната база на туризма може да се определи като съвкупност от материални услуги за производството и реализацията на основни и допълнителни услуги за задоволяване на потребностите на туристите във връзка с пътуването до и пребиваването им в туристическото място. Основната функция на материалните ресурси е осигуряване на условия за производство, реализация и потребление на туристическия продукт. Конкретната реализация става с помощта на различни елементи на материалната база сгради, машини, съоръжения, обзавеждане, оборудване, пътища, ВИК, комуникации.

Категоризирани от общината места за настаняване са 10 на брой. Наред със съществуващи от миналия век хотелски обекти са създадени и няколко нови места за настаняване, които успешно присъстват на пазара и привличат туристи в общината. Броят им е ограничен и в някаква степен съответства на наличните туристически атракции в района. (*Приложение 12.*)

Местата за настаняване в община Ботевград не са достатъчно и не са разпределени равномерно. Пример: в най-голямото село Врачеш липсва материална база за настаняване. Част от тях не отговарят на съвременните изисквания на туризма или не функционират. Хотел «Ботевград», който е с най-голям капацитет и може обслужва организирани групи и участници в спортни и културни прояви, предоставя условия и услуги несъответстващи на четири-звездната му категория. В следствие на този факт, съчетан с недостатъчния капацитет на останалите хотели в общината, туроператорите и организатори на събитийви прояви се ориентират към настаняване на клиентите си в хотели в съседни общини.

Категоризирани заведения за хранене и развлечения (ЗХР) са достатъчно на брой и се характеризират с разнообразие (*Приложения 13.*). Повечето от тях са с категории една и две звезди, но предлаганите условия и услуги надвишават нормативните изисквания за съответната категория. Голяма част от ЗХР подлежат на категоризация или са в процес на прекатегоризация (*Приложение 14.*). Сериозен недостатък е, че ресторантите и другите места за хранене са неравномерно разпределени, особено в по-малките села, където на места дори липсват като самостоятелни обекти. Насърчаване на предприемачеството в тази насока, наред с предлагане на възможности за настаняване, за които не са необходими сериозни инвестиции – къщи и стаи за гости, ще даде тласък на посещенията в тези места. Пример: селата в подножието на Ржана планина, където има благоприятни условия за селски и планински пешеходен туризъм, но единственото място за настаняване и хранене е вила «Марк» с механата си, където местата често са изчерпани месеци предварително.

Към настоящия момент в Община Ботевград **липсва статистическа информация**. Не е ясно колко българи и чужденци са нощували през последните пет години в отделните туристически обекти, каква е средногодишната заетост на базата, какви са целите на пътуване на посетителите, което възпрепятства разработване на базови анализи и очертаване на тенденции. Единствената налична статистическа информация в община Ботевград към момента е за реализираните нощувки на територията на общината за първото полугодие на 2017 г. (*Приложение 15. и Приложение 16.*) Събираемостта на туристическия данък също е сравнително ниска, спорадична, като в периода 2013-2017 г. варира между 958 лв. (за 2014 г.) и 4230 лв. (за 2016 г.).

Общината е наситена с множество спортни бази, които са сред причините за външни посетители най-вече към града. Този фактор би могъл да се ползва за задържане на посетители и по-мощен туристически поток, ако се съчетае и с други атракции и прояви. Би било подходящо да се регламентира и популяризира по-широко възможността, да се ползват през летните месеци наличните спортни бази и от туристи (*Приложение 17.*)

Община Ботевград разполага с много добри условия, бази и съоръжения за различни спортове, включително и в някои от селата (*Приложение 18.*) и наред с благоприятните климатични особености има потенциал да се превърне в международен спортно-туристически център. Липсва обаче връзка между спорта и туризма, както и привличане на посетители с цел туризъм, чиито посещения в общината са свързани със спортни прояви.

По отношение на туристическите атракции, най-добре работещата е конна база „Здравец“ в с. Скравена. Занаятчийски работилници, цех за производство на икони, атракции свързани с офроуд, велосъстезания и екстемни преживявания също могат да бъдат развити и интерпретирани за целите на туризма. Необходими са институционална подкрепа от старана на община Ботевград, както и инициативност и предприемачество на местни доставчици на услуги. (*Приложение 18.*)

Липсата на целенасочена национална политика в тази насока също оказва негативно влияние. Министерството на туризма все още не е изготвило регламент и стратегия за управлението на туристическите атракции, включени в Националния туристически регистър. Не е ясно все още от кои туристически обекти може да се събира туристическа такса, от кои таксите ще могат да се връщат за издръжката на обектите, кои могат да се използват за публично-частно партньорство, кои могат да привличат инвестиции. Местните доставчици на услуги и собственици на туристически обекти все още не оползотворяват наличния потенциал за диверсификация на туристическия продукт, предлагане на комплексен туризъм и съвременни форми на туристическа анимация, чрез които да осигурят емоция и преживяване на туриста, гарантиращи повторно посещение и създаване на лоялна клиентела.

Създаването и развитието на модерни атракции е инструмент за развитие на устойчив туризъм. Те привличат туристи, като добавят висока потребителска стойност към съществуващи наблизко природни или културно-исторически обекти, или развиват нова туристическа зона. В голяма степен подобни проекти трябва да отговарят на определени критерии в зависимост от целите и ефектите, които ще бъдат заложили в перспектива, тъй като те освен чисто икономически аспект имат общностен, имиджов и други.

Всичко това налага въвеждане на система за примерни критерии за развитие на туристически атракции, подредени по степен на значимост:

А: Задължителни:

- Общинска/държавна собственост подходяща за реализиране на инвестиция
- Достъпна пътна инфраструктура
- Близост на спирки на градски/ междуградски или ЖП транспорт до зоните за интервенции
- Наличие на човешки ресурс в местната общност за обслужване на потенциалните туристи
- Наличие в зоната на съществуващи маршрути за планински (екопътеки), вело, конни, офроуд, скално катерене, пещерен и т.н. туризъм
- Наличие в близост на културно-исторически и/или природни забележителности

Б: Препоръчителни:

- Потенциал за изграждане на нови екопътеки; маршрути за вело/ скално катерене и други видове алтернативен туризъм.
- Потенциал за създаване на свързаност между съществуващата туристическа инфраструктура екопътеки/ маршрути и предвидената инвестиция в атракция

- Съществуваща туристическа инфраструктура – хотели, къщи за гости и заведения за хранене
- Наличие в близост на доставчици на туристически продукти и услуги

В: Стратегически:

- Възможности след реализиране на инвестицията за предлагане на интегрирани туристически продукти и услуги, носещи висока добавена стойност за местната общност (туристически продукти и услуги включващи няколко местни предприемачи при реализирането ѝ).
- Възможности за поетапно надграждане/ доразвитие/ реализиране на проекти спрямо потенциала на зоната за интервенции – за изграждане на атракции/ екопътеки/ наличие на археология/ маршрути / природни феномени/ инфраструктура за финансиране с европейски средства в различни направления: за бизнеса/ общината/ НПО и местната общност.

2.2 Приоритетни видове туризъм и туристически продукти

Специализираните или алтернативни видове туризъм са алтернатива на масовия туризъм по начин на предлагане, отговарящ на съвременните тенденции и изисквания, работа с местни доставчици на услуги и генериране на приходи за местната общност, индивидуална насоченост към личността и потребностите на туриста, внимание и грижа за природните и културните ценности, с които разполага дестинацията и устойчиво развитие на туризма. На територията на община Ботевград има условия за устойчиво развитие на няколко специализирани видове туризъм, които да се очертаят като приоритетни. Това са: 1) селски, 2) приключенски и екстремни, 3) спортен, 4) екологичен (екотуризм), 5) планински пешеходен туризъм. Тези видове туризъм са дефинирани основно въз основа на връзката на Ботевград с Балкана, съхранената природна среда, която посетителите оценяват най-високо в анкетните си проучвания, отличната спортна база и традициите в областта на спорта.

Селски туризъм

Селският туризъм се характеризира с **престой в селска среда** (къща или устроен в близост къмпинг, друга настанителна база), контакт с домакините, достъп до стопанството или **престой във ферма**. Той може да се яви като преминаващ, т.е. престой в рамките на обиколен тур или като уикенд или дори една седмица престой. И в двата случая туристите очакват да се включат в ежедневието на домакинството: беритба на плодове и зеленчуци, билки, приготвяне на традиционни ястия, включване в обичаите и празниците на района, наблюдение или обучение в местните занаяти, фолклорни и земеделски традиции. Тези дейности обикновено се допълват с различни видове активен или културен туризъм (пешеходен, планинско колело, езда, посещение на манастири, музеи, археологически и други забележителности, училище по занаяти) и най-често е комбинация от всичко това.

Характерна черта на туристическия продукт в селския туризъм е личният контакт с посетителите, създаване на възможност да почувстват околната среда и душевност и да участват в дейностите, традициите и начина на живот на местните хора. В тази форма на туризъм има и много силен културен и образователен елемент.

Българското село до голяма степен е съхранило своите бит и култура, което позволява на туристите да усетят духа на миналото. Те могат да се насладят на традиционната българска кухня и да се докоснат до традициите и обичаите на местното население чрез празниците, музиката и занаятите, които дават неповторимо усещане за автентичност. Запазена марка за българското село са и екологично чистите продукти,

гостоприемството на хората, както и достъпните цени. По данни на Българска асоциация за алтернативен туризъм преобладаващите чуждестранни посетители в българските планини и села са германци, французи, испанци, англичани и амеиканци, с тенденции на засилен интерес през последните няколко години. Въпреки това опитът на българския селски туризъм е все още ограничен. Наблюдава се отсъствие на координирана политика и промоция. Повечето дейности и продукти остават относително непознати и получават слаба подкрепа от местната и централната власт. При промоцията се разчита предимно на международни проекти. Липсва цялостна концепция за развитие на селските райони на национално ниво, свързана със защитените територии и селските общности, която да стимулира развитието на туризма. Необходима е стратегия за устойчив селски туризъм, която да даде конкурентно предимство в разширяването, както на вътрешния, така и на международния пазар.

Една от препоръките във финалния доклад от Проучването на туристическия потенциал, условията и възможностите за развитие на туризма в Община Ботевград е предлагане на туристически пакети *„На гости в Ботевградско село”*, базирани на съхранените занаяти, специфична кухня и напитки, традиционни събития по селата в общината /оброци/, възможност за продажба на плодове и зеленчуци от селския двор, духови оркестри, селски църкви и манастирите, разходки с коне, магарета, каручки... За успешно създаване и промоция на тези туристически пакети е изключително важно да се промени отношението към създаване на условия и предлагане на настаняване и изхранване в селски къщи.

Тласък в тази насока може да даде стартираният проект „Номадско ЕдинЕние” - мрежа от места, хора и проекти. Това е проект за съживяване (реставриране) на пустеещи селски къщи в малките населени места и трансформирането им в международни, социални средища за обмяна на опит, знания и ресурси. Проектът е частна инициатива и цели трансформацията на къщите в новите coworking & coliving пространства в България: да изнесем споделения градски офис извън града - на село. Създаване общност от експерти в различни сфери на бизнеса, културата, туризма, събирайки на едно място местните жители с хора, пристигащи от цял свят. Първата локация, която обхваща е вила „ЗелиКула” - в.з. Зелин и втора локация - с. Боженица. Целта е трансформацията в Глобално село за дигитални номади (централизирана мрежа от къщи, обекти и услуги за дигитални номади, фрилансъри, стартъпи и предприемачи). Мисията на проекта е да привлече младите хора обратно по-близо до природата и до техните корени - в нашите села. Основната ни цел е да се преобразят селските къщи в споделени работни пространства, където фрилансъри, дигитални номади, стартъпи и предприемачи, ще могат да се наслаждават на природа, уединена работна среда, домашна храна, хубава музика и разнообразна творческа среда. Реализацията на проекта ще спомогне за международно припознаване и позициониране района на община Ботевград, като новаторска ниша за създаване на coworking & coliving пространства и работа в мрежи.

Приключенски и екстремн туризъм

Приключенският туризъм набира все по-висока популярност, като съчетание от няколко вида туризъм: планинско коолездене, конен туризъм, скално катерене, проникване в неблагоустроени пещери, преходи със снегоходки през зимата, конни преходи, летене, практикуване на водни спортове и др. При практикуването на този вид туризъм доминира общуването на природата и активното участие с определен физически ангажимент за туристите. Тази група от различни по сезонност и среда турове има своите най-големи привърженици сред младежите и хората работещи в стресова среда, за които общуването с природата и съчетанието му с определена активност или спорт е

от изключително значение. Налице е и феномен на мода, но над всичко стои осъзнатата потребност да се пребивава активно сред природата. Това е и най-динамично развиващият се сегмент в световния туризъм.

На практика възможностите за развитие на приключенски и екстремни туризъм на територията на Община Ботевград са значителни и не изискват големи инвестиции. Нивото на развитие на местните предприемачи в предоставянето на различните видове туристически продукти и услуги (видове туризъм), както и интеграцията между тях при предоставянето на съвместни продукти за търсещите нови изживявания, до голяма степен ще е решаващо относно реализирането на инициативата **„Ботевград – приключение на кръстопът“**.

Предлагане на туристически пакети за приключенски преживявания: наличието на традиции в съчетание с природните дадености са предпоставка за успешно промотиране на туристически продукти за обучение и практикуване на скално катерене, конен туризъм, делтапланеризъм, вело-туризъм, оф-роуд възможности и др.

Спелеотуризмът в Община Ботевград няма потенциал да бъде развиван, като отделен вид специализиран туризъм. Големият брой пещери „по списък“ (Приложение 28) не притежават основни предпоставки за да бъдат подходящи за посещения от туристи по традиционния начин, а именно:

- **Близо 2/3 от тях са с дължина до 20 метра**, като в тях липсват интересни образувания от посетителска гледна точка

- **Отдалечен достъп от пътна инфраструктура**

- **Отдалеченост от сега съществуващи туристически маршрути**

- **Отдалечен достъп от транспортна инфраструктура** – например клъстерно разположените пещери в района на село Липница – наблизено няма спирка на автобусен и железопътен транспорт, което прави на практика невъзможно посещението от туристи без собствен превоз.

- **Труден достъп** до няколко от интересните за посетители, например пещерата „Очите“ (с дължина 10 метра) намира се в района село Липница. Тя е разположена на скален венец, като до нея достъпа е през силно пресечен и небезопасен терен с опасност от падане с височина над 20 метра. Някои от пещерите са тип „пропасти“, за което се изискват специализирани умения в скално катерене.

- **Задължително влизане със специализирана екипировка** дори в тези, които са сравнително достъпни.

- **Наличие на защитени видове**, основно на колонии от прилепи, например „Водната пещ“ и „Козарника“, които са сравнително лесно достъпни, имат образувания.

- **Краткотрайност на преживяването** - липсва един от най-важните елементи за привличане на посетители – дълготрайно проникване в пещерата съчетано с преживявания

- **Липса на оператор в туризма** – спелео клуб или фирма, която да асистира/предлага туристическа услуга на посетители с необходимото осигуряване и екипировка

Възможности: **включване на някои от пещерите, като част от приключенски маршрути или други видове специализиран туризъм.**

Има две такива локации, които могат да бъдат развити, като такива:

- **Района около село Боженица и крепостта „Боженишки урвич“**, която е популярна, като място за обучения и практикуване на скално катерене, както и с конните маршрути в близост. За да се реализира такъв туристически продукт е необходимо коопериране между обучителите по скално катерене, местния доставчик на конни преходи и оператор в туризма, който организира приключенски преходи.

- **Района около село Липница**, който е с огромен потенциал за създаване и развитие на приключенски маршрути, включващи: кратки пешеходни преходи,

приключенски атракции (въжени тролеи между скалните венци, свързващи маршрути в близост/ скални спускания) и преминаване през някои пещери, като част от цялостен туристически продукт. Идентифицирани са и заснети с GPS няколко потенциални приключенски маршрута.

Извод: **Пещерите в община Ботевград могат да бъдат обект на интерес** от туристите, единствено, като част от приключенски маршрути в района на село Боженица и село Липница. За целта са необходими:

1. **Създаване на достъпна и обезопасена туристическа инфраструктура** от страна на общината – финансиране на осигуряващи парапети на потенциално опасни за туристите участъци, табели за възможните маршрути.

2. **Местен оператор/доставчик** на туристически продукти и услуги за приключенски туризъм.

3. **Разработване на проект за изграждане на приключенски атракции** в района на село Липница и село Боженица с: избор на конкретни места за въжените съоръжения, работно проектиране и остойностяване на инвестицията с детайлна обосновка за ефектите на ниво:

- местна общност; увеличаване на туристопотока в Общината;
- опазване на природата;
- план за експлоатация на съоръженията;
- варианти за финансиране;
- увеличаване конкурентоспособността на туристическата дестинация;
- изграждане на имидж;
- възвращаемост на инвестицията и други.

Създаване на въжен парк и стена за катерене в съчетание със зона за скално катерене в района на с. Боженица, където има традиции и предпоставки за начално обучение и приключенски туризъм, както и в приключенски парк с въжена градина в традиционни крайградски зони за отдих като Поп Нако край с. Трудовец, биха привлекли, както местни, така и външни посетители.

Потенциал за развитие – самостоятелно или като част от туристически продукт, имат туристически услуги и продукти, които се предлагат на територията на общината:

- велосъзтезания – шосейни и планински, с различна степен на сложност, като за целта е необходимо е да бъдат създадени, маркирани и промотирани;

- спускане с планински велосипеди („даун хил“ трасе) над Ботевград във вилна зона Зелин;

- полети с паратрайк и балон в района на село Трудовец и село Скравена;

- скокове с бънджи от балон;

- скално катерене по изградените трасета над село Боженица;

- планинско бягане и ориентиране като за целта е необходимо е да се конфигурират маршрути;

- тиймбилдинг игри и приключенски игри в района на крепостта Боженишки урвич и района на село Липница;

- пълноценно използване за целите на приключенския туризъм на офроуд трасе в близост до село Трудовец.

Една от препоръките във финалния доклад от Проучването на туристическия потенциал, условията и възможностите за развитие на туризма в Община Ботевград е предлагане на туристически пакети за приключенски преживявания: **“Приключения в Ботевградската котловина”**, които да бъдат предпоставка за успешно промотиране на туристически продукти за обучение и практикуване на скално катерене, конен туризъм, парапланеризъм, велотуризъм, офроуд възможности, пещерен туризъм и др.

- Велотуризм

Устойчивото развитие на велотуризма е свързано със създаване на цялостна Велосипедна система на територията на общината с цел позициониране и утвърждаване на Ботевград като велодестинация в национален и европейски план. Това е инициатива, която привлича мобилни общности и стимулира развитието на туризма със селектирани млади хора. Инициативата за превръщане на Ботевград в дестинация за велотуризм е част от пакета мерки за създаване на нова идентичност и туристически бранд на общината, като велосистемата бъде съставна част от имиджа и образа на Ботевград. Целта на създаването на цялостна велосистема е да се надгради практиката от изграждане на велоалеи „на парче“, в цяла велоинфраструктура, която да включва места за паркиране, стоянки за велосипеди, велопаркове, веломаршрути с различна трудност, места за наблюдение и места за панорамно фото-заснемане.

Велосистемата в България и Европа има голяма институционална свързаност – създаване на програма и одобрение от Общински съвет. Част от тази програма са необходимите последващи дейности: създаване на база данни в интернет, съдържаща информация с веломаршрутите (т.е. веломаршрутите са част от велосистемата, не обратното). Тези маршрути трябва да бъдат качени в интернет пространството като GPS координати; да се създаде интернет страница, както и пълна информация в официалния туристически портал на Ботевград, която да има връзка с външни УЕБ платформи. В България има активни системи за веломаршрути, но общините Ботевград, Правец и Етрополе не фигурират в нито една подобна, а имат перспектива за създаване на регионален туристически продукт. Необходимите мерки са свързани с обследване, описание (трудност и дължина на маршрута; определяне на йерархията в трасетата – велоалеи, велопаркове, веломаршрути; места за спиране, стоянки, паркинг и др.; да се определят местата за спирки на общинска територия, точките, които ще бъдат привлекателни), както и популяризиране на тези маршрути - изготвяне на годишен велокалендар, изработване на практически насочени рекламни-информационни материали.

Създаване на специализирани трасета за професионално и любителско практикуване на планинско колоездене ще допринесе за: директно позициониране в спортна среда; имидж на община, подпомагаща спорта в България; получаване на одобрение от младите и активно спортуващите в България; популяризиране в социалните мрежи и мрежите за видеосподеляне.

“Downhill” или “Спускане“ е дисциплина в планинското колоездене, практикувана на стръмен и техничен терен, изпълнен с естествени и изкуствени препятствия – скокове, виражи и други. Най-бързо спусналият се печели. През 2016г. в Ботевград беше изградено професионално трасе за спускане с дължина 2.2 км. Трасето е с уникални за България характеристики и събира много практикуващи, поради близостта си до София. развитието на гъста мрежа от трасета ще позволи на Ботевград да стане една от топ 5 дестинации в България.

Очаквани състезатели: провеждане на тренировки на едни от най-добрите отбори в България; провеждане на организирани тренировки на местните младежи заинтересовани от спорта.

Очаквани зрители: създаване на трасетата достъпни за жителите на общината, както и за всички желаещи да видят практикуването на спорта, потенциално присъствие на инвеститори от които пряко ще зависи развитието на спорта

Професионалното развитие на този спорт в Ботевград може да бъде съпътствано от изграждане на еко пътеки до различни местности проходими както за велосипеди, така и за пешеходни туристи.

Една от препоръките във финалния доклад от Проучването на туристическия потенциал, условията и възможностите за развитие на туризма в Община Ботевград е предлагане на туристически пакети: *“С колело и раница около Ботевград”*, които биха могли да се предложат в общината, но се нуждаят от предварителна работа за обособяването и маркирането на маршрути, места за отдих, за панорамни гледки и възможности за наблюдение представители на дивата флора и фауна.

Конен туризъм

Конният туризъм спада към специализираните видове туризъм и се разглежда като част от приключенския туризъм. Природните, културните и географските дадености в община Ботевград са естествена предпоставка за развитие на този атрактивен туристически продукт.

Потенциалът за неговото развитие на територията на община Ботевград се обуславя от наличието на конна база „Здравец“ в близост над село Скравена и конна ферма „Пагане“ намираща се над село Боженица.

Конна школа „Пагане“ предлага езда сред природата за начинаещи, които да направят първите си стъпки с обучение в естествена среда, а за напредналите да преживеят приключение по интересни маршрути достигащи исторически места: до крепостта Боженски Урвич, по стар римски път между Скравена и Курново, живописни водопади и каменни мостове на векове, покрай река Бебреш до Чекотинския манастир. Философията на школа „Пагане“ е единение с природата и синхрон с конете.

Ориентирана е в предлагането на конни преходи в рамките на един ден, без да предлага допълващи туристически продукти услуги.

Конна база „Здравец“ предоставя възможности за конна езда почти целогодишно по различни обучителни програми, както за деца, така и за възрастни.

Обучението в базата е ориентирано към запознаване с психологията на коня и постигане на партньорство и уважение между ездач и кон. Философията Natural Horsemanship означава изграждане на правилно взаимоотношение- на комуникация и разбиране, които са ключът към сърцето на коня.

Предлагат различни видове програми за конна езда в зависимост от:

- Времетраенето - едномесечни и няколко дневни.
- Възрастта – за деца и възрастни
- Вида на заниманието: Конна езда на манеж в базата; конни преходи по определен маршрут; свободна езда; фотолов.

„Ваканционен лагер“ е атрактивен продукт предназначен за деца с програма за обучение по конна езда, разнообразие от игри, преживявания, като ношувката се осъществява в палатки разположени в базата.

Конна база „Здравец“ предлага ездачиеска терапия - медицински метод, използван вече успешно в Европа, който на практика доказва цялостното лечебно въздействие даже върху слаби, болни и с ограничена физическа способност хора. Тази терапия се изразява в три главни аспекта: Хипо- терапия, при която конете действат като живо "терапевтично оборудване"- използва се характерното за коня движение, което е различно от човешкото; физиотерапевтична езда и ездачиеска гимнастика.

Конна база „Здравец“ се стреми да предоставя качество и завършеност на цикъла при предлагането на продукти и услуги, както свързани с видовете конна езда, здравословните аспекти, така и по отношение на осигуряване на ношувка, храна и съпътстващи изживявания – посещение на обекти на културно-историческото наследство

на територията, съпътстващи развлечения за деца и възрастни - обучение по стрелба с прабългарски лък, тенис на маса, плуване, хора, спортни танци; система за закаляване; туристическо ориентиране; излети; събиране на билки и запознаване с лечебните им свойства и други.

Маршрутите за конен туризъм, предлагани от конна база „Здравец” и конна ферма „Пагане” са:

- с. Боженица – Чекотински манастир – минава се покрай ждрелото на р. Бебреш, живописни картини;
- с. Боженица – по стар римски път – с. Скравена с крепост – атрактивен с водопади покрай трасето;
- с. Боженица – по стар римски път покрай Вековното дърво – с. Курново;
- с. Гурково с крепостни останки над селото – с. Трудовец със средновековна църква „Св. Георги”
- обиколен маршрут Ком-Емине, Ржана, Краево, язовира на Гурково, крепостта до Гурково.

Територията на Община Ботевград има потенциал за разработването на множество маршрути за конни преходи.

За постигане на синергия е необходимо местните предприемачи и общината да си сътрудничат тясно, както при избора и маркирането им, така и за поддръжката им; изграждането на туристическа инфраструктура, цифровизирането им с GPS следи; заснемане на атрактивен снимков/ видео материал за публикуването му в общинската уеб платформа за туризъм за популяризиране им пред потенциалните потребители – гости и туристи.

Втората посока е свързана с възможностите на предприемачите да представят, управляват и продават в интернет предлаганите от тях продукти и услуги. Съвременният потребител търси информация през мобилни устройства в популярните социални мрежи и каналите за видео-споделяне. Атрактивно представеният продукт привлича множество гледания и споделяния между потребителите, което генерира „онлайн продажби“. Уеб базираните платформи за продажби на „ваучери“, също са мощен инструмент за продажба на туристически продукти и услуги.

Третата посока за развитие на конния туризъм е в пряка зависимост от активността между самите местни доставчици на туристически продукти и услуги, т.е. предлагането на конната езда от туроператори; местни хотели; къщи за гости, оператори в тийм билдинг; предлагащи приключенски формати и други.

Спортен туризъм

Спортният туризъм е вид специализиран туризъм, задоволяващ потребностите на туристите от спортуване, рекреация и активен отдых чрез участието им в различни спортни прояви.

Практикуващите спортен туризъм са на възраст основно между 25 и 50 години, със средни или високи доходи, тъй като се изискват специализирани екипировки и съоръжения. Обикновено разходите реализирани при спортния туризъм са значително по-високи от средните.

Спортните туристи могат да бъдат разделени в две основни групи:

- Активни участници – вземат участие в различни спортни активности;
- Пасивни участници – туристи присъстващи, само като зрители на спортно събитие;

В зависимост от крайния резултат, могат да се обособят:

1. Спортно-рекреативен. Тук се отнасят видовете спорт не изискващи големи физически усилия. При тях основната цел е релаксация чрез физическа активност.

2. Спортно-развлекателен. Практикуват се разнообразни видове спорт с основна цел развлечение и получаване на силни усещания. Поради това тези спортове могат да се разглеждат и като елемент на развлекателния туризъм.

3. Спортно-оздравителен. На практика всеки един спорт притежава оздравителен ефект. Като типични спортно-оздравителни видове могат да бъдат посочени лечебната физкултура, фитнес и аеробика. Поради специфичната мотивация на практикуващите го, свързана с възстановяване и укрепване на здравето, спортно-оздравителният туризъм може да бъде отнесен и към лечебния туризъм.

4. Спортно-занимателен. Осигуряването на допълнителни занимания на туристите е задача на аниматорите. Тези занимания не са цел на туристическото пътуване, а са за разнообразяване на престоя.

Ботевград е известен със спортните си прояви и е запазена марка, благодарение на съвременната спортна инфраструктура на открито и закрито. Близостта му до София-град по автомагистрала е голямо предимство пред други съседни и почти равноотдалечени общини от Столицата. Наличната спортна инфраструктура за по-големи спортни прояви, както и за спортуващи традиционни видове спорт е концентрирана в град Ботевград. Малките населени места не разполагат с добра спортно-техническа база, която би била полезна за туристите, желаещи да разнообразят престоя си с краткотрайни занимания на открито.

Силната страна на територията е във възможностите за алтернативни и разнообразни форми на спортуване, които в по-малка степен са зависими от локална спортна инфраструктура:

- Стрелба с лък по стационарна мишена;
- Детски лагери и планинско ориентиране;
- Здравословни практики на открито – йога, ци гун и други.

Необходимо е да се разработи концепция за спортна анимация, която ясно да дефинира ролите на общината и местните доставчици на продукти и услуги в сферата на спортния туризъм. Съвместното реализиране на подобен продукт ще направи Ботевград още по атрактивна и конкурентна дестинация за туризъм. Спортната анимация изисква творчески подход, съобразен със сезонния характер на спортните прояви, наличната спортна, природна и културна инфраструктура, човешкия ресурс, наличие на местен доставчик – аниматор за съответния туристически продукт и услуга.

При възможност за външно финансиране, силен посетителски интерес ще привлече изграждането на мултифункционална спортна зона, която може да включва игрище за баскетбол и/или волейбол, футбол на малки вратички, тенис маса и тенис на корт. Съоръженията могат да се ползват за различни спортни прояви, за организиране на турнири, което от своя страна би подпомогнало масовия спорт в общината. В същото време съоръженията може да се предлагат за ползване срещу такса на желаещите да ги ползват и ако таксата е по-ниска от съответните цени в София, това би могло да привлече ползватели от там или други съседни населени места, което от своя страна би подпомогнало и туризма в с. Боженица.

Туристически пакети, базирани на възможностите за ползване на наличната спортна база: зали за баскетбол, футбол на малки вратички, ледена пързалка, както и достъп до наличните открити басейни. Едно от най-важните условия за по-масово ползване на базата е съотношението качество-цена на услугата, което трябва да бъде съобразена с конкурентното предлагане в съседни общини и София.

Една от препоръките във финалния доклад от Проучването на туристическия потенциал, условията и възможностите за развитие на туризма в Община Ботевград е предлагане на туристически пакети **„Спорт в Ботевград“**, базирани на възможностите за ползване на наличната спортна база: зали за баскетбол, футбол на малки вратички,

ледена пързалка, както и достъп до наличните открити басейни. Едно от най-важните условия за по-масово ползване на базата е цената на услугата, която трябва да бъде съобразена с конкурентното предлагане в съседни общини и в София.

Екотуризм

Екотуризмът в своята същност представлява наблюдение на представители на дивата флора и фауна в естествената им среда. Това е форма на природосъобразно пътуване и посещаване на сравнително запазени природни местности, с цел постигане на удоволствие и естетическа наслада от природата (както и от всякакви съпътстващи културни дадености, създадени в настоящето или в миналото), която спомага за съхранението на природното богатство, има ниска степен на човешко (посетителско) въздействие и способства за активно и ползотворно социално-икономическо ангажиране на местното население.

Предвид изискването на екотуризма за предлагане на силно индивидуализиран продукт в територии със запазени природни ресурси, разнообразната природа на Община Ботевград, съчетание на полупланински, планински и равнинно-хълмист релеф, ѝ дава редица предимства в сравнение с конкурентни туристически райони. Защитените зони от Натура 2000, които попадат на територията на Община Ботевград предоставят възможности за наблюдения на птици и други животински видове, както и ботанически турове.

Възможности за наблюдение на птици предоставя ЗМ „Дренето”, района на с. Боженица в близост до катерачните скали, където гнездят редки видове и дори гр. Ботевград в района на яз. Мали лаг и паркът на Техническия колеж. Орхидеи и други интересни видове се наблюдават в района на селата Боженица, липница и Елов дол. Край Елов дол има и местност, където могат да се намерят фосили, представляващи интерес за любители и колекционери на декоративни камъни и вкаменелости.

Туристическа зона «Боженица» предоставя възможности за съчетание със спелеотуризм и алпинизъм, включващ неблагоустроени пещери и катерачните скали, където гнездят интересни птици. В района на катерачните скали край Боженица гнезди черен щъркел, а в района на резервата «Училищната гора» крепостта Боженишки урвич, където е изградена пешеходна алея и е обособена зона за отдих с чешма и беседки, могат да се наблюдават бухал, горска ушата сова, забулена сова, блатна сова, мишелови, черен щъркел, пепелянка, еленов рогач, буков сечко, голям сечко, шипоопашата костенурка. В центъра на селото има възможност да се ползват помещения в сградата на кметството или бившата поща, където да се създаде природозащитен център с тематична експозиция, извършване на консервационни дейности, провеждане на обучения и предлагане на туристически услуги.

В **туристическа зона «Ржана»**, най-вече в района на ЗМ «Дренето», микроязовир «Гурково» и Ржана планина, могат да се наблюдават сиви чапли, черношипа ветрушка, червенонога (вечерна) ветрушка, осояд, обикновен и белоопашат мишелов, малък креслив орел, голям ястреб, малък ястреб, сокол орко, пчелояд, папуняк, ливаден дърдавец, бял щъркел, гарвани, воден скорец, земеродно рибарче, испанско врабче, черноглава овесарка от птиците, както и вълк, язовец, лисица, сърна, елен, диво прасе, чакал, язовец, див заек, белка, пор, невестулка, плъх, мишка, земеровка, прилепи.

Местност „Мухалница”, с уникалната миграция на планинската жаба. Този феномен може да бъде атрактивен за посетители, занимаващи се със зоология или любители на фауната и на поведението на животните. Има заявен интерес от преподаватели в СУ „Св. Климент Охридски” да се привличат студентски групи. Могат да се предлагат от туроператори специализирани едnodневни екскурзии за ученически групи или природолюбители, които проявяват интерес за наблюдение на животни. като

специализиран екотуристически продукт може да се предложи **Зоомаршрут в община Ботевград**, който да включва посещение на Жабешкото блато, възможност за наблюдение и заснемане на жабите, след което групите да посетят ЗМ „Дренето” и влажните зони до с. Гурково за наблюдение на различни видове птици.

Паркът на Техническия колеж предоставя отлични възможности за наблюдение на черен кълвач, зелен и сив кълвач, въртошийка, кукувица, гургулица, гривяк, малък и голям ястреб, горска ушата сова, поен дрозд, южен славей, голямо черноглаво коприварче, малко белогушо коприварче, голямо белогушо коприварче, елов певец, брезов певец, буков певец, сива мухоловка, червеногуша (малка) мухоловка, авлига, червенушка, планинска чинка, жалобна мухоловка, жълтоглаво кралче, бяла и жълта стърчиопашка, полска, горска и качулата чучулига, хвойнов дрозд, имелов дрозд, поен дрозд.

Наблюдение на водолубиви птици край **яз. Мали лаг**: лиска, свирачка (фиш), зеленоглава дива патица, малък гмурец, малък корморан, горска ушата сова, орел рибар (миграционно), сива чапла.

Всички тези предложения могат да се включат в **интегрирани туристически пакети**, включващи няколко вида услуги под наслов **«Екотуризъм сред дивата природа на Ботевградска община»**, също една от препоръките, генерирани по време на проучването на туристическата среда в община Ботевград. Предложението е да бъдат обособени туристически пакети в някои от защитените територии, трите зони от Натура 2000, горски и влажни зони с разнообразие от растителни и животински видове, които да бъдат насочени към bird watching, ботанически турове, наблюдение на пеперуди и интересни видове безгръбначни. Специализирани турове по време на уникална в световен мащаб миграция на планинската жаба (*Rana temporaria*), доброволчески дейности и атракции в Деня на Жабешкото блато. Създаване на специализирани туристически обекти като природозащитен център, площадки за подхранване и укрития за наблюдение на птици.

Планински пешеходен туризъм

От гледна точка на развитие на региона като туристическа дестинация, определящ фактор е планинският ландшафт, за който естествен водещ тип е планинският пешеходен туризъм. Въпреки безспорните природни дадености на този дял от Стара планина, за сега липсва целенасочена стратегия, която поетапно да създава условия и да изгражда популярни туристически маршрути тук. Близостта до столицата и добрата транспортна достъпност са предпоставка за интерес към планините в региона, но информация се намира трудно, а туристическите маршрути и пътеки, публикувани в интернет, се базират на лични открития на хора, които сами съставят маршрута си и сами откриват най-интересните места в планината, като за част от тях дори липсва информация.

Община Ботевград разполага с голям потенциал за разработване на интересни туристически маршрути за велосипедни, конни и пешеходни туристически преходи. Сега съществуващите имат нужда от подобряване на прилежащата туристическа инфраструктура, цифровизация (GPS заснемане) и популяризирането им в интернет, чрез общинската уеб платформа за туризъм, както и в специализирани интернет страници и канали за туризъм.

По време на проучването на туристическата среда в Община Ботевград през 2017 г. бяха идентифицирани следните **туристически пешеходни маршрути**:

- Ботевград – хижа Рудината – Ботевград
- Краево – Ржана планина – вр. Козница - Литаково;

- Краево – Ржана планина – х. Лескова и Осенов лаг
- Краево през Ржана през връх Козница (1636,3 м) до с. Литаково
- Вилна зона Зелин: от м. Стубеля до х. Рудината
- Боженишки урвич – Скравена
- Маршрути към вр. Мургащ: Бебреш, Врачеш, Мургащ, Ржана планина
- Литаково до хижа „Лескова“

Те обаче не са маркирани добре (с изключение на най-популярният до х. „Рудината“) и са достъпни за туристи единствено с местен планински водач, добре познаващ района.

Необходими етапи и критерии за социализиране на съществуващите и потенциални планински маршрути:

- Проучване на потенциални туристически маршрути
- Оценка на атрактивността на маршрута преди инвестирането на средства в туристическа инфраструктура
- Създаване на дигитална карта за приоритетно инвестиране в атрактивни маршрути преминаващи в близост до природни забележителности и обекти на културно-историческото наследство в социализацията на най-интересните от гледна точка на потенциалните туристи
- Цифровизация: GPS следи; подготовка на цифрово съдържание за маршрута: текст с описание, снимки, видео;
- Създаване на е-профили на маршрутите и публикуването им в общинската уеб платформа за туризъм visitbotevgrad.com с възможност за сваляне на GPS файл за използване през мобилно устройство
- Проучване и избор на ключови локации за изграждане на туристическа информационна структура, даваща възможност на потенциалните туристи и гости на Общината да изберат интересни за тях места и забележителности: информационни табла с QR кодове водещи към общинската уеб платформа за туризъм; карти; табели; маркировка.

Основните маршрути в община Ботевград са описани в *Приложение 29*.

Възможности за предоставяне и развитие на иновативни туристически продукти и услуги на територията на община Ботевград

Община Ботевград разполага с възможности за развитие на иновативни туристически продукти и услуги, като в основата им могат да бъдат силните традиции в спортния, събитийния и приключенския туризъм. Създаването на подобен микс от продукти на спортния/приключенския туризъм съчетани с продукти/услуги от съпътстващи специализирани видове туризъм.

Предложения за развитие на иновативен туристически продукт:

1. Приключенски парк „Липница“, включващ изграждане на дребно-машабна туристическа инфраструктура, маркиране и социализиране на лъчев и кръгов туристически маршрут, минаващ по стар римски път водещ към уникални природни забележителности (ручей, водопади, пещери, местности и гледки), социализиране на части от маршрута чрез екстремни преминавания по панорамни пътеки; дадености за изграждане на постоянно функциониращи въжени съоръжения (въжен тролей и въжена градина), изграждане на инфраструктура за съвременен къмпинг; достъп до няколко пещери и обекти на културно-историческото наследство (останки от кула и крепостни стени), изграждане на база за обучения по основни техники за скално катерене и пещерни прониквания, съчетани с техники за спортна и приключенска анимация –

провеждане на регулярни събития с приключенски и екстремен характер за популяризиране на дестинацията и изградените атракции, комбинирани с участието на местните доставчици на био-храна, конна езда, офроуд, демонстрации на местни занаяти и фолклор и други. (Приложение 41)

2. Разработване и реализиране на проект за изграждане на **цялостна (SMART) велосипедна система** на територията на град Ботевград.

3. Развитие на **проекти за дигитални номади** (споделени работни пространства (co-working) и споделено живеене (co-living) живеещи в села и атрактивни зони на територията на общината. Тези специалисти работещи дистанционно от България и чужбина, са не просто туристи, а хора търсещи нови опитности, споделяне и обмен на гледни точки. Това са платежоспособни потребители на продукти и услуги на специализираните видове туризъм, които да бъдат доставяни от местната общност.

4 Реализиране на **Проект за развитие на планинско колоездене** в гр. Ботевград (Приложение 43), както и изграждане на **комбиниран комплекс за провеждане на BMX състезания** (олимпийско трасе – 380 метра дължина) от календара на европейската и световна федерация, състезания с ролери за аматьори и професионалисти, рампа и трасе за състезания по скейтборд.

5 Изграждане на **приключенски и екстремни (зони за катерене и въжена градина)**, културно-исторически и приключенски атракции, съчетани с конната база „Пагане“ и занаятите предоставяни като услуги ателие за дърворезба и керамика „На завоя на реката“ в с. Боженница.

2.3. Съпътстващи видове туризъм и туристически продукти

Специализираните видове туризъм, които се очертават като съпътстващи за устойчивото туристическо развитие на община Ботевград са 1) културният и фестивалният, 2) ловният и риболовният, 3) доброволческият туризъм. Планинският пешеходен туризъм има потенциал за развитие в перспектива, тъй като към настоящия момент връзката между населените места в община Ботевград и Балкана е прекъсната, няма ясно очертани и добре маркирани туристически маршрути и трудно ще бъде включен в продуктовата туристическа политика на общината през следващите три години. Ловен туризъм се предлага в ДЛС „Витиня“, където е разработен качествен туристически продукт, отговарящ на изискванията и на български и на чуждестранни туристи, но капацитетът на ловното стопанство е малък и няма сериозна перспектива за по-масабно развитие. Развитието на доброволческият туризъм е свързано с традиции в доброволчеството, каквито все още няма, но е заложен като съпътстващ, тъй като на местно ниво има инициативни организации, които могат да участват в развитието му (скаутски клуб „Орко“, сдружение „Трудолюбци“, „Номадско Единение“ и др.).

Културен туризъм

Основа за културен туризъм могат да бъдат културно-исторически образци на различни архитектурни стилове, религиозни обекти, археологически находки, културни мероприятия като концерти, театрални и балетни постановки, кинофестивали, изложби, музеи, всичко свързано с фолклора, с традициите и занаятите, местни ястия и напитки, както и начинът им на приготвяне, всичко автентично и носещо духа на съответната нация. Местната култура е важен туристически ресурс поради растящата нужда на туристите за отдиш на по-уединени места, съхранили специфичните за туристическата

дестинация характерни особености. Пътуванията с цел опознаване на различни култури води до нарастване социалната интеграция и намаляване на противопоставянето между отделните общности и народи. По този начин се увеличават шансовете за трансгранични инициативи и проекти, водещи до по-добро опазване на общото европейско културно и природно наследство. Според мотивацията на пътуването културният туризъм може да бъде религиозен, образователен, фестивален (събитиен) или мотивиран от недвижимото историческо наследство.

Интересът към културното наследство на община Ботевград като туристическа дестинация е съществувал, но никога не е използван целево като част от цялостна стратегия за създаване, развитие и популяризиране на туристически продукт на територията на общината. Атрактивни културно-исторически паметници от ботевградско са: Исторически музей Ботевград, Часовниковата кула, Паметник-костницата на ботевите четници, Врачешки, Зелнински и Скравенски манастир, крепостта „Боженишки урвич”. Потенциал за устойчиво развитие на културния туризъм след реставрация, подобряване на достъпността и туристическа интерпретация имат археологически обекти като средновековни черкви и манастири на територията на общината, останки от крепости и др.

На практика, културния туризъм в община Ботевград вече съществува. Някои от обектите се включват в туристическите програми на туроператори (посещения на Врачешкия манастир, Исторически музей Ботевград, „Боженишки урвич” и др.), но преобладават индивидуалните посетители.

За развитието на културния туризъм ще допринесе създаването на културно-исторически маршрути на територията на общината – „По пътя на ботевите четници”, „Орханийски тайни и мистерии”, „По пътя на Иван Шишман”, „Свети места и християнски паметници в Ботевградската котловина” и др.

Потенциал за развитие има предлагането на **атракции свързани със занаятите**: „По пътя на бъчвата” – демонстрация на производство на бъчви и въвличане на туристите в цялостния производствен процес; „Грънчарство и дърворезба в с. Боженица” – провеждане на занаятчийски пленери и ателиета; „Тайните на пчелите и пътя на меда” – превръщане на пчелин като туристическа атракция, запознаване с производството на мед, живота на пчелите и дегустация на пчелни продукти; създаване на демонстрационен кът към цеха за производство на икони и обвързване с организирания посещения на Врачешки манастир; запознаване с производствения процес на органични плодове и дегустация в етно къта на „Яблена натура”.

Ателието за дърворезба и керамика в с. Боженица "На завоя на реката" има потенциал да допринесе за обогатяването на туристическия продукт на организирани посещения на ученици в килийното училище на с. Боженица; организиране на демонстрационни работилнички по време на фолклорния събор на с. Боженица; да предостави добавена стойност на продукти, свързани с посещения и мероприятия на крепостта „Боженишки урвич”, туристически турове по стария римски път към с. Скравена и др. Атракция, представляваща интерес за туристите ще бъде организиране на пленер в с. Боженица, който да се провежда ежегодно на 29 юни - Петровден, когато се отбелязва денят на занаятчиите. Целта е да бъдат поканени различни автори от страната, които за няколко дни да творят на открито. По този начин ще се демонстрира добрата кореспонденция между различни изкуства, техники и материали.

Ученически туризъм свързан с тематични посещения на Паметник-костницата на ботевите четници, килийното училище в с. Боженица и др.

Изграждане на **технологични приемни пространства** в Исторически музей Ботевград, читалищата, градската библиотека и някои спортни обекти – т. нар. КИОСК-ове ще допринесе за интерактивно и съвременно предоставяне на информация за

туристическото предлагане на територията на общината, популяризиране на културно-историческите обекти и събития, както и утвърждаване на туристическия бранд Ботевград.

Перспективни за съвременното развитие на културния туризъм имат интегрирането на **проекта „Хетеротопии“** в устойчивото туристическо развитие на община Ботевград (*Виж повече за Проект „Хетеротопии“ в Приложение 20*), изграждането на **"Музей на открито"** (*Приложение 21*), **"Виртуален музей"**, който е заложен в концепцията за развиите на Исторически музей – Ботевград, **„Часовникова кула – алтернативна сцена за Ботевград“** (*Приложение 22*), както и **Промотиращ център**, включващ сектор с телепрезънс зала, туристически гид-център и пространство за съвременно изкуство, както и вътрешен двор с пространство за общуване и камерни спектакли пред огромен LED екран, който би могъл да се използва и самостоятелно за излъчване на филми - документални, образователни, интервюта и др. (*Приложение 23*)

Фестивален (събитиен) туризъм

Фестивалният туризъм в България през последните години доби голяма популярност, създавайки огромни форми от жанрово разнообразие. Той е все по-използван инструмент за насърчаване на туристическото търсене и предлагане. Съвързаните с определени събития пътувания са изключително популярни и са резултат от повишената необходимост от преживявания.

Фестивалният туризъм е една от най-бързо развиващите се форми за привличане на туристи, чрез организиране на тематични събития, демонстриращи по атрактивен начин - уникални местни традиции, занаяти, природни забележителности, възможности за спорт, отдих чрез предлагане на микс от запомнящи се преживявания. Целта на създаването и развитието на един събитиен продукт е популяризиране на различните възможности за потребяване на туристически продукти и услуги на територията на Общината. Уникалността на формата, съдържанието и мястото на провеждане до голяма степен определят таргет групата на събитието. Съвременният турист е доста информиран, мобилен, търси разнообразни форми на преживявания, концентрирани на мястото на събитието и в близост до него, което налага преди създаването на един фестивал или събитие, при проектирането му в съдържателен аспект да отговаря на следните критерии:

- **Анализ на съществуващите в региона и страната фестивали / събития** – за проектиране на отличителен от конкурентни събития формат;
- **Уникалност на предложението** към потенциалните участници и зрители;
- **Целева група** – локален ефект на ниво местна общност, регионално и национално;
- **Цели на събитието** – промотиране на нова дестинация; сплотяване на местната общност; изграждане на нов имидж на популярна дестинация; представяне на уникален събитиен формат; популяризиране на събитието, като част от други национални: мрежа от събития (Нощ на музеите в България); екологични инициативи, доброволчески инициативи; кръг от национален шампионат по определен вид спорт и т.н.);
- **Място на провеждане** – подходяща среда за създаване на уникална спрямо събитието атмосфера;
- **Достъпна пътна, обща и специализирана и туристическа инфраструктура** за потенциалните посетители/участници;
- **Дата за провеждане** в зависимост от утвърдени регионални или национални събития;
- **Продължителност на събитието**;

- **Периодичност на провеждане** – два пъти годишно (биенале), веднъж годишно, на шест месеца, месечно;

- **Финансиране на събитието** – изцяло безплатно за всички посетители, платено за всички или платено само за участниците;

- **Комуникационна стратегия и канали за популяризиране на събитието** в зависимост от поставените цели;

- **Участие на общината** – финансира изцяло; финансира част от събитието; не финансира, но създава условия за провеждане без финансови претенции към организаторите; не финансира и генерира директни приходи от събитието.

Събитията от календара на общината са от ключова важност за популяризирането на региона като туристическа дестинация и могат да бъдат използвани като инструмент за популяризиране и налагане на туристическия бранд на Ботевград.

Подбор на подходящи събития - активната промоция на събитията допринася за утвърждаване на посланията на бранда, но прекалено честото “бомбардиране” на потребителите с покани и информация за недостатъчно атрактивни мероприятия или недобре организирани такива, носи негативи на цялостната комуникация, прави публиките резистентни на посланията и води риск от надуване на информационен балон, който носи със себе си нереалистични очаквания и разочарование.

Препоръчва се внимателен подбор до 6 събития годишно от обществена значимост, които да отговарят на следните критерии:

- **Уникалност** - специален повод, свързан с историята на региона, който не се среща другаде или уникален прочит/програма на национално значим празник (например Великденския събор);

- **Атрактивна програма**, която включва иновативни атракции, интерактивни занимания, които въвличат посетителите и оставят траен спомен за преживяното и съпреживяното;

- **Безупречна организация** - осигуряване на лесен и удобен достъп - транспорт, паркинг, организация на движението.

В най-голяма степен на тези изисквания отговарят:

- **Дефилирът на духовата музика и мажоретните състави**, който има потенциал да се развие като международно събитие, еквивалентно на Моцартовите празници в Прага, което да бъде емблематично за целия регион;

- **Великденски събор Ботевград**, който е най-мощното събитие в община Ботевград и при обогатяване с повече съдържание има потенциал да привлича повече туристи;

- **Приключенски многобой Ботевград** – първото по рода си събитие от подобен тип, което само за 2 години доби популярност и разпознаваемост и може да бъде запазена марка на приключенския туризъм в Ботевград;

- **Фестивал на бълвата**, свързан с традиционен занаят, който е „жив” и има възможност да утвърди Врачеш на картата на България като център на бълварството. За целта е необходимо да се изпълни със съдържание, повече интерактивни елементи и активно участие на туристите;

- **Денят на Ботев и на загиналите за свободата и независимостта на България**, който се празнува традиционно на Втори юни и е свързан с патрона на град.

Те могат да бъдат обособени като **петте топ събития**, които да се промотират като емблематични и уникални за община Ботевград. Три от тях са свързани с част от символите на общината (духова музика, мажоретки, бълварство, Ботев и ботевите четници), третото изпълва със съдържание избрания слоган „Ботевград – приключение на кръстопът”, а Великденският събор е с особена значимост за местната общност.

Наред с основните топ събития, могат да се очертаят няколко категории съпътстващи събития, които да бъдат ключови в културния календар на община Ботевград:

- традиционни празници и събори;
- спортно-приключенски събития;
- екотуристически събития с природна насоченост;
- събития с разнородна тематика, привличащи определен таргет туристи на територията на община Ботевград.

Традиционни празници и събори, които имат потенциал да се превърнат за знакови за общината, ако се изпълнят със съдържание и обогатят с различни елементи, като по този начин добият привлекателност и за външни публики са: 1) **Празникът на Ботевград** и 2) **фолклорен събор Боженица**, които при наситена разнообразна фолклорна програма и съпътстващи дейности, придружени с активно промотиране към целевите аудитории, могат да предизвикат интерес на национално и международно ниво и да промотират традициите на региона като част от туристическия бранд Ботевград. Към тях може да се причисли и възникналата идея за провеждане на 3) **Мартенски дни на изкуствата**; 4) **Ракитинови празници** в с. Трудовец (*Приложение 24*); **Биенале на съвременното изкуство** във всяко едно селище, което да се превърне в знаково събитие. Този тип събития са дискутирани на заседания на Консултативният съвет по въпросите свързани с туризма в община Ботевград и също могат да привлекат определен сегмент туристи с интерес към арт събития в отделните селища и по този начин да подпомогнат развитието на фестивален туризъм в трите туристически зони, които ще бъдат формирани на територията на община Ботевград.

Най-атрактивните **спортно-приключенски събития** с потенциал за развитие са 1) **Botevgrad Downhill**, 2) **„Офроуд Екстрийм фест Ботевград“** (след диверсификация на програмата на традиционните офроуд състезания, провеждани до момента), 3) създаване на събитие за **алтернативни спортове**, с обособени зони за стари и добре забравени игри от миналото, съвременни и нови форми за деца и възрастни - кръг от шампионата за дронове.

В челната тройка **екотуристически събития с природна насоченост** могат да бъдат включени: 1) **Денят на Жабешкото блато**, свързан с уникален световен феномен, един от символите на Ботевград и с потенциал за развитие на нишов туризъм и привличане на външни посетители, наред с децата от Ботевград и местната общност (*Приложение 42*); 2) **Световният ден на Земята** (22 април), който фигурира в културния календар на община Ботевград, но все още не е изпълнен с достатъчно съдържание и не е атрактивен за туристите; 3) **Седмицата на гората**, където има предложения да се развият различни видове доброволчески дейности, свързани с опазване на горите и да се организират поредица от събития с насоченост към различни таргет групи, както от местната общност, така и туристи. Отделно всяка година могат да се организират съпътстващи нискобюджетни събития с различна насоченост: **Детски празник-карнавал на биоразнообразието**, обвързан с Международния ден на биоразнообразието – 22 май (разработена концепция е представена в *Приложение 25*); празник насочен към дивата природа, както и към хармоничното съжителство с животните и насърчаването да бъдем отговорни стопани. Към момента има разработени концепции за две събития, свързани с животните: **„За животните и хората“** (*Приложение 26*) и **„В хармония с природата“** (*Приложение 27*), като темата има още потенциал за обогатяване и разнообразяване.

В сборното понятие **„събития с разнородна тематика, привличащи туристи на територията на община Ботевград“** могат да бъдат включени 1) традиционният **мотосъбор на мото клуб „Небестните сили“**, който ежегодно привлича няколко

хиляди посетители и има потенциал за развитие подобно на международния мотосъбор, който се провежда в Зайчар, република Сърбия; 2) *изложението на ретроавтомобили*; 3) традиционен *базар на биопроизводителите* в сътрудничество между община Ботевград и „Яблена натура” или иновативно събитие „*Етнокулт фест*” (предложено и одобрено на заседание на Консултативният съвет по въпросите свързани с туризма в община Ботевград) и др.

Промоцията на ключовите събития включва микс от ПР и рекламни дейности преди, по време на и след провеждане на събитието.

Преди събитието:

- Прессъобщения до местни, регионални и национални медии:

1. С обща информация за предстоящото събитие и акценти поне 10-15 дни преди събитието;

2. С основен акцент, новина, информация за нещо уникално, което да привлече интереса на медиите към събитието + задължително снимки.

- Кампания в социалните мрежи с интензивни публикации, които вдигат завесата на планираните в програмата мероприятия и провокират интереса + реклама;
- Онлайн реклама - дисплей кампания с банери в сайтовете на местни медии и Google;
- Outdoor реклама - банери, трансперанти, плакати и флаери;
- Имейл кампания.

По време на събитието:

- Създаване на информационен корнер (щанд) с информация за събитието и за туристическите атракции и услуги в региона. Добра практика е щандът да предоставя безплатно забавление, което да привлича и задържа туристите на него - игра дарц или баскетболен кош, с мърчандайзинг награди, например.
- Предоставяне на възможност за интервюта на медиите с ключови за събитието лица - изпълнители, длъжностни лица и др.

След събитието:

- Прессъобщение с информация за посетителите, емоциите и изненадите на проведеното събитие;
- Отразяване в социалните мрежи с акцент на визуалното съдържание - снимки и видео, които показват емоции, преживявания, забавление;
- Насърчаване на обратна връзка от посетителите в социалните мрежи.⁸

Препоръчително е да се извършва мониторинг на посетителите за всяко по-значимо събитие, да се изследват тенденциите и развоя през годините, с цел повишаване на атрактивността, реализиране на ефективна комуникационна кампания, извършване на целенасочен маркетинг и реклама, към съответния пазарен сегмент.

Една от препоръките във финалния доклад от Проучването на туристическия потенциал, условията и възможностите за развитие на туризма в Община Ботевград е предлагане на туристически пакети „*Ботевградските фестивали и история*”, базирани на фестивални прояви и събития, които да привличат посетители от столицата и съседните областни центрове. Те могат да се съчетават с посещения на Часовниковата кула, Историческия музей, демонстрационни занаятчийски ателиета, паметници на културата. Този профил би трябвало да се обогати с темата за Ботевите четници.

Ловен и риболовен туризъм

Ловният туризъм е вид специализиран туризъм, чиято основна туристическа услуга е създаването на условия за ловуване и реализиране на ловуването на желан от

⁸ Комуникационна стратегия. виж повече на: <http://botevgrad.bg/obshtina/view/targoviya-i-turizam-84>

туриста дивеч, независимо от целта. Община Ботевград предоставя ограничени възможности за ловен туризъм на територията на Държавно ловно стопанство „Витиня”.

ДЛС „Витиня” е разположено в западната част на Стара планина, като седалището ѝ се намира на едноименния проход. Ловното стопанство стопанисва горите и дивеча на площ от 21 579,9 ха. Основен вид дивеч е благородният елен, следван от сърната и дивата свиня. Има изградени две бази за интензивно развъждане и ползване на благороден елен, елен лопатар и муфлони, както и база за интензивно ползване на дива свиня, на обща площ от 550 ха. Отличните трофейни заложи привличат широк кръг от български и чуждестранни ловци, които посещават нееднократно стопанството. На територията на стопанството се намира и единственото стадо от тибетски якове в България, които също са обект на ловен туризъм.

ДЛС „Витиня” разполага с ловен дом, в който има пет самостоятелни двойни стаи, трапезария, ловен кът с камина и впечатляваща трофейна зала.

Любителите на планината могат целогодишно да посещават района на стопанството. Международният туристически маршрут Ком-Емине, една част от който минава през територията на стопанството е притегателно място за любителите на екстремните спортове, маршрутните преходи, планинското колоездене и екотуризма. Организираните фото-сафарита са допълнителна атракция предлагана в стопанството.

Най-подходящи за **риболов** (включително спортен риболов) в Община Ботевград са язовир „Бебреш” и едноименната река в района на с. Боженица. Улавяните риби са: *костур, бяла и черна (балканска) мряна, клен (речен кефал), скобар, уклей, обикновена кротушка, каракуда*. По-трудни за улавяне и рядко срещани са *дъгова пъстърва, европейски сом и щука*.

Язовир „Бебреш” - в землището на с. Врачеш, който се ползва основно за водоснабдяване на населението, е обект и за риболов: сом, щука, костур, бяла риба, дъгова пъстърва, уклей, шаран, клен и каракуда. Значително по-малкият язовир „Мали лаг” се е използвал за спортен риболов, бил е и зона за крайградски отдих, край него е функционирал и къмпинг, но сега тези възможности за привличане на туристи са изчезнали. Органичнителен фактор е, че язовърът се стопанисва от „Напоителни системи”, които отказаха да го предоставят на общината, въпреки че не се използва по предназначение. За спортен риболов могат да се пригодят рибарници на територията на общината, както и микроязовир Гурково, ако бъде почистен, стопанисван и зарибен.

Една от препоръките във финалния доклад от Проучването на туристическия потенциал, условията и възможностите за развитие на туризма в Община Ботевград е предлагане на туристически пакети за любителите на риболова и консумация на място „**Риболов край Ботевград**”. Тези възможности биха привлекли много повече посетители, ако се съчетаят с благоустрояване на водоеми предлагащи не само улов на риба, но и спортно-развлекателни игри на открито за деца и възрастни.

Доброволчески туризъм

Доброволческият туризъм, за разлика от доброволчеството, което има своите традиции, е сравнително нова форма на туризъм, която набира все повече популярност и се свързва с онези туристи, които предприемат организирано пътуване с цел подпомагане или облекчаване на бедни социални групи от местните общности, възстановяване на природната среда или изследване на аспекти от обществото или околната среда. Най-общо дефиницията за посетител при доброволческият туризъм обхваща всеки човек пътуващ извън постоянната си среда и чиято основна цел на посещение е различна от извършване на дейности срещу възнаграждение в рамките на посетеното място. Ключов елемент в тази дефиниция е липсата на заплащане по време на пътуването, което ги отличава от „работещите” туристи. Те посещават тропически

джунгли, защитени територии, популярни места включително в Африка, Централна и Южна Америка за участие в консервационни проекти, научни изследвания, предоставяне на медицинска помощ и други, като почти винаги заплащат под някаква форма участието си в тези дейности. Доброволческите пътувания включват два елемента: туризъм и доброволчески услуги. Продължителността на пътуванията варира от краткосрочни проекти в рамките на няколко седмици до месеци, но по-малко от година. В момента се наблюдава ръст на доброволческите пътувания, но все още е трудно да се уточни колко разпространен е доброволческият туризъм. Пътуванията официално се причисляват като бизнес пътувания или пътешествия за удоволствие, тъй като доброволците обикновено избягват бюрократични усложнения и допълнителни обяснения на граничните служби.

Доброволческият туризъм има потенциал да предизвика повишаване на чувството за съзнание, тъй като включва значителна промяна във възприятията на индивида за обществото, решаването на социални проблеми и има потенциала да промени възприятията на участниците за обществото на глобално и местно равнище. За разлика от масовия туризъм, доброволческият може да включва активно разглеждането на околната среда, екологичните, културните и социалните проблеми на дадена дестинация. Томазос и Бътлър (2009) групират тематично проектите за доброволчески туризъм и свързаните с тях дейности в зависимост от тематиката, която обхващат и спецификата на самите дейности. (Приложение 30.)

Дейностите на „Номадско Единение“ имат място и при доброволческият туризъм, тъй като предвиждат работа в мрежи, включване на местния бизнес - местни строителни фирми, местни производители на органична храна, местни ресторантчета, местни спонсори и инвеститори, стимулиране развитието на алтернативен туризъм, работа в мрежи, доброволчество и предприемачество, включително осигуряване на работни места чрез развитието на проекта от мрежата от къщи.

Основните услуги и социални пакети, които имат отношение към доброволческия туризъм включват: наем на конферентна зала за провеждане на събития, както и дворното пространство за по-големи събития; осигуряване на храна, която ще бъде снабдявана от местни производители, както и еко-ферми с органични продукти (местни ресторантчета); провеждане на събития с бизнес, културна, спортна и предприемаческа насоченост, както и достъп до тях на клиентите на обекта; предлагане на местни туристически услуги - планински преходи и разходки, участие в арт работилници (рисуване, дърворезба), конна езда, скачане с бърджии от балон (в района на Ботевград); възможност за хората с деца, да ги включват в ателиета за керамика, дърворезба и рисуване; организиране на тематични дни и вечери, с образователна и културна насоченост - кинопрожекции, бизнес обучения, възможност за среща с представители на бизнес и предприемаческите среди; достъп до иновативни събития в сферата на технологиите, както и разнообразни международни практики, и контакти.

От първостепенно значение е продължаването на инициативата „Ботевград – първият уикиград в България“ и сътрудничеството между община Ботевград и инициативна група „Уикимедия“. Насърчаване на доброволството свързано с писане, редактиране и преводи на статии в най-голямата онлайн енциклопедия Уикипедия, качване на снимки и видеа, свързани с населените места, обектите и бележитите личности на Ботевград и региона. Обявяването на Ден на WikiBotevgrad и провеждане на ежегодни събитийни прояви, свързани с честването му ще поддържа „жива“ инициативата и ще допринесе за нейното развитие във времето.

2.3 Туристически пазари и профил на туристите

Анализът на основните характеристики от профила на туристите понастоящем и оценките за тяхната удовлетвореност ще ни помогне да набележим характеристиките на посетителите с интерес към различни специализирани видове туризъм от перспективните пазарни сегменти. При това нашият ориентир трябва да бъде препозиционирането към по-високо платежоспособни сегменти на целевите пазари, както международните, така и вътрешния. Това може да се постигне главно чрез разнообразни и качествени туристически продукти, комплексно предлагане на базата на наличните туристически ресурси на община Ботевград, активна маркетингова комуникация и реклама.

Важно е да отчетем също така някои от тенденциите на туристическото търсене, директно свързани с продукта, а именно:

- Увеличаване дела на краткосрочните пътувания, прекарани извън активните туристически сезони.
- Нарастване ролята на въздушния транспорт при туристическите пътувания, главно за сметка на чартърните полети и нискотарифните авиокомпани.
- Съобразно предпочитанията и очакванията на туристите, преориентация на туризма от „икономика на услугите“ към „икономика на преживяванията“, което извежда на преден план качеството на туристическите атракции, анимацията и предлагането на местни специфики.
- Номенклатурата на предлаганите туристически дейности „на място“ става все по-важна при избора на дестинация. Нарастване търсенето на специализираните видове туризъм. Използване на туризма като средство за съхранение и популяризиране на природните ресурси и за социализация на забележителности.
- Утвърждаване на информационните и комуникационните технологии като инструмент за драстична промяна в търговската и обслужваща сфери на туризма. Нарастват он-лайн записванията и резервациите, а също услугата на туроператорите „направи си сам“.

Съобразявайки се с основните характеристики на туристите за специализираните видове туризъм, може да се определят ориентир за профила на туристите от перспективните пазарни сегменти:

- **български туристи:**
 - туристи с интерес към региона и близостта на общината и възможностите за туризъм;
 - местни хора, които търсят отдых през уикенда и имат любопитство за опознаване на региона;
 - съставлящи самостоятелни пътувания, в които комбинират различни видове туризъм;
 - с друга цел пътуващи в региона, но с време за посещения на културно-исторически обекти;
 - пътуващи извън активните сезони – уикенди и празнични дни;
 - пътуващи с кратък престой, но по-често и целогодишно;
 - активно търсещи туристи, гъвкави в избора си и със собствено мнение,
 - организиращи пътуването си сами и склонни да комбинират няколко вида туризъм;
 - туристи, търсещи задоволяване на допълнителни потребности с по-висок образователен ценз и интелектуално ниво с необходимост от допълнителни продукти в различните видове туризъм;
 - активни в глобалната мрежа и ползващи електронни услуги, нови технологии (мобилни).

- **чуждестранни туристи:**

- младежи и семейства (25-45 год.), които пътуват за почивни дни и искат да научат повече за България, съчетаващи престоя си в София с допълнителни изживявания;
- транзитно преминаващи;
- емоционални свързани с България туристи (българи живеещи в чужбина), ценящи предлагането на културно-исторически забележителности, природни дадености и допълнителни изживявания и автентични събития;
- туристически групи с образователна насоченост;
- индивидуални туристи, които създават собствен персонализиран туристически продукт, който подготвят старателно във времето, това включва и малки приятелски групи, които комбинират туристическото си изживяване;
- туристи, които биха съчетали няколко форми на туризъм.

Необходимо е да се отчете, че съвременният турист търси разнообразен туристически продукт, съчетаващ няколко вида туризъм, дори и да бъде с една основна цел, например културно-исторически, да може да бъде съчетан с кулинарен и/или рекреативен туризъм. Информира се предимно от интернет посредством стационарно или мобилно устройство. Има множество интереси и е любопитен към откриването на нова информация и изживявания. Притежава туристически опит, което го прави изискващ и критично оценяващ, създава своите очаквания на база рекламни материали, онлайн публикации, удобство и достъпност до информацията. Това налага създаването на реалистични очаквания, не трябва да се допуска разминаване между представянето на обектите и реалната ситуация. Дори тя да не изглежда от най-привлекателните туриста може да направи своя информиран избор.

Съвременния турист изисква повече, поради това, че разполага с повече информация, критичен е и знае, че може да бъде създател на съдържание, което да разпространява в социалните мрежи, като оказва влияние върху общата визия на региона, дестинацията, туристическия обект, продукт/услуга.

Лесния достъп до туристически продукти, особено ценово конкурентни прави съвременния турист непостоянен по критерии и при вземането на туристически решения. Увелича се по модното и търси атрактивно туристическо изживяване. Активен е и желае да се асоциира с туристическите предложения които получава и/или избира, като цени възможността да избира елементите на туристическото си изживяване. Воден от желанието да задоволи повече от своите духовни, интелектуални, образователни интереси, съвременния турист се интересува и от допълнителни предложения.

Използва повече на брой и по -разнообразни информационни източници за вземане на решение за туристически пътувания. Доминиращият източник за чужденците е туристическата агенция, онлайн платформи, социални мрежи, това води до извода, че най-подходящият комуникационен канал е интернет. Не бива да се пренебрегват обаче печатните рекламно-информационни материали, които не само са насочени към краен потребител (турист), но са и основно помощно средство за туристическото предлагане.⁹

Туристическите пазари са анализирани на база на общите тенденции за страната и резултатите от Проучването на туристическия потенциал, условията и възможностите за развитие на туризма в Община Ботевград, проведено през 2017 г. Досега в общината не е водена статистика за броя на нощувалите българи и чужденци и няма данни за средногодишната заетост на базите за настаняване. Според националната статистика, пътуващите в България туристи са териториално концентрирани – около 44% от пътуванията се осъществяват от жители на столицата, живеещите в Южен централен

⁹ Комуникационна стратегия. Виж поече на: <http://botevgrad.bg/obshtina/view/targoviya-i-turizam-84>

район (най-вече пловдивчани) реализират около 17% от пътуванията в страната, а живеещите в Североизточен район – 14%. Най-малко пътуват жителите на Северозападния и Северния централен район. Поради липса на статистически данни от общината може да се допусне, че пренощуващите в Община Ботевград лица следват националната тенденция: преобладаващите нощувки са реализирани от жители на столицата. Туристите, които са привлечени в община Ботевград до момента можем да групираме по следния начин:

1. Бизнес пътувания: благодарение на високата степен на икономическа активност в общината целогодишно се ползват хотелите в Ботевград, като по време на по-мощни спортни състезания се наблюдава недостиг на места за настаняване. Поради липсата на статистически данни обаче не може да бъде изготвен анализ и да се очертаят тенденции, ограничения и възможности.

2. Пътувания за почивка в селска среда най-вече през уикендите на топлото полугодие, националните празнични дни и краткотраен летен отход в ограничени на брой места за настаняване, като ползват миксирани туристически продукти, базирани на потапяне в местния бит и традиции, ползване на екологично чиста храна, специфична кухня и местни специалитети, опознаване на социализираните обекти на историческото наследство в общината, разходки из полупланинската територия, яздене на коне, каране на велосипеди.

3. Ученически посещения на исторически обекти и монументи в общината, които обаче рядко са с преспиване в хотелите на Ботевград

4. Посещения в манастирите: това са част от по-мощни пътувания на индивидуални туристи и групи.

5. Посещения на Ботевград за участия в спортни събития – състезатели и зрители, малка част, от които остават за нощуване в хотелите на Ботевград.

Най-същественият пазар за туристическите продукти на Община Ботевград е в гр. София. Тези потенциални целеви групи имат висока популателна способност и подчертан интерес към пътувания извън столицата в уикендите и националните празници. **Втората целева група** са съседните областни центрове: Враца, Монтана и Плевен, като активната част от населението в първите две области преминаването през общината е често. **Трета целева група** е учащата се младеж от цялата страна.

Съобразно ресурсния потенциал на общината, специално внимание следва да бъде насочено към:

- хора, свързани с природата и екологичния начин на живот, с изисквания към целесъобразното използване на природните ресурси за устойчив туризъм;

- хора със собствени имоти или почиващи при близки със собствени имоти, склонни да комбинират пътуване с цел „селски туризъм” с друг специализиран вид туризъм (планински, еко, културен, спа, лов и риболов);

- търсачи на „иновативен туристически продукт” - съчетаването на стандартна услуга със специфичен продукт, отговарящ на интересите на туриста – спорт, традиции, природа, храна, музика, култура.

- хора с туристически опит, които са по-информирани за продукта като цяло и за предлагането в съответната туристическа дестинация, знаят, че участват в един пазар на предлагане, а не на търсене, което ги превръща в много гъвкави по отношение на потребителските критерии и непостоянни при вземането на решения;

- хора изкушаващи се от различни ежедневни дестинации, продукти и приключенски пътувания с къси маршрути, търсещи повече престой сред природата, приключение, екзотика, риск и спорт, наред с класическите продукти – отход, култура и кулинария, желаещи да установят нов и контакти с местното население.

Препоръчваме провеждане на регулярни анкетни проучвания насочени към посетителите на община Ботевград, за да бъдат анализирани по-прецизно и детайлно качествените характеристики на туристите, които посещават региона: цел на пътуване, мотивация, интереси, потребности и т.н. Анкетни карти следва да бъдат предоставяни в туристическите обекти, както и по време на специализирани събитийни прояви. При кандидатстване по проекти, свързани с туризма също е препоръчително да бъдат заложили като дейност или метод на изследване анкетни проучвания, тъй като всяко по-качествено социологическо проучване е свързано със значителен времеви и финансов ресурс, както и експертен капацитет за анализ на получените резултати.

2.5 Състояние на туризма в Община Ботевград

Направените анализи показват, че Община Ботевград има потенциал да развива някои от алтернативните видове туризъм, които обаче ще се предлагат най-често като комплексни пакети, с преобладаващи елементи от една или друга форма на селски, културно-исторически, религиозен, екотуризм, планински, пешеходен, приключенски и екстрем: конен, велосипеден, спелеотуризм, скално катерене и др.

Алтернативният туризъм, включващ посочените специализирани видове туризъм, е съвременен отговор на потребителското търсене, изискващо индивидуална организация на пътуването, алтернативни форми на обслужване, потапяне в автентична среда, непосредствен контакт с местното население, традиции, култура, обичаи, специфична храна и напитки. Формите на алтернативното туристическо пътуване са две: организирана и неорганизирана. Туристите предприемащи алтернативни пътешествия обикновено пътуват индивидуално или са организирани в малки групи. Те са любознателни, значително платежоспособни, с по-висока обща култура и очакват да научат повече за посещавания район, страна и нейните жители по време на своята ваканция или да задоволят свои хоби интереси. Предпочитани дестинации са планинските и селски райони, по-малко познати и некомерсиални обекти и туристически зони, характеризиращи се със собствен облик, автентична култура и съхранена природа. Туристическите програми обикновено включват разнообразни дейности, които не увреждат околната среда и не накърняват морала на местните жители. Основни доставчици на услуги са собственици на семейни хотели, къщи за гости, хижи, манастири, планински водачи, занаятчий, аниматори, коняри и др.

Предлагането на туристически продукти за територията на Ботевградска община през последните няколко години се извършва единствено от индивидуалните им доставчици - няколкото хотелски бази, най-вече чрез разпространение на информация в Интернет, беше установено по време на проучването на туристическия потенциал, условията и възможностите за развитие на туризма в община Ботевград през 2017 г. Общото представяне на туристическите възможности на общината е хаотично и ограничено по обем и във времето. За да бъде постигнато по-значително нарастване на пътуванията в общината е необходимо целево да се насочи ресурс за подобряване на туристическото предлагане към отделни потенциални пазари.

Броят на местните предприемачи в общината, насочили се към туристическия бизнес е ограничен. Освен в Ботевград в останалите селища на общината не е наличен нов, незавършен сграден фонд, който би бил подходящ за превръщането му в база за настаняване на туристи. Поради сравнително добрата заетост на населението в местната икономика не се наблюдава интерес към създаване на малки семейни бази за настаняване, или заделяне на част от неизползвана в даден момент жилищна площ за туристическо отдаване.

Съществуващата леглова база би могла да се натовари по-пълноценно с привличане на нови туристи след създаване на нови атракции, обогатяване на събитийния календар на общината, инвестиции за социализиране на културното наследство.

Посочените туристически атракции практически не са достатъчно привлекателни като туристически обекти, тъй като:

- не са достатъчно атрактивни в сравнение с други подобни в по-широкия регион и страната: например язовир «Бебреш»;
- съществуващите туристически обекти не функционират добре или не функционират изобщо (килийно училище, Врачешки манастир с почивен ден и т.н.);
- имат променен облик към влошаване на ефекта от срещата на туристите с тях: например средновековната манастирска църква «Св. Георги» край Трудовец;
- не са достатъчно привлекателни сами по себе си към съвременния интерес на пътуващите: например Паметнки-костницата на ботевите четници и Килийното училище в Боженица;
- не са социализирани и достъпни за посещения: например множеството антични и средновековни крепостни останки;
- загубили са функцията на туристически обект – язовира «Мали лаг» и къмпинга край него;
- липсват достатъчно на брой атрактивни, специално организирани събития, за насочване на туристически пътувания към общината;
- не е цялостна и достъпна печатна реклама, която да предоставя информация за туристическите обекти – тяхната достъпност, отдалеченост от града, както и налични услуги около тях – за хранене и настаняване;
- не се промотира комплексно онлайн Ботевград като туристическа дестинация, с добре организирана и цялостно представена информация за туристическите обекти – тяхната достъпност, отдалеченост от града, както и налични услуги около тях – за хранене и настаняване въпреки наличието на професионално разработен туристически портал;
- не се използват пълноценно вътрешните канали за комуникация на Община Ботевград; туристически портал, институционален сайт, туристическа и институционална фейсбук страница, youtube канал и др., а информацията, която се публикува не е обвързана със спецификата и публиките на съответните канали за комуникация;
- не се използват пълноценно националните и регионални медии при промотиране на иновативни събития на Община Ботевград.¹⁰

2.6 Нагласи и оценки на местното население

В рамките на Проучване на туристическия потенциал, условията и възможностите за развитие на туризма в Община Ботевград, проведено през 2017 г., в анкетно проучване насочено към местната общност взеха участие 636 респонденти, местни жители от Община Ботевград на възраст между 18 и 81 г., които отговориха на 7 въпроса свързани с оценка на туристическите ресурси на територията на общината – природни и антропогенни; оценка на местата за настаняване и заведенията за хранене и развлечение, както и спортни и други обекти и специализирани събития. Включени са въпроси свързани с нагласи относно влиянието на туризма и евентуално участие в

¹⁰ Финален отчет от проучването на туристическия потенциал, условията и възможностите за развитие на туризма в община Ботевград: <http://botevgrad.bg/obshtina/view/targoviya-i-turizam-84>

туристическото предлагане, като последният въпрос е насочен към социално-демографската характеристика на участниците.¹¹

Анкетните карти са разпространявани паралелно онлайн, качени на сайта на Община Ботевград и публикувани в регионалните медии: botevgrad.com и balkanec.bg, както и чрез анкетиори на територията на гр. Ботевград и селата в общината в периода 10.07.2017г. - 20.08.2017г.

Социално-демографска характеристика на участниците

Жените участват значително по-активно в проучването – 59.4% от анкетираните. 55.1% са посочили, че имат висше или полувисше образование; 41.2% средни и едва 3.7% основно или по-ниско. Като жители на гр. Ботевград са се определили 397 от анкетираните. Отделно 60 са посочили Ботевград и София. Анкетирани от селата в общината са, както следва: Скравена – 21, Трудовец – 17, Врачеш – 20, Новачене – 6, Гурково – 4, Литаково -3, Боженица – 3, Липница -1. Значителна част от анкетираните са посочили друго населено място, включително в чужбина, като преобладават живущите в София – 16, а също така Правец, Разлив, Нови хан. Има неопределени отговори като “гард”, “село”, “Ботевградско” и др. По професионално направление най-много са се самоопределили като работници – 41.2%, служители – 20.9%, пенсионери – 9.9%, следвани от респонденти със свободна професия, учаци, със собствен бизнес, безработни, а най-малко са земеделските производители. В частният сектор работят 58.6%, 21.7% са работници и служители в държавния сектор, а 19.7% са посочили, че в момента не работят. Над половината анкетирани са семейни – 51.6%, 14.4% са посочили, че живеят с партньор без брак, 24.2% са несемейните. 67% от анкетираните са с деца. Едва 94 от анкетираните са отговорили на въпроса относно техния доход. От тях 48.1% попадат в графата 501-1000 лв., 33.8% са посочили месечен доход между 201 и 500 лв., 13.3% над 1000 лв. И останалите под 200 лв. Преобладаващата възраст на анкетираните е 35-55 г. и над 55 г. Сравнително по малко са младите от 18 до 34 г.

Оценка на природните туристически ресурси

Резултатите показват, че за разлика от посетителите на общината, част от които идват за скално катерене, велосипеден, конен и офроуд туризъм и са впечатлени от красивата природа и полупланинския релеф, местните жители не припознават **формите на релефа** като туристически ресурс, като повечето от тях не са запознати, че на територията на общината има над 40 картирани неблагоприятни пещери. Доказателство за това е, че дори катерачните скали край с. Боженица, където по данни на кмета на селото и местни лидери на мнение, събота и неделя обектът е посещаван редовно от неорганизиран туристи, но е непознат за местното население. Едва 36 от общо 611 респонденти или 5.9% от отговорилите на въпроса са дали най-високата оценка. 213 респонденти или 34.9% от отговорилите на въпроса поставят най-ниската оценка, следвани от 23.6%, които оценяват катерачните скали и формите на релефа, подходящи за екстремен туризъм средно, 20.6% като добро и едва 15.1% като много добро.

Значително по-високо оценени са **водните ресурси**. От съответно 623 и 625 респондента при оценка на язовирите и микроязовирите и реките на територията на общината над 30% (190 анкетирани) оценяват атрактивността им като много добра, а респективно 13.2% и 12% като отлична. Тази оценка до голяма степен може да се дължи на традиционния интерес към риболова.

По отношение на **растителните видове** преобладава неутрално мнение. 197 от анкетираните или 32% дават неутрална оценка, като за разлика от природните ресурси свързани с неживата природа, положителните отговори са почти толкова, колкото и отрицателните. В някои от отворените въпроси към проучването се наблюдава изразено

¹¹ Финален отчет от проучването на туристическия потенциал, условията и възможностите за развитие на туризма в община Ботевград: <http://botevgrad.bg/obshtina/view/targoviya-i-turizam-84>

положително отношение към горските ресурси и най-вече вековните гори и необходимостта от опазването им.

Същата е тенденцията и по отношение на **животинските видове**: риби, земноводни, влечуги, птици и бозайници, където отговорите “много добро” надхвърлят 25%, а “отлично” при рибите, земноводните и влечугите достига 17%, което съпоставено с резултатите за оценката на водните ресурси отново кореспондира с популярността на риболова.

Оценка на антропогенните ресурси в община Ботевград

Коренно различно е отношението на жителите на община Ботевград към културно-историческото наследство. Особено по отношение на материалното наследство. Най-високо са оценени **черквите и манастирите** – 39.9% ги оценяват като “много добри”, а 36.6% като “отлични”, които са 481 анкетирани от общо 629 отговорили на въпроса. Едва 32% или 20 анкетирани са дали отговор “лошо”. Почти същите са резултатите и при **историческите паметници и обекти** – 430 от общо 626 респонденти ги оценяват като много добри и “отлични”, а само 20 (3.2% от анкетираните) като “лоши”. На трето място по популярност са **крепостите и другите археологически обекти** с показатели съответно 33.9% “много добро” и 33.4% “отлично”. Това са 421 от общо 627 отговорили на въпроса. Едва 6.1% от анкетираните са дали оценка “лошо” при положението, че единствено крепостта Боженишки Урвич е социализирана и пригодена за посещения. При обектите с архитектурна стойност отговорите са почти равномерно разпределени в предимно положителния параметър на скалата – между 23.6% и 26% са давали отговори “добро”, “много добро” и “отлично”.

По отношение на нематериалното наследство най-високо оценени са **празниците, фестивалите и съборите**, като резултатите се доближават до тези на черквите и манастирите и историческите обекти. 37.1% от анкетираните са ги оценили с “много добро”, а 33.9% с отлично. Едва 26 респонденти са отговорили с “лошо”, което кореспондира с броя изцяло негативни анкети. По популярност следват **фолклорните традиции и обичаи**, а с най-ниска оценка, но по-добра от тази на природните ресурси остават **занаятчийските работилници и ателиета**.

Традициите в спорта и участието на голяма част от местните жители от ранно детство в спортни активности се отразява осезаемо и в отговорите им – 39.5% са оценили **спортните събития** “отлично”, а 36.2% “много добре”. Същевременно **художествено-творческите и артистични събития** са по-малко разпознаваеми. Това показва и резултатата, че над 100 анкетирани са пропуснали отговора на този въпрос. Въпреки това 31.6% са дали отговор “много добро”, а 22.5% - “отлично”.

По отношение на експлоатацията на туристическите ресурси местната общност категорично показва, че не се използват рационално за целите на туризма. Една 12 анкетирани от общо 626 отговорили на въпроса дават най-високата възможна оценка. 8.9% от анкетираните смятат, че туристическите ресурси се използват пълноценно и са оценили с “много добре”. Близко половината респонденти (48.2%) са посочили, че туристическите ресурси на територията на общината не се използват пълноценно. 101 анкетирани са отговорили “лошо” и 201 – “средно”.

Достъпността до природните обекти е оценена малко по-лошо тази до културно-историческите. Туристическите дейности на територията на общината са сведени до базово предлагане на основни туристически услуги като настаняване, хранене и транспорт, както и специализирани атракции на местни предприемачи – конни турове, летене с парапланер и др. Няма действащи информационни центрове и обвързаност между отделните туристически обекти, което е видно и за местното население. Едва 12 анкетирани от общо 610 или 2% от отговорилите на въпроса поставят отлична оценка. Преобладаващи са мненията “добро” 40% и средно 31.1%.

На въпроса *“Мислите ли, че туризма в община Ботевград може да се развива значително по-добре и кои фактори биха допринесли за това според вас?”*, 80 от участниците в анкетното проучване са отговорили утвърдително с “да”, 9 с “може”, 8 с “не”, двама не могат да преценят и още двама са посочили, че са необходими реклама, снимки и филми, за да се развие туризма в общината. Част от тях са дали по-малко или повече изчерпателни отговори.

По отношение на препоръките за рекламата и популяризирането на туристическите обекти отговорите включват:

- Мисля, че би могла да се развива общината просто, защото досега почти нищо не е правено. Като се обособят част от по-атрактивните обекти, ще е необходима реклама и поддръжка.
- Повече информационни табла, отразяващи забележителни места; организиране на мероприятия; включване на повече младежи и девойки в организацията.
- Да, по-добре да се информират гражданите с нагледни материали.
- Повече информационни табла.
- Рекламна дейност в интернет за наличните и заслужаващи за посещение туристически обекти.
- Повече промотиране и инвестиции.

Други преобладаващи отговори са свързани с необходимостта от инвестиции и финансово обезпечаване, а именно:

- Необходимост от инвестиции, за да се подобри изгледа на крепостите и манастирите.
- Средства, много работа и желание.
- Включване в проекти на ЕС.

Част от анкетирания поставят на първо място рекламата и достъпността на обектите, като мерки, които трябва да се предприемат от общината. Препоръките във връзка с достъпността и подобряване на инфраструктурата включват:

- Туризмът в общината може да се развива по-добре, но е необходима инфраструктура, достъп до обекти, било то природни и исторически. Повече зелени места - паркове и цветя.
- Туризмът на територията на общината може да се развие - трябва да има по-голяма достъпност до различни културни обекти и местности.
- Природните дадености на нашия район да се използват пълноценно - да бъдат създадени екопътеки до значими исторически места; да бъдат поставени табели и необходимата маркировка; да има пейки; места за отдих и др.
- Подобряване на достъпа до обектите, разчистване и т.н.
- Да, но да се развие базата "Боженишки Урвич" - кухня, спортни площадки и др.
- Да се отделят нужните реални и възможни средства за инфраструктура.
- Необходимост от опазване и културното наследство.
- Да се подобрят някои фактори като: достъп, реклама, облагородяване на обектите. Базис за нощувки и реклама на историческите обекти.

Няколко отговора обобщават необходимост от влагане на средства, много работа и добро желание. Има направени също така и някои конкретни предложения:

- Повече културни фестивали и мероприятия, изграждане на повече паркови площи, детски площадки и атракциони.
- Откриване на нови хотели и места за развлечение (няколко отговора)
- Повече къщи за гости и хотели, предлагащи СПА, за да бъдем по-посещавана дестинация.
- Облагородяване на туристическите обекти и откриване на нови.
- Маркиране на екопътеки в Зелин.
- Вело алея до язовир Бебреш (двама анкетирани)

- Мотивация: определен брой дни в седмицата бих организираща екскурзии и походи в околността; спортни занимания на открито.
- Да се създадат необходимите условия за отдых сред природата; да се отпуснат автобуси в почивните дни до тези местности; да се организират мероприятия и да се привлече обществеността.
- В парка има какво да се направи. По пътя кв.Зелин – велоалея, например.

Дадени са също така препоръки и във връзка със стратегическото развитие и планирането в туризма:

- Да се изготви план за действие - привличане на общественото мнение по въпроси свързани с туристическото дело; привличане на ресурси и хора с желание и хъс за промяна; осигуряване на финансови средства и др.
- Смятам, че може да се развива значително по-добре, ако е съставена програма, която стъпка по стъпка да се осъществява.
- Да, с помощта на местната власт, бизнеса, образованието и спорта.
- Подкрепа на бизнеса; финансова обезпеченост; стратегия за развитие на туризма за определен период от време.
- Развиване на селския туризъм, реклама за историческите обекти в общината, спиране на хората, които организират незаконни екскурзии за фирми от други общини и не мислят за туризма и хората в община Ботевград.
- Необходимост от сериозен подход към ситуацията и сериозни хора, които да се заемат с развитието на туризма в общината (няколко анкетиращи).

Предимно положителни нагласи се наблюдават и относно влиянията на туризма по отношение на запазването на културната самобитност на местното население, приносът му за подобряване на икономическия сектор, готовността за привличане на повече туристи. Жителите на общината не смятат, че туризма ще влоши обслужването им, но за сметка на това отчитат, че може да доведе до повишаване на цените на стоките и от части на имотите.

На въпроса „*бихте ли развивали туристическа дейност и ако да по какъв начин?*” са отговорили общо 340 анкетиращи повечето, от които са дали положителен отговор или са изразили колебание, но проявяват положителна нагласа. 160 са дали отрицателен отговор, като част от тях са отбелязали, че са в напреднала възраст и биха дали път на младите, а някои споделят, че не биха стартирали собствен бизнес, но биха практикували алтернативни форми на туризъм. Най-популярните отговори са къща за гости, екскурзовод, организация и провеждане на събития.

На въпроса „*бихте ли участвали в семинар/курс за предприемачество?*” 37.7% отговарят утвърдително, 37.6% не биха участвали, а 24.7% не могат да преценят.

Сред отговорите положително по изчерпателните отговори включват:

- Бих развивала туристическа дейност в селските райони.
- Законно, с интересни дестинации и на достъпни за хората цени, с уважение и внимание към всеки турист.
- Като се направят повече еко пътеки за походи.
- Да, ако има стратегия, новатори в това дело и всички придобивки относно изграждане на места за отдых да се ползват от всички по всяко време и опазват.
- Да: търговия, работа в информационен център.
- Да. Може би като екскурзовод.
- Бих развивал пешеходен туризъм.
- С построяване на къща за гости с български традиции в приготвянето на храната, традиционно наша.
- Да, чрез кандидатстване по програми за развитие на селските райони

- Гастрономически турове, съчетани със селски туризъм и обиколка на местни забележителности;
- Да, в областта на кулинарията.
- Туристическа дейност, свързана с атрактивни развлечения и събития.
- Туризъм, свързан със свръхлека авиация.
- Малък, устойчив, етичен туристически бизнес, който да запазва самобитността и духа на традициите и обичаите в района.
- Хотел-ресторант с атракцион до яз. Мали лаг, ако нямаше административни спънки.
- Къща за гости и предлагане на разходки с велосипеди, офф роуд и пешеходен туризъм.
- Като бизнес не, но бих практикувал различни форми на туризъм, велосипеден, роболовен и други.
- Да, чрез фестивали, базари, дни на занаяти и култура.
- Походи в планината, отдых сред природата, бази край града.
- Обновяване и поддържане на яз. Мали лаг и зона за развлечения до него (пейнтбол, басейн, картинг, АТВ писта или друго); стимулиране на предприемачеството: къщи за гости, достъпност и популяризиране на туристическите обекти, онлайн карта.
- Бих отворила къща за гости или няколко по-малки къщички за гости.
- Да - къща за посрещане на малки групи, вид хотелско обслужване и ресторант.
- Бих се включила в организирани разходки по екопътеки и природни местни забележителности.

Малка част от анкетираните споделят като отговор на този въпрос какво очакват да изгради, което би привлякло посетители. Сред предложенията им са: построяване на зоологическа градина, изграждане на аква парк, вилни селища, крайградски зони за отдых, къщи за гости със съпътстващи атракции: велосипеди под наем, приключениски туризъм.

Предложенията направени в процес на работа в работни групи по теми, провеждане на дълбочинни интервюта и работа с фокус групи през 2017 и 2018 г. са обобщени в *Приложение 31*.

2.7 Потребителски оценки за туристическия продукт на Община Ботевград

В анкетното проучване насочено към посетителите, проведено също в рамките на Проучването на туристическия потенциал, условията и възможностите за развитие на туризма в Община Ботевград¹², в което взеха участие 223 респонденти, посетители на община Ботевград на възраст между 19 и 79 г., които отговориха на 20 въпроса свързани с начина на пътуване, оценка на туристическите ресурси на територията на общината – природни и антропогенни; оценка на местата за настаняване и заведенията за хранене и развлечения, както и спортни и други обекти и специализирани събития, мотивация и цели на посещение, най-забележителното преживяване, като последният въпрос е насочен към социално-демографската характеристика на участниците. Анкетните карти са разпространявани предимно онлайн, качени на туристически сайтове и най-вече песонално от членовете на екипа и доброволците участващи в проучването, както и чрез анкетъори предимно на територията на гр. София като основен туристически пазар в периода 10.07.2017 г. - 20.08.2017 г.

¹² Финален отчет от проучването на туристическия потенциал, условията и възможностите за развитие на туризма в община Ботевград: <http://botevgrad.bg/obshtina/view/targoviya-i-turizam-84>

Ясно изразена е насочеността към посещенията почти изцяло в гр. Ботевград. Посещенията в селата отнесени към отговорите на другите въпроси в анкетата води до извода, че целта в повечето случаи, освен ако не е включено посещение на някой от туристическите обекти – конна база, паметник-костница на ботевите четници и манастир в Скравена; Врачески манастир, бизнес мероприятие в комплекс “Кредо” в Трудовец” или Боженишки урвич, са изцяло посещения при приятели и роднини, но не и с цел туризъм. Броят на нощувките също показва, че повечето туристи посещават общината като екскурзианти с престой по-малко от 24 часа. Най-много са нощувките в Ботевград, свързани предимно с участие в спортни събития.

Трите най-популярни отговора при въпроса свързан с настаняването са, както следва: 40.8% от анкетираните посочват мотел, 17.5% хотел и 16.7% собствена къща или вила. Фактът, че на територията на община Ботевград няма мотели ни насочва на мисълта, че най-вероятно далите този отговор са нощували в крайпътно средство за настаняване по път за Ботевград, но извън пределите на общината, което допълнително намалява броят нощувки посочени при предишния въпрос.

Резултатите от отговорите на този въпрос потвърждават красноречиво наблюденията, че основният таргет посетители в общината са столичани – близо 70%, следвани от 14.6% жувущи в радиус до 300 км, за които районът на Ботевград е кръстопътен и 12.7% жители на близките населени места. Особено значение има районът на Правец и близките общини, от които има работещи в Ботевград и производствените предприятия в някои от по-големите села.

Липсата на специализирани рекламни материали, статии в туристически списания и други печатни издания, липса на информация за Ботевград и региона в туристически пътеводители и слабото представяне в телевизия и радио води до ползване най-вече на личен опит и препоръки от роднини и приятели. Напълно логично 73.5% от анкетираните са посочили, че не са използвали интернет източници, за да планират и организират своето пътуване, тъй като дори в booking.com не фигурират повечето места за настаняване. В популярни сайтове като peika.bg, nasamnatam.com и Уикипедия информацията за Ботевград и региона също е оскъдна по времето на анкетното проучване. Прави впечатление, че 18 анкетирани са посочили като източник официалния сайт на общината, където няма никаква информация за туризма, най-вероятно по инерция.

На въпроса *„какво видяхте, посетихте или преживяхте в Община Ботевград по време на последното си пътуване?“* най-голям брой анкетирани са акцентирали върху посещенията и преживяванията при приятели и роднини – 76 от анкетираните или общо 36.2%, следват съхранената природа – 32.4% и селската среда, 27.6%. Значително по-малко популярни са музеите, реките и езерата - 15-16%. Тези резултати показват, че перспектива за развитие имат предимно селския, приключенския и екотуризма. По-малко популярни са историческите, археологическите и архитектурните обекти, смятани от местните жители за по-атрактивни. Сред забележителностите най-популярна е Часовниковата кула – символ на града - 82.3%, следвана от Историческия музей – 38.2% и Враческият манастир “Св. Четирдесет мъченици” 31.7%.

Обобщените резултати на въпроса *„какво ви разочарова?“* поставят на първо място липсата на указателни табели, затворени туристически обекти; лошите условия на материалната база и обслужване в хотел Ботевград; обслужващата инфраструктура; роми и просяци; зле поддържани обществени площи и мръсни улици; лоши пътища; излиятия бетон и загрозяване на Боженишки урвич; скъпия автобус София-Ботевград; занемарени забележителности; лошо обслужване и липса на информация; обърквашо при изходите от града; лошото обслужване в заведенията и хотела; липсата на развлечения; липса на маркирани маршрути; лоши пътища и лоша инфраструктура; трудно ориентиране;

нелюбезни хора. Има и отговори, че посетителите са останали доволни, дори възхитени, както и че са имали предварителна нагласа и очаквания, които са били оправдани. Недостатък при изследването е, че няма как да се отчете отговорите за коя година на посещение са, тъй като градът има много голям напредък по отношение на чистота и поддържане на зелените площи през последните 2 години.

На въпроса „*кое беше най-забележителното по време на престоя ви?*” отново отговорите се концентрират върху красивата природа и панорамните гледки, пикник, релаксация. Няколко отговора са свързани с Боженица и Боженишки урвич, както и катерачните скали край селото. Отговорите насочени към красивата природа се допълват от селската среда и спокойствието, а също така и атмосферата на града. Срещите, забавленията и разходките с приятели също преобладават сред отговорите. Те се допълват с отговор насочен към семейните традиции, сватба, домашна лютеница. Няколко отговора има свързани с посещение на манастирите и паметник-костницата на ботевите четници. Разходка в центъра на града, кулата, красивата градска среда и атмосфера. Има няколко отговора свързани с посещението на спортни събития и преживявания. 96.4% от анкетираните биха посетили Ботевград отново. 60% от тях биха го направили заради природата, 32.4% - заради забавленията, 31.8% заради хората. Последното е логично, тъй като най-много пътувания са свързани с посещения на роднини и приятели. 10.6% са посочили – заради храната, а 5.3% заради обслужването. Всички останали отговори са под 5%.

2.8 SWOT анализ на туристическата дестинация

Методологията на SWOT-анализа позволява първоначално да се установят кои са силните и слабите страни, възможностите и заплахите на туризма в община Ботевград, а впоследствие да се установи към какви приоритети и цели да се насочи развитието на туризма в общината и в частност какви дейности и мерки ще се включат в Програмата за развитие на туризма в община Ботевград 2016-2020 г.

При SWOT-анализа се отчита важността на даден фактор и какво е влиянието му върху развитието на туризма и местната икономика. Този вид анализ дава възможност да се определи кои от факторите за местното туристическо развитие имат относително по-голямо значение и следователно заслужават специално внимание при разработване на Програмата за развитие на туризма.

Анализът на силните и слабите страни, възможностите и заплахите е в съответствие със стандартната методология, според която силните и слабите страни са резултат от влиянието на вътрешни фактори, а възможностите и заплахите на външни фактори. Основният извод от изведената SWOT-матрица е свързан с избор на най-подходяща стратегия за развитие на базата на изведените слаби, силни страни възможности и заплахи.

Таблица 1. SWOT-анализ на туризма в Община Ботевград

Силни страни	Слаби страни
• Благоприятно географско положение на туристическата дестинация – близост до столицата София и преминаващ през общината трансграничен коридор E79; • Равнинно-котловинен и планински пейзаж, привлекателен за туризъм;	• Липса на уникални туристически обекти в общината; • Ниска концентрация на туристически атракции в общината; • Недостатъчна социализация на обектите на историческото наследство;

• Наличие на горски масиви с богата флора и фауна; • Разнообразно културно-историческо наследство; • Налична спортна база и добре развити професионални спортове: баскетбол, футбол, художествена гимнастика и таекуондо. • Благоприятни форми на релефа, в т.ч. катерачни скали и пещери • Потенциал за развитие на вело-, ловен и риболовен туризъм, бърдуочинг; • Потенциал за развитие на приключенски и екстремни атракции/ зони с атракции в района на село Липница и село Боженица • Воля за развитие на сектора от страна на общинското ръководство.	• Липса на туристическа инфраструктура за развитие на селски и културен туризъм; • Липса на изградена туристическа инфраструктура за развитие на основните видове туризъм; • Висока трудова заетост на местното население; • Амортизирани туристически бази и обекти в района; • Консерватизъм в местната общност от предлагане на обекти за селски туризъм; • Занемарени обекти за настаняване в планинската част на общината; • Недостатъчен маркетинг и реклама за популяризиране на Ботевград като туристическа дестинация. • Недостатъчна леглова база на територията на общината
Възможности:	Заплахи:
• Добре развита спортна база с възможности за привличане на посетители по време на състезания и за нейното използване извън спортните събития; • Възможности за организирането на повече национални и международни състезания, прояви и събития; • Потенциал за развитие на пешеходен, културен, исторически, приключенски, селски, фестивален, конен, еко и вело-туризъм; • Стимулиране на публично-частни партньорства с местната власт, бизнеса и неправителствени организации за развитие на нови туристически продукти; • Близостта до популярни туристически дестинации; • Развитие на общ регионален туристически продукт.	• Замърсяване на атмосферния въздух през студеното полугодие; • Липса на достатъчно подготвени кадри за по-качествено обслужване на туристическия сектор; • Недостатъчен инвеститорски интерес в сферата на туризма; • Развит туризъм и популярност на съседните общини; • Недостатъчен ресурс за усвояване на природните и културно-исторически дадености в общината; • Липса на диалог и сътрудничество между заинтересованите от развитието на туризма страни; • Липса на възможности за външно финансиране; • Ниска конкурентоспособност.

Въз основа на SWOT-анализа може да се направи обобщението, че състоянието на общината към 2018 г. се характеризира с благоприятен за местното развитие на туризма природен и културно-исторически потенциал, с наличието на множество силни страни и възможности, които към момента не се оползотворяват. Поради този факт приоритетите на Общинската програма за развитие на туризма трябва да бъдат насочени в посока популяризиране на община Ботевград като туристическа дестинация, насърчаване на партньорства със заинтересовани страни (други общини, местен бизнес и организации) и разнообразяване на туристическите дейности и услуги.

От друга страна се наблюдава наличието на фактори, обособени като „слаби страни“ за развитието на туристическия сектор към намаляването, на които община Ботевград трябва да се стреми, за да не окажат посочените фактори отрицателно

въздействие върху туризма в района, в случай че идентифицираните заплахи се задълбочат.

3. Фактори и предпоставки за устойчиво развитие на туризма в община Ботевград

Устойчивото развитие на туризма в община Ботевград е свързано с полагане на целенасочени усилия от страна на общинска администрация и останалите заинтересовани страни за развитие и укрепване на качествен туристически продукт, съобразен със съвременните тенденции за развитие на туризма и потребителското търсене. Необходимо е да бъдат отчетени ограничаващите фактори, както на външната, така и на вътрешната среда и сравнително ограничените ресурси, с които разполага община Ботевград, като се търсят креативни и иновативни решения за позиционирането ѝ като атрактивна туристическа дестинация, с конкурентни предимства спрямо съседните ѝ общини.

3.1. Предпоставки за създаване на туристически бранд Ботевград

Създаването на бранд (търговска марка) на дестинацията е един от ключовите елементи на стратегията за развитие на туризма и маркетинговия план. Изграждането на търговска марка е метод за създаване на уникална идентичност с имена на продукти, дизайн, знаци, символи или комбинации от тях, въз основа на диференциация в сравнение с други конкурентни продукти.

Обемът на търсенето и икономическите ползи от туризма могат да се увеличат съществено чрез стимулиране на туристическото потребление от страна на посетителите на място. Успехът в тази насока в голяма степен зависи от начина, по който туристите биват информирани на място за съществуващите възможности в дестинацията. Достъпната и добре поднесена информация може да провокира интерес към допълнителните услуги, да спомогне за удължаване престоя на туристите, за увеличаване на пространствената им подвижност в рамките на региона, да повлияе върху тяхната удовлетвореност и желанието им да се върнат отново.

Основната задача е да се изведе обща визия и да се структурира основа за изграждане на устойчив бранд на туристическа дестинация община Ботевград. В тази връзка ще обърнем внимание на основните характеристики и на архитектурата на бранда, които трябва да залегнат при неговото изграждане, както и последователността на активностите и синергичния тон на комуникацията, заложи в Комуникационната стратегия на община Ботевград, а именно:

- да бъдат отличими и разпознаваеми;
- да бъдат свързани с определени символи;
- да са носители на характеристики, пряко свързани с община Ботевград;
- да спомогат за по-успешно популяризиране на възможностите за туризъм в община Ботевград;
- да съобщават всичко необходимо да едно туристическо пътуване на своите публики.

Предложената **концепция за създаване на общ туристически бранд** и неговото популяризиране и достигане до целевите таргет групи, както и да бъде разпознат, приет и популяризиран от местните общности. Приема се, че същността на комуникационно-

рекламната идентичност е това как общината и региона е възприеман, какъв е образа на позициониране в съзнанието на хората. За постигането на разпознаваемост на Ботевград като туристическа дестинация съществена, съществена роля имат графичните символи: лого, логотип и слоган. Целта на бранда е да допринесе за разпознаваемост, да отличи продукта от този на конкурентите, да засили възприятието за стойност и удовлетворението от преживяването.

Разработването и въвеждането на **доброволна сертификация и запазена марка за качество „Ботевград“** е друг инструмент за изграждане на имидж на туристическа дестинация, която ще бъде част от туристическия бранд Ботевград. Имплементирането ѝ се основава на необходимостта от създаване и налагане на по-ефективен маркетингов инструмент, чрез който продуктите от Ботевград и региона да бъдат по-конкурентноспособни на пазара. Този процес ще бъде своеобразна система за доброволно сертифициране на качеството и устойчивото ползване на ресурсите в туристическите обекти и другите предприятия, свързани с туристическото предлагане. **Сертификат запазена марка „Ботевград“** ще могат да получат:

- **туристически обекти**: места за настаняване, заведения за хранене и развлечение, туристически атракции (конни бази, занаятчийски ателиета, атракции от събитийен тип и др.);

- **туристически маршрути** – пешеходни, конни, оффроуд и велосипедни;

- **местни продукти** – храни, напитки, занаятчийски изделия и др.

Марката ще се присъжда от **Местна сертифицираща група**, представена от независими оценители, включващи **представители на общинска администрация** (експерт по туризма, еколог) и **представители на местните общности**, специалисти в областта на хотелиерството, ресторантьорството и биопроизводството. Сертификатите ще бъдат срочни и ще се издават за срок от 3 години, след което обектите и услугите отново преминават процес на сертифициране.

Запазената марка ще представлява графично изображение, включващо символите дискутирани за туристическо лого на Ботевград, като по този начин графичното изображение допълнително ще асоциира сертифицираните обекти или стоки с туризма в Ботевград и устойчивото му развитие.

Основни критерии, по които ще се присъжда сертификата **„Запазена марка Ботевград“**:

- акцент върху природната среда, културните, археологически и исторически забележителности в региона;

- акцент върху добрата интерпретация на природните и културни ценности на региона, както и редуциране на проблемите, свързани с намаляване на негативното влияние на човешката дейност върху околната среда;

- доказана практика на екологична устойчивост и минимално негативно екологично въздействие, включително съвети към гостите, свързани с опазване на околната среда;

- принос към природозащитата и подпомагане на дейности, свързани с устойчивото развитие на туризма, опазване на дивата природа;

- подкрепа на НПО, работещи за опазване на околната среда и културното наследство;

- принос за местната общност - насърчаване на предприемачество, партньорства и наемане на местен персонал;

- предлагане на продукти и сувенири местно производство, обзавеждане предимно с български стоки, включване в менюто на традиционни за района ястия и напитки;

- респект към местната култура и интегриране на подходящи културни елементи от региона, популяризиране на местни исторически факти, предания и легенди;

- информацията и интерпретативните програми да представят точно и коректно местната култура и традиции;
- гостоприемство и грижа за клиента.

Стандартите за оценка и сертификация със „запазена марка Ботевград” са разработени по модела на сертификационната система на фондация Pan Parks, тази на Регионална туристическа асоциация „Стара планина” и Природен парк „Странджа”. Главната цел на Стандартите е да подпомагат налагането на устойчив модел на туризъм и местно икономическо развитие в община Ботевград, както и да избере признак, по който туристическата дестинация ще бъде достатъчно атрактивна и уникална.

Основните 8 принципа включват:

1. фокусиране върху взаимовръзката на посетителите с природната среда и културното наследство на региона;
2. акцент върху добрата интерпретация, посредством по-добро разбиране, оценка и удовлетвореност от контакта с културата и природата на региона и съответното преживяване;
3. усилия за доказване на действащи практики на устойчивост на туризма и минимално негативно екологично въздействие;
4. пряк принос към природозащитата на територията на общината и устойчиво ползване на природните ресурси;
5. осигуряване на ползи за местната общност;
6. респект към местната култура, чрез интегрирането ѝ в предлаганите туристически продукти, услуги и стоки;
7. доказана грижа за клиента, чрез отговорно отношение и удовлетворяване очакванията на потребителя;
8. коректност и адекватност на представяната информация, реклама и предлагане, формиращи реалистични очаквания у гостите, т.е. спазване на принципите на отговорния маркетинг.

Фиг. 1. Предложение за графичен символ на „Запазена марка Ботевград”

Източник: община Ботевград

Ангажиментът за утвърждаването на „запазена марка Ботевград” е необходимо да бъде поет от всички заинтересовани страни, за да се получи максимален ефект, а именно:

- налагане на високи стандарти за качеството, повишаване конкурентноспособността и пазарните позиции на туристическия продукт;
- реален принос на преки ползи за местната общност, съхраняването на културните ценности и природозащитата в региона;
- осигуряване на периодичен контрол върху качеството на обслужване, устойчивост и екологосъобразност.

Създаването и утвърждаването на туристически бранд Ботевград и доброволната сертификация са пряко свързани с маркетинговата политика на община Ботевград. В краткосрочен план е необходимо стриктно придържане към предписанията в гласуваната на Консултативен съвет и утвърдена от кмета Комуникационна стратегия на община Ботевград; в средносрочен план: изграждане на ТИЦ Ботевград и назначаване на експерт „Маркетинг и реклама”, а в дългосрочен план изграждане на ТИЦ Боженица и разработване на Маркетингова стратегия за развитие на туризма в община Ботевград с ясен и детайлно разписан маркетингов план към нея.

3.2. Туристическо райониране на община Ботевград

Необходимостта от туристическо райониране на местно ниво се мотивира от необходимостта за развитие на устойчив и конкурентноспособен туризъм, провеждане на местна туристическа политика, съобразена с териториалните особености и спецификата на различните части от общината и осъществяване на ефективен маркетинг, който да направи туристическите зони на територията на общината разпознаваеми за потенциалните туристи и успешно да ги промотира, както на вътрешния, така и на международния пазар.

Законът за туризма ясно определя функциите на Организацията за управление на туристическите райони (ОУТР) на национално ниво, както и тяхната цел: маркетинг и създаване на регионални туристически продукти. Като се има предвид, че в маркетинга се включва самото създаване на туристически продукти, то целта на ОУТР, както и дейностите и функциите им се свеждат до маркетинга. Същевременно, не трябва да се пропуска важната функция на ОУТР (присъща на дестинационните организации) – функцията по координиране и насочване на дейността на заинтересованите страни в обхвата на районите и инициативата им за създаване на подходяща среда за туристическото развитие на съответната територия. Туристическото микрорайониране на ниво област или община следва да бъде в синхрон с обособените по закона за туризма туристически райони на национално ниво. В тази връзка въз основа на внимателно проучване на голям брой научно-изследователски източници и планови документи е разработена теоретично и методически издържана и практически приложима за целите на маркетинга на ниво община, схема на туристическото микрорайониране, включваща следните таксономични единици: туристическа зона, туристическо ядро, туристическо място и туристическа точка.

Схемата за туристическо райониране на община Ботевград представлява авторска разработка в съответствие с основните теоретични принципи и постановки, чиято цел е насочена към комплексно планиране и управление на туризма. В основата ѝ е използван ресурсен подход и има покритие на цялата територия на общината. При разработването ѝ са отчетени слабостите на съществуващите схеми за туристическо райониране, най-вече по отношение на таксономичните нива, целта и предназначението на всяка една таксономична единица. При формирането на туристическите зони и туристическите ядра

са отчетени границите на землищата на отделните селища в общината, както и общинската граница. Четирите таксономични единици обхващат:

Туристическата зона (tourist zone) е територия, на която има граница и определени правила. Тя може да обхваща територия на две и повече общини, но може да бъде и в границата на една община. Характерно за режимите на управление на зоната е, че на нейна територия не се разрешават дейности застрашаващи туризма. Управлението е свързано главно с безопасността на движение на туристите и осигуряване на бърза помощ, в случай на нужда. В границите на една туристическа зона, където има концентрирани по сходство туристически ресурси и условия за развитие на туризма, могат да се формират отделни **туристическите ядра** (tourist core area).

Туристическото място (tourist location) е конкретен обект с историческо, културно, природно или туристическо значение. То се състои от *сърцевинна част* или ядро - конкретния паметник/природен или туристически обект, *буферна зона* (озеленяване, парк, санитарно-охранителна зона) и търговско-обслужваща зона (хранене, продажба на сувенири, санитарен възел, паркинг, каса и др.)

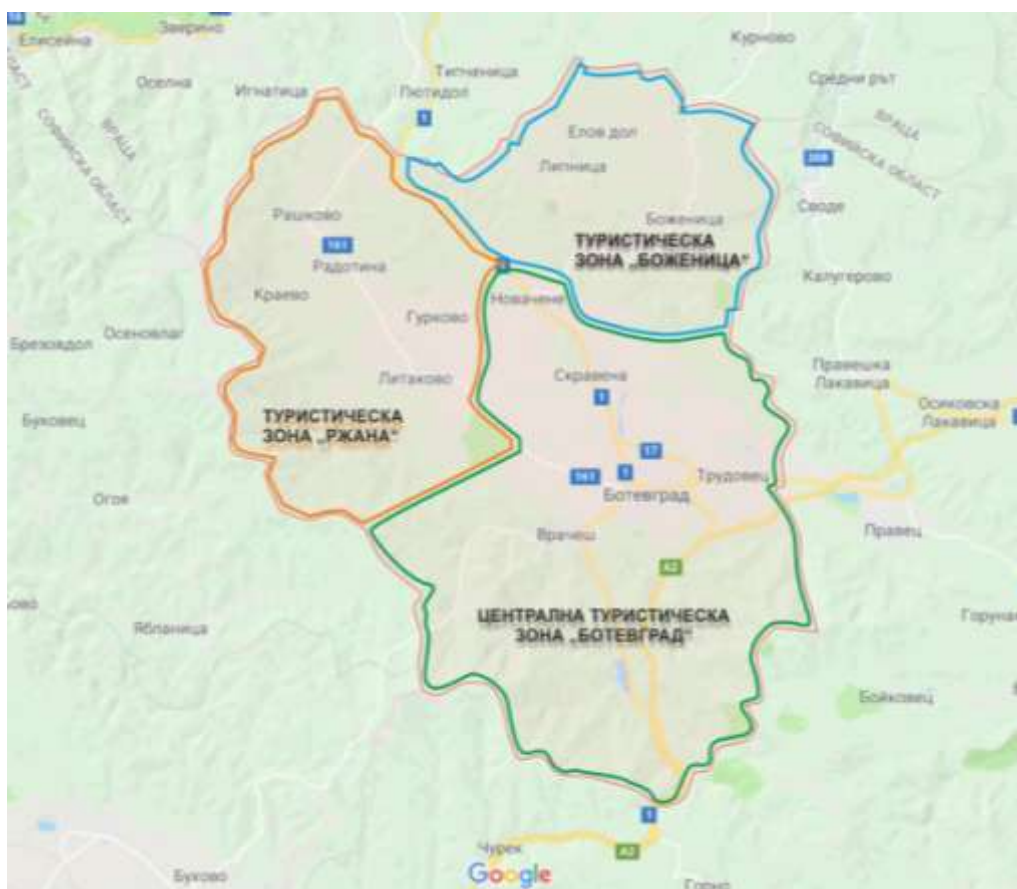
Туристическата точка (vista point) обхваща гледката. При нея се поставя на охранителен режим именно гледката, а не конкретен обект. съответно има възбрана за поставяне на съоръжения, които да скриват гледката, да намаляват нейния обхват или да развалят загадката на мястото, когато става въпрос за светилище.

На територията на община Ботевград могат да бъдат формирани три туристически зони, като в туристическа зона „Ботевград“, където попада общинския център се обособят и три туристически ядра - Ботевград, Врачеш и Трудовец и Скравена. (*Фиг. 3*). Във всяка зона или туристическо ядро, отделните селищни образувания и териториите с концентрирани туристически обекти или ресурси ще бъдат обособени като туристически места. Всяко едно туристическо място, в зависимост от атрактивността и укикалността на гледките, които притежава може да съдържа една или повече туристически точки.

Туристическа зона „Ботевград“ е с по-широк обхват и включва трите туристически ядра, тъй като е основна, заема централно място, както териториално, така и функционално и по съдържание, а формираните туристически ядра се въвеждат като допълнителна таксономична единица, тъй като нямат обособен самостоятелен облик, за да бъдат отделени като самостоятелни зони. Обособена по този начин се оформя „Централна туристическа зона Ботевград“, включваща най-големите си села, с директна комуникация от републиканската и европейска пътна мрежа с туристическите централни зони на общините Правец и Мездра. Събирателна по своето историческо съдържание в Историческия музей на общината и с активни отличителни сектори на всяко едно селата, които осмислят и силата ѝ като централна, както по територия, така и по съдържание. Туристическите зони „Боженица“ и „Ржана“ имат собствен характер и цялост и се явяват като съпътстващи на централната.

Целта на туристическото райониране чрез използване на ресурсния подход (*Маринов, 1988*) е да се открие спецификата на отделните туристически зони на територията на общината и да се очертаят насоки за устойчиво развитие на туризма, съобразно наличните ресурси и условия на местно ниво.

Фиг. 2 Туристически зони на територията на община Ботевград

1. Централна туристическа зона „Ботевград“

Туристическата зона обхваща три туристически ядра:

1А: Туристическо ядро „Ботевград“ със следните туристически места:

- гр. Ботевград – централна градска част
- гр. Ботевград – мемориален парк и спортни съоръжения
- гр. Ботевград – зала Арена Ботевград, открит плувен басейн и спортни съоръжения
- яз. Мали лаг
- местност Рудешки дол
- вилна зона Зелин
- местност Стубеля
- планината Било с хижа „Рудината“

1Б: Туристическо ядро „Врачеш“ със следните туристически места:

- центъра на с. Врачеш
- Врачешки манастир с аязмо
- яз. Бебреш и лобното място на Гунди и Котков
- местност Арабаконак
- ДЛС „Витиня“
- планински масив с вр. Мургащ

1В: Туристическо ядро „Трудовец и Скравена” със следните туристически места:

- центъра на с. Трудовец с парково пространство
- вилна зона Лозята на с. Трудовец
- местност „Поп Нако”, с. Трудовец
- местност „Рейсове” и „Трудовец”, с. Трудовец
- центъра на с. Скравена при паметник-костницата
- Манастир „Св. Николай” и конна база „Здравец”, с. Скравена
- с. Новачене при мемориала

Възможности за устойчиво развитие на туризма в туристическо ядро „Ботевград”:

- **спортен и приключенски туризъм** - Botevgrad downhill, спортни състезания и събития
- **велотуризм**
- **бизнес и конгресен туризъм** – Арена Ботевград, градски хотели, МВБУ
- **планински пешеходен туризъм** – планината Било
- **доброволчески туризъм** - скаутски дейности, WikiBotevgrad, грижа за животните, залесявания, почиствания и др.
- **фестивален туризъм** - традиционни и иновативни събития
- **културен туризъм** - Исторически музей, Часовникова кула, Зелински манастир и др.

Настаиване и хранене: хотел Ботевград, хотел Балкан, Ботевградски хан, къща за гости в Зелин, стаи за гости, х. Рудината и др. Разнообразни варианти за хранене.

Туристически обекти и атракции: Исторически музей, Часовникова кула, спортна зала Арена Ботевград, ледена пързалка, Жабешкото блато, Зелински манастир, ЗМ „Рудината”, трасе Ботевград Downhill, кино „Форум”, тенис кортове, открит басейн, яз. Мали лаг.

Туристически маршрути:

1. Три различни маршрута: *Ботевград - вилна зона Зелин – м. Стубеля - хижа Рудината*

2. *Туристически маршрут м. „Стубеля” - „х. „Рудината” - х. „Чавдар”*

Ограничение за развитие на туризма е, че хижата работи само събота и неделя и не предлага почти никакви услуги, а самите туристически маршрути не са достатъчно атрактивни, липсват достатъчно места за отдих, а туристическата маркировка не отговаря на стандартите на БТС и в посока Ботевград може да бъде объркваща.

Възможности за устойчиво развитие на туризма в туристическо ядро „Врачеш”:

- **планински пешеходен и конен туризъм** – връх Мургаш
- **фестивален туризъм** - Фестивал на бълвачата
- **културен туризъм** - Врачешки манастир, бълварство
- **ловен и риболовен туризъм** – ДЛС „Витиня”, яз. Бебреш
- **доброволчески туризъм** - ДЛС „Витиня” – устойчив дърводобив, образователни и възпитателни дейности свързани с опазване на дивеча и устойчиво развитие

Настаиване и хранене: липсват места за настаняване в селото има 2 ресторанта. ДЛС „Витиня” разполага с Ловен дом с 5 самостоятелни стаи.

Туристически обекти и атракции: Врачешки манастир, бълварски работилници (в перспектива, непригодни за туристически посещения), цех за икони (в перспектива, непригоден за туристически посещения), паметник Арабоконак, природна забележителност „Елака” (недостъпна, в перспектива), яз. Бебреш, ДЛС „Витиня”.

Възможности за устойчиво развитие на туризма в туристическо ядро „Трудовец и Скравена“:

- **приключенски и екстремн туризъм** - конен, велосипеден, off road, летене с паратрайк, летене с балон, бърнджи от балон, въжени пътеки.
- **бизнес и конгресен туризъм** - хотел Кредо, тимбилдинг;
- **доброволчески туризъм** – Сдружение „Трудолюбци“, скаутски клуб „Орко“-образователни и възпитателни дейности с деца и младежи, организирани творчески и спортни занимания, грижа за природата, почиствания и др.
- **културен туризъм** - манастири, исторически и археологически обекти, традиционни празници
- **ученически и младежки туризъм** - учебни екскурзии, свързани с ботевите четници; ученически лагери в конна база „Здравец“
- **велотуризм**
- **фестивален туризъм**¹³

Настаняване и хранене: хотелски комплекс „Кредо“ в Трудовец с възможности за конферентен туризъм и хранене; къща за гости в Скравена; добри ресторанти и крайпътни заведения в Скравена, ресторанти и пицария в Трудовец, крайпътни заведения в Новачене.

Туристически обекти и атракции: конна база „Здравец“, Скравенски манастир „Св. Николай“ (атрактивен туристически обект, но нефункциониращ в момента), Преображенски манастир (недостъпен, в перспектива), средновековна черква „Св. Георги“ (недостъпна, в перспектива), Паметник-костница на ботевите четници, полети с паратрак, офроуд трасе.

Туристически маршрути:

1. *с. Скравена – по стар римски път с водопадчета по трасето – с. Боженица*
2. *с. Гурково – крепостни останки – средновековна черква „Св. Георги“ – с. Трудовец*
3. *Туристически маршрут- с. Трудовец - м. Боровец- м. Рейсовите - м. Трудовец- с. Трудовец*

Немаркирани и недостъпни в момента, предлагат възможности за пешеходен, конен и велотуризм в перспектива. Тъй като има свързващ път между Скравена и Трудовец, би могло в средносрочен план да се изгardi общ маршрут. Има възможност за изграждане на екопътека до Средновековна крепост „Креща“ и м. „Ямите“ - с красиви минзухари и люлякови форамции, които в момент на цъфтеш разкриват красива панорамна гледка. Необходим е основен ремонт на хижа „Койна и Никола Мукански“ с. Скравена, в района, на която могат да се предлагат атракционни забавления. Има възможност за обръзване на събора на село Скравена на 1-ви юни, който се провежда при манастира „Св. Николай Летни“ с честванията, свързани с Ботев и включване на атракции, предлагани от конна база „Здравец“. Има възможност за запознаване със стари занаяти във фоайето на читалището в с. Скравена и дооформяне на етнографска експозиция.

2. Туристическа зона „Боженица“

Обхваща туристическите места:

- с. Боженица с килийното училище
- защитена зона „Бебреш“ с катерачните скали и каньона на р. Бебреш
- крепост „Боженишки урвич“ и ПЗ „Училищната гора“
- с. Липница (няколко туристически места – Влади да определни)

¹³ През 2018 г. е дадено началото на международен фолклорен фестивал

- с. Елов дол и околностите

Възможности за устойчиво развитие на туризма в туристическа зона „Боженица“:

- ✓ **екотуризм** - турове и събития, свързани със защитените територии и биоразнообразието
- ✓ **приключенски и екстремн туризм** - конен, велосипеден, скално катерене, спелеотуризм, каньонинг
- ✓ **планински пешеходен туризм**
- ✓ **доброволчески туризм** - международни лагери, тим билдинги, скаутски дейности и др.
- ✓ **събитиен туризм** - приключенски многобой, фолклорен събор, мото събор
- ✓ **културен туризм** - килийно училище, археологически обекти, занаятчийски ателиета
- ✓ **ученически и младежки туризм** – летни школи, зелени и бели училища, ученически и студентски екскурзии и практики
- ✓ **художествени и занаятчийски пленери**
- ✓ **риболовен туризм** – р. Бебреш

Настаняване и хранене: 2 места за настаняване - къща за гости „Боженица” и хотел „Боженишки урвич”. Хранене: само в хотел „Боженишки урвич”. В селото има един магазин, който отваря само рано сутрин.

Основни туристически обекти: крепост Боженишки урвич, килийно училище, катерачни скали, ателие за дърворезба и керамика „На завоя на реката“, няколко малки пещери, резерват „Училищната гора” (недостъпна, в перспектива), конна ферма „Пагане”, Нанковски манастир (недостъпен, в перспектива), Липнишки скали.

Туристически маршрути:

1. **с. Боженица – Чекотински манастир** – минава се покрай ждрелото на р. Бебреш и предоставя живописни гледки
2. **с. Боженица – с. Скравена** – минава по стар римски път с малки водопади покрай трасето и разнообразен ландшафт
3. **с. Боженица – с. Курново** – през широколистна гора, обхваща част от стар римски път покрай вековно дърво

3. Туристическа зона „Ржана”

Обхваща туристически места:

- с. Гурково с микроязовир
- влажните зони край Гурково
- ЗМ „Дренето”
- центъра на с. Литаково с черквата
- влажните зони край с. Литаково
- Братската могила и оброците край с. Литаково
- с. Краево
- с. Рашково
- с. Радотина

Възможности за устойчиво развитие на туризма в туристическа зона „Ржана“:

- **планински пешеходен туризм** – маршрути от всяко село към Ржана планина
- **приключенски туризм** - конен, велосипеден, off road
- **културен туризм** - черкви, оброци, местни празници
- **риболовен туризм** – микроязовир Гурково, рибарник

- **доброволчески туризъм** – маркиране на туристически маршрути, почистване, залесяване
- **екотуризм** - Bird-watching в ЗМ „Дренето”
- **индустриален туризъм** - посещение на „Яблена натура” – запознаване отглеждането на овошните насаждения, производствения процес на биопродукти и дегустация

Настаняване и хранене: вила Марк, х. Лескова (работи определени дни от седмицата); няма възможности за хранене в целия район освен във вила Марк, както и магазини в по-малките села, което е силно ограничение за устойчивото развитие на туризма.

Туристически обекти и атракции: ЗМ „Дренето”, микроязовир Гурково, Братска могила, черквата в Литаково, оброци край Литаково, демонстрационен етно кът към „Яблена натура”.

Туристически маршрути:

1. *конен маршрут с. Гурково – крепостни останки – с. Трудовец – средновековна черква „Св. Георги”;*
2. *обиколен конен маршрут Ком-Емине, Ржана, Краево, язовира на Гурково, крепостта до Гурково;*
3. *пешеходен маршрут Литаково до хижа „Лескова“;*
4. *Краево – Ржана планина – х. Лескова и Осенов лаг*
5. *Краево през Ржана през връх Козница (1636,3 м) и с. Литаково до крепостта при Гурково;*
6. *пешеходен маршрут Литаково до хижа „Лескова“;*
7. *Краево – Ржана планина – х. Лескова и Осенов лаг*
8. *Краево през Ржана - връх Козница (1636,3 м) до с. Литаково*

Немаркирани и недостъпни в момента, предлагат възможности за пешеходен и конен велотуризм в перспектива.

3.3. Укрепване и развитие на административния капацитет на община Ботевград

Подпомагането на предлагането на устойчив туризъм изисква **наличие на значителен човешки ресурс**, което налага обучение на общински служители по отношение на туристическата нормативна база, предоставяне на специализирани услуги за гражданите, подготовка на проекти за получаване на външно финансиране за целите на туризма, развитие на туристическия продукт, маркетинг и реклама, ивент менджмънт и др. Положителният ефект от повишаването на компетентностите чрез имплементацията на управлението на проекти в развитие на туризма осигурява обща рамка на желаните в общината и всички заинтересовани страни, които отразяват ценностите, приоритетите и спецификата на туризма и намират приложение във всички системи на управление на човешките ресурси. По този начин не само се осигурява по-голяма яснота и разбиране за туристическото развитие, необходимите стандарти на поведение, но и се предоставят критерии за оценка на ефективността на изпълнението.

Консултативният съвет по въпросите свързани с туризма е практически доказан работещ инструмент за управление на туризма на местно ниво и допълване на капацитета на общинска администрация. За тази цел той трябва да има утвърдена годишна програма за дейността си, ясни цели и правилно разчетени дейности, които да бъдат обвързани със срокове, отговорници, извършване на мониторинг и контрол по

изпълнението на взетите решения. Анализът на протоколите от дейността на настоящият Консултативен съвет по въпросите свързани с туризма в Община Ботевград и съпътстващите материали, предоставяни за обсъждане на членовете му показват необходимост от подобряване на работния процес и по-съществена ангажираност от страна на кмета на Община Ботевград по отношение на контролни функции, включително изискване за отчетност по тримесечия. Оглавяването на Консултативния съвет по въпросите свързани с туризма в Община Ботевград от кмета, както е препоръчано в ЗТ, ще допринесе за подобряване на функционирането му и допълнителна ангажираност по придвижване изпълнението на взетите решения, както от страна на общинските служители – членове на Съвета, така и от страна на външните експерти.

Общинска администрация Ботевград няма традиции в разработване и прилагане на политики в туристическия сектор. Длъжността експерт „Туризъм” е съвсем нова и все още не е добре развита. Осеждаема е липсата на експерти в направления „Маркетинг и реклама” и „Връзки с обществеността”. **Съществен недостатък е липсата на началник на отдел с компетенции в областта на туризма**, който да координира отделните дейности и управлява паралелно процесите в ресора свързани с подготовка и провеждане на събития, продуктова политика, категоризация на туристическите обекти, актуализиране на регистри, връзки с обществеността, маркетинг и реклама и др. Това налага необходимостта от наличие на лице, което да извършва цялостната координационна и организационна дейност (т. нар. координатор „туризъм”), което да бъде визионер, да притежава лидерски качества, умение за организация на работа и инициативност, за да бъде двигател на дейностите в сектора; да притежава умение за управление на процесите и паралелно придвижване реализирането на разнородни дейности, следене за изпълнение на поетите ангажименти от отделните отговорници, съобразно предварително фиксирани срокове. Липсата на подобно свързващо звено, недостатъчната инициативност от страна на ангажираните служители и неумение за определяне на приоритети ще затрудни изпълнението на заложените мерки и дейности в настоящата Стратегия. Препоръчително е това да бъде щатен общински служител с ръководни функции. В случай, че няма подходящ кадър в общинска администрация и се налага работа с външен експерт, който да направлява работния процес, следва да се оптимизира организацията на работа чрез: провеждане поне 2 пъти месечно на работни срещи (оперативки), на които да присъства ресорният зам.-кмет с цел извършване на съгласувателни дейности и възлагане на работни задачи към ангажираните служители, както и ежемесечни срещи на координатора „туризъм” с кмета, на които да се дава отчет за извършената дейност и предстояща работа в краткосрочен план, да се акцентира на ключовите моменти и въпросите, по които се изискват генерални решения. В противен случай се губи връзката между стратегическата, оперативната и тактическата част от управленския процес.

Друга слаба страна е свързана с извършване на периодична отчетност и липса на контрол относно дейностите в туристическия сектор, съгласно работните графици, задълженията и отговорностите на експерта по туризма, заложи в длъжностната характеристика. Особено остра нужда има от координация, организация и контрол на административните дейности в сектор туризъм, както и от ефективен контрол относно воденето на консолидирания общински туристически регистър и категоризацията на туристическите обекти, както следва:

- организация, координация и контрол на административната дейност в сферата на туризма в община Ботевград: своевременно придвижване на делова кореспонденция, прессъобщения, администриране на туристическия уеб портал на община Ботевград, изготвянето и придвижването на материали за заседанията на Консултативния съвет по

въпросите свързани с туризма в община Ботевград, изготвяне и придвижване в срок на анализи, отчети, счетоводни документи и др.

- организация и контрол върху изпълнението на задачите и действията на експерта по туризма и оторизираниите комисии, свързани с прилагането на законите и подзаконовите нормативни актове в областта на туризма, относно: извършване на процедури по категоризация на заведенията за хранене и развлечения, средствата за подслон и местата за настаняване; контрол на работата на Експертната комисия по категоризация на туристически обекти съобразно изискванията в Закона за туризма; осъществяване на контрол по спазване изискванията на Закона за туризма в туристическите обекти – места за настаняване и заведения за хранене и развлечения, Закона за защита на потребителите, местни наредби за рекламна дейност и др., които касаят туристическите обекти; извършване на контролни функции във връзка с работата на комисии по контрол на туристическите и търговските обекти, налагане на санкции при констатирани нарушения, съобразно спазването на изискванията на Закона за туризма, Закона за защита на потребителите, местни наредби за рекламна дейност и др., които касаят туристическите обекти;

- предоставяне на методически указания на експерта по туризма по прилагане на нормативната уредба на Р. България и контролирането дейността и работата на туристическите обекти на територията на Община Ботевград;

- подпомагане организацията на работа, координация и упражняване на контрол на дейностите на експерта по туризма извършвани съвместно и/или свързани с другите отдели в общинска администрация, оказване на методическа помощ и упражняване на контролни функции при извършване на екипна работа, както и подобряване на взаимовръзките помежду отделите, във връзка с работа с експерта по туризма.

Всички тези фактори правят общината силно зависима от работа с външни експерти, които притежават необходимите компетенции в съответните направления и работа с браншови организации. В тази връзка се препоръчва да се поддържа членството на община Ботевград в Тур клуб „Ремарк” и да се работи по-активно със сдружението, с цел допълване на експертния потенциал и генериране на допълнителни ползи; насърчаване работата с неправителствения сектор – най-вече Българска асоциация за алтернативен туризъм” (БААТ) и Асоциация на българските туроператори и турагенти (АБТТА), както и други организации, свързани с туристическия сектор, които могат да бъдат привлечени като партньори при организиране на събития и реализиране на различни дейности; активната работа с представители на бизнеса, включително насърчаване на предприемачество, ПЧП и др.

Повишаване на административния капацитет, успешното прилагане на туристическите политики на Община Ботевград и подобряване на качеството изискват също така: подобряване на организационния процес, мониторинг и контрол по изпълнение на текущата работна дейност в сферата на туризма; дефиниране на ясни краткосрочни и средносрочни цели и приоритети; утвърждаване от кмета на годишен график, обвързан с отговорници и срокове за изпълнение на заложените дейности; изготвяне на отчети за всяко тримесечие и обсъждане по време на заседанията на Консултативния съвет по въпросите свързани с туризма; изготвяне на задълбочени анализи и оценки на участието на Община Ботевград в туристически борси, имиджови събития, провеждане на публични прояви и др., включително отчитане на силните и слаби страни, пропуснати ползи, добавена стойност на всеки един от съставлящите ги компоненти по предварително изготвена оценъчна скала; изготвяне на годишни анализи и отчети по изпълнение на заложените дейности в Програмата за развитие на туризма в Община Ботевград 2016-2020 и Стратегията за устойчиво развитие на туризма 2019-2025, които след обсъждане на Консултативен съвет и утвърждаване от кмета да бъдат

придвижени към Общински съвет; извършване на текущ контрол по изпълнение на взетите решения от страна на ресорния заместник-кмет, както и засилен контрол от страна на кмета относно изпълнените дейности от годишния график за всяко тримесечие – запознаване с изготвените отчети; при необходимост оказване на съдействие и институционална подкрепа при възникнали затруднения по изпълнение на взети решения, както и прилагане на стимули и санкции.

Ключов фактор в средносрочен план е окрупняване на общинско предприятие почивна база „Боженишки урвич” в ОП „Туризм”, към което да заработи и **Туристически информационен център (ТИЦ)**, който да предлага не само информация на място за наличните туристически атракции, но и да започне да промотира туристическите възможности на общината чрез електронен маркетинг. В перспектива може да обмисли създаване на сезонен или целогодишен ТИЦ в с. Боженица, предлагащ по заявка освен предоставяне на информация, екскурзоводско обслужване в Килийното училище и крепостта „Боженишки урвич”, както и подобряване организацията и функционирането на информационния център към читалището в с. Скравена и сертифицирането му съобразно действащата нормативна уредба. Изграждането на ТИЦ Ботевград, като част от ОП „Туризм” ще даде възможност за назначаване на служител с длъжност „маркетинг и реклама”, както и преназначаване на специалиста „Информационно обслужване” от Исторически музей - Ботевград в общинския Туристически информационен център, който да обслужва посетителите и установява взаимовръзката между двете институции. (Приложение 32)

Финансиране на туристическото развитие и по-конкретно на публичните компоненти в него продължава да бъде проблем на национално ниво, в т.ч. и за община Ботевград. Средствата, които могат да бъдат отделяни ежегодно по Програмата за развитие на туризма, покриват само едно минимално, традиционно ниво на рекламно представяне на дестинацията. В тези условия очакванията са насочени към развитие на публично-частни партньорства (ПЧП). Доколкото обаче липсват ясни регламенти за реализацията на тези партньорства, бизнесът е все още резервиран и изразява готовност за участие във финансирането на краткосрочни дейности с малък мащаб и непосредствен резултат, при това предпочита по-прости форми на ПЧП, основани на бартер или спонсорство «в натура»¹⁴.

3.4. Комуникационна туристическа политика на община Ботевград

Комуникационната туристическа политика на община Ботевград е необходимо да следва стриктно насоките в Комуникационната стратегия¹⁵, алгоритъмът за провеждане на събитийни прояви и препоръките за развитие на туристическите атракции, разписани в настоящата Стратегия. На по-късен етап с развитието и диверсификацията на туристическия продукт, както и подобряване качеството на туристическото предлагане в община Ботевград, следва да бъде част от цялостна маркетингова стратегия за развитие на туризма на местно ниво.

Съвременният турист търси информация за това къде, как, кога и колко ще му струва едно пътуване, за да бъде популярен даден туристически обект или клъстер от обекти, е необходимо да има силно, впечатляващо, информативно и актуално онлайн присъствие. Най-основната и значима част от това онлайн присъствие в туризма е уебсайтът. Като лице и най-често видим комуникационен канал уебсайтът трябва да

¹⁴ Маринов В., Асенова М., Дограмаджиева Е. и др. Маркетинг на София като туристическа дестинация: Сравнителен анализ на мненията на настанителния и посредническият сектор, 2013. ОП „Туризм”.

¹⁵ Виж повече тук: <http://botevgrad.bg/data/pages/files/1514536404.pdf?%D0%B0=46>

отговаря на съвременните технологични, графични и съдържателни изисквания и тенденции. Безспорно уебсайтът представлява ключов компонент в интернет представянето на всяка дестинация, както и основен източник на информация за разработване на комуникационната и маркетингова стратегия на общината. От гледна точка на задоволяване на информационните потребности на ползвателите му, сайтът трябва да предлага достатъчна, достоверна и актуална информация за всичко, което е разположено на територията на общината – от културни и природни забележителности и туристическа инфраструктура, включващи и информацията за достъп до всички необходими елементи (настаняване, заведения за хранене и развлечения, атракции, обекти и т.н.), до това какво се случва в него – културни, спортни и други събития. Всички тези фактори налагат поддържането и професионалното му администриране да бъдат основен приоритет.

Социалните мрежи дават възможност да по категоричен начин да се демонстрира доколко “жив” и активен е даден обект/услуга. Благодарение на социалните мрежи, можем да разчитаме на референции и прехвърляне на авторитет от личностите, които посещават туристическите обекти или събития на общината. Социалните мрежи са и инструмент, канал за насърчаване на трендове и достигане на потребители “от уста на уста”. Важно е да се има предвид че те са и бърз канал за разпространение на негативна обратна връзка. Управлението на каналите за комуникация в социалните мрежи, както и цялостното менажиране на онлайн репутацията на бранда изисква високо ниво на разбиране на потребностите и мотивацията на потребителя, емпатия и способност да се минимизира негативния ефект от неприятно преживяване с компенсиращо добро отношение или дори възможност за реална компенсация. **Facebook** е универсален канал за комуникация, който дава изобилие от възможности за комуникиране на продукти услуги с микс от видове съдържание, който дава възможност на потребителя да си създаде многопластово и реалистично очакване за това, което ще получи. В допълнение, Facebook предлага възможности за създаване на общности за обмяна на опит и информация, както и бързо и лесно споделяне с по-широки кръгове. Основните предимства на рекламните кампании във фейсбук е, че позволяват специфично таргетиране и възможност за задълбочен анализ на резултатите независимо от големината на бюджета. **TripAdvisor** се ползва от активни туристи с високи изисквания, които оставят конструктивна обратна връзка. Тя може да послужи на стопаните на туристически обекти да си дадат реална сметка за качеството на предоставяните услуги и да поправят пропуските си. Високото качество на услугата и доброто отношение към туриста са от ключова важност за успех в **TripAdvisor** и в социалните мрежи изобщо. **Instagram** е подходяща платформа за споделяне на атрактивно визуално съдържание, но изисква ресурс от висококачествен материал и не предлага много възможности за директно насочване и обмяна на информация, който да подтикне потребителя към действие (покупка или посещение).¹⁶

Разработването и предлагането на туристически продукти и налагането на туристически дестинации е неизменно свързано както с наличието на **информационно-рекламни материали**, така и с и достъпността до тях. Изискването към тези материали е да бъдат представени добре и да има информация за тях. Първите и основни информационни материали, които препоръчваме да бъдат изработени са: информационни табели - карта със списък на туристическите обекти; информационни табели на всички туристически обекти; информационни табла – тематични за отделните населени места, туристическите обекти и маршрути, които да съдържат снимков материал придружен с кратък текст и карта/схема на местността; информационна

¹⁶ Виж повече в: <http://botevgrad.bg/data/pages/files/1514536404.pdf?%D0%B0=46>

брошура с основна информация; карта на града с изброени туристически обекти, основни места за хранене, кратък календар със събития; подробна брошура с богат снимков материал и подробна информация за ключовите туристически обекти, която да бъде използвана за представителни цели; картички - картичките са от промоционалните материали, които туристите са готови да заплатят, за да притежават особено ако на тях има интересни картини и подходящо избрани; календари с местни пейзажи или културно-исторически обекти – календарите се продават/подаряват в по-ограничен период - от ноември до февруари, но са целогодишен носител на рекламно послание. Темите могат да бъдат природа, история, култура, спорт; фикс-банери, които да бъдат използвани на представителни събития и за създаване на обособени пространства на ТИЦ Ботевград; изработка на сувенири - да се стимулира местните предприемачи да изработят уникални сувенири, който да се предлагат в туристическия информационен център, както и за представителни нужди, като на всеки материал да бъде отпечатано официалното туристическо лого.

Основните задачи свързани с комуникацията на и в ТИЦ Ботевград трябва да бъдат насочени към туристите, заинтересованите страни, както и активно участие във всички събития инициирани от общината, местните общности, институти и структури, с пряка или не толкова пряка връзка с туризма. Целта на този вид активност е да се създаде в местната общественост и в посетителите усещането за активна и необходима структура, каквато без съмнение са туристическите информационни центрове. По този начин представителите на ТИЦ-а и самият той като структура ще се превърнат в неизменна част от живота на града и може да се превърнат в комуникационен хъб.

Дейността на ТИЦ-а като комуникационно звено е от изключителна важност, защото може да поеме част от дейностите свързани с управлението на онлайн платформите, да инициира събития и/или да насочва и акцентира върху ключовите такива. Да участва в национални (на първи етап) туристически изложения, за да легитимира и демонстрира волята на общината да развива туризма в региона. На по-късен етап, с развитието на туристическото предлагане на община Ботевград, следва да се работи и за създаване на ТИЦ Боженица, който в зависимост от наличните човешки и финансови ресурси може да функционира сезонно или целогодишно.

Участието на община Ботевград в туристически борси и имиджови събития, провеждането на инфотурове и други комуникационни дейности също имат своето място и са обособени като отделна мярка към Стратегически приоритет 1: „Създаване на туристически бранд Ботевград. Маркетинг и реклама” в настоящата Стратегия.

4. Основни принципи и стратегически цели

Стратегията за устойчиво развитие на община Ботевград 2019-2025 г. е разработена в съответствие с Националната стратегия за устойчиво развитие на туризма на Р. България и Стратегическите насоки на Общността за сближаване, където туризмът се счита за една от мерките за стимулиране на икономическия растеж, а опазването на културно-историческото наследство - за потенциал за развитие на туризма. Стратегическите насоки също така подчертават ролята на туризма в развитието на селски и планински регион и необходимостта от интегриран подход към качеството, фокусиран върху удовлетворяване на потребителите и основан върху икономическите, социални и екологични измерения на устойчивото развитие.

4.1 Основни принципи

Стратегическият план се разработва на базата на приетите стратегически цели, като основните стратегически принципи включват:

1. Реалистичност на стратегията
2. Гъвкавост на стратегията
3. Съвместна и равнопоставена ангажираност на заинтересованите страни

Освен основните стратегически принципи, Стратегията за устойчиво развитие на туризма в община Ботевград следва да отговаря и на основните принципи за развитие на туризма на равнище дестинация:

- **Устойчивост.** Развитието на туристическите дейности да съчетава в себе си дългосрочна икономическа ефективност с устойчиви практики, щадящи околната среда и социална съвместимост.
- **Демократичност.** При управлението на дестинацията да се използва обществения подход. Да се осигури висока степен на участие на местното население в процеса на управлението на дестинацията.
- **Прозрачност.** Принцип основан на необходимостта от търсенето на диалог, на широко обществено съгласие, за всяка промяна в областта на туризма.
- **Ангажираност и публично-частно партньорство.** Взаимно зачитане и подпомагане на всички участващи в туристическия процес обществени и частни организации чрез използването на подходящи механизми за коопериране на усилията за утвърждаване на Ботевград, като туристическа дестинация.
- **Местна идентичност.** Планирането на туристическото развитие да бъде съобразено и обвързано с основните ценности на обществеността в дестинацията и с особеностите на развитието на туризма в региона

4.2 Визия и мисия

Стратегията за устойчиво развитие на туризма в община Ботевград 2019-2015 се позовава на заложената в Общинския план за развитие 2014-2020 г. и Програмата за развитие на туризма в община Ботевград 2016-2020 г. визия, а именно:

„Община Ботевград – динамично развиваща се община, с конкурентна икономика, базирана на знанието, висококачествена среда за обитаване, бизнес и рекреация, със съхранени природни и културни ценности, привлекателна за инвестиции и туристически интерес“.

Другият фактор, който е необходимо да се вземе предвид е избраният слоган *„Ботевград – приключение на кръстопът“* и утвърждаването на Ботевград като *атрактивна туристическа дестинация*, предлагаща иновативни спортно-приключенски инициативи и възможности за практикуване на различни видове алтернативен туризъм, съобразно местните ресурси и условия, както и отчетените възможности и ограничения.

След отчитане на тези фактори и възможностите и ограниченията за развитие на туризма, се очерта новата визия за устойчиво развитие на туризма, която ще бъде следвана в 7-годишният период за изпълнение на настоящата Стратегията за устойчиво развитие на туризма в община Ботевград:

„Ботевград – значима и интригуваща дестинация на преживяванията, дестинация за туристи с мисия за отговорно пътуване и интегриране на общностите в общото европейско природно и културно-информационно пространство.“

Мисията за устойчиво развитие на туризма в община Ботевград е:

„Разработване на иновативен регионален продукт с туристически бранд Ботевград, насърчавайки устойчивото развитие на туризма чрез натрупване на идентичност на туристическите зони, инвестиране в развитие на социалния

капитал на общината и включване в трансгранични мрежи за взаимодействие и сътрудничество.”

4.3. Стратегически цели

Основна цел: Устойчиво развитие на туризма в община Ботевград.

Стратегическите цели, отговарящи на горепосочените принципи, могат да се обособят по следния начин:

Стратегическа цел 1: Създаване на благоприятна среда за развитие на устойчив туризъм и инвестиране в развитието на социалния капитал на общината.

Специфична цел 1: Подобряване на съществуващата техническа инфраструктура, създаване на съвременна екологосъобразна туристическа и поддържаща я инфраструктура.

Специфична цел 2: Съвместна и равнопоставена ангажираност на заинтересованите страни в създаване на условия за пълноценно и качествено развитие на устойчив туризъм.

Специфична цел 3: Икономически устойчиво управление на туризма в община Ботевград.

Стратегическа цел 2: Създаване и утвърждаване на иновативен регионален продукт.

Специфична цел 1: Създаване, маркетинг и утвърждаване на иновативен туристически продуктов-микс, проявяващ специфичния потенциал на дестинация Ботевград.

Специфична цел 2: Развитие на приоритетните видове туризъм за община Ботевград.

Специфична цел 3: Създаване и управление на туристически бранд Ботевград.

Стратегическа цел 3: Балансирано развитие на туристическите зони в община Ботевград и равностойното им интегриране в европейското природно и културно-информационно пространство.

Специфична цел 1: Туристическо микрорайониране с развитие на регионален туристически продукт

Специфична цел 2: Включване в трансгранични мрежи за взаимодействие и сътрудничество, определящи стандарти за качество в различни тематични направления.

5 Стратегически приоритети

- Създаване на туристически бранд Ботевград. Маркетинг и реклама
- Развитие на туристическите зони в община Ботевград и създаване на регионален туристическия продукт
- Подобряване на общата инфраструктура и достъпността на средата
- Институционално развитие, координация и партньорство със заинтересованите страни
- Устойчиво развитие на специализирани видове туризъм на територията на община Ботевград

Тези приоритети са обвързани със стратегическите цели, както следва:

Таблица 2. Стратегически цели и приоритети

Стратегически приоритети	Стратегически цели		
	1	2	3
1. Създаване на туристически бранд Ботевград. Маркетинг и реклама	x	x	
2. Развитие на туристическите зони в община Ботевград и създаване на регионален туристическия продукт	x	x	x
3. Подобряване на общата инфраструктура и достъпността на средата		x	x
4. Институционално развитие, координация и партньорство със заинтересованите страни	x	x	
5. Устойчиво развитие на специализирани видове туризъм на територията на община Ботевград	x	x	x

5.1 Стратегически приоритет 1. Създаване на туристически бранд Ботевград . Маркетинг и реклама

Марката или брандът на дестинацията, в широк смисъл, представлява сбор от възможности за уникални преживявания, смес от рационални, емоционални, социални и културни ценности и ползи, които могат да се преживеят в даден туристически район. Марковите туристически дестинации имат разграничими възприятия за конкурентоспособност на дестинациите и дават усещане за допълнителна сигурност при вземане на решения за пътуване. В процеса на изграждане на туристически бранд Ботевград, дестинацията трябва да постигне две основни цели - да даде на посетителите определено обещание по отношение на качеството на услугите и богат опит в обслужването на посетители и да допринесе за внушаване в съзнанието, че дестинацията разполага с качествени продукти и дава възможност за уникални преживявания.

По отношение на внедряването на бранда и запазената марка, при маркетинговите комуникации е необходимо да се постави силен акцент върху дейностите в електронна среда – професионално администриране на туристическия интернет портал и активен електронен маркетинг, включващ използването на електронни медии, социални мрежи, търсещи машини, тематични портали и платформи и др. Според тяхната приоритетност, дейностите за популяризиране на община Ботевград и стимулиране на туристическото потребление, основните приоритетни дейности следва да бъдат:

Поддържането на туристическия уеб портал на община Ботевград като абсолютен приоритет.

Други приоритетни дейности - разпространение на информационни и рекламни материали чрез други информационни центрове в страната и чужбина, участие на туристически борси и изложения, издаване и разпространение на рекламни и информационни материали за забележителностите на община Ботевград; издаване и разпространение на културен календар;

Дейности с по-ограничено значение - организиране на комуникационни прояви; експедиентски и журналистически турове; рекламен каталог на местата за настаняване, туристическите услуги и атракции; реклама в регионалните и национални медии, външна реклама и реклама в печатни медии. В съответствие с изведените приоритетни дейности са дефинирани и някои от мерките.

Мярка 1.1. Поддържане, обновяване и модернизиране на туристическия уеб портал – www.visitbotevgrad.com, в съответствие със съвременните технологични изисквания и изискванията на туристите.

Туристическият сайт на община Ботевград трябва да действа като инструмент за постигането на целите на общината в туризма. Трябва да е интуитивен и лесен за употреба, достъпен и функционален от всички видове устройства и да дава подробна информация за всички туристически атракции, услуги и преживявания в региона, тяхната достъпност, специфики, основни достойнства. Сайтът трябва да отговаря на следните критерии: достъпност – лесен домейн, като например - visitbotevgrad.bg (който не е ангажиран към момента на изготвяне на насоките за обща комуникационна концепция; лесна навигация – опростена навигация, структуриране, което да подпомага запознаването на потребителя както с основната информация за туристическите обекти, така и да създава ползност при използването му; актуална структура на сайта, която да спомага за по-лесното визуално възприемане на информацията и спомагаща за по-добрата информация; съдържание, което ще задържа потребителя по-дълго на сайта и ще го провокира да я сподели в социалните мрежи, възможност за качване на видео съдържание, както и на файлове – туристическа брошура, например; свързаност със социалните мрежи; версия на английски език.

Мярка 1.2. Ефективно използване на основните канали за комуникация в интернет.

Мярката е насочена към използването на останалите канали в интернет, които ще спомогнат за успешното представяне на общината и привличане на допълнителна аудитория. Онлайн комуникациите са от съществено значение за ефективното налагане на туристическите дестинации и са най-лесния и достъпен начин за достигане до целевите групи. **Социалните мрежи** са един от основните референти към информация и източник на препоръки между потребители относно откриването и изследването на туристически атракции и преживявания. За изпълнение на тази мярка е необходимо да се приложат препоръките дадени в Комуникационната стратегия на община Ботевград.

Мярка 1.3. Създаване на туристическо лого и използването му за налагане на бранд на община Ботевград като туристическа дестинация със слоган „Ботевград – приключение на кръстопът”.

Логото следва да бъде изчистено с до три разпознаваеми символи, използваните цветове също да са до три и като задължителен елемент от логото е имплиментирането на името на града в него. Възможните символи са балкана и часовниковата кула, като за по-голяма видимост, разпознаваемост и налагане на положително настроение предлагаме да се използват ярки и наситени цветове в зелената гама и жълто-оранжево в съответствие с герба на община Ботевград. Името на града трябва да бъде изписано на български и латински, за да бъде разпознаваемо и от вътрешни и външни публики. Шрифтът е препоръчително да бъде несерифен, лесно четим да се избягват формати, които да водят до объркване на букви. Избраният слоган „Ботевград – приключение на кръстопът” е резултат от работата с фокус групи, проведени по време на проучването на туристическата среда в община Ботевград, а насоките за изработване на туристическо лого са заложили в Практическите препоръки за разработване и изпълнение на комуникационна стратегия за позиционирането на община Ботевград като туристическа дестинация.¹⁷

¹⁷ Виж повече в: <http://botevgrad.bg/data/pages/files/1514536404.pdf?%D0%B0=46>

Мярка 1.4. *Мониторинг на поведението на посетителите на община Ботевград и на потребителите на туристическия сайт.*

Мярката включва мониторинг на поведението на посетителите на община Ботевград и на потребителите на туристическия уеб портал. Анкетни проучвания сред посетителите трябва да се провеждат регулярно за набиране на първична информация и проследяване на тенденциите в туристическото търсене. Туристическият портал трябва да има опции за проследяване на поведението на онлайн туристите и какво представлява най-голям интерес за тях. С тези опции може да бъдат проследени изискванията на туристите и да се персонализира съдържанието на портала, в съответствие с предпочитанията на посетителите. Мониторингът в интернет трябва да се прави и чрез проучвания и анализ на всички канали за достъп до потребителите, така че да се определи въздействието на всеки канал върху аудиторията, кои канали са най-важни за популяризиране на дестинацията и какво съдържание да има всеки от каналите. За посочената цел може да се използват и платени форми, като Google AdWords и интеграцията в специализирани туристически портали, рекламни площадки и партньори на търсещите машини, на принципа на AdSense, които следва да допълнят всички останали мерки и да акцентират върху определени продукти или услуги.

Мярка 1.5. *Разработване на специфични туристически продукти според нагласите на потребителите в интернет и въвеждане на доброволната сертификация „Запазена марка Ботевград“.*

На базата на събраната и анализирана информация за потребителите следва да се разработят специфични туристически продукти, според техните нагласи, като нови видове продукти, които не се предлагат и следва задължително да се създадат, или като основни и допълнителни елементи на продукта с възможност за пакетиране. Акцент в разработването на специализирани туристически продукти насочени към иновации, които ще окажат най-силно влияние и ще създадат приятна емоция след посещението на дадено събитие. Създаването на културни продукти и услуги следва да се реализира основно в интернет среда, като се осигури и достъпа до тях. Такива могат да бъдат дигитализация на културно-историческото наследство или разработване на интерактивни, съвременни тематични маршрути. Те може да бъдат направени като мобилни приложения и промотирани чрез тях.

Мярка 1.6. *Издаване на качествени рекламno-информационни печатни и електронни материали на български и английски език*

Мярката включва изготвяне и отпечатване на качествени печатни рекламни материали – имиджова брошура, тематични брошури, диплянки за туристическите обекти, карти, календари и др., както и изготвяне на офлайн електронни материали – мултимедийни презентации, рекламни филми и други информационни материали. Към тази мярка се отнася и изработването на художествено издържани рекламни сувенири за Ботевград. Общата визуална идентичност трябва да бъде съобразена с местните представи за мястото и да бъде представена на местната общественост и подложена на обсъждане, това следва да се направи с цел нейното приемане и въвличане на лидерите на мнение в общината в процеса. Така ще бъдат контрирани възможни негативни реакции в последствие.

Мярка 1.7. *Участие в национални и международни туристически борси, изложения и панаири.*

Участието в туристически изложения, панаири и борси може да се разглежда като самостоятелен инструмент на маркетинговите комуникации, с който се постигат както

имиджови цели, така и цели по стимулиране на продажбите. За насърчаване на вътрешния пазар община Ботевград трябва да присъства на основните прояви, организирани в страната, а при благоприятни възможности и в чужбина. Ежегодното участие на международната туристическа борса „Ваканция и СПА” в гр. София, международна туристическа борса „Културен туризъм” в гр. Велико Търново и туристическото изложение „Уикенд туризъм” в гр. Русе, са абсолютно наложителни с цел позициониране и разпознаваемост на община Ботевград като туристическа дестинация на национално ниво.

Мярка 1.8. Организиране на опознавателни пътувания за журналисти и автори на пътеводители, експедиентски посещения на туроператори и информационни събития

Дейностите от мярката са едни от най-ефикасните средства за връзки с обществеността и са най-подходящи за пазари, от които туристите пристигат неорганизирано. Усилията следва да бъдат насочени най-вече към туроператори и туристически агенти, предлагащи разнообразни туристически пакети; специализирани туроператори за входящ и вътрешен туризъм; туроператори, организиращи ученически пътувания и маршрути.

Мярка 1.9. Изработване на кратки видеофилми за разпространение в интернет каналите, реклама в печатни издания, външна и онлайн реклама

С мярката се поставя специален акцент върху необходимостта да се изработят качествени рекламни клипове и кратки видеофилми за разпространение в интернет каналите за видео споделяне; публикуване на рекламни карета и информационни материални в специализирани печатни издания и в специални издания, посветени на конкретни събития. Подходящи варианти за външна реклама са билбордовете, брандирането на транспортни средства, рекламни постери, кратки видео-филми в метрото и др. При онлайн рекламата може да се използват анимирани банери, линкове, включване в специализирани платформи и сайтове и др.

Мярка 1.10. Създаване на ТИЦ и неговото сертифициране.

Туристическия информационен център в Ботевград е ключово звено за развитие, популяризиране, поддържане на комуникации със заинтересованите страни и най-важното с крайните посетители. В тази връзка са от основно значение – подбора на служител, неговото обучение и създаване на план за развитие съвместно с общината. За популяризирането на това звено зависи изцяло от инициативността на работещите в него и отлените ресурси на общината и колаборацията с останалите свързани с възможностите за туризъм заинтересовани организации: създаване на партньорства; изработване на информационен материал насочен към различни типове организации в който да се разяснява възможностите за партньорства; създаване на план/календар с инициативи; инициране на изработка и подпомагане за продажбата на сувенири от местни майстори; популяризиране на инициативи от местни предприемачи, генериращи туристически интерес; активна работа с ученици, културни, спортни и обществени организации, както и други ТИЦ; инициране и изработка на комбинирани рекламни материали; инициране на диалог между местните предприемачи и институциите за развитие на туризма. Всички тези дейности ще позиционират ТИЦ Ботевград, като една нужна и активна структура, която подпомага развитието на общината.

5.2 Стратегически приоритет 2 : Развитие на туристическите зони в община Ботевград и създаване на регионален туристическия продукт

Развитието на туристическите зони в община Ботевград, част от Стратегически приоритет 2, обхваща разработеното райониране, представено по-горе в настоящата Стратегия, в това число:

- обособяване на трите **туристически зони** и маркетинговото им позициониране;
- акцентирание върху специфичните характеристики на трите **туристическите ядра** в Централна туристическа зона Ботевград;
- обследване на обособените туристически зони и туристически ядра, цифровизиране на **туристическите точки**, обхваща гледката и разписване на възбрани за поставяне на съоръжения, които да скриват гледката, да намаляват нейния обхват или да развалят загадката на мястото.

Създаването на регионален туристически продукт е свързано с резултатите от проведени през 2017 г. срещи и анкетни проучвания сред граничещите с Ботевград общини: Правец, Етрополе, Мездра, Роман, Своге, Горна Малина и Елин Пелин, както и природен праг Врачански балкан, бяха направени предложения за инициране на регионален туристически продукт, включващи общи туристически маршрути между две и повече съседни общини, възможности за предлагане на общи тематични туристически продукти, създаване на регионален уеб портал и др. (Виж повече в *Приложение 33*), както и реализиране на предложението на Асоциация на парковете в България (АПБ) за създаване на биосферен парк с ядро ПЗ „Училищната гора” (*Приложение 34*).

Реализирането на Стратегически приоритет 2 включва изпълнението на следните мерки:

Мярка 2.1. *Разработване на детайлна концепция за туристическо микрорайониране на база на основната рамка, заложена в настоящата Стратегия*

В концепцията за туристическото микрорайониране на община Ботевград следва да бъдат включени препоръки за маркетинговото позициониране и развитието на туристическия продукт в трите туристически зони, като част от туристически бранд Ботевград, практически насоки за формиране на специфичен характер и своеобразно туристическо предлагане в туристическите ядра на централна зона Ботевград, обследване за маркиране на туристически точки, разработване и внедряване на интерактивна електронна система за предоставяне на туристическа информация (*Smart Information System*) към всяка туристическа точка.

Мярка 2.2. *Реализиране на предложения за регионален туристически продукт между общините Ботевград, Правец, Етрополе и Горна Малина*

Предлагане на **обща туристически маршрути**:

- **с. Своде** (от екопътеката) през **Чекотински манастир** и каньона на **р. Бебреш** до крепостта „**Боженишки Урвич**”;
- **крепост „Боровец”** - **крепост „Урвич”** – възможности за пешеходен, конен и веломаршрут, свързващ две крепости от Старопланинската укрепителна система;
- религиозен туризъм до манастир „Св. Теодор Тирон”, манастир „Св.Троица” и Чекотински манастир;
- **Маршрут на тракийските крепости**: Етрополе – връх „Свети Атанас” – Тракийска крепост „Чертиград” – м. Боготвор – връх Острома (с. Осиковица) – крепостта Креща над Скравена и/или Паница Кале в Липница, която има видима връзка с Креща. Има и друго тракийски на нашата територия, но само Креща има връзка с Острома и Чертиград;

- **Маршрут на манастирите:** Манастир „Света Троица“ /Етрополе/ – Манастир „Свети Теодор Тирон“ /Правец/ – Манастир „Свети 40 мъченици“ /Врачеш/, Манастир „Св. Георги“ /Трудовец/ или Манастир „Св. Николай“ /Скравена/. (в зависимост от маршрута с който е по - удачно да се свърже);
- **Обходен маршрут:** Етрополе – Етрополски манастир „Света Троица“ – м. Кокалското – връх Кордуна – Връх Свищи плаз – прохода Кашана – връх Мургана – връх Баба – Етрополски проход – Арабаконак – с малко отклонение от билото – копира семаркиран националният маршрут в този участък;
- **Маршрут Ком – Емине** (маркиран): Връх Кордуна – връх Свищи плаз – прохода Кашана – връх Мургана – връх Баба – Етрополски проход – Арабаконак;
- **Маршрут с паметници от Руско – турската освободителна война:** Етрополе – м. Кожовото – връх Баба – вр. Звездец – Арабаконак – 2 паметника в Ботевград – Мемориален комплекс в с. Новачене – пред входа на църквата „Св. Петка“, с. Боженица – с. Рашково;
- **Други маршрути:** Арабаконак - Етрополски проход - хижа "Чавдар"; Етрополски проход - връх Баба (билна пътека); Хижа "Чавдар" - хижа "Мургана" - проход Кашана; Проход Кашана - връх Свищиплаз - билна пътека - Косишки превал; Връх Свищиплаз - хижа "Свищиплаз" - Косишки превал.

Също така: съвместно туристическо предлагане с посещение на **Килийно училище в с. Боженица и Класно училище в с. Видраре**, възможности за **религиозен туризъм**, включващ посещение на манастирите и по-интересни черкви на територията на трите общини и възрожденското наследство, както и създаване на **съвместна интернет платформа** или **отделна секция** в собствените интернет платформи на трите общини, представяща туризма на територията, като може да бъде представено чрез **„виртуална разходка“**, презентираща разстоянието между общините и обектите между и в тях.

Мярка 2.3. Реализиране на предложения за регионален туристически продукт между общините Ботевград, Мездра и Роман

- Пешеходен маршрут: от **с. Боженица** през каньона на **р. Бебреш** от **село Своде** (общ. Правец) през **хижа Горска Фея** (общ. Роман) към **Тържишки манастир** (Струпешки манастир) общ. Мездра, село Царевец (общ. Мездра);
- Конен маршрут **с. Боженица – с. Курново**;
- Тематична пътека **"По пътя на Ботевите четници"**: Боженица - Курново – Черепиш, която да достига до Скравена

Има намерения и за дискутиране на възможности за **обща събития**.

Мярка 2.4. Предложения за регионален туристически продукт между общините Ботевград, Горна Малина и Елин Пелин

Възможни съвместни туристически маршрути и събитийни прояви:

- Конни и веломаршрути **Ботевград – Арабаконак – Байлово**
- създаване и промотиране на **защитен ландшафт**, обхващащ част от защитена зона „Етрополе-Байлово“;
- Промотиране на пешеходен туристически маршрути **с. Врачеш – вр. Мургаши – с. Бухово**;
- Обсъждане на други възможности за общи туристически маршрути – пешеходни, велосипедни и конни;

Възникна идеята и за обсъждане на общо **събитие при паметника Арабаконак**.

Мярка 2.5. Реализиране на предложения за регионален туристически продукт между общините Ботевград, и Своге

Маркиране на пътеките в Ржана планина **Своге – Ябланица - Ботевград**, както и **Желен – Бериови ниви – Литаково / Церово – Бериови ниви – Литаково**, поставяне на информационни табели с наличните природни дадености и места за посещение и общи правила и насоки за еко поведение, обособяване на места за бивакуване и безопасно палене на огън, изработване на колекционерски, ламинирани наръчници за всяко отделно трасе, подобряване на условията за взаимодействие между туристи и домакини, посредством тренинги, инструменти за комуникация, унифициране на амбалажа и др.

Община Своге и община Ботевград са разделени от билото на Стара планина, като оттам минава туристическата пътека „Ком-Емине“. Подстъпите към нея от двете общини са многобройни и може да се мисли в тази посока. Маркиране на общ пешеходен туристически маршрут от **с. Радотина, през билото на Ржана планина до с. Осеновлаг** и манастира „Седемте престола“ би бил перспективен и атрактивен за туристите.

Маркирането на пътеките, поставяне на информационни табели с наличните природни дадености и места за посещение и общи правила и насоки за еко поведение, обособяване на места за бивакуване и безопасно палене на огън, изработване на колекционерски, ламинирани наръчници за всяко отделно трасе, подобряване на условията за взаимодействие между туристи и домакини, посредством тренинги, инструменти за комуникация, унифициране на амбалажа и др. ще бъде извършено съвместно между Сдружение „Триного“, заинтересовани страни от селата Церово, Желен и Гара Бов и община Ботевград.

Мярка 2.6. Реализиране на предложения за регионален туристически продукт в сътрудничество с Природен парк „Врачански балкан“

Изграждане на интернет сайт с места за настаняване, забележителности и възможни едnodневни и двудневни маршрути с възможност за търсене по място, събитие. Например: София – Ботевград (музей, крепост, манастири и др.) – Лютиброд (посетителски център, Ритлите, Черепишки манастир) – с. Челопек (къща баба Илийца) – Враца (Исторически музей и др.) – София. Конкретните дейности за изпълнение на Мярка 5 ще бъдат уточнени след договаряне между община Ботевград и ДПП „Врачански балкан“.

Мярка 2.7. Реализиране на предложение за създаване на биосферен парк на територията на общините Ботевград, Правец, Роман и Мездра с ядро поддържан резерват „Училищната гора“

При анализ на капацитета на територията има възможност за създаването на парк с работно име „Боженица – Лакавица“ включващ възможност за по-малка площ, както и разширен вариант. След съгласуване с експерти от Асоциация на парковете в България (АПБ) и Изпълнителна агенция по горите (ИАГ) предлагаме следните два варианта:

- **Първи вариант** - землищата на селата Скравена, Новачене, Липница, Боженица, Своде, Калугерово, Правешка Лакавица и Осиковска Лакавица

- **Втори вариант** – горните землища допълнени със землищата на Литаково, Гурково, Радотина, Краево, Рашково. Люти дол, Типченица, Лик, Ослен Криводол, Курново, Караш, Хубавене, Средни рът, Марково равнище, Драгоица, Видраре и Осиковица.

Цялостната концепция за биосферния парк е представена в *Приложение 34*.

5.3 Стратегически приоритет 3. Подобряване на общата инфраструктура и достъпността на средата

Настоящият приоритет е ориентиран главно към развитието на общата инфраструктура и физическата среда свързана с туризма, с акцент върху ролята на община Ботевград като инвеститор, инициатор и организатор на процесите, насочени към подобряване и развитие на материалната среда в качествено и количествено отношение, за максимално използване на потенциала на региона, стимулирайки целогодишно, устойчиво развитие на туризма. Лошият достъп, недостатъчната информационна обезпеченост и неблагоустроената среда са пречка за развитието на конкурентоспособен туристически продукт и трябва да бъдат преодолені чрез целенасочени мерки. Този приоритет е свързан с постигането на седемте основни цели, заложиени в Програмата за развитие на туризма 2016-2020 г.:

1. Подобряване на туристическата инфраструктура, функционирането на туристическите обекти и качеството на предлаганите туристически услуги на територията на общината;
2. Идентифициране, GPS заснемане и изграждане на нови маршрути и екопътеки;
3. Създаване на нови модерни приключенски туристически атракции;
4. Диверсификация на туристопотока и удължаване на престоя им на територията на Общината;
5. Създаване на благоприятни условия за развитие на иновативни и интегрирани туристически продукти и услуги;
6. Цифровизация на предлаганите туристически продукти и услуги
7. Стимулиране на инвестиции в сферата на туризма.

Приоритетът е пряко свързан с нормалното функциониране на урбанизираната среда като цяло и обслужване на местните жители, но тук акцентът е върху специфичните нужди на туристите.

Необходимы мерки за реализиране на Приоритета:

Мярка 3.1. *Подобряване достъпността до и между обектите от туристически интерес в околградския район във всички сезони.*

Мярката е свързана с осигуряване на подходи и маршрути за автомобилен, велосипеден и пешеходен достъп с настилка и маркировка, информационни табели, места за отдих, чешми, тоалетни и сметосъбиране, осветление и благоустройство.

Мярка 3.2. *Осигуряване на лесно достъпна и все по-богата по съдържание информация през непрекъснато усъвършенстваща се единна интернет платформа с приложение за смартфони, вкл. разширени „смайт“ езикови услуги.*

Мярка 3.3. *Подобряване на благоустройството на градската среда и на зелената система на общината.*

Активно съдействие за създаване и прилагане на обща концепция за настилки, фасадно третиране, осветление, улично и вертикално озеленяване, малки водни обекти и градско обзавеждане (в т.ч. с достатъчно места за сядане и при неблагоприятни метеорологични условия). Включване на качествени съвременни форми на синтез на изкуствата в градските пространства за повишаване на тяхната значимост и привлекателност. Подкрепа за създаване, демонстрация и внедряване на атрактивни експериментални модели и електронни иновации за благоустрояване на реалната градска среда.

Мярка 3.4. *Подобряване достъпността до туристическите обекти и маршрути, функционирането и повишаване на атрактивността им.*

Достъпността до туристическите обекти е свързана най-вече с поддържане и подобряване на общата инфраструктура, прилежащи зелени площи, както и изграждане на лека специализирана туристическа инфраструктура, поставяне на указателни табели и информационни табла, предоставящи подходяща туристическа интерпретация. Необходимо е подобряване функционирането на културно-историческите и религиозни обекти на територията на общината, включително фиксирано работно време, възможности за посещение на нефункциониращи обекти при желание от туристите (килийно училище, черкви, параклиси), с ясни указания на кои телефони и към кои лица/институции могат да се обърнат посетителите при интерес от тяхна страна. Социализирането на съществуващите и потенциални планински маршрути (пешеходни, конни и велосипедни) е необходимо за следва указаните етапи и критерии.

5.4 Стратегически приоритет 4. Институционално развитие, координация и партньорство със заинтересованите страни

Дефинирането на институционалното развитие, координацията и партньорството със заинтересованите страни като стратегически приоритет отразява разбирането за устойчиво развитие на туризма като съвместна отговорност на всички заинтересовани страни и подчертава неговата важност за реализацията на Стратегията.

Този приоритет оформя институционалната и партньорска рамка, в която следва да се реализира стратегията. Неговите задачи са:

- да допринесе за оформянето на благоприятстваща туристическото развитие среда - институционална, административна, законодателна и др.;
- да предложи подходящи модели, механизми и решения за координация и партньорство между заинтересованите страни.

Изпълнението на тези задачи е свързано с преодоляване на определени дефицити и справяне с важни предизвикателства.

Партньорство между община Ботевград и туристическия бизнес в рамките на делегираните функции по ЗТ (основно свързани с категоризация на туристическите обекти, маркетинг и реклама) се осъществява към настоящия момент от общинска администрация и туристическия бизнес. По-оперативна и широкодостъпна форма за информиране, съгласуване, дискутиране с туристическия бизнес може да допълва Консултативния съвет по въпросите на туризма, като се засили неговата по-концептуалната роля.

Вътрешни партньорства и междусекторна интеграция. През последните две години е видим стремежът на община Ботевград за интегриране на туризма в ключовите общински политики (градско планиране, култура, иновации, спортно-приключенски мероприятия, доброволчески дейности и т.н.). Наличието на конкретни мерки в областта на туризма, разпръснати в множество стратегически документи и нормативни актове и прилагани от различни органи и организации, насочва към необходимостта от трайни и обхватни механизми за съгласуване и координация на тяхното прилагане. Координацията между различните звена и структури в рамките на общинска администрация (отдел „Управление на проекти и програми“, отдел „Хуманитарни дейности“ и др.), които имат отношение към туризма, е и предварително условие както за провеждането на съгласувана и целенасочена туристическа политика, така и за координирано практическото изпълнение на общинските функции в сектора.

Необходимите мерки за успешното прилагане на туристическите политики на Община Ботевград и подобряване на качеството са необходими:

Мярка 4.1. *Подобряване на организационния процес, мониторинг и контрол по изпълнение на текущата работна дейност в сферата на туризма; дефиниране на ясни цели и приоритети*

Оптимизирането на работния процес и подобряването на организацията на работа може да се осъществи единствено чрез поставяне на ясни цели и приоритети, съобразно Програмата за развитие на туризма в община Ботевград и настоящата Стратегия; определяне на отговорници за изпълнение на дейностите, включени в Годишния график в ресор туризъм на общинска администрация, обвързани със срокове за изпълнение. Ефективен мониторинг и контрол може да бъде осъществен чрез провеждане на ежеседмични работни срещи с ресорния зам.-кмет, който да направлява процеса на работа и да следи за изпълнението на поставените задачи, съобразно дефинираните срокове, поставените приоритети и съпътстващи дейности, както и извършване на контролни функции от страна на кмета за изпълнението на решенията взети от Консултативния съвет по въпросите свързани с туризма в община Ботевград, запознаване с отчети за извършената работа в сектора по тримесечия и изпълнението на заложеното в Годишния график. Правилното дефиниране на цели, разпределяне на дейности във времето и паралелното им придвижване по всеки един от дефинираните в Стратегията приоритети, извършване на периодичен мониторинг и актуализация, при необходимост.

Мярка 4.2. *Подобряване работата на Консултативния съвет по въпросите, свързани с туризма в община Ботевград*

Тази мярка включва: утвърждаване от кмета на годишен график на дейностите в сферата на туризма, обвързан с отговорници и срокове гласувани на заседанията на Съвета; изготвяне на отчети за всяко тримесечие и обсъждане по време на заседанията на Консултативния съвет по въпросите свързани с туризма относно изпълнението на дейностите в графика; извършване на текущ контрол по изпълнение на взетите решения от страна на ресорния заместник-кмет, като и засилен контрол от страна на кмета относно изпълнените дейности от годишния график за всяко тримесечие – запознаване с изготвените отчети; при необходимост оказване на съдействие и институционална подкрепа при възникнали затруднения по изпълнение на взети решения, както и прилагане на стимули и санкции. Установяването на постоянни, тематични работни групи по стратегически приоритети и/или отделни теми в структурата на Консултативния съвет по въпросите, свързани с туризма в община Ботевград, които да интегрират на оперативно ниво по-широк кръг заинтересовани лица, ще предостави механизъм за непрекъснато съгласуване и партньорство с бранша по реализацията на стратегията, като едновременно с това ще допълни стратегическата роля на Консултативния съвет по туризъм.

Мярка 4.3. *Организация и управление на ОП „Туризъм” с ТИЦ Ботевград и почивна база „Боженишки урвич”*

Тази мярка включва изготвяне на задълбочени анализи и оценки на участието на Община Ботевград в туристически борси, имиджови събития, провеждане на публични прояви и др., включително отчитане на силните и слаби страни, пропуснати ползи, добавена стойност на всеки един от съставлящите ги компоненти по предварително изготвена оценъчна скала; изготвяне на годишни анализи и отчети по изпълнение на заложените дейности в Програмата за развитие на туризма в Община Ботевград 2016-

2020, които след обсъждане на Консултативен съвет и утвърждаване от кмета да бъдат придвижени към Общински съвет. Препоръчва се активна работа с туроператори, корпоративни клиенти и индивидуални туристи, организиране на събитийни прояви, туристически пакети, маркетинг и реклама, включително промотиране на туристически борси на почивна база „Боженишки урвич”.

Мярка 4.4. *Информационно осигуряване и мониторинг на туристическото развитие*

Информационното осигуряване е необходима предпоставка за адекватно туристическо планиране и последващия мониторинг на туристическото развитие. За целта е необходимо синтезиране на наличната информация в единна информационна база-данни за туризма в община Ботевград по изискванията на Закона за туризма и параметрите на Единната система за туристическа информация. Паралелно с това следва да бъдат възприети индикатори и разработени и внедрени механизми за мониторинг туристическото развитие, които не само да проследяват периодично степента на постигане на заложените цели, но и да оценяват въздействието на туризма и цялостното му ниво на устойчивост.

Мярка 4.5. *Обединяване на усилията и възможностите на публичния и частния сектор чрез систематично прилагане на различни форми на ПЧП, насърчаване на предприемачеството, стимулиране и подкрепа за малки и средни предприятия, както и поддържане на ефективна комуникация с други органи на държавната администрация, международни, национални и регионални институции и организации*

Констатираните дефицити по отношение на компетенции, финанси и други аспекти насочват към тясно сътрудничество между публичния и частния сектор за осъществяването на отделни мерки от Стратегията. Тази мярка обединява дейности с различен характер, насочени към облекчаване на административната среда за функциониране на бизнеса и неправителствения сектор (онлайн-модул за обслужване на туристическия бизнес - електронно "едно гише" за всички общински услуги, ползвани от бранша), насърчаване на устойчиви модели и практики, подкрепа за бизнес инкубиране и клъстери между МСП и др. Изграждането на партньорства е подчинено на общата кауза за развитие на община Ботевград като атрактивна туристическа дестинация. Комуникацията с тези групи заинтересовани лица е свързана със сферата на техните компетенции и следва да осигури, както представителство на интересите на общината и туристическия отрасъл, така и да улесни оперативните действия при реализацията на туристическото предлагане.

5.5 Стратегически приоритет 5. Устойчиво развитие на специализирани видове туризъм на територията на община Ботевград

Стратегически приоритет 5. е насочен към устойчиво развитие на приоритетните и съпътстващи специализирани видове туризъм на територията на община Ботевград, като отделните мерки включват разработване и реализиране на предложения, постъпили от представителни на туристическия бизнес, местни културни дейци и инициативни граждани, които могат да бъдат реализирани с институционалната подкрепа на община Ботевград, посредством партньорства, насърчаване на предприемачество и съвместни дейности. За реализирането му са заложили следните дейности:

Мярка 5. 1: *Реализиране на проект „Хетеротопии”, създаване на културно-информационни ядра и развитие на музейното дело в община Ботевград*

Целта на мярката е реализация на **проекта „Хетеротопии”**, чрез който ще бъде повишена туристическата атрактивност на различни културно-информационни ядра (часовникова кула, исторически музей и промотиращ център), включени в трансгранични мрежи за взаимодействие и сътрудничество и инвестиращи и представени в *Приложение 20*. **Промотиращият център** има информационно-комуникационна функция, което обединява и фокусира дейността на експертите в сферите култура, туризъм и общински медии върху създаването и развитието на концепция и същинско представяне пред света идентичността и атрактивността на община Ботевград. Целта на строително-техническия проект е да осигури материалната база за съвместна работа на Промотиращия център и Проекта „Хетеротопии” чрез формиране на екстериор и технологично оборудване, като по този начин се създадат условия за дълготрайна и устойчива работа за повишаване туристическата атрактивност на община Ботевград.

Мярката включва изграждане на **технологични приемни пространства** в Исторически музей Ботевград, читалищата, градската библиотека и някои спортни обекти – т. нар. КИОСК-ове и ще допринесе за интерактивно и съвременно предоставяне на информация за туристическото предлагане на територията на общината, популяризиране на културно-историческите обекти и събития, както и утвърждаване на туристическия бранд Ботевград.

Изграждането на **Интерактивен музей, Музей на открито и Часовникова кула – алтернативна сцена за Ботевград** е методично продължение на работите по установяване на Историческия музей Ботевград в реконструираната и надстроена сграда за неговите нужди, част от концепцията на Директора на музея. Концепцията за изграждане на Интерактивен музей се състои от три етапа за развитие на: подобряване базата на Исторически музей Ботевград, изграждане Музей на открито и създаване Виртуален музей - музеят на бъдещето. Целта на проекта е да се създадат материално-техническите условия за реализиране Музея на открито - етап за повишаване туристическа атрактивност на Историческия музей като се осигури възможност за развитие на дейността му извън вътрешността на сградата и се създаде база за различни възрастови групи за приобщаване към музейния живот. Изграждането на **Художествена галерия** е включено в управленската програма на кмета на община Ботевград, инициатива на общинска администрация.

Мярка 5.2: *Създаване на туристическа атракция ретроавтобус „Чавдар”*

Мярката включва възстановяване на автобус „Чавдар” и предлагането му като туристическа атракция по време на различни събития в община Ботевград. Целта е автобусът да гарантира сигурността и комфорта на туристите, оборудван с климатик и всички необходими удобства, като същевременно пресъздава атмосферата от времето, когато е процъфтявал заводът „Чавдар”. Автобусите „Чавдар” се обособиха като един от символите на Ботевград по време на работата с фокус групи и анкетните проучвания сред местни жители и посетители на общината.

Мярка 5.3: *Обособяване на тематични маршрути за конен и пешеходен туризъм*

Маршрутите могат да бъдат, както само за конен туризъм, така и комбинирани с възможност за практикуване на пешеходен и/или велосипеден туризъм. Изпълнението на тази мярка включва почистване, маркиране и облагородяване на маршрутите, включително поставяне на лека туристическа инфраструктура – кътове за отдих и др.; цифровизиране и описание на маршрутите съобразно предварително дефинирани

параметри: степен на трудност, дължина, отдалеченост на отделните точки по маршрута от съответните населени места, денивелация и т.н.

Мярка 5. 4. Обособяване на приключенски паркове в районите на селата Боженица, Липница и Трудовец и провеждане на приключенски събитийни прояви

Изпълнението на мярката включва изграждане на тематични приключенски паркове, въжени градини, via ferrata и др., които да бъдат съобразени с местните условия и традиции: специализирани съоръжения за екстремн туризъм в района на катерачните скали край Боженица; приключенски парк в района на Липница, обвързан с някои от пещерите и Липнишките скали; въжен парк в местността Поп Нако край с. Трудовец. Екстремно-приключенски туристически продукти и услуги, които се развиват се на територията са: полети с топовъздушен балон, скокове с бънджи от топовъздушен балон, полети с паратрайк (моторен парапланер), офроуд сафари. Част от тях могат да бъдат включени в туристическото предлагане на тематичните приключенски паркове. Постъпилите предложения за изграждане на примерни туристически атракции за реализиране на тази мярка включват:

1. Изграждане на въжен парк (въжена градина). Потенциални райони:
 - Над село Боженица в близост до трасета за скално катерене
 - Над вилна зона Зелин, планината Било
 - Крепостта Боженишки урвич
 - Района на Село Липница, местност мах. „Преславица”
 - Местност „Поп Нако”
2. Изграждане на приключенски парк в Района на Липница, мах. Преславица в близост са:
 - Римски път; Пещерите: „Проходна“, „Козарника“, „Водната пещ“ и „Очите“, два водопада, останки от крепост, красиви гледки, местност „Меча поляна“ и др.Може да включва следните елементи:
 - Пешеходен маршрут за започващ от стар римски път, минаващ покрай няколко ручея, въжени мостове, посещение на два водопада (един в близост до пещера „Водната пещ“ и един в горната част на маршрута), разходка с каска и челник в пещера „Козарника“ преминава през пещера „Проходна“, следва излаз до останките на „Калето“ (останки от кула – необходима е консервация), минава през пещера „Очите“ (малка но красива с красиви гледки от нея), спускане по постоянно изграден въжен тролей (около 200 метра) завършва в близост до „Меча поляна“. Възможно е създаването на обособено пространство за къмпингуване на палатки, с изградени места за барбекю, навеси за приготвяне и консумиране на храна. Началото на маршрута е достъпно по черен път по който минават камиони с отсечена дървесина и го рушат. Необходимо е насипване със скална маса на определени участъци.
 - Въжен тролей – постоянно съоръжение
 - Въжена градина – постоянно съоръжение
 - Къмпинг инфраструктура – навеси за: сушене на дрехи, приготвяне на храна, барбекю зона, пейки и маси за хранене и отдих и т.н.

Основни приключенски събития се очертават **Приключенски многобой Ботевград, Botevgrad Downhill, Събитие за алтернативни спортове** с обособени зони за стари и добре забравени игри от миналото, съвременни и нови форми за деца и възрастни – кръг от шампионата за дронове, както и провеждане на **„Офроуд Екстрийм фест Ботевград“**, който да включва: 1) провеждане на офроуд състезание на трасето до село Трудовец в рамките на един ден с участието на офроуд автомобили, АТВ и мотоциклети в отделни гонки по изградено трасе; 2) съпътстващи събития по време на офроуд състезанието; 3) полети с моторен парапланер (паратрайк); 4) участие на топовъздушен

балон с бърнджи скокове; 5) демонстрации по майсторско офроуд управление – шоу за закриване на феста.

Мярка 5.5. *Изграждане на велосипедна система и създаване на специализирани трасета за професионално и любителско практикуване на планинско колоездене и реализиране на Проект за развитие планинското колоездене в гр. Ботевград*

Изграждане на **УКАЗАТЕЛНА И ИНФОРМАЦИОННА ИНФРАСТРУКТУРА** (първи етап за финансиране от системата, включващ основни мерки за информационна обезпеченост на велосипедната система), както следва:

- Изработване на специализирана устройствена схема /СУС/ за велосипедната система, която ще включва велопаркове, веломаршрути, велоинфраструктура и т.н. В СУС се определят и отразяват:

А. велопаркове, веломаршрути, велоинфраструктура и т.н. велоелементи на системата;

В. определят се и се отразяват свързаните с тях места на информационните знаци, места за паркиране, места за наблюдение и места за панорамно фото-заснемане на историческите ландшафти, структурите и обектите на КН;

С. дефинират се принципите /правилата/ за архитектурното им и ландшафтно оформяне.

- Изработване на интернет страница за велосипедната система, която ще бъде свързана с официалния туристически уеб портал на община Ботевград, ще се отразяват:

А. велосипедни маршрути на територията на община Ботевград;

В. веломаршрути, свързани с територията на съседни общини по тяхна обща договореност;

С. допълнителна информация за всеки един от маршрутите - природни и културни забележителности, технически характеристики на маршрута, места за вода и храна, места за отсядане, настаняване и подслон, респективно ИС за велосипедната система на Общината да се свърже със страниците на Община Ботевград, УикиБотевград, специализирани туристически портали и велостраници в страната и чужбина.

Изработване на брошурни книжки за велосипедните маршрути с информация за профилирани (планински и за спускане), общи (шосейни) - споделени пътища, велоленти и велоалеи/ и със смесени/комбинирани трасета и ще се отразява стилизирано:

А. информацията от СУС;

Б. адреси към интернет страницата и свързани нет-адреси;

С. годишен календар за велосъбитията, организирани на територията на общината - маратони, състезания, обиколки

Създаването на специализирани трасета за професионално и любителско практикуване на планинско колоездене и реализиране на Проект за развитие планинското колоездене в гр. Ботевград (*Приложение 43*) ще генерира директни и индиректни ползи за Община Ботевград, включващи: позициониране в спортна среда, допринасяне за подобряване на имиджа на община, подпомагаща спорта в България, получаване на популярност и одобрение от младите и активно спортуващите в България, популяризиране в социалните мрежи и мрежите за видеосподеляне. Изграждане на спортен комплекс с олимпийско трасе за велосъстезания с ВМХ велосипеди е такъв вид трасе за състезания с ролери, комбинирано със съоръжения с възможности за каране на скейтбордове на открито – рампа и конфигурации. Състезанията с ВМХ-велосипеди са много атрактивни, както за практикуване, така и за наблюдаване от зрителите. Този спорт е вече олимпийска дисциплина. Най-близкото подобно трасе е в Италия в гр.Верона. Потенциалът на подобно съоръжение е голям да бъде домакин на кръгове от европейски и световни шампионати по ВМХ, ролери и скейтбордове. Подобен проект

може да бъде изпълнен в близост до град Ботевград. Подобен проект преминава през избор на подходящ терен, определяне на източниците на финансиране, проектиране на съоръженията (трасетата), изграждане и мениджмънт на комплекса.

Мярка 5.6. Изграждане на тематични атракции свързани с Ботевите четници

В зависимост от възможностите за финансиране и желанието за сътрудничество на съседните общини в тази насока, за изпълнението на мярката могат да бъдат включени: изграждане на конен и веломаршрут на териториите на общините Ботевград и Враца „По пътя на Ботевите четници”; алея в памет на ботевите четници свързана с паметник-костницата в Скравена; възстановяване на воденицата, където са се крили Ботевите четници на р. Ботовина край с. Литаково, обвързването ѝ с Паметник-костницата и адаптирането ѝ като туристическа атракция; изграждане на мемориал в Гуркове, където да се съхраняват двата черепа, които понастоящем са в кметството и включването ѝ в тематичен маршрут; организиране на ученически тематичен тур и др.

Мярка 5.7. Изграждане на тематични туристически маршрути с културна, историческа, археологическа и религиозна насоченост

Мярката може да включи следните дейности:

- Изграждане на **тематичен маршрут „Средновековни черкви и манастири”**, включващ старинните църкви „Св. Георги” край с. Трудовец, м. Манастирището, Преображенският манастир в Скравена и Нанковския манастир край Липница. Църквите са еднотипни и могат да бъдат свързани с пътека и са на едно и също разстояние една от друга.

- Изграждане на тематичен **маршрут „Отбранителни крепости и съоръжения”**, включващ пешеходен и конен маршрут, свързващ крепостите „Грамаде” в с. Скравена, „Боженишки урвич” край с. Боженица, крепостта „Калето” край Липница и др. археологически обекти на територията на общината, както и регионален туристически продукт със съседните общини Правец и Етрополе, който да обхваща и Етрополе – връх „Свети Атанас” – Тракийска крепост „Чертиград” – м. Боготвор – връх Острума.

- **Религиозни маршрути**, включващи черкви и манастири на територията на общината, както и съвместни туристически маршрути за религиозен туризъм със съседните общини Правец и Етрополе, включващи **обходен маршрут** Етрополе – Етрополски манастир „Света Троица” – м. Кокалското – връх Кордуна – Връх Свищи плаз – прохода Кашана – връх Мургана – връх Баба – Етрополски проход- Арабаконак; **маршрут на манастирите**: Манастир „Света Троица” /Етрополе/ – Манастир „Свети Теодор Тирон” /Правец/ – Манастир „Свети 40 мъченици” /Врачеш/; **маршрут с паметници от Руско-турската освободителна война** Етрополе – м. Кожовото – връх Баба – Шиндарника – Новачене – Литаково – Арабаконак; изграждане на маршрут за религиозен туризъм включващ 13 църкви на територията на общината по проекти от времето на Възраждането и др.

Мярка 5.8. Провеждане на събитийни прояви с културна и художествено-творческа насоченост

Мярката включва проучване на възможности за реализиране на формирани предложения по време на Поручването на туристическия потенциал на община Ботевград като: възстановяване на три-дневния пазар на керамиката; определне на площадно пространство за провеждане на коледен базар; изграждане на голяма площадка за ежеседмичен бит пазар, който да се провежда всяка събота; фермерски пазари, инициране на Панаир на бъчварството и обособяване на демонстрационно Ателие за производство на бъчви в с. Врачеш и др.

Отделен специфичен сегмент с перспектива за развитие представлява провеждането на **поредица от пленери за демонстриране на древни занаяти на крепостта Боженишки урвич - изработване на антично оръжие, керамика, дърворезба, леене на стъкло.**

Целта е два пъти в годината да се организират пленери за различни древни занаяти - пролетно и есенно издание, които да са насочени освен към изявени творци от цялата страна, и към широката аудитория, която ще наблюдава демонстрации и ще усвоява базови техники. Целта на атракцията е запознаване с местните забележителности, с древните български традиции, вярвания, митове и легенди. За целта бъдат привлечени автори и изложители от цялата страна за извършване на демонстрации, провеждане на пленерна част, малко изложение, ателиета с участието на публиката. Привличането на участниците и координацията ще бъдат извършени от ателие за дърворезба и керамика "На завоя на реката". Общината и ОП „Боженишки урвич” следва да се ангажират с подкрепата за цялото събитие, включително: изграждане на щандове, временни ателиета, настаняване на авторите и гостите, охрана, логистично обезпечаване и пр. *Очаквани резултати:* създаване на ново традиционно събитие в националния календар, промотиращо региона; привличане на нов тип туристи с широк профил – заинтересовани от история, култура, обичаи; допълнителна промоция на региона. *Таргет посетители:* масови туристи от София, Ботевград и региона; хора, заинтересовани от изкуства, култура и исторически туризъм; творци от цялата страна, упражняващи различни художествени занаяти, които също по естествен начин ще рекламират инициативата и ще привличат посетители от техните региони.

Мярка 5.9. Изграждане на екотуристически атракции

Мярката включва три основни направления:

- ***изграждане на площадки за подхранване и укритие за наблюдение на птици в района на с. Липница***, което може да се осъществи като се работи в партньорство с местни стопани, животновъди, ферми и кланици, които да предоставят ненужни остатъци и мъртви домашни животни за захранване на площадките. Ползата от това подхранване няма да е само за лешоядите, но и за стопаните, които ще могат да се освободят от трупове на мъртвите животни без да се налага да копаят ями, да ги горят или да ги изхвърлят в природата, както често се случва, като рискуват разнасянето на зарази. Успоредно с подхранването ще се извършва целогодишен мониторинг на площадката, за да се установи какви птици я посещават и използват. Лешоядите реинтродуцирани в ПП „Врачански балкан” са маркирани с GPS – предаватели и по този начин ще се знае къде се намират и ще се правят допълнителни наблюдения и изводи за поведението им.¹⁸ Изграждането на укритие за наблюдение на редките видове птици, които посещават площадката за подхранване ще бъде атрактивно и ще генерира повече посетители, които иначе биха избрали друга дестинация. Наблюдението става с помощта на бинокли, телескопи и други телеоптични уреди. Друг таргет туристи, които ще бъдат привлечени са фотографите на дивата природа, наричани на жаргон „фотоловци”. Фотоловът е не по-малко атрактивен и привлекателен от лова с пушка, като най-голямото му предимство е, че не вреди на популациите, не се убиват животни, а трофеят представляват завладяващите фотографии на величествените птици. По този се постига хармония с дивата природа в контекста на устойчивото развитие и същевременно туристите ѝ се наслаждават и я виждат в пълния ѝ блясък.

- ***Формиране на зона за Bird-watching в района на ЗМ „Дренето” и влажните зони край Гурково и Литаково*** може да бъде предпоставка за изграждане на

¹⁸ Виж повече на: <http://www.vr-balkan.net/bg/vr-balkan113/>

наблюдателни кули и развитие на екотуристическия продукт. В рамките на туристическа зона „Ржана“ могат да се оформят две основни туристически места, които да се обособят като зона за Bird-watching: района на ЗМ „Дренето“ и влажните зони край Гурково и Литаково (Приложение 35)

- **Създаването на защитен ландшафт към защитена зона «Етрополе – Байлово»** представлява обособяване на защитен ландшафт в продължение на Защитения Ландшафт „Звездец“ в община Горна Малина, който да включва границите на защитена зона „Етрополе – Байлово“ в община Ботевград и да служи за опазване на някои от значимите и важни за общността ландшафти и по този начин да се стимулира развитието на екотуризма. (Виж повече в Приложение 36)

Мярка 5.10. Насърчаване на доброволчеството и развитие на доброволчески туризъм

Целта на тази мярка е да бъдат привлечени туристи и представители на местната общност в извършване на разнообразни доброволчески дейности свързани със сътрудничеството на община Ботевград с инициативна група „Уикимедия“, организациите за защита на животните, с които общината има договорни отношения, местните туристически дружества, скаутски клуб и др. По този начин ще се работи в посока изграждане на имидж на туристическа дестинация, насочена към поощряване и насърчаване на доброволчеството в различните му направления. Има възможност да се планират доброволчески лагери, ситуирани в общинската база „Боженишки урвич“ за различни периоди от време (уикенд инициативи, седмични лагери, по-продължителни доброволчески инициативи по международни проекти и др.), участници, в които да бъдат, както местни жители, така и туристи, желаещи да участват в съответните доброволчески дейности, в зависимост от темата на лагера: скаутски, за маркиране на туристически маршрути, залесявания и др.

Основните направления, по-които има възможност да се работи включват:

- **Утвърждаване на проекта „Ботевград – първият уики-град в България“**

Провеждане на ежегодни събития за отбелязване на Деня на WikiBotevgrad в гр. Ботевград, които да включват: 1) Създаване на плакат от ученици с информация и снимки от Уикипедия на патрона на съответното училище и отпечатването му с логото на УикиБотевград и имената на създателите в размер А0, който след това да се постави на видно място в училището. 2) Организиране на състезание в няколко възрастови групи за опознаване на Ботевград чрез интересни и забавни факти. Ще бъдат раздадени въпросници на няколко отбора с по 3-4 участника всеки за попълване чрез посещение на забележителностите с информационните табели, сканиране на QR кодовете и търсене на правилните отговори в статиите в Уикипедия. За доказателство, че са били там, всеки отбор ще снима съответната табела. Класирането се извършва съобразно времето за решаване на въпросника. През зимните месеци са голяма част от българските празници. Снимките и видео материалите за тях са оскъдни, а това е чудесна реклама за региона да се покажат празнуваните обичаи. Тези снимки и видео клипове ще могат да се качат по време на Деня на УикиБотевград.

- **Създаване на скаутски лагер и реализиране на скаутски дейности**

Основните дейности, свързани с реализацията на мярката, в зависимост от възможностите и условията за финансиране и кандидатстване по проекти, ще включват: скаутски лагери, творчески лагери, учебни лагери, зелени училища, лагери за деца със специални потребности, международни детски и младежки лагери с различна насоченост. (Приложение 37)

- **Опазване на горите**

Мярката включва масови залесявания, дейности свързани със Седмицата на гората, разпознаване на незаконни сечи, създаване на „Гора на туриста” (целта е да се подбере подходящ терен, удобен за отдих и рекреация, всеки турист да може да засади дърво, за което да му се предостави сертификат и да бъде мотивиран да посещава периодично дестинацията), Демонстрация на устойчив дърводобив в ДЛС Витиня – въжена линия, ботанически турове и възпитателни дейности с деца; организиране на почиствания на горски територии и защитени зони и др.

- Грижа за животните

Мярката включва дейности насочени към политиките на община Ботевград свързани с отговорни стопани, насърчаване на хармоничното съжителство между хората и животните, организиране на тематични събитийни прояви и др.

- Маркиране на туристически маршрути, изграждане на туристическа инфраструктура, почиствания и благоустрояване на места за отдих и туризъм

Дейността е тясно свързана, както с развитието и насърчаването на доброволчеството и доброволческия туризъм, така и с реализирането на Стратегически приоритет 3 „Подобряване на общата инфраструктура и достъпността на средата” и необходимостта от човешки ресурс, свързан с малкирането и облагородяването на туристическите маршрути на територията на общината.

5.6 План за действие за изпълнение на стратегическите приоритети

Мярка: № и наименование	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Източник на финансиране
Приоритет 1: Създаване на туристически бранд Ботевград								
Мярка 1.1. Поддържане, обновяване и модернизиране на туристическия уеб портал – www.visitbotevgrad.com , в съответствие със съвременните технологични изисквания и изискванията на туристите	x	x	x	x	x	x	x	Общински бюджет Проекти по програми
Мярка 1.2. Ефективно използване на основните канали за комуникация в интернет.	x	x	x	x	x	x	x	Не е необходимо допълнително финансиране
Мярка 1.3. Създаване на туристическо лого и използването му за налагане на бранд на община Ботевград като туристическа дестинация със слоган „Ботевград – приключение на кръстопът”.	x							Общински бюджет
Мярка 1.4. Мониторинг на поведението на								Общински бюджет Проекти по

посетителите на община Ботевград и на потребителите на туристическия сайт.	X	X	X	X	X	X	X	програми
Мярка 1.5. Разработване на специфични туристически продукти според нагласите на потребителите в интернет и въвеждане на доброволната сертификация „Запазена марка Ботевград”.		X		X		X		Общински бюджет Проекти по програми
Мярка 1.6. Издаване на качествени рекламno-информационни печатни и електронни материали на български и английски език.	X	X		X		X		Общински бюджет Проекти по програми
Мярка 1.7. Участие в национални и международни туристически борси, изложения и панаири.	X	X	X	X	X	X	X	Общински бюджет
Мярка 1.8. Организиране на опознавателни пътувания за журналисти и автори на пътеводители, експедиантски посещения на туроператори и информационни събития.	X		X		X		X	Общински бюджет
Мярка 1.9. Изработване на кратки видеофилми за разпространение в интернет каналите, реклама в печатни издания, външна и онлайн реклама.	X	X		X		X		Общински бюджет Проекти по програми
Мярка 1.10. Създаване на ТИЦ и неговото сертифициране.	X	X						Общински бюджет Проекти по програми
Приоритет 2: Микрорайониране и развитие на регионален туристическия продукт								
Мярка 1.1. Разработване на детайлна концепция за туристическо микрорайониране на база на основната рамка, заложена в настоящата Стратегия	X	X						Общински бюджет Проекти по програми

Мярка 1.2. Реализиране на предложения за регионален туристически продукт между общините Ботевград, Правец и Етрополе	x	x	x					Общински бюджет Проекти по програми
Мярка 2.3. Реализиране на предложения за регионален туристически продукт между общините Ботевград, Мездра и Роман		x	x	x				Общински бюджет Проекти по програми
Мярка 2.4. Предложения за регионален туристически продукт между общините Ботевград, Горна Малина и Елин Пелин			x	x	x			Общински бюджет Проекти по програми
Мярка 2.5. Реализиране на предложения за регионален туристически продукт между общините Ботевград, и Своге	x	x	x					Общински бюджет Проекти по програми
Мярка 2.6. Реализиране на предложения за регионален туристически продукт в сътрудничество с Природен парк „Врачански балкан”					x	x	x	Общински бюджет Проекти по програми
Мярка 2.7. Реализиране на предложение за създаване на биосферен парк на територията на общините Ботевград, Правец, Роман и Мездра с ядро поддържан резерват „Училищната гора”		x	x					Общински бюджет Проекти по програми
Приоритет 3: Подобряване на общата инфраструктура и достъпността на средата								
Мярка 3.1 Подобряване достъпността до и между обектите от туристически интерес в околорадския район във всички сезони.	x	x	x	x	x	x	x	Общински бюджет Проекти по програми
Мярка 3.2. Осигуряване на лесно достъпна и все по-богата по съдържание информация през непрекъснато	x	x	x	x	x	x	x	Общински бюджет Проекти по програми

усъвършенстваща се единна интернет платформа с приложение за смартфони, вкл. разширени „смайт“ езикови услуги								
Мярка 3.3. Подобряване на благоустройството на градската среда и на зелената система на общината.	х	х	х	х	х	х	х	Общински бюджет
Мярка 3.4. Разширяване и доизграждане на мрежата от вело и пешеходни маршрути, адекватни маркировки, указателни табели и информационни табла.	х	х	х	х	х			Общински бюджет Проекти по програми
Мярка 3.5. Подобряване достъпността до туристическите обекти, функционирането и повишаване на атрактивността им.	х	х	х	х				Общински бюджет Проекти по програми
Приоритет 4: Институционално развитие, координация и партньорство със заинтересованите страни								
Мярка 4.1. Подобряване на организационния процес, мониторинг и контрол по изпълнение на текущата работна дейност в сферата на туризма; дефиниране на ясни цели и приоритети.	х	х	х	х	х	х	х	Регулярни дейности. Не е необходимо допълнително финансиране
Мярка 4.2. Подобряване работата на Консултативния съвет по въпросите, свързани с туризма в община Ботевград	х							Регулярни дейности. Не е необходимо допълнително финансиране
Мярка 4.3. Организация и управление на ОП „Туризм“ с ТИЦ Ботевград и почивна база „Боженишки урвич“	х	х	х					Общински бюджет Проекти по програми
Мярка 4.4. Информационно осигуряване и мониторинг на туристическото		х	х	х	х	х	х	Общински бюджет Проекти по програми

[illegible]

<i>тематични атракции свързани с Ботевите четници</i>	X	X	X	X				Проекти по програми
Мярка 5.7. Изграждане на тематични туристически маршрути с културна, историческа, археологическа и религиозна насоченост	X	X	X	X	X			Общински бюджет Проекти по програми
Мярка 5.8. Провеждане на събитийни прояви с културна и художествено-творческа насоченост			X			X		Общински бюджет Проекти по програми
Мярка 5.9. Изграждане на екотуристически атракции	X	X	X	X	X	X	X	Общински бюджет Проекти по програми

6 Финансиране

Финансираното на заложените в Стратегията мерки ще се извърши от:

- Средства, събрани от туристическия данък, чрез бюджета на община Ботевград;
- Други средства, заложи в бюджета на община Ботевград;
- Средства, предоставени за изпълнение на целеви програми и проекти, финансирани от ЕС и други донори;
- Приходи от стопанска дейност и предоставяне на платени услуги;
- Спонсорство и дарения от физически и юридически лица;
- Публично-частни партньорства;
- Други източници.

От ключово значение за постигане на целите, заложи в Стратегията, е ефективното използване на всички възможни източници на финансов ресурс. В условията на икономическа нестабилност, много важно е постигането на по-високи резултати при използването на по-малко средства. Бюджетът на община Ботевград се формира на базата на собствени приходи и приходи от субсидия, получена от Републиканския бюджет на България. Основна част от средствата са пари от спечелени проекти по европейските фондове и програми.

Основна част от дейностите и целите, заложи в Стратегията за устойчиво развитие на туризма в община Ботевград, ще се осъществят със средства, предоставени от външни източници: оперативни програми, финансирани от ЕС (Оперативна програма „Региони в растеж“ към Министерство на регионалното развитие и благоустройство, ОПОС към Министерство на околната среда и водите, Програма за развитие на селските райони) и програми към различни министерства (Министерство на туризма, Министерство на културата). Други източници на финансиране могат да бъдат средства от общинския бюджет, туристически такси, събирани по реда на Закона за местните данъци и такси, глоби и други имуществени санкции, наложени по реда на Закона за туризма, инвестиции от местни представители на бизнеса и други бизнес организации.

7 Европейската система от показатели за устойчиво управление на туристическа дестинация

7.1 Същност и особености на Европейската система от показатели за устойчиво управление на туристическа дестинация – ETIS

- ЕК, ръководство в помощ на местното самоуправление в усилията за мониторинг, управление и повишаване на устойчивостта на дадена туристическа дестинация
- Полезен инструмент проследяване на ефективността на дестинацията и вземане на по-добри управленски решения, както и за въздействие върху съответните политики.
- Системата се състои от група от показатели (27 основни и 40 допълнителни), набор от инструменти и масив от данни.
- Гъвкава система с възможност за интегриране със съществуващи вече системи за мониторинг на дестинациите.
- Основният принцип на системата е доброволност и споделянето на отговорността, собствеността и вземането на решения за дестинацията.

Основните Показатели за устойчиво управление на туристическа дестинация са представени в *Приложение 38*. При разработване на методика за система за мониторинг и оценка, съобразно условията и спецификата на туристическата дестинация, се извършва подбор на подходящите индикатори, които се описват във формуляр по образец (*Приложение 39*)

7.2 Ползи от прилагането на Европейската система от показатели за устойчиво управление на туристическа дестинация – ETIS

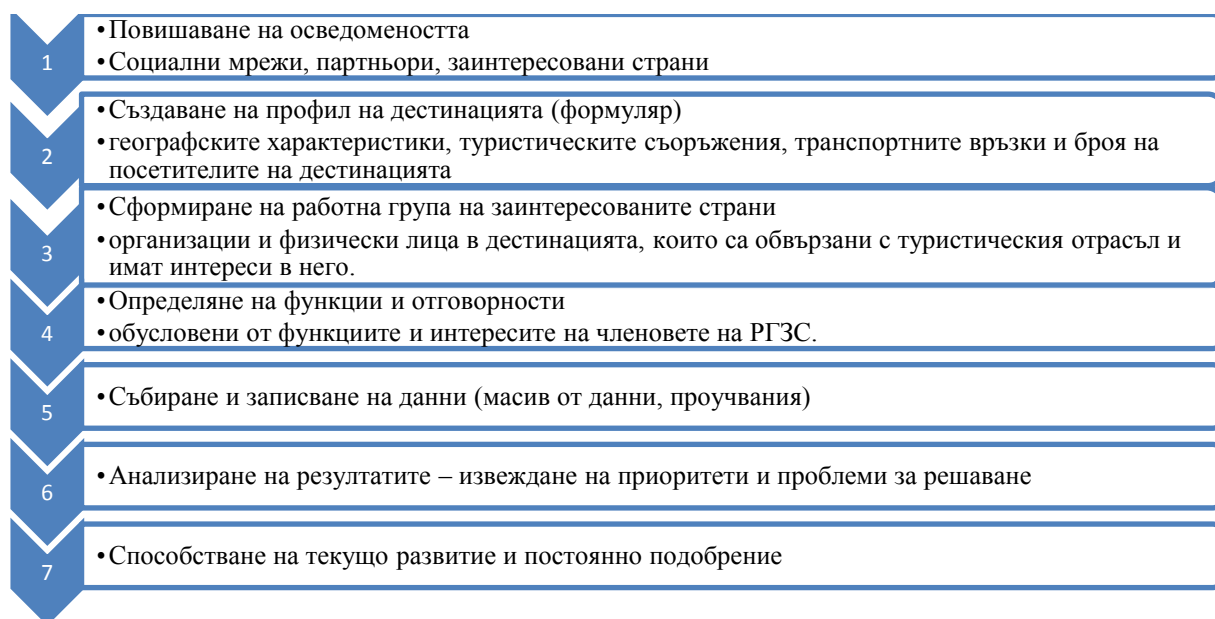
- Насърчава се от Европейската комисия (мерки, проекти)
- Пряко свързано с конкурентоспособността на дестинацията
- База данни за вземане на ефективни управленски решения (приоритети)
- Управление на рисковете
- Положителен имидж (общност, посетители, заинтересовани страни)
- Допълват разписаните от Закона за туризма функции на Организациите за управление на туристическите райони (ОУТР) по отношение на планиране, управление, мониторинг, рекламиране и предлагане на пазара.

Европейската система от показатели за устойчиво управление на туристическа дестинация е приложена пилотно в България като инструментариум от Бургаска област, община София, община Белоградчик, община Каварна, община Русе, община Силистра, община Свищов, община Тутракан, община Видин.

7.3 Процес на прилагане на Европейската система от показатели за устойчиво управление на туристическа дестинация – ETIS:

Процесът на прилагане на Европейската система от показатели за устойчиво управление на туристическа дестинация е описан във *Фигура 3*:

Фиг. 3. Процес на прилагане на ETIS

Източник: Милева, С. Европейска система от показатели за устойчиво управление на туристическа дестинация, 2016

8 Система за мониторинг и оценка

8.1 Същност и принципи

Наблюдението (мониторингът) и оценката на програми, планове и стратегии са тясно свързани дейности, но с различно съдържание. Мониторингът преди всичко дава информация, докато оценката „преценява“ тази информация. Мониторингът е периодичен редовен преглед на осъществени дейности, използвани ресурси и постигнати резултати. Оценката се фокусира върху постиженията, ефектите и ефективността. Докато мониторингът е постоянна дейност, оценката е епизодична дейност (в отделни моменти).

Процесът на наблюдение и оценка обхваща:

- Регистрация на напредъка в изпълнението въз основа на предварително определени индикатори (а често и на целеви стойности) и по-конкретно не толкова това, което е направено, колкото това, което действително е постигнато през определен период;
- Сравнение на постигнатите резултати спрямо планираните;
- Обратна връзка и вземане на адекватни управленски решения спрямо постигнатите резултати и постигнатия напредък;

Обект на системата за мониторинг и оценка е прилагането на Стратегията за устойчиво развитие на община Ботевград като туристическа дестинация.

Основни елементи на всяка система за наблюдение и оценка са:

- Индикаторите за мониторинг и оценка и източниците на информация
- Периодичността на мониторинга и оценката
- Формата на представяне на резултатите (справки, доклади за напредъка и пр.)

- Отговорностите за осъществяване на мониторинга и оценката
- Разпространение и достъп до информацията и резултатите (колко широк ще е достъпа до тях, дали ще се разпространяват публично)
- Разходите за осъществяване на мониторинг и оценка

Възприетите принципи при разработване на системата за мониторинг и оценка на прилагането на Стратегията са:

- Системата трябва да е максимално проста и практична, да не генерира съществен натиск върху отговорните за нейното прилагане и да не изисква съществени финансови ресурси; прилагане на принципите на икономичност и пропорционалност (съобразяване с мащаба на действията, които се наблюдават)
- Системата трябва да е полезна и да оправдава съществуването си; това означава тя да подпомага вземането на решения
- Индикаторите трябва да проследяват развитието във всички аспекти на устойчивост – икономически, социални и екологични
- Индикаторите трябва да отразяват пряко и недвусмислено напредъка в прилагането
- Индикаторите трябва да се фокусират върху резултатите, а не върху дейностите
- Индикаторите трябва да бъдат обективно проверими
- Индикаторите трябва да са достатъчни за проследяване и оценка на напредъка
- Индикаторите трябва да са прости, лесни за измерване и информационно обезпечени (т.е. да се основават на информация събирана по друг повод или на информация, чието набиране не предполага съществен разход на време и средства)

8.2 Индикатори за мониторинг и оценка и периоди за наблюдение

Индикаторите за наблюдение и оценка на Стратегията за устойчиво развитие на община Ботевград като туристическа дестинация са заимствани от Европейската система от индикатори за устойчиво развитие на дестинациите по модела на София, с основния аргумент, че системата е тествана пилотно за Столична община през 2015 г. и прилагането ѝ се оценява като удачно. Направена е оценка на моментното състояние на развитието на туризма в различните аспекти на устойчивост, като в концентриран вид са представени различните влияния на туризма. Количествените параметри на наблюдаваните индикаторите позволяват използването им като отправна точка за сравнение при проследяване на развитието. Индикаторите за наблюдение и оценка са представени в *Приложение 40*.

В таблицата са посочени източниците на информация, като е направен коментар относно целесъобразността на тяхното наблюдаване в контекста на информационното осигуряване. Където са налични, са посочени стойностите на индикаторите, установени през 2015 г., които може да се разглеждат като базисни.

Общият брой на включените в системата индикатори, разглеждани като задължителни за наблюдение, е 30, от които 3 се отнасят за управлението на дестинацията, 7 се използват за проследяване на икономическите влияния, 10 – за социо-културните влияния и 10 за екологичните влияния. Както е видно от таблицата, общо 3 от индикаторите (3% от всички 30 индикатора) са прости и информационно осигурени – те могат да се извлекат лесно от документацията на общинската администрация и да се проследяват ежегодно. Останалите изискват допитване до

няколко групи заинтересовани страни – туристите и едномдневните посетители, туристическите предприятия и местното население, като за всяка от групите ще бъдат разработени анкетни карти. Удачно е анкетно проучване да се осъществява на период от 3 години. За посочените индикатори, след съгласуване с релевантни звена на общинската администрация, ще бъдат определени целеви стойности към 2020 и 2025 години.

8.3 Форма на представяне на резултатите

С цел да се улесни работата по наблюдение и оценка е важно да се представят не само първични данни, а прости и лесни за ползване доклади за напредъка по прилагането на Стратегията за устойчиво развитие на община Ботевград като туристическа дестинация, които акцентират върху това, което е направено, сравнението му с това, което е било планирано, кратък анализ на несъответствията и техните причини и предложения за корективни действия, ако са необходими.

Частични доклади се изготвят ежегодно за индикаторите по информация на НСИ и местна администрация, а пълни доклади за напредъка – на всеки 3 години, след провеждане на анкетните проучвания.

Докладите не трябва да се ограничават само до представения набор от индикатори, а да включват и друга важна за разбиране на състоянието и проблемите информация (напр. осъществени действия от община Ботевград и други заинтересовани страни, мнения и оценки по прилагането на стратегията, промени в политическия, нормативния, финансовия контекст и др.

8.4 Отговорности

Основната отговорност за наблюдението и оценката на прилагането на Стратегията ще се възложи на ОП „Туризъм“, тъй като това е специализираното звено от общинската администрация, което осигурява и подпомага дейността на кмета на община Ботевград при изпълнението на неговите правомощия по Закона за туризма и издадените въз основа на него подзаконовни нормативни актове. В случай на забавяне създаването на ОП „Туризъм“ отговорност за наблюдението и оценката на прилагането на Стратегията ще се възложи със заповед на кмета на специализирана работна група или комисия, включваща ресорния служител в общинска администрация.

Отговорностите по набирането на информация се споделят между ОП „Туризъм“ (респективно съответната комисия) и други звена на общинската администрация, чиято дейност е свързана с развитието на туристическия продукт на дестинацията.

Основната отговорност за предприемането на коригиращи действия при наличието на съществени проблеми при прилагане на Стратегията е на Общинския съвет на Столична община, по инициатива на кмета или комисията, респективно ОП „Туризъм“, след като бъде създадено и започне да функционира.

8.5 Публичност

Предлага се достатъчно широка публичност на резултатите чрез вътрешните информационни канали на община Ботевград и регионалните медии. Периодичните доклади за напредъка следва да бъдат публикувани на сайта на община Ботевград, като информация за тях се разпространява и чрез регионалните медии при подходящ повод.

Това е вероятно да доведе до предложения за решаване на установените проблеми от по-широк кръг от заинтересовани страни и експерти.

8.6 Необходими разходи

Предложената система за наблюдение и оценка е максимално опростена и не предполага съществени разходи за прилагането ѝ, които са в съответствие с принципите за икономичност и пропорционалност. Преобладаващата част от дейностите могат да се осъществяват от служители в общинска администрация в рамките на ежедневните им дейности. Необходимите допълнителни разходи са да регулярни анкетни проучвания (на 3 години) по групи заинтересовани за набиране на информация за наблюдаваните индикатори и изготвяне на доклад за напредъка.

**СТРАТЕГИЯ ЗА УСТОЙЧИВО
РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА В
ОБЩИНА БОТЕВГРАД**

2019-2025 г.

П Р И Л О Ж Е Н И Я

Списък на приложенията:

Приложение 1: Географско положение и граници на община Ботевград

Приложение 2: Заетост в отделните икономически сектори

Приложение 3: Промяна на броя на населението на община Ботевград при последните преброявания

Приложение 4: Образователна структура на община Ботевград

Приложение 5: Учебни заведения на територията на община Ботевград

Приложение 6: Читалища и читалищна дейност в община Ботевград

Приложение 7: Защитени територии и защитени зони, включени в европейската мрежа Натура 2000 на територията на община Ботевград

Приложение 8: Карта на защитените територии и зони Натура 2000 на територията на община Ботевград

Приложение 9: Карта културно-историческите паметници в община Ботевград

Приложение 10: Списък на културно-историческите паметници в община Ботевград

Приложение 11: Списък на по-значимите събитийни прояви в община Ботевград

Приложение 12: Категоризирани места за настаняване в община Ботевград

Приложение 13: Списък на категоризираните заведения за хранене и развлечение на територията на община Ботевград

Приложение 14: Списък на заведения за хранене и развлечение на територията на община Ботевград подлежащи на категоризация и прекатегоризация

Приложение 15: Реализирани нощувки на територията на община Ботевград за 2017 г.

Приложение 16: Реализирани нощувки от чуждестранни посетители за 2017 г.

Приложение 17: Спортни обекти и комплекси в община Ботевград

Приложение 18: Разположение на спортната инфраструктура в община Ботевград

Приложение 19: Списък на предлаганите туристически услуги и атракции в община Ботевград

Приложение 20: Резюме на проекта „Хетеротопии”

Приложение 21: Концепция за създаване на Музей на открито

Приложение 22: Концепция за създаване на „Часовникова кула – алтернативна сцена за Ботевград”

Приложение 23: Концепция за създаване на Промотиращ център

Приложение 24: Ракитинови празници в с. Трудовец

Приложение 25: Концепция на детски празник-карнавал на биоразнообразието

Приложение 26: Концепция за празник „За животните и хората”

Приложение 27: Концепция за празник „В хармония с природата”

Приложение 28: Списък на пещерите в община Ботевград

Приложение 29: Туристически маршрути в община Ботевград

Приложение 30: Видове проекти за доброволчески туризъм

Приложение 31: Обобщени предложения за развитие на туризма в Ботевград на местната общественост

Приложение 32: Предложение за институционализиране на туризма в община Ботевград

Приложение 33: Резултати от анкетните проучвания, проведени със съседните общини през 2017 г.

Приложение 34: Предложение за биосферен парк „Боженица-Лакавица”

Приложение 35: Формиране на зона за Bird-watching в района на ЗМ „Дренето” и влажните зони край Гурково и Литаково

Приложение 36: Защитен ландшафт към защитена зона «Етрополе – Байлово»

Приложение 37: Приложение 37: Изграждане на център за провеждане на детски и младежки лагери на територията на община Ботевград

Приложение 38: Показатели за устойчиво управление на туристическа дестинация

Приложение 39: Формуляр за попълване на профил на дестинацията

Приложение 40: Индикатори за наблюдение и оценка на прилагането на Стратегията за устойчиво развитие на туризма в община Ботевград

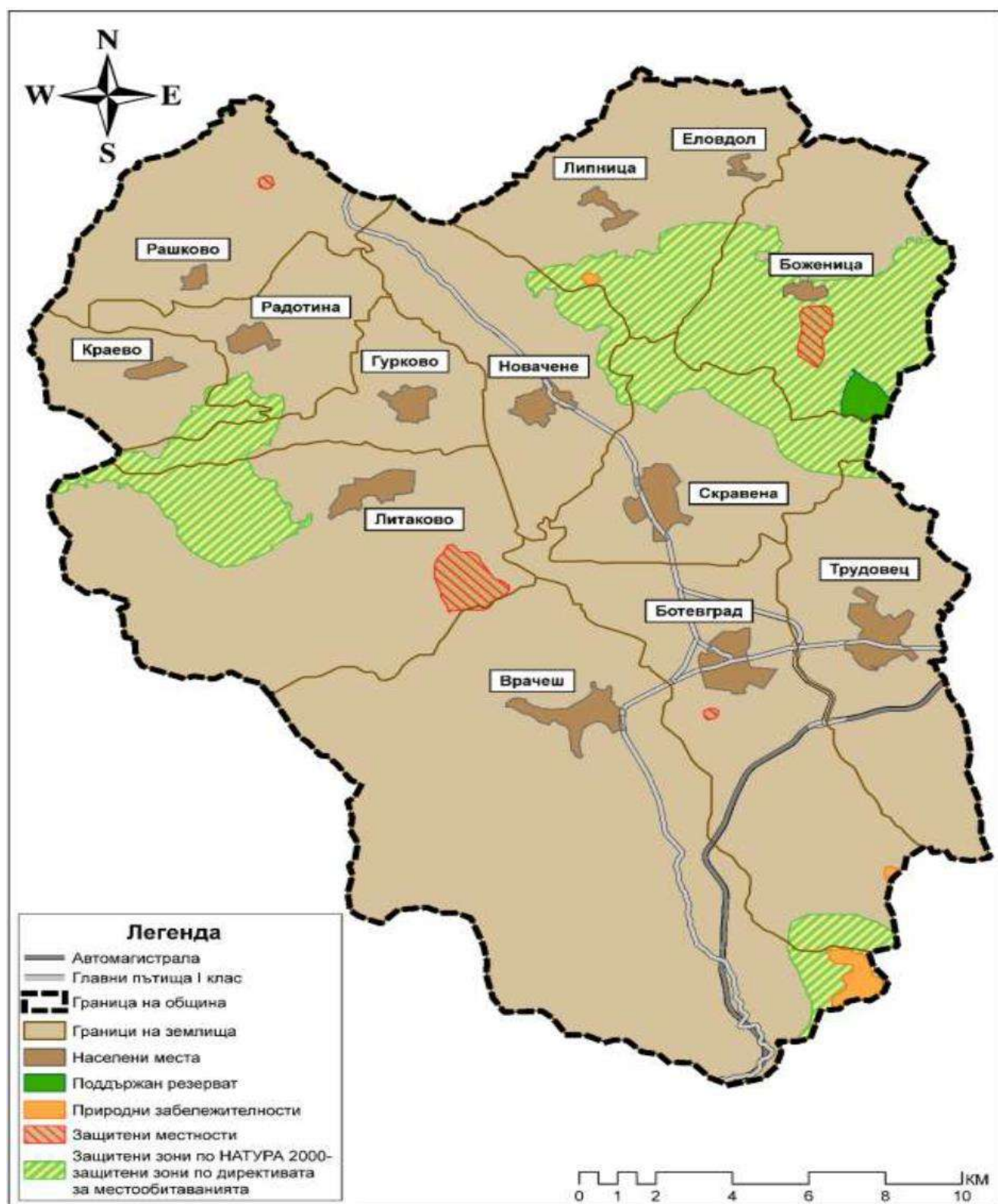
Приложение 41: Предложение за изграждане на приключенски парк „Липница”

Приложение 42: Предложения за провеждане на празник: Ден на Жабешкото бласто

Приложение 43: Проект за развитие на планинско колоездене в град Ботевград

Приложение 44: Биенале на съвременното изкуство

Приложение 1: Географско положение и граници на община Ботевград

Източник: община Ботевград

Приложение 2: Заетост в отделните икономически сектори

Класове икономически дейности	Общо	Мъже	Жени
Общо за град Ботевград	9195	4542	4653
Селско, горско и рибно стопанство	174	129	45
Добивна промишленост	13	10	3
Преработваща промишленост	2990	1296	1694
Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива	170	129	41
Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване	118	66	52
Строителство	678	599	79
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	1674	767	907
Транспорт, складиране и пощи	340	253	87
Хотелиерство и ресторантьорство	350	133	217
Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения	155	79	76
Финансови и застрахователни дейности	142	43	99
Операции с недвижими имоти	29	19	10
Професионални дейности и научни изследвания	263	98	165
Административни и спомагателни дейности	381	285	96
Държавно управление	490	257	233
Образование	476	104	372
Хуманно здравеопазване и социална работа	368	65	303
Култура, спорт и развлечения	123	77	46
Други дейности	210	104	106

Дейности на домакинства като работодатели; недиференцирани дейности на домакинства по производство на стоки и услуги за собствено потребление	13	-	-
Дейности на екстериториални организации и служби	-	-	-
Непосочена	32	21	11

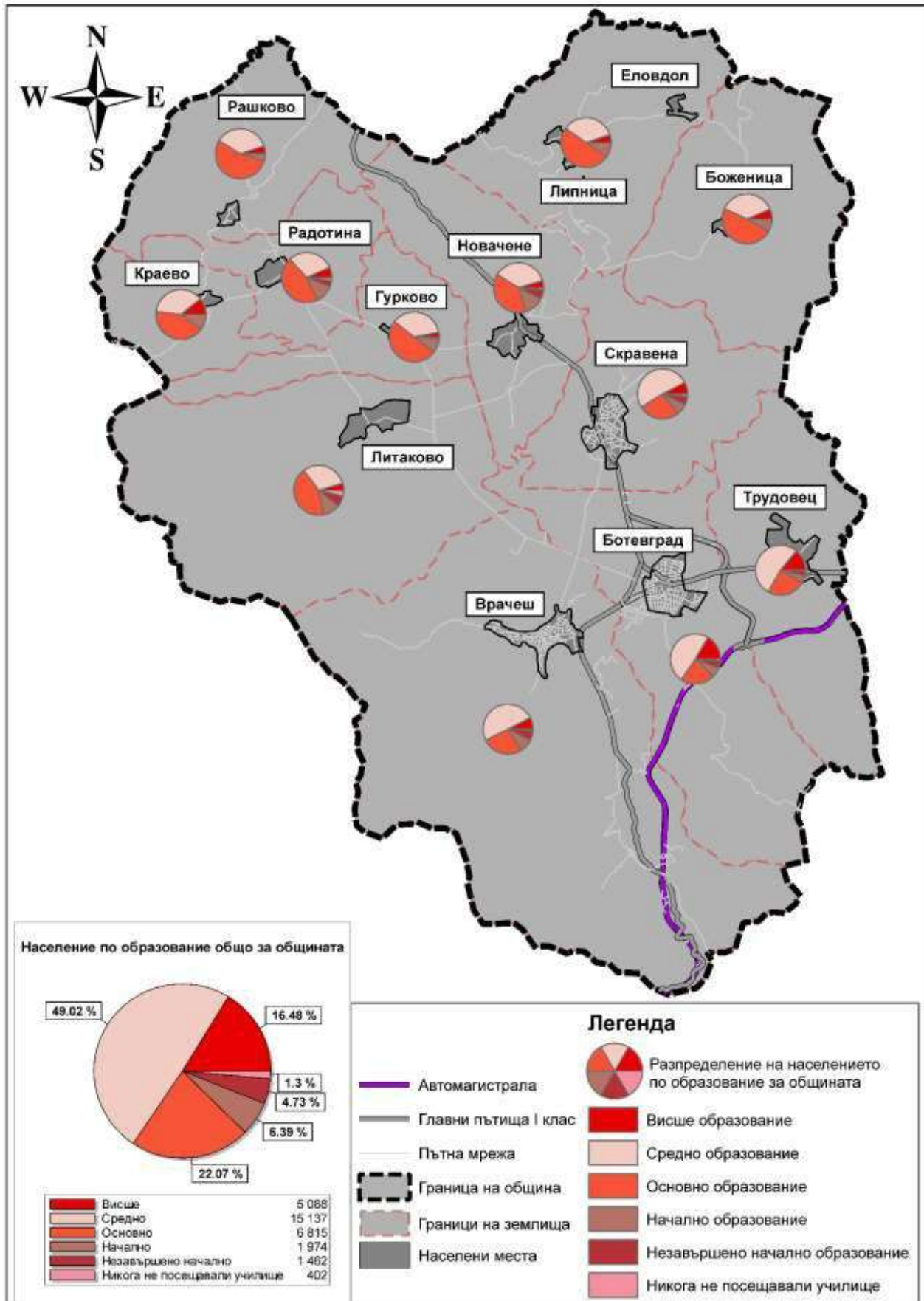
Източник: община Ботевград, по данни на НСИ

**Приложение 3: Промяна на броя на населението на община Ботевград при
последните преброявания**

Територия	2007	2011
Община Ботевград	33845	33175
гр.Ботевград	20504	20345
с.Боженница	207	144
с.Врачеш	3583	3515
с.Гурково	231	282
с.Еловдол	69	44
с.Краево	112	133
с.Липница	216	141
с.Литаково	1853	1928
с.Новачене	1394	1276
с.Радотина	305	171
с.Рашково	204	147
с.Скравена	1797	1814
с.Трудовец	3370	3235

Източник: община Ботевград, по данни на НСИ

Приложение 4: Образователна структура на община Ботевград

Източник: община Ботевград

Приложение 5: Учебни заведения на територията на община Ботевград

№	Населено място	Учебно заведение	Профил на специалностите
1.	Ботевград	ОУ „Никола Йонков Вапцаров“	Неспециализирани
2.	Ботевград	ОУ „Васил Левски“	Неспециализирани
3.	Ботевград	ОУ „Св. Св. Кирил и Методий“	Неспециализирани
4.	Врачеш	ОУ „Отец Паисий“	Неспециализирани
5.	Трудовец	ОУ „Любен Каравелов“	Неспециализирани
6.	Литаково	ОУ „Васил Левски“	Неспециализирани
7.	Скравена	ОУ „Св. Св. Кирил и Методий“	Неспециализирани
8.	Новачене	ОУ „Васил Левски“	Неспециализирани
9.	Липница	ОУ „Св. Св. Кирил и Методий“	Неспециализирани
10.	Ботевград	ППМГ „Акад проф. д-р Асен Златаров“	Математически Софтуерни и хардуерни науки Природни науки Чужди езици
11.	Ботевград	ТПГ „Стамен Панчев“	Техник по комуникационни Машинен техник Техник по транспортна техника Монтьор на комуникационни системи Машинен оператор
12.	Ботевград	ПГТМ „Христо Ботев“	Офис мениджър Техник на комп. системи Техник на електронна техника Химик-оператор Техник на транспортна техника Спедитор-логистик
13.	Ботевград	Международно висше бизнес училище	Бакалавърски, магистърски и докторски програми в направления: 3.7. Бизнесадминистрация, 3.8. Икономика и 3.9. Туризъм
14.	Ботевград	<i>Колеж по енергетика и електроника към Технически университет – София</i>	Промислена топлоенергетика; Електроенергетика – производство и разпределение; Приложна електронна и компютърна техника. Специалностите включават тригодишен курс на обучение с образователно-квалификационната степен “професионален бакалавър”.

Източник: община Ботевград

Приложение 6: Читалища и читалищна дейност в община Ботевград

№	Населено място	Читалище	Самодейни състави	Организираны дейности и събитийни прояви
1.	Ботевград	НЧ „Христо Ботев 1884“	Любителски театър; Младежки театрален състав; Смесен градски хор; Смесен градски хор „Стамен Панчев“; Детски хор „Бонка Големанова“; Женска Вокална група; Танцов ансамбъл „Ботевград“; /три формации/ Детски танцов състав /три формации/; Детски танцов състав „Орханийче“; Детски танцов състав „Ботевград младост“; Щатен духов оркестър; Младежки духов оркестър; Мажоретни състави /7 възрастови групи/; Библиотечна дейност; Музикална школа: Пиано; Акордеон; Медни духови и ударни инструменти.	1.03. - Ден на самодееца и любителското художествено творчество; Лазаровден и Цветница; „Дефиле на Духовите оркестри и мажоретни състави“; Участие в инициативи от Културния календар на община Ботевград; Допълнителни самостоятелни инициативи;
	Гурково	НЧ „Просвета 1927“	Детска театрална група; Театрална група за възрастни; Певческа група; Библиотечна дейност;	юни – Ден на отворените врати на музейна част с изложените глави на Ботеви четници; юни – Еньовден; октомври – празник на храм „Св. Иван Рилски Чудотворец“; ноември – събор на село Гурково; Национални и утвърдени календарни празници; Допълнителни самостоятелни инициативи.

	Новачене	НЧ „Правда 1905“	Танцов състав „Луди – млади“ Библиотечна дейност;	Август – Събор на село Новачене; Национални и утвърдени календарни празници; Допълнителни самостоятелни инициативи.
	Скравена	НЧ „19 февруари 1906“	Детска танцова формация „Български ритми“ Мажоретни и забавни танци; Формация за модерно изкуство „Дъбстеп“ Естрадно – сатиричен състав; Група за словесно изкуство и фолклор; Вокална женска група; Клуб „Следвай мечтите си“; Клуб „Шарено мънисто“; Библиотечна дейност.	Парад на ретро автомобили – Скравена; Ден на Ботев и загиналите за свободата и независимостта на България; Национални и утвърдени календарни празници; Допълнителни самостоятелни инициативи;
	Литаково	НЧ „Светлина 1900“	Танцов състав „Литаково“ Детски танцов състав „Литаковче“ Духов оркестър – Литаково; Библиотечна дейност;	1 януари – Ритуал „Яловата сватба“ – характерен за Северозападна България; 16.12 - Честване на освобождението на Литаково; 9 септември – честване на Братската могила; Юни – честване на годишнина от разстрела на майор Уилиям Томпсън на лобното му място в местността „Рупата“ над село Литаково; 28 оброка на църковни празници; Годишнини на поети и писатели; Национални и утвърдени календарни празници; Допълнителни самостоятелни инициативи.
	Трудовец	НЧ „Никола Ракитин 1890“	Детски танцов състав „Жар“; Танцов състав „Жар“; Клуб „Одрец“;	Ритуал „Топене на пръстените“ Отбелязване рождението на Георги Попиванов –

			Клуб по спортни танци“; Библиотечна дейност;	фолклорист, роден от с. Лъжене /Трудовец/; Юни - Национален фолклорен фестивал „Златни нишки“; 6 юни – Вечер, посветена на Никола Ракитин; Национални и утвърдени календарни празници; Допълнителни самостоятелни инициативи.
	Врачеш	„Събуждане 1895“	Народен хор „Мургаш“; Детски танцов състав за народни танци; Младежки танцов състав за народни танци; Танцов състав за съвременни танци; Кръжок по актьорско майсторство; Кръжок по художествено слово; Кръжок по изобразително изкуство; Библиотечна дейност.	29 юни – Честване на Петровден и годишнина на Вуно Марков; Октомври – фестивал на бъчвата и събор на село Врачеш; Национални и утвърдени календарни празници; Допълнителни самостоятелни инициативи.
	Радотина	НЧ „Трифон Христовски 1906“	Вокална група „Здравец“ Музейна дейност – постоянна музейна сбирка; Библиотечна дейност.	11 май – храмов празник на църквата „Св. Св. Кирил и Методий“; Юли – честване на празника на село Радотина - „Св. Панталеймон“; Национални и утвърдени календарни празници.
	Боженица	НЧ „Севаст Огнян 1932“		
	Липница	НЧ „Слънце 1929“	Библиотечна дейност;	26 октомври – събор на село Липница; 13 оброка на църковни празници; Национални и утвърдени календарни празници.
	Рашково	НЧ „Съзнание 1920“		
	Краево	НЧ „Христо	Библиотечна дейност;	2 май – събор на село Краево и храмов празник

		Ботев 1927“		на църква „Цар Борис“ 15 август – чествания в памет на загиналите в ПСВ, Балканската война и ВСВ; Отбелязване на кръгли годишнини; Национални и утвърдени календарни празници.
--	--	-------------	--	---

Източник: община Ботевград

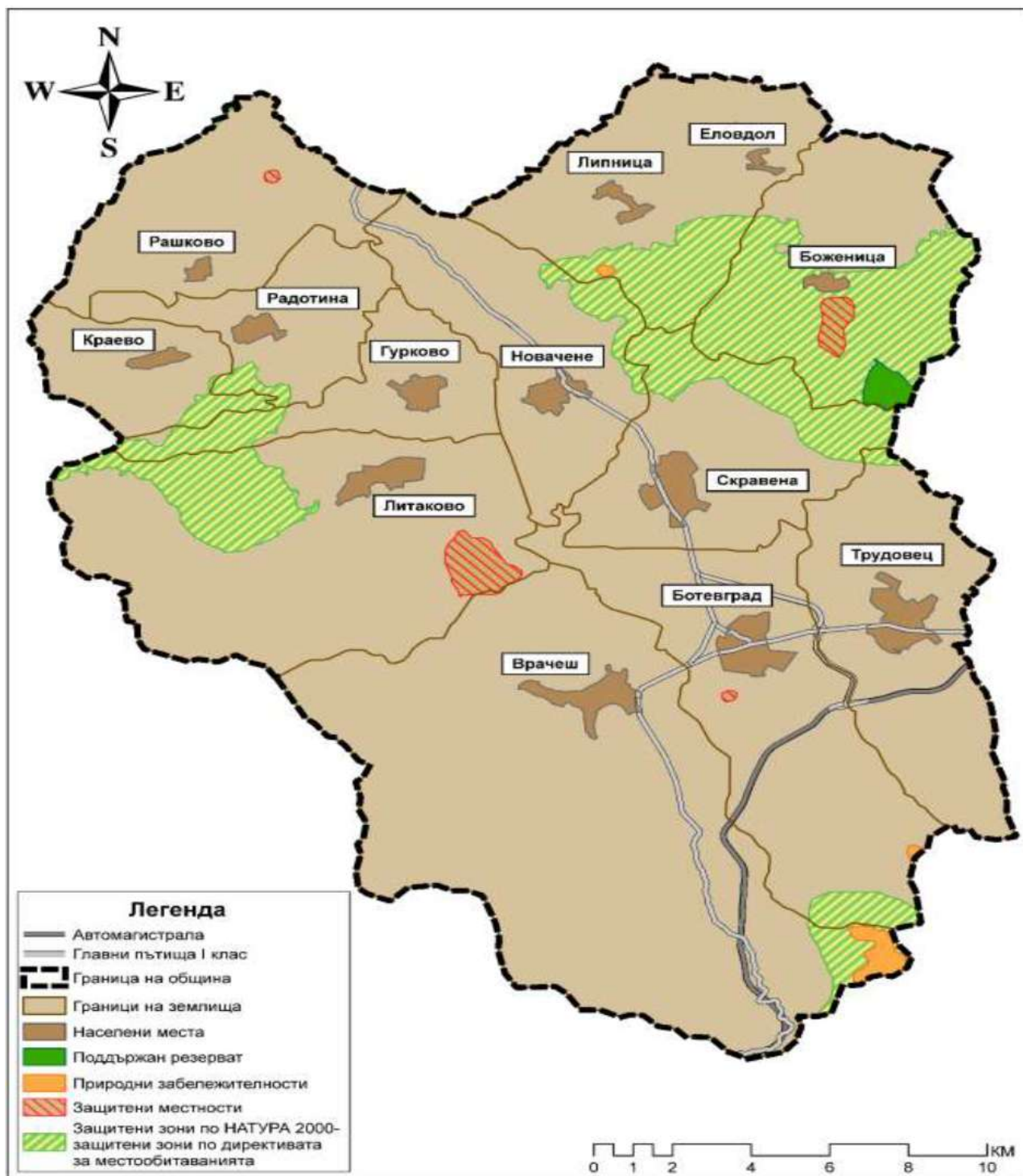
**Приложение 7: Защитени територии и защитени зони, включени в европейската
мрежа Натура 2000 на територията на община Ботевград**

№	Населено място	Защитена територия / зона Натура 2000	Площ	Цели на управление
1	С. Боженица Община Ботевград	„УЧИЛИЩНАТА ГОРА“ Поддържан резерват	В ха 134.68 хектара	Поддържане и опазване на вековната дъбова гора
2	Гр. Ботевград	„МУХАЛНИЦА“ Защитена местност	1.9 хектара	Опазване на блато и прилежащите територии - местообитание на планинска жаба (<i>Rana temporaria L.</i>).
3	С. Литаково Община Ботевград	„ДРЕНЕТО“ Защитена местност	33.0 хектара	Опазване местообитанията и гнездата на сиви чапли и бели щъркели;
4	С. Врачеш Община Ботевград	ЕЛАКА Природна забележителност	87.5 хектара	Опазване на скални образувания и вековни гори
5	гр. Ботевград с. Бойковец Община Етрополе	РУДИНАТА- Природна забележителност	37.0 хектара	Опазване на вековна букова гора
6	С. Липница Община Ботевград	ВОДНАТА ПЕЩ Природна забележителност	0.3 хектара	Опазване на прилепи
7.	с. Боженица, с. Скравена Община Ботевград,	ВИСОКАТА МОГИЛА Защитена местност	164.3 хектара	Прекатегоризирана буферна зона на поддържан резерват „Училищната гора“

	с. Калугерово, с. Правешка Лакавица, община Правец			
8.	с. Боженица Община Ботевград	УРВИЧ Защитена местност	93.3 хектара	Опазване на семенни дъбови гори
9.	С. Ращково, Община Ботевград	РОМАНИЯ Защитена местност	0,1 хектара	Прекатегоризация със Заповед No.РД-1057 от 18.08.2003 от историческо място на ЗМ
10	с. Боженица Община Ботевград	Защитена зона BG0000374 „Бебреш”	6821.91 ха	Защитена зона по Директива 92/43/ЕЕС за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна
11	В близост до община Ботевград	Етрополе - Байлово BG0001043	27448.2536 ха	Защитена зона по Директива за местообитанията, която се допира до защитена зона по Директива за птиците
12	С. Елов дол Община Ботевград	Искърски пролом - Ржана BG0001042	22693.26 ха	Защитена зона по Директива за местообитанията, която се допира до защитена зона по Директива за птиците

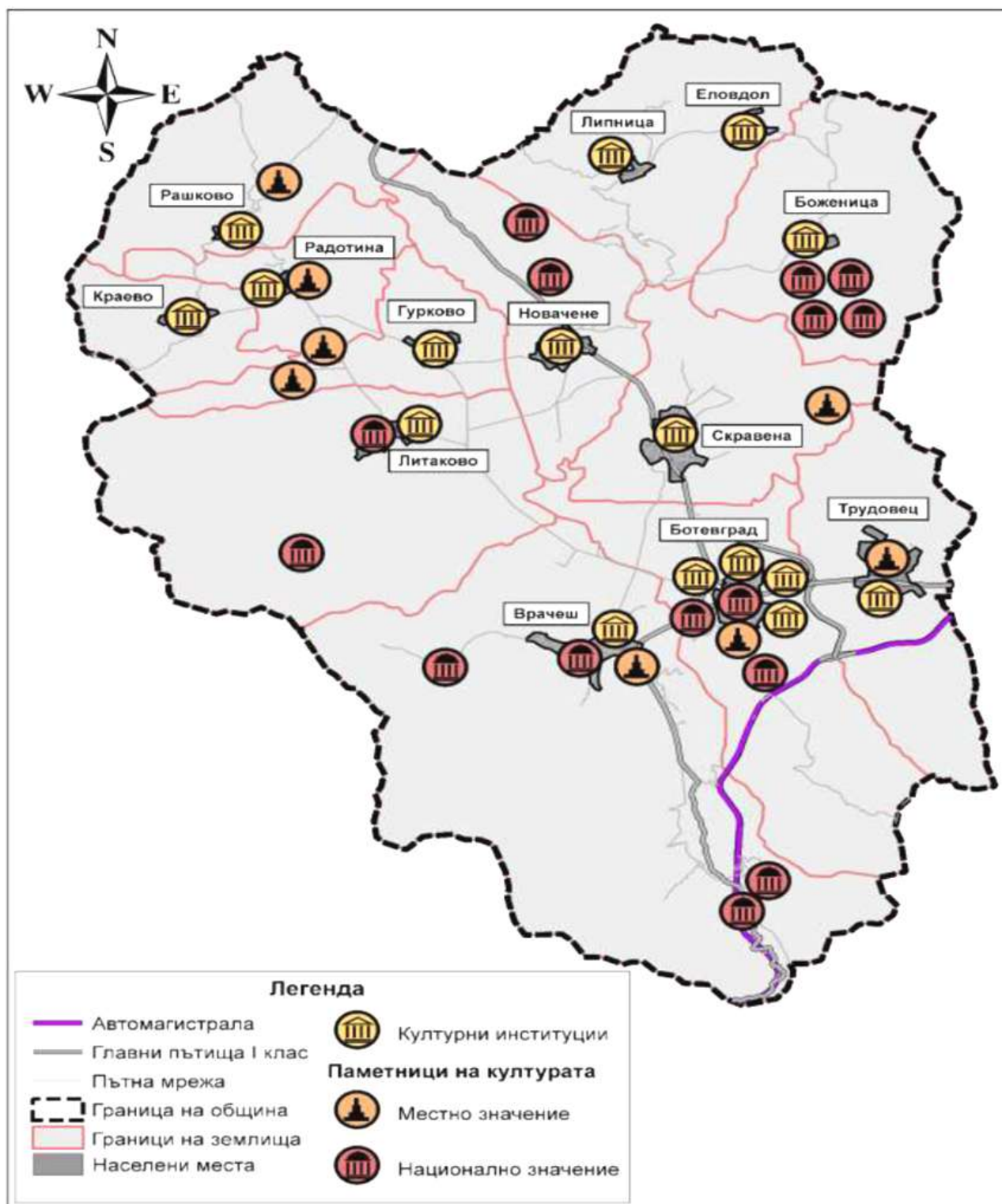
Източник: община Ботевград

Приложение 8: Карта на защитените територии и зони Натура 2000 на територията на община Ботевград

Източник: община Ботевград

Приложение 9: Карта културно-историческите паметници в община Ботевград

Източник: община Ботевград

**Приложение 10: Списък на културно-историческите паметници в община
Ботевград**

№	Населено място	Културен паметник, местонахождение	Вид	Категория
1	с. Боженица	Градище и надпис Старобългарски скален надпис, 4-5 км ЮЗ, м. "Градище"	Археологическа / Народна старина. Архитектурно-строителен от Античността и Средновековието	Национално значение
2	с. Боженица	Старобългарска крепост, 4-5 км ЮЗ, м. "Градище"	Архитектурно-строителен от Античността и Средновековието	Национално значение
3	с. Боженица	Старобългарска църква, 4-5 км ЮЗ, м. "Градище"	Архитектурно-строителен от Античността и Средновековието	Национално значение
4	с. Боженица	Старобългарски кладенец, 4-5 км ЮЗ, м. "Градище"	Архитектурно-строителен от Античността и Средновековието	Национално значение
5	гр. Ботевград	Лобно място на комунистите и земеделците - казармата	Исторически	Национално значение
6	гр. Ботевград	Вилата на Асен Златаров - курорт "Зелин"	Исторически	Национално значение
7	гр. Ботевград	Лобно място, м. "Арабаконашки проход", 16 км 500 м югозападно	Исторически	Национално значение
8	гр. Ботевград	Часовникова кула	Архитектурно-строителен	Национално значение
9	с. Литаково	Паметник - братска могила, м. "Калето", 1 км южно	Архитектурно-строителен / Художествен	Национално значение
10	гр. Ботевград	Средновековен вал, местността "Бодиловград" 12 км южно	Архитектурно-строителен от Античността и Средновековието	Местно значение
11	гр. Ботевград	Три възпоменателни паметника - църква "Възнесение"	Архитектурно-строителен / Художествен	Местно значение

12	с. Врачеш	Средновековна крепост, местността "Чешковград" - 3 км западно	Архитектурно-строителен от Античността и Средновековието	Местно значение
13	с. Врачеш	Средновековна крепост по р. Бебреш - 3 км от Витиня	Архитектурно-строителен от Античността и Средновековието	Местно значение
14	с. Врачеш	Антична и Средновековна крепост, местността "Града" в м. Чеканица		Местно значение
15	с. Врачеш	Лобно място - 500 м югоизточно	Исторически	Местно значение
16	с. Липница	Средновековна крепост - 4-5 км югозападно	Архитектурно-строителен от Античността и Средновековието	Местно значение
17	с. Липница	Останки от манастир, местността "Нанковски лак" - 4-5 км югозападно	Архитектурно-строителен от Античността и Средновековието	Местно значение
18	с. Литаково	Римска крепост, местността "Вълчиград" - 7 км югозападно	Архитектурно-строителен от Античността и Средновековието	Местно значение
19	с. Литаково	Лобно място, местността "Брезовица"	Исторически	Местно значение
20	с. Литаково	Лобно място, местността "Касата долчина" - 4 км северозападно	Исторически	Местно значение
21	с. Радотина	Средновековна крепост, местността "Бабинград" - 3 км. северно	Архитектурно-строителен от Античността и Средновековието	Местно значение
22	с. Радотина	Останки от стара църква - Латинска църква, местността "Селището" - до селото	Архитектурно-строителен от Античността и Средновековието	Местно значение
23	с. Радотина	Къща на Трифон Христовски	Архитектурно-строителен	Местно значение
24	с. Скравена	Лобно място на Койна и Никола Мукански, местността "Койдановец" - 5 км северно	Исторически	Местно значение

25	с. Трудовец	Паметник - братска могила	Архитектурно-строителен / Художествен	Местно значение
----	-------------	---------------------------	---------------------------------------	-----------------

Източник: община Ботевград

Приложение 11: Списък на по-значимите събитийни прояви в община Ботевград

ДАТА/ ПЕРИОД	МЯСТО	КУЛТУРНА ПРОЯВА
Февруари	Ботевград Площад „Освобождение”	Традиционно честване на празника на Св. Харалампий – празник на пчеларите
14 Февруари	Ботевград, Трудовец Врачеш	Трифон Зарезан
21-23.03	Ботевград	Мартенски празници на изкуствата
22.03.	Ботевград	Ден на Жабешкото блато
23.03.	Ботевград Исторически музей	152 години градско начало – Ден на отворените врати – часовникова кула и Исторически музей - Ботевград
23.03.	Ботевград ТПГ „Стамен Панчев“	105 години от смъртта на поета и общественик Стамен Панчев
22.-24.03	Ботевград	„Мартенски дни на изкуствата – Ботевград 2018г.“ и V-ти Национален литературен конкурс „Стамен Панчев“
Март	Ботевград Площад „Освобождение“	Лазаровден – традиционни ритуали
Април	Ботевград	Седмица на гората
Април (неделя и понед.)	Ботевград	Великденски събор - Ботевград
Май	Общинска библиотека „Иван Вазов”	Национална библиотечна седмица - дни на отворените врати
02.06..	Скравена	Церемония с тържествена заря – проверка по повод 142 години от гибелта на Христо Ботев пред Пантеона на Ботевите четници в село Скравена
Юни	Трудовец	Ракитинови празници
Юни	Град Ботевград	Весело лято в града
29.06.	Врачеш	Петровден и годишнина от рождението на майстор Вуно Марков
Август	Боженица Урвишка поляна	Празник на фолклора, Традиционен народен събор на село Боженица и 100 години надпис на Севаст Огнян

Август	Новачене	Събор на село Новачене
28.-30.09.	Ботевград	Дефиле на духовите оркестри и мажоретни състави – Ботевград 2018
13.-14.10.	Врачеш	Фестивал на Бъчвата
29.11.	Ботевград	Празник на Ботевград – 141 години от Освобождението на града
16.12.	Град Ботевград паметник на Стамен Панчев	140 години от рождението на Стамен Панчев – поет, почетен гражданин на Ботевград
00:30ч. 01.01..	Ботевград площад „Освобождение”	Новогодишни празници – традиционно новогодишно хоро

Източник: община Ботевград

Приложение 12: Места за настаняване в община Ботевград

Брой	Фирма	Населено място	Име на обекта	Категория	Брой стаи	Брой легла	Вид на заведение	№ на удостоверение	Дата на издаване	Валидност
1	"Парадайз груп" ЕООД	с. Краево, общ. Ботевград, УПИ 11-15, кв. 10	Вила Марк	Две звезди	8	16 легла	Механа Марк	00312	11.12.2017	11.12.2022
2	"ВВВ-БГ" ЕООД	гр. Ботевград, в.з. Зелин	Къща за гости "Арт Хаус"	Три звезди	3 стаи - 1 спалня	9 легла	Кухня	00311	5.12.2017	5.12.2022
3	"Комплекс Кредо" ЕООД	с. Трудовец, ул. "Цар Симеон"	Семеен хотел "Кредо"	Три звезди	20 стаи	33 легла	Ресторант "Кредо" и Бар "Кредо"	00306	16.1.2017	16.1.2022
4	"БУЛ-МАКЕ" ООД	с. Скравена, ул. "Александър Стамболийски" №4	Стаи за гости (бистро Балканика)	Една звезда	4 стаи	8 легла	Бистро "Балканика"	00302	8.12.2016	8.12.2021
5 Не функционира	"Зелин - Цвети" ЕООД	гр. Ботевград, в.з. Зелин, ул. "Цар Симеон" №1	Стая за гости	Две звезди	1 стая	2 легла	Няма	00291	20.5.2016	20.5.2021

6	"Евгения Дикова" ЕООД	гр. Ботевград, в.з. Зелин	Семеен хотел "Чановете"	Три звезди	7 стаи	14 легла	Ресторант "Чановете"	00276	10.12.2015	10.12.2020
7	ОП за почивно дело "Боженнишки урвич"	с. Боженица	Почивна станция "Боженнишки урвич"	Две звезди	2 апарт. и 18 стаи	42 легла	Ресторант	00284	13.1.2016	13.1.2021
8	Хотел Ботевград ЕАД	БУЛ. "3-ТИ МАРТ" № 79	Хотел Ботевград	Четири звезди	71 стаи	142 легла	Ресторант, кафе	РК-19-9406	23.10.2013	23.10.2018
9	ЕТ "Детелина - Петко Митев - 64"	гр. Ботевград, бул. "България" №20А	Хотел "Балкан"	Три звезди	10 стаи	20 легла	Ресторант "Балкан"	00241	4.2.2014	4.2.2019
10	ЕТ "Аматие л-Цветелина Бонева"	гр. Ботевград, в.з. Зелин, ул. "31" №15	Къща за гости "Нани-Та"	Една звезда	4 стаи	8 легла	Няма	00277	17.12.2015	17.12.2020
11 Не функционира	"НЕК" ЕАД	гр. Ботевград, м. Витиня	Почивна станция "Енерго"	Една звезда	12 стаи	23 легла	Няма	00254	12.2.2015	12.2.2020
12 Не функционира	"ТИ - ИВ 14" ЕООД	общ. Ботевград, м. Бенчова курия. Главен път Е79 (ПИК)	Бунгала	Една звезда	2 бунгала	4 стаи	Няма	00245	17.6.2014	17.6.2019

Източник: община Ботевград

**Приложение 13: Списък на категоризираните заведения за хранене и развлечения
на територията на община Ботевград**

Бр	Населено място	Име на обекта	Категория	Установен капацитет	Вид на заведението	№ на удост.	Дата на издаване	Валидност
1	Ботевград, ул. "Стара планина" 61А	"Зелената къща - Ботевград"	2 звезди	148 места	Ресторант	00316	18.6.2018	18.6.2023
2	с. Скравена, ул. "Христо Ботев" 86	"Мираж"	2 звезди	50 места	Ресторант	00315	18.6.2018	18.6.2023
3	Ботевград, ул. "Александър Стамболийски" 25А	"Самунджиево"	2 звезди	50 места	Механа	00314	18.6.2018	18.6.2023
4	с. Краево, УПИ 11-15, кв. 10	"Марк"	2 звезди	30 места	Механа	00313	11.12.2017	11.12.2022
5	Ботевград, ул. "Хаджи Димитър" №4	"Плодчето"	1 звезда	34 места	Бистро	00310	21.7.2017	21.7.2022
6	Ботевград, ул. "Александър Стамболийски" №27	"Фаст-Фууд"	1 звезда	20 места	Фаст Фууд	00309	9.5.2017	9.5.2022
7	с. Трудовец, ул. "Цар Симеон" №6	"Кредо"	2 звезди	60 места	Кафе-бар	00308	16.1.2017	16.1.2022
8	с. Трудовец, ул. "Цар Симеон" №7	"Кредо"	2 звезди	60 места	Ресторант	00307	16.1.2017	16.1.2022
9	Ботевград, ул. "Иван Вазов" №20	"Олимп"	2 звезди	50 места	Ресторант	00305	19.12.2016	19.12.2021
10	с. Скравена, ул. "Ал. Стамболийски" №4	"Балканика"	2 звезди	50 места	Бистро	00304	19.12.2016	19.12.2021
11	Ботевград, ул. "Илия Стоянов" №3	"Монца"	1 звезда	40 места	Бистро	00303	16.12.2016	16.12.2021
12	Ботевград, ул. "Стара планина" №1	"Фиеста"	1 звезда	45 места	Бистро	00301	1.12.2016	1.12.2021
13	Ботевград, пл. "Незнаен войн" №7	"Олимп"	1 звезда	20 места	Кафе-аперитив	00300	24.11.2016	24.11.2021

14	Ботевград, ул. "Божко Божилов" №1А	"Олимп"	1 звезда	50 места	Фаст Фууд	00299	24.11.2016	24.11.2021
15	Ботевград, ул. "Свобода" №3	"Галена"	1 звезда	50 места	Кафе-аперитив	00298	10.9.2016	10.9.2021
16	с. Трудовец, ул. "Цар Освободител" №31	"Бистро"	1 звезда	20 места	Бистро	00297	8.9.2016	8.9.2021
17	Ботевград, ул. "Патриарх Евтимий" №34	"Ротана"	1 звезда	30 места	Фаст Фууд	00296	1.9.2016	1.9.2021
18	с. Литаково, ул. "Шести Септември" №70	"Кафе-Аперитив"	1 звезда	20 места	Кафе-аперитив	00295	14.7.2016	14.7.2021
19	с. Скравена, ул. "Христо Ботев" №111	"Ексклузив"	2 звезди	80 места	Бистро	00294	5.7.2016	5.7.2021
20	с. Радотина, общ. Ботевград, парцел I-84, кв. 45	"Джамбазови"	1 звезда	50 места	Ресторант	00293	20.5.2016	20.5.2021
21	Ботевград, ул. "Св. Св. Кирил и Методий" №41А	"Север"	1 звезда	50 места	Бистро	00292	20.5.2016	20.5.2021
22	Ботевград, бул. "България" №5	"Форум"	2 звезди	100 места	Кафе-аперитив	00290	26.4.2016	26.4.2021
23	Ботевград, ул. "Витоша" №1	"Некресия"	1 звезда	20 места	Фаст Фууд	00289	10.5.2016	10.5.2021
24	Ботевград, ул. "Витоша" №8	"Ерос"	1 звезда	50 места	Кафе-аперитив	00288	10.5.2016	10.5.2021
25	с. Новачене, ПИК Е-79	"Зоро"	1 звезда	40 места	Фаст Фууд	00287	18.2.2016	18.2.2021
26	Ботевград, ул. "Гурко" №9	"Густо"	2 звезди	30 места	Кафе-сладкарница	00286	25.1.2016	25.1.2021
27	Ботевград, ул. "Д-р Адриан Атанасов" №2	"Роси"	1 звезда	50 места	Бистро	00285	21.1.2016	21.1.2021
28	с. Боженица	"Боженишки урвич"	2 звезди	50 места	Ресторант	00283	13.1.2016	13.1.2021

29	Ботевград, ул. "Сан Стефано" №24	"Автомивка"	1 звезда	20 места	Кафе-аперитив	00282	29.12.2015	29.12.2020
30	Ботевград, ул. "Ал. Батемберг" №19	"Русалка"	1 звезда	20 места	Павилион	00281	23.12.2015	23.12.2020
31	Ботевград, ул. "Сан Стефано" №45	"Спортна среща"	1 звезда	40 места	Кафе-аперитив	0280	23.12.2015	23.12.2020
32	гр. Ботевград, бул. "Цар Освободител" №14	"Ти-Ти"	1 звезда	35 места	Кафе-клуб	00279	18.12.2015	18.12.2020
33	Ботевград, бул. "Трети март" №41	"Старата река"	1 звезда	35 места	Кафе-аперитив	00278	17.12.2015	17.12.2020
34	Ботевград, ул. "Акад. Стоян Романски" №41	"Бистро"	1 звезда	20 места	Бистро	00275	10.12.2015	10.12.2020
35	Ботевград, ул. "Цар Иван Шишман" №17А	"Трио"	1 звезда	40 места	Гостилница	00274	3.12.2015	3.12.2020
36	Ботевград, ул. "Витоша" №2	"Рет бар"	2 звезди	50 места	Кафе-аперитив	00273	30.11.2015	30.11.2020
37	Ботевград, ул. "Севаст Огнян" №6	"Валбе-С"	1 звезда	44 места	Фаст Фууд	00272	10.11.2015	10.11.2020
38	Ботевград, АМ "Хемус"	"Ивони"	1 звезда	12 места	Кафе-клуб	00271	5.11.2015	5.11.2020
39	Ботевград, пл. "Саранск" №20А	"Спасена"	2 звезди	50 места	Кафе-аперитив	00270	7.9.2015	7.9.2020
40	Ботевград, ул. "Акад. Стоян Романски" №43	"При Шопа"	1 звезда	30 места	Бистро	00269	17.7.2015	17.7.2020
41	Ботевград, ул. "Гурко" №21	"Вивал"	2 звезди	85 места	Класически ресторант	00268	16.7.2015	16.7.2020
42	Ботевград, ул. "Стамен Панчев" №2	"Клуб 54"	1 звезда	35 места	Кафе-аперитив	00267	3.7.2015	3.7.2020
43	Ботевград, пл. "Незнаен войн" №4	"Бюфетъ"	2 звезди	50 места	Кафе-аперитив	00266	17.7.2015	17.7.2020

44	Ботевград, пл. "Саранск" №7	"Синьо небе"	1 звезда	50 места	Кафе-аперитив	00264	23.6.2015	23.6.2020
45	Ботевград, пл. "Освобождение" №14	"Младост"	2 звезди	50 места	Кафе-аперитив	00263	26.5.2015	26.5.2020
46	с. Скравена, гл.път Е-79	"Олимп"	2 звезди	100 места	Ресторант	00262	16.6.2015	16.6.2020
47	Ботевград, в.з. "Зелин"	"Рум-Ойл"	2 звезди	50 места	Ресторант	00261	15.5.2015	15.5.2020
48	с. Новачене, ул. "Г.С. Раковски" №44	"Фаст-Фууд"	1 звезда	20 места	Фаст Фууд	00260	4.5.2015	4.5.2020
49	Ботевград, ул. "Илия Стоянов" №18	"Ти-Ви"	2 звезди	66 места	Бистро	00259	22.4.2015	22.4.2020
50	Ботевград, пл. "Саранск" №10	"Нептун"	2 звезди	60 места	Ресторант	00258	15.4.2015	15.4.2020
51	Ботевград, ул. "Гурко" №1	"Сити Клуб"	2 звезди	100 места	Кафе-аперитив	00257	24.3.2015	24.3.2020
52	Ботевград, пл. "Саранск" №15	"Спасена"	1 звезда	20 места	Сладкарница	00256	23.3.2015	23.3.2020
53	Ботевград, бул. "Цар Освободител" №22А	"Ариана"	1 звезда	50 места	Кафе-аперитив	00255	11.3.2015	11.3.2020
54	с. Трудовец, в.з. "Лозята"	"Лозята"	2 звезди	50 места	Механа	00253	30.12.2014	30.12.2019
55	Ботевград, ул. "Витоша" №16	"Скорпион"	1 звезда	20 места	Пивница	00252	30.12.2014	30.12.2019
56	Ботевград, пл. "Саранск" №22	"Сладолед бар Саранск"	2 звезди	100 места	Кафе-сладкарница	00251	30.12.2014	30.12.2019
57	Ботевград, ул. "Славейков" №13	"Фаст-Фууд"	1 звезда	15 места	Фаст Фууд	00250	20.10.2014	20.10.2019
58	Ботевград, пл. "Незнаен войн" №2	"Нощ и ден"	2 звезди	260 места	Дискотека	00249	8.1.2015	1.8.2020

59	Ботевград, пл. "Незнаен войн" №5	"Ти-Ви"	2 звезди	50 места	Ресторант	00248	8.9.2014	8.9.2019
60	Ботевград, ул. "17ти Ноември" №3	"Фейс"	2 звезди	100 места	Бистро	00247	8.9.2014	8.9.2019
61	Ботевград, ул. "Оборище" №1	"Детелина"	1 звезда	150 места	Бистро	00246	29.7.2014	29.7.2019
62	Ботевград, бул. "България" №20	"Найбо"	2 звезди	100 места	Дискотека	00244	22.5.2014	22.5.2019
63	с. Скравена, ул. "Врачанска" №4	"Бърза закуска"	1 звезда	50 места	Фаст Фууд	00243	1.4.2014	1.4.2019
64	Ботевград, бул. "Цар Освободител" №22	"Калиома"	1 звезда	20 места	Бистро	00241	30.12.2013	30.12.2018
65	Ботевград, пл. "Саранск" №9А	"Арабски джонер"	1 звезда	10 места	Фаст Фууд	00240	30.12.2013	30.12.2018
66	Ботевград, ул. "Акад. Стоян Романски" №39Б	"При Редака"	1 звезда	20 места	Кафе-аперитив	00240 (дублиране)	10.12.2013	10.12.2018
67	Ботевград, ул. "Преслав" №38	Кафе-сладкарница	1 звезда	20 места	Кафе-сладкарница	00239	4.11.2013	4.11.2018
68	с. Скравена, ул. "Христо Ботев" №99	"Релакс"	1 звезда	30 места	Кафе-аперитив	00238	31.10.2013	31.10.2018
69	Ботевград, ул. "Свобода" №3а	Кафе-аперитив	1 звезда	30 места	Кафе-аперитив	00232	21.5.2013	21.5.2018
70	Ботевград, бул. "Трети март" №66	"Цвет"	2 звезди	50 места	Кафе-аперитив	00220	31.1.2014	31.1.2019

Източник: община Ботевград

Приложение 14: Списък на заведения за хранене и развлечение на територията на община Ботевград подлежащи на категоризация и прекатегоризация

В процес на прекатегоризиране:

1. Бистро "Бар и Грил Нобилис" (досегашна кафе-сладкарница "Сладолед Бар")
- адрес: пл. "Освобождение" №5
2. Сладкарница "Мики Маус" - адрес: пл. "Саранск" №7
3. Бистро "Никсметал" - адрес: ул. "Цар Иван Шишман" №40
4. Ресторант "Нобилис" - адрес: бул. "България" №19
5. Бистро "Верона" - бул. "България" (над Викторията)

Предстои да бъдат категоризирани:

1. Ново заведение в с. Врачеш
2. Клуб "ЕРА" - център
3. Пицария "Франческо" - с. Трудовец
4. Пицария "Франческо" - Ботевград
5. Кафе-аперитив - ул. "Свобода" №3
6. Проверка на други 3 дюнерджийници относно категоризация
7. Ново заведение до клюкарките
8. Заведение за хранене на "Синьо небе"
9. Ресторант в Изтока (бивш "Олимп")

Предстояща категоризация на обекти категоризирани 2006-2011 г..

1. "Дежа Вю" - в парка
2. Ресторант "Камелиите" - Ботевград бул. "Цар Освободител" №30Б
3. Фаст Фууд - с. Трудовец
4. Кафе-аперитив "Марибо" - Ботевград, бул. "Бузлуджа" №56
5. Павилион "Манастирска скара" - в.з. Зелин
6. Кафе-аперитив "Петреско" - с. Скравена, ул. "Грамаде" №63
7. Механа "Балкански чанове" - в.з. Зелин
8. Фаст фууд - с. Врачеш, пл. "Освобождение" №4
9. Кафе-сладкарница "Светът на колите" - бул. "Трети март" №68 - Не съществува
10. Кафе-аперитив "Под липите" - бул. "Трети март" №34
11. Бистро "Приятелите" - Ботевград, ул. "Илия Стоянов" №20
12. Фаст Фууд - Ботевград, ул. "Илия Стоянов" №3
13. Кафе-аперитив "Грийн клуб" - Ботевград, ул. "17ти ноември" №3
14. Механа "Бокемите" - Ботевград, бул. "България" №5 - Не функционира
15. Бистро "Мистерия" - Ботевград - в парка (горното)
16. Бистро "Биаджо" (сегашно бистро "Калиома")
17. Фаст Фууд "Деси" - с. Врачеш, пл. "Освобождение" №5 - Не функционира
18. Кафе - аперитив "Зелин" - Не функционира
19. Кафе - аперитив "Хиви" - ул. "Сан Стефано" №3
20. Прекатегоризация на Бистро "Север" находящо се на ул. "Кирил и Методий" 49А

21. Фаст фууд - гл. път Е79, с. Новачене
22. Ресторант "Крис" - Ботевград, ул. Ал.Батенберг № 3
23. Ресторант "Балкан" - бул.България № 20А
24. Кафе - аперитив - ул. "Рила" 14 (Не съществува. Сега е магазин за Еко-храни и напитки.)
25. Бистро "Еврофутбол" - ж.к. "Левски" бл. 45А (Изтока м/у блоковете) - Не функционира
26. Сладкарница "Лоза" - с. Трудовец, ул. "Цар Освободител" 11
(Не съществува. Помещението е дадено под наем и е магазин за части.)
27. Фаст Фууд - Гл. път Е79 (ПИК) - В ремонт
28. Гостилница "Микра" - Гл. път Е79 (ПИК) - В ремонт.
29. Ресторант "Шатра" - Гл. път Е79 (ПИК) - В ремонт
30. Кафе аперитив - с. Трудовец, ул. "Черковна"№6 (Нов собственик)
31. Сладкарница "Сачи" - с. Литаково, Читалището
32. Бистро "Орхидея" - ул. "Илия Стоянов" №16
33. Кафе-аперитив "Мечката" - ул. "Захари Стоянов" №8
34. Бистро "Евъргрийн" - ул. "Витоша" №4 - Не функционира
35. Кафе-аперитив "Хавана" - ул. "17-ти ноември" №25
36. Гостилница "Фют" - ул. "Севаст Огнян" №14 - Не функционира
37. Ресторант "Фреш" - ул. "Свобода" №14А
38. Кафе-бар "Зоната" - Не съществува (Друго заведение на негово място)
39. Кафе-аперитив "Акация" - с. Скравена, ул. "Алипи Първанов" №10
40. Бистро "Жарден" - в.з Зелин, Гл. път №27
41. Ресторант "Централ" - с. Новачене, ул. "Съединение" №2 - Не функционира
42. Кафене "Шел" (на бензиностанция ШЕЛ) - Гл. път Е79
43. Фаст фууд "Илина" - с. Новачене, Гл. път Е79
44. Павилион "Бира-скара" - с. Новачене, Гл. път Е79 (Изгоряло заведение)
45. Дискотека "Сън райз" - с. Трудовец (Не съществува)
46. Кафе-аперитив "Йолис" - с. Новачене, ул. "Дунав" №1
47. Кафе-аперитив "Черното лале" - с. Врачеш, ул. "Трети март" № 46
48. Кафе-аперитив "Хера" - с. Врачеш, Читалището
49. Кафе-аперитив "Липите" - с. Врачеш, пл. "Освобождение" 5А (Ламарините)
50. Кафе-аперитив "Десислава" - Ботевград, ул. "Цар Освободител" №30 - Не съществува от 2010г.
51. Кафе-аперитив "Неоплан" - Ботевград, Градинката между "Стара планина" и "Христо Ботев" – Не съществува
52. Бистро "Флай" - Ботевград (в хотела до казиното) - Не функционира

Обекти категоризирани 2012 г. и за прекатегоризиране през 2019 г.

1. Бистро "Релакс"
2. Ресторант "Роял"
3. Кафе аперитив "Соколите"
4. "Кафене" пред кафе "Ариана" и "Калиома" - "Цар Освободител" №22

Източник: община Ботевград

**Приложение 15: Реализирани нощувки на територията на община Ботевград за
2017 г. (първо полугодие)**

	Януари	Февруари	Март	Април	Май	Юни	Общ брой нощувки (за година)
Хотел "Балкан"	102	105	84	97	95	110	593
Хотел "Ботевград"	146	219 (100 от Сърбия)	168 (8 чужденци)	198	212	629 (76 чужденци)	731
Вила "Марк"		33	36	38	34	31	172
Хотел "Кредо"	8	27	15	20	14	12	96
Хотел "Балкански чанове"	16	5	29	10	24	56	140
Стаи за гости - с. Скравена	83	96	12				191
Почивна база "Боженишки Урвич"	25	0	108	22	102	161	418
Общ брой нощувки (по месец)	380	485	453	385	481	999	2341

Източник: община Ботевград

**Приложение 16: Реализирани нощувки от чуждестранни посетители за 2017 г.
(първо полугодие)**

Държава	Януари	Февру- ари	Март	Април	Май	Юни
Румъния	1		1	8	2	3
Сърбия	100	2		2		31
Италия	1			4	3	
Русия	1					
САЩ	1			1		
Украйна	1				2	10
Иран	1					1
Германия	1				4	2
Гърция	1		1			1
Турция	1		1			2
Швеция			1			
Македония		10	1	4		28
Холандия			1			
Швейцария			1	1	2	
Франция						
Япония			1			
Великобритания					2	
Израел					3	
Други				14+1+7		11

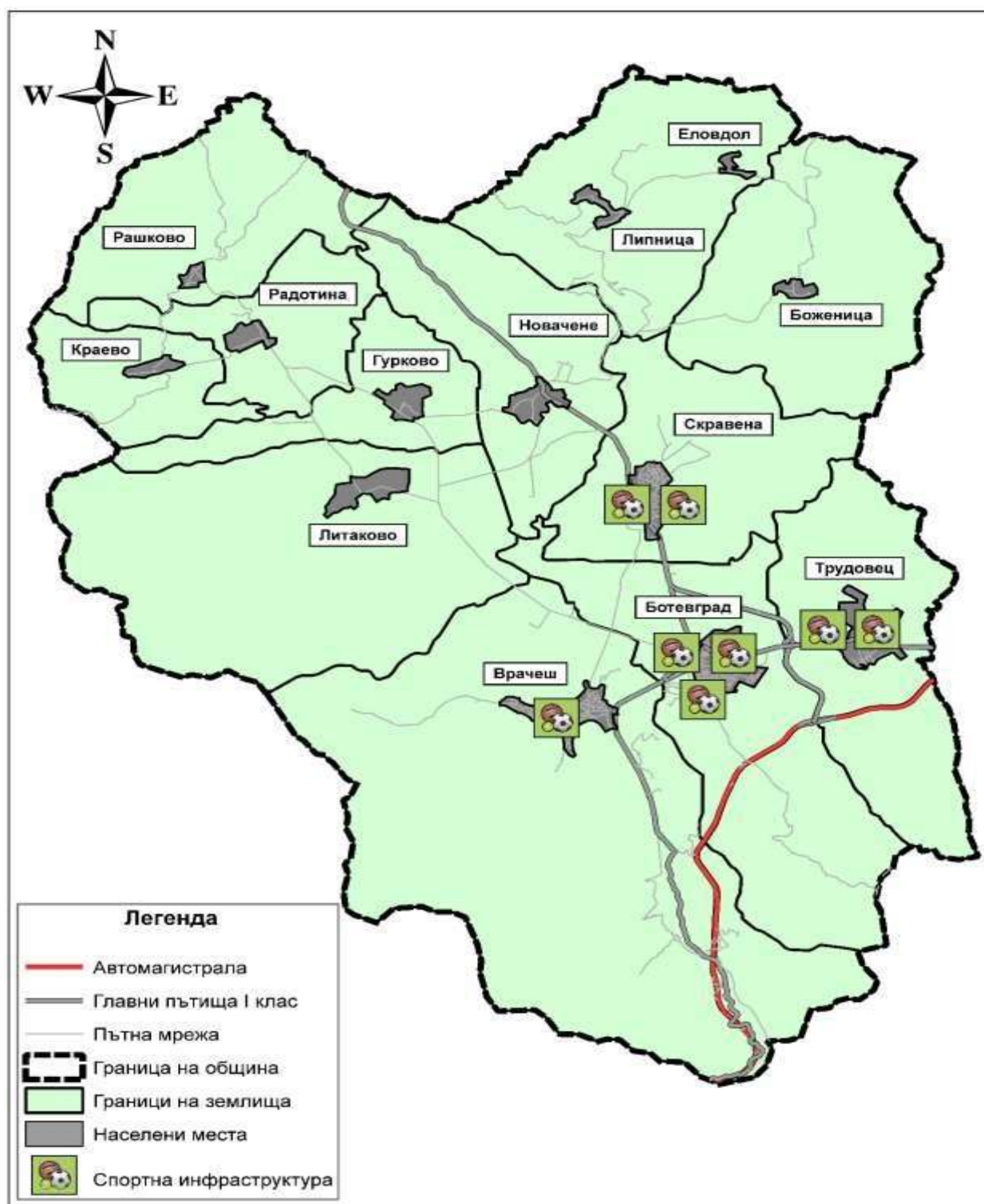
Източник: община Ботевград

Приложение 17: Спортни обекти и комплекси в община Ботевград

Спортни обекти	Местоположение
Многофункционална спортна зала „Арена Ботевград“	град Ботевград
Спортна зала „Георги Христов“	град Ботевград
Стадион „Христо Ботев“	град Ботевград
Учебен спортно-тренировъчен комплекс „Балкан“- баскетбол, ледена пързалка, акробатика	град Ботевград
Учебен спортно-тренировъчен комплекс „Васил Левски“ закрит плувен басейн, фитнес, сауна	град Ботевград
Спортно-тренировъчен комплекс „Ботевград“- тенис корт	град Ботевград
Открит плувен басейн	град Ботевград
Открити спортни площадки за баскетбол	град Ботевград
Открит плувен басейн	Почивна база „Боженишки урвич“
Конна база - ще отиде при атракциите	с. Скравена
Игрища за баскетбол, волейбол и футбол	с. Скравена
Спортна площадка за футбол, волейбол и баскетбол	с. Врачеш
Футболно игрище	с. Трудовец
Спортна площадка	с. Трудовец
Спортна площадка	с. Новачене

Източник: ОП „Балкан“

Приложение 18: Разположение на спортната инфраструктура в община Ботевград

Източник: община Ботевград

**Приложение 19: Списък на предлаганите туристически услуги и атракции в
община Ботевград**

№	Населено място	Собственост/ Фирма/ Организация/ Вид	Предлагани услуги и продукти	Състояние
1.	Трудовец / Ботевград	„Веката” ЕООД - Веселин Тодоров	- Полет с моторен паратрайк над Ботевград и околностите; - Полет с балон над Ботевград; - Възможност за офроуд с джипове (изградено трасе);	Налични услуги
2.	Скравена	Конна база „Здравец“, Здравко Лесичков	- Конна езда с тематични маршрути за възрастни и деца; - Детски лагери	Функциониращ обект
3.	Ботевград, ПК 2140, м. Витиня, пк7	ДЛС „Витиня”	- Ловен туризъм; - Фото-сафари	Функциониращ обект
4.	Ботевград	местния Ретро клуб, асоцииран член на БАК „Ретро“, съвместно с Община Ботевград	Организатор на Изложение на ретро автомобили и мотопеди	Атракция събитиеен тип
5.	Ботевград / Боженица	Мотоклуб Небесните сили, а общината е съорганизатор	- „Международен мотосъбор Ботевград, Боженишки урвич”	Атракция събитиеен тип
6.	Ботевград (в.з. Зелин)	Росен Дончев	- Ботевград Downhill – екстремно спускане с велосипед - трасе за екстремно велоспускане	Налични услуги
7.	Ботевград	Народно читалище „Христо Ботев 1884“, съвместно с Община Ботевград	- Дефилир на духовата музика и мажоретни състави	Атракция събитиеен тип
8.	Ботевград	Община Ботевград	- Великденски събор - инициативите по време на празника включват едни от най – популярните артисти и разнообразни атракционни	Атракция събитиеен тип
9.	Ботевград	Кметство Врачеш и читалище „Събуждане”	- „Фестивал на бъчвата“ - демонстративни работилници, игри с бурета, кулинарно шоу, участие на самодейци от общината и от страната	Атракция събитиеен тип
10.	„Боженишки урвич“, с. Боженица	Община Ботевград, „Уайлдан“ ЕООД	-Приключенски многобой 2018 г. – екстремни игри привличащи и местни и външни посетители	Атракция събитиеен тип
11.	с. Врачеш	Частно / семейно	- Цех за икони - Производство на бъчви	Не предлагат туристически услуги; с перспектива
12.	с. Боженица	Димитър Христов и Екатерина Костадинова	- Дърворезба, художествена керамика и стъкло	Налични услуги
13.	Ботевград	Частно – „Бонев и сие”	- Кино „Форум“ (част от Комплекс „Форум“) – две зали с	Функциониращ обект

			възможности за 3D излъчване на филми;	
14.	Ботевград		- НЧ „Христо Ботев - 1884“ – театрални постановки, концерти и др.	Функциониращ обект
15.	Ботевград	община Ботевград и ОП Балкан	- Многофункционална спортна зала „Арена Ботевград“	Функциониращ обект
16.	Ботевград	община Ботевград и ОП Балкан	- Спортна зала „Георги Христов“	Функциониращ обект
17.	Ботевград	община Ботевград и ОП Балкан	- СТК „Балкан“ - (ледена пързалка; зала за акробатика; зала за тренировки)	Функциониращи обекти
18.	Ботевград	община Ботевград и ОП Балкан	- Стадион „Христо Ботев“	Функциониращ обект
19.	Ботевград	община Ботевград и ОП Балкан	- УСТЦ „Васил Левски“ (закрит плувен басейн, фитнес, сауна; зала за тренировки)	Функциониращи обекти
20.	Ботевград	- Открит плувен басейн	- Открити тенис кортове	Функциониращи обекти
21.	Ботевград	- Открит плувен басейн	- Открит плувен басейн	Функциониращ обект
22.	с. Липница	Публично-държавна собственост; община Ботевград	- Пещера „Козарника“ - Пищира проходна” - Пещера „Водната пещ“	Недостъпни
23.	Водоеми на територия-та на общината	самостоятелно	- Възможност за риболов (яз. Бебреш, яз. Мали лаг, микроязовир Гурково и р. Бебреш край с. Боженица)	Не се предлагат услуги, с перспектива
24.	с. Боженица	поддържан резерват	- „Училищната гора“	Недостъпен; с перспектива
25.	с. Литаково	защитена местност	- „Дренето“	Достъпна
26.	Ботевград, в.з. Зелин	защитена местност	- „Мухалница“	Достъпна
27.	Ботевград (над в.з. Зелин)	защитена местност	- „Рудината“	Достъпна
28.	с. Врачеш	природна забележителност	- „Елака“	Недостъпна
29.	Над с. Боженица	Културно-исторически обект	- Крепостта Боженишки урвич	Достъпна
30.	Ботевград (център)	Културно-исторически обект	- Часовникова кула	Нефункциониращ обект; достъпна отвън
31.	с. Скравена	Културно-исторически обект	- Паметник–костница на Ботевите четници	Функциониращ обект
32.	с. Боженица	Културно-исторически обект	- Килийно училище	Нефункциониращ обект
33.	Ботевград	Културно-исторически обект	- Исторически музей	Функциониращ обект
34.	на 4 км от с. Врачеш	Културно-исторически обект	- Враческият манастир „Св. Четиридесет мъченици“	Функциониращ обект
35.	м. Баткун	Културно-исторически	- Манастир „Преображение	Недостъпен

		обект	Господне”	
36.	2 км южно от с. Скравена	Културно-исторически обект	- Манастир „Св. Николай”	Нефункциониращ обект, достъпен
37.	Ботевград, в.з. Зелин	Културно-исторически обект	- Манастир “Св. Рождество Богородично”	Функциониращ обект
38.	с. Трудовец	Културно-исторически обект	- останки от средновековен Манастир „Св. Георги“	Недостъпен
39.	Ботевград	Културно-исторически обект	- Храм „Успение на Пресвета Богородица“	Функциониращ обект
40.	Ботевград	Културно-исторически обект	- Църква „Свето Вознесение Господне“	Функциониращ обект
41.	с. Боженица	Частно / семейно	- Конна ферма „Пагане”	Налични услуги
42.	с Боженица	Природен обект	- Катерачни скали с екипирани маршрути	Достъпен
43.	Ботевград	Частно	- скаутски клуб „Орко” – скаутски дейности	Налични услуги
44.	с. Радотина	Частно / семейно	- „Яблена-натура”- създаден етно-кът, демонстрация на производствения процес на биопродукти, дегустации	Налични услуги

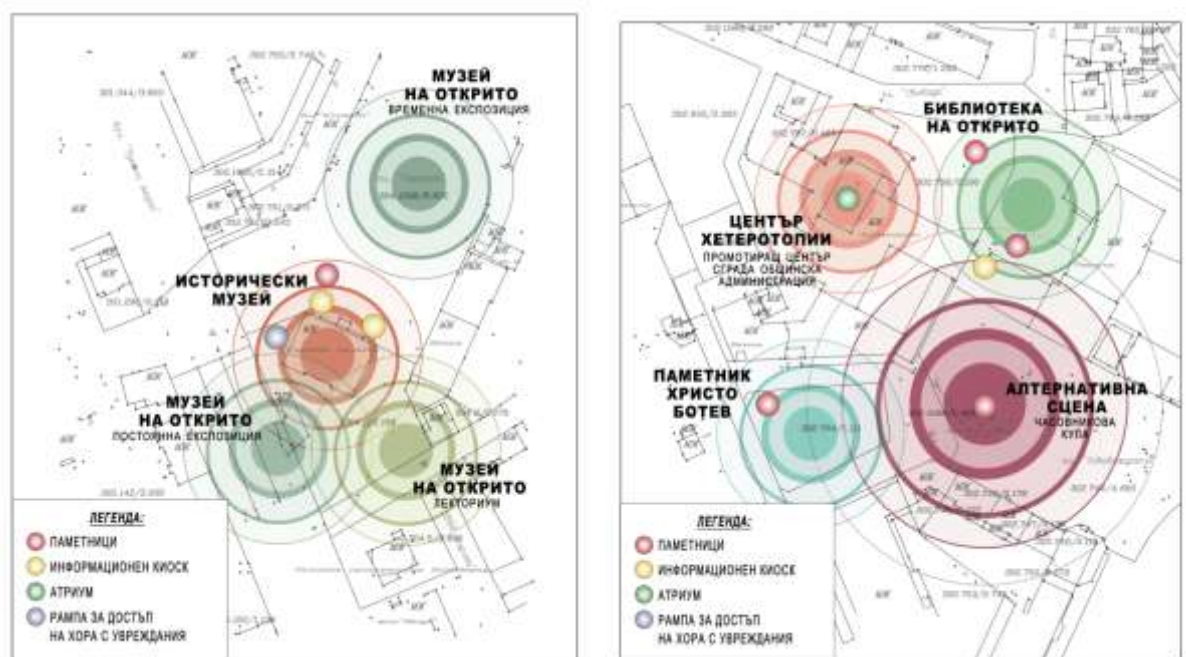
Източник: община Ботевград

Приложение 20: Резюме на проекта „Хетеротопии“

ЦЕЛТА НА ПРОЕКТА ХЕТЕРОТОПИИ е повишаване на туристическата атрактивност на различни културно-информационни ядра, включени в трансгранични мрежи за взаимодействие и сътрудничество и инвестиращи в развитие на социалния капитал на Ботевград за насърчаване устойчивото развитие на културен туризъм и на природата в града, за подобряване качеството на живот в трансграничния район със Сърбия и стимулиране процесите на опознаване, разбиране и интегриране на общностите в общото европейско културно-информационно пространство.

Културно-информационните ядра /часовникова кула, исторически музей и промотиращ център/, предмет на проектното предложение, са ситуирани в Централна градска част по действащите подробни устройствени планове на Ботевград, община Ботевград, област Софийска.

Проектът е отворен тип система и предвижда последователно включване и разработване на мерки за други публични пространства /библиотека на открито и др/ към планираните в настоящия проект с цел подобряване на ключовите им качества и обживяването им в общностни мрежи с ново усещане за град.

ФИЛОСОФИЯ И ВИЗИЯ НА ПРОЕКТА ХЕТЕРОТОПИИ

Проектът „Хетеротопии. Ботевград – Лесковац“ се роди в отговор на многообразните въпроси за устойчивостта и жизнеността на Културно-историческото наследство в променящите се обществени отношения от цивилизационните етапи на развитие на човечеството в неограничено време. Превръщането му в Културно-информационни ядра на живота за поселенията и за общностите в тях. Органичността на тези ядра в пространствено-времевата структура на града, симбиозата им с характерни институционални и структурни единици на открито от градското пространство - градски център, паркове, градини, квартални скверове - са израз на ценностите, които определят живота на хората. Всички предложени решения в проекта са възплъщение на

философията и визията, изразена с понятието Хетеротопии, есенциално изведени в урбанистичния му и архитектурен аспект. В тях е закодиран потенциал за актуално и дълготрайно развитие на Културно-информационните ядра и адекватността им в глобалния свят.

Стремежът към истинност, всеобхватност и практичност империра търсенето на нов подход в разбирането, дефинирането, проучването и използването на градските пространства. Актуален и перспективен подход. Използвайки такъв от хората, живеещи в своето време, безапелативно се постулира нарастващата значимост на пространствените, за сметка на времевите, измерения на света. Светът, в който живеем - реалния свят на човека.

Този модел за урбанистично разбиране не е философска иновация. Философията на Мишел Фуко съгражда универсално вариабилна, осъществено утопична модел за живота и света. Изведен през призмата на културно-исторически, просветно-образователен и социално-административен опит на обществото, той прави специфичен прочит на човешките митологични и прагматични постижения. Последните са поставени, съпоставени, противопоставени, смесени, въплътени и променени чрез връзките, които изграждат мрежа от места.

Дефиниране на пространството като ансамбъл от взаимосвързани и взаимодействащи си елементи и експлоатирането на същите по начин да се достигне балансирана и устойчива във времето цялост, става посредством структурален анализ. Структурализмът е експериментално средство за обективизиране на отношението ни към времето и към историята.

Конфигурацията от несъпоставими и неподчинени места и неща, свързани дори само заради съседство, създава сложни пространства /многокомпонентни, многопластови и многолики/. Третирането им е неизбежно от демографска, културна и икономическа гледна точка и нужди. Активното усвояване и далновидно интерпретиране на пространствата-жизнена среда, като основна мисия на архитектите, е призвано да разрешава сложни морални, етични, интердисциплинарни и художествени проблеми. Основният – откриване и съхраняване на онези урбанистични топоси, които в най-висока степен улавят автентичността на града.

Културно-информационните ядра, разгледани в този контекст, поставиха пред екипа, разработващ проекта „Хетеротопии. Ботевград-Лесковац“ следните цели за осъществяване:

- ефективно преосмисляне на вечните, изначалните ценности;
- преразглеждане и приоритизиране на местата, които натрупват идентичност;
- реконструиране на съществуващи пространствени структури в нови, осигуряващи условия и
- отворени за различно, по-интелигентно развитие, напластяващо се във времето чрез мечтите;
- създаване на условия за отглеждане на автентичност в препроектираните пространства;

- промотиране на закодирания и разцъфтяващ потенциал,
- който си заслужава да бъде почерпен като опит и като вдъхновение.

Хетеротопия /„друго, различно място“ по етимология от гръцки/, „другите пространства“ по Фуко*, е реално място, в което се случва това, което оспорва и преобръща рутинния, обичайния, битовизирания банализиран свят на човека. Това различно място е и реалност-образ, е и ефект. То е и вечно. То е аксиома - идейно-същностен център във всяко време, във всяко общество и във всяка култура, осигуряващ самостоятелно и непрестанно своята регенерация, основавайки се на изконните ценности.

Хетеротопиите осъзнават и оползотворяват необходимостта от натрупването и обмяната на информация и опит, от поддържането на идентичността на културата и на културната идентичност на индивида. Тази съвременна рефлексия не засяга пряко вътрешния за човека свят – тя обладава жизненото пространство, но така, че подтиква и изтласква личността навън от самата нея и интробежно я отправя в деструкционното отражение на собствения ѝ живот и култура. Тя провокира.

Креативното постижение на хетеротопичната теория се състои в създаване на въздействащи пространства от символни форми, в които модерният човек изживява времето. Затова тези характерни, и успоредно с това различни в различността си топоси, имат особена функционалност по отношение на самопознанието и/или разкриването на идентичностните колебания у човека. Този авантюристичен на пръв поглед формат на хетеротопията, гарантира безкрайната вариабилност на емоционалните пространства и безкрайната отвореност на физическите пространства.

Екипът, разработващ проекта, следваше да избере онези елементи от градския организъм, които са с потенциала на Културно-информационни ядра и да изведе като върховни възможностите на хетеротопия за всяко едно от тях, да оползотвори съществуващия и потенциално сътворим резерв на въображението.

В настоящия проект културно-информационните ядра, предвидени да бъдат препрочетени, преработени и преекспонирани по хетеротопичен път, са:

ЧАСОВНИКОВА КУЛА БОТЕВГРАД в АЛТЕРНАТИВНА СЦЕНА

ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ В в МУЗЕЙ НА ОТКРИТО
БОТЕВГРАД

ПРОМОТИРАЩ ЦЕНТЪР БОТЕВГРАД и ЦЕНТЪР ХЕТЕРОТОПИИ
в

ХЕТЕРОТОПИИ

Всички те притежават знаков характер, чрез който служат за активиране на функционални катализатори и модулатори, за осъществяване на вътрешни и външни за системата връзки - със символиката, която имат, изграждат механизми за производство на послания и ценностни рефлексии у човека от преоткритите и новосътворени хетеротопии.

Изготвил: арх. Мариела Андреевска

Приложение 21: Концепция за създаване на Музей на открито

МУЗЕЙ НА ОТКРИТО

СТАТУТ НА ОБЕКТА

Исторически музей Ботевград се намира в Централната градска част на Ботевград.

Исторически музей – Ботевград, е научна и културна институция, чието задължение по закон е да изпълнява изискванията на чл.24 от Закона за културното наследство в Република България.

Необходимост от изграждане на музейна сбирка в Ботевград /тогава Орхание/, за пръв път е отразена във вестник "Орханийски новини" - бр.1, 10.01.1927г., когато сред предстоящите задачи на културно-обществения елит на града е отбелязано създаването на "археологически музей към читалището". Първата музейна сбирка се открива десет години по-късно, през 1937г., благодарение на директора на гимназията – Асен Стефанов. През 1950г. музейната сбирка е обогатена, разширена и преместена в читалище "Христо Ботев". Две години по-късно сбирката е обявена за държавен музей. На 24 май 1959г., в приспособена за целта сграда, тържествено е открит Общ народен музей в Ботевград. През 1970г. в същата сграда е открита втората експозиция на музея. Тази сграда поради реконструкция на централната част на града е съборена през 1977г., а музеят е преместен само на фондосъхранение, без експозиция. През 1985г. е уредена първата изложба от художествения фонд на музея, която поставя началото на художествената галерия към музея. По решение на Общински народен съвет Ботевград през 1988г. за изграждане на нова музейна експозиция и галерия се предоставя сграда в центъра на града срещу часовниковата кула. На 01.07.2010г. за нуждите на музея започва реконструиране на съдебната палата в Ботевград, дело на архитект Пенчо Койчев, строена в тридесетте години на XX век. Сградата е надстроена с един етаж и на 3 май 2011г. е открита за Исторически музей Ботевград. През 2017г. Историческият музей отпразнува годишен юбилей - 80 години присъствие в културния и духовен живот на Ботевград.

Настоящият проект е методично продължение на работите по установяване на Историческия музей Ботевград в реконструираната и надстроена сграда за неговите нужди. В 2017г. Новият Директор на музея – Рени Петрова Лазарова, представя Концепция за развитие на Музея в три етапа - подобряване базата на Исторически музей Ботевград, изграждане Музей на открито и създаване Виртуален музей - музеят на бъдещето.

ЦЕЛ НА СТРОИТЕЛНО-ТЕХНИЧЕСКИЯ ПРОЕКТ

Целта на проекта е да се създадат материално-техническите условия за реализиране Музея на открито - етап за повишаване туристическа атрактивност на Историческия музей като се осигури възможност за развитие на дейността му извън вътрешността на сградата и се създаде база за различни възрастови групи за приобщаване към музейния живот.

СЪЩНОСТ НА РЕАЛИЗИРАНЕТО НА МУЗЕЯ НА ОТКРИТО

Реализирането на втори етап - Музей на открито, има за цел да покаже и отпразнува, съпреживявайки отново и отново, с местните жители и гостите на града богатата и разнообразна история на Ботевград и околностите му, повишавайки така и туристическата атрактивност на региона. Реализира се екстериорно около съществуващата сграда на музея и включва три сектора - постоянна, временна експозиция и лекториум. Директен бенефициент са: екипите на Исторически музей Ботевград; други исторически, природонаучни, етнографски музеи и общности; индивидуални участници, представящи находки, открития, постижения и произведения; детските градини и училища в община Ботевград от правителствената образователна система, както и частните езикови училища и школи в града. Включване на детските и младежки групи сред участниците, изпълняващи проекта, е целеви подход на Музея за инвестиране в развитието на социалния капитал и интелектуалния потенциал на Ботевград и разширяване на повлияните общности - родителски, на бъдещите поколения и на привлечени сходни от други места. Тази мярка, заедно с включването на Музея, в трансгранични мрежи за взаимодействие и сътрудничество, стимулират процесите на опознаване, разбиране и устойчиво интегриране на общностите в европейското културно-информационно пространство.

Изготвил: арх. Мариела Андреевска

Приложение 22: Концепция за създаване на „Часовникова кула – алтернативна сцена за Ботевград”

ЧАСОВНИКОВА КУЛА_АЛТЕРНАТИВНА СЦЕНА ЗА БОТЕВГРАД

СТАТУТ НА ОБЕКТА

Часовниковата кула се намира в Централната градска част на Ботевград.

Часовниковата кула в Ботевград, Софийска област е обявена с Протокол от 24.10.2006г. от заседание на Националния съвет за опазване на недвижимите паметници на културата, утвърден от Министъра на културата, като недвижим архитектурно-строителен паметник на културата с категория „национално значение“ и съгласно §10, ал.1 от Преходните и заключителните разпоредби на ЗКН притежава статут на архитектурно-строителна недвижима културна ценност с категория „национално значение“.

Настоящият проект е методично продължение на извършените през периода 2010-2014г. работи по „Възстановяване, консервация и реставрация на часовниковата кула в Ботевград” по работен проект в части архитектурна и конструктивна, съгласуван с Писмо изх.№ 33-НН-0405/31.05.2010г. от Министерството на културата, както и на съответното ѝ въвеждане в експлоатация.

Часовниковата кула в Ботевград е един от 100-те национални туристически обекта в България.

ЦЕЛ НА СТРОИТЕЛНО-ТЕХНИЧЕСКИЯ ПРОЕКТ

Целта на проекта е да се създадат условия за експониране и социализиране на обекта за повишаване на неговата туристическа атрактивност като се осигури възможност за достъп на посетители до вътрешността на обекта.

СЪЩНОСТ НА ЕКСПОНИРАНЕТО И СОЦИАЛИЗИРАНЕТО НА ЧАСОВНИКОВАТА КУЛА

Експонирането и социализирането се постига чрез превръщане на пространствата вътре и около кулата в Алтернативна сцена за Ботевград. Целта е часовниковата кула да се изведе в ново измерение - от стационарен знак-идентификатор за града в пространство за култура, ангажирано с развитието на идентичността на общността. Директен бенефициент са всички екипи артисти, вземащи въображението насериозно и осъществяващи пърформанси, видео артинсталации, алтернативни литературни, драматични и фото-аудио спектакли в утробата на кулата, както и дефилири на оркестри, 3D-мапинг шоу, флашмоб акции и др. в прилежащото ѝ екстериорно пространство чрез обособяване на временни сцени в нивата на площадната настилка. Алтернативната сцена е споделена с Лесковац и е за събития отвъд политиката, религията и икономиката. Участниците не плащат и не им се заплаща в рамките на проекта. Събития по програма, предварително обявени, ще разчитат на заинтересована публика. Събития, предварително организирани и подготвени, които възникват "внезапно" в пространството, ще разчитат на случайна публика в пикови часове. Те са перманентно поддържащи интереса и оживяващи пространството около кулата. За провокирани посетители се осигурява обезопасен достъп и поглед към града през перископ от върха на кулата. В дългосрочен план повишената атрактивност носи тактически ползи не само за местните предприемачи и бизнес, но развива интегрирането на Ботевград и трансграничния район в европейското културно пространство.

Изготвил: арх. Мариела Андреевска

Приложение 23: Концепция за създаване на Промотиращ център

ПРОМОТИРАЩ ЦЕНТЪР

СТАТУТ НА ОБЕКТА

Промотиращ център Ботевград, от една страна, е ново звено в конструкта на общинската администрация с информационно-комуникационна функция. То обединява и фокусира дейността на експертите в сферите култура, туризъм и общински медии върху създаването и развитието на концепция и същинско представяне пред света идентичността и атрактивността на община Ботевград. Философията и визията на проекта Хетеротопии, от друга страна, изразява гражданско схващане и предложение за съвместни действия към изпълнителната власт за въвеждане на нов подход за развитието на общината, формирането на идентичност, респективно - за промотиране бранда Ботевград. Общата цел, предложена от проекта Хетеротопии, е да се осигури едновременно механизъм и среда за комуникацията между различните културно-информационни ядра на територията на община Ботевград, включени в трансгранични мрежи за взаимодействие и за промотиране бранда Ботевград в общото европейско културно-информационно пространство.

През 2017г. е осигурено финансиране за ремонт на помещения за центъра.

През 2018г. е разработено проектно предложение за техническото оборудване на центъра, реновиране и оборудване на екстериорните му пространства, осигурявайки по този начин база за устойчиво развитие на проекта ХЕТЕРОТОПИИ.

ЦЕЛ НА СТРОИТЕЛНО-ТЕХНИЧЕСКИЯ ПРОЕКТ

Целта на строително-техническия проект е да осигури материалната база за съвместна работа на Промотиращия център и Проекта Хетеротопии чрез формиране на екстериор и технологично оборудване на пространството на атриума и помещенията на Промотиращия център, като по този начин се създадат условия за дълготрайна и устойчива работа за повишаване туристическата атрактивност на община Ботевград.

СЪЩНОСТ НА ЕКСТЕРИОРА И ТЕХНОЛОГИЧНО ОБОРУДВАНЕ НА ПРОМОТИРАЩИЯ ЦЕНТЪР

Екстериорните решения и технологичното оборудване на Промотиращ център Ботевград го надграждат по смисъл и обезпеченост, осигурявайки материална база за холистично действие по проекта ХЕТЕРОТОПИИ с Център Хетеротопии. Формирането в единно цяло на материалната база за съвместна работа като „евристично ядро“ на Център Хетеротопии /квота на гражданите/ и Промотиращ център Ботевград /квота на местната изпълнителна власт/ осигурява устойчивостта в развитието на проекта Хетеротопии и бранда Ботевград. Директни бенефициенти са всички граждани и експерти, участващи в изпълнението на проекта. С реализацията на проекта на жителите и гостите на общината се предоставя нова среда за телепрезънс комуникации и предварително подготвени, но индивидуални образователно-информационни преживявания, а чрез тях възможност за добиване на ново разбиране за живота на градовете и селата, на общностите и поселенията в света, определящо дългосрочното им развитие.

Изготвил: арх. Мариела Андреевска

Приложение 24: Ракитинови празници в с. Трудовец

Съдържание: Участие на фолклорни клубове за народни хора, както и танцови състави от страната и региона, като в перспектива да се привлече и международно участие. Целта е да се представи красотата и разнообразието на българския фолклор. Като една от целите ще бъде и участието на публиката, не само като зрител.

1. Парад и ревю на участниците
2. Най-весел и атракционен колектив
3. Най-лични мома и момък
4. Вечерен концерт с победителите
5. Уъркшоп – хореографите ще могат да участват във фестивала, като организират обучение на момента с желаещи от публиката.

Самият фестивал ще бъде съпроводен с

1. щанд със сладкарски произведения на месни фирми
 2. изработка на ръчни плетива нагледно и показване на умения
 3. В зоната на футболното игрище ще се поканят местни отбори за футболно шоу
- Регламентът ще бъде уточнен до края на годината

Фолклорния фестивал ще бъде ежегоден, в началото на м. юни на открита сцена

Изготвил: НЧ „Никола Ракитин”, с. Трудовец

Приложение 25: Концепция на детски празник-карнавал на биоразнообразието

По случай 22 май - *Международен ден на биоразнообразието*

Празник за всички деца от общината, който се провежда на открито или в голяма зала (при лошо време). Събитието се организира със съдействието на специалисти от Българска фондация „Биоразнообразие“ и включва три основни компонента:

➤ **Карнавал на биоразнообразието** – за децата от детските градини. Предварително децата са подготвили свои костюми на животни, гъбки или цветя. Подготовката ангажира както педагозите от детските градини, така и родителите, и по този начин спомага за създаване на отношение към природата и популяризиране на знания за биоразнообразието.

Хората от БФБ организират тържествена карнавална церемония, а специално жури определя награди от няколко категории:

- ✓ за най-добър костюм на животно или растение от природата на община Ботевград;
- ✓ за най-добър костюм, направен от рециклирани материали;
- ✓ за най-ефектно представяне;
- ✓ за групово участие и т.н.

➤ **Гостуване на Детска природна академия „Узана“**

Включва образователни игри и артистични занимания, свързани с природата – за деца от възрастова група 1–4 клас. Заниманията се организират от аниматори на Детска природна академия, в специално изградени шатри (пространства) на открито или в голяма зала (при лошо време).

➤ **Природонаучна екскурзия в района на община Ботевград** – за деца от възрастова група 5–7 клас. Допълнително ще се уточни къде точно ще се проведе и по какъв начин ще протече.

Включва кратък поход по предварително определен маршрут, с участието на лицензирани планински водачи и специалисти по теми от биоразнообразието. По време на екскурзията децата наблюдават различни видове и местообитания, научават любопитни неща за тях и правят снимки, които след това споделят на изложби в училище или в социални мрежи.

Предложението е за провеждане на събитие в парк или зала, евентуално с осигурени от Общината шатри и озвучаване (ако трябва можем и ние да намерим). От страна на БФБ осигуряваме:

- материали и консумативи за заниманията;
- награди за участниците;
- участие на до 10 души аниматори, сътрудници на БФБ.

Събитието може да включва:

- провеждане на Карнавал на биоразнообразието (за най-малките) с награди за всички участници - виж приложена концепция, сценарий и примерна грамота;
- провеждане на викторина с въпроси за биоразнообразието и награди;
- организиране на образователни игри за природата от Детска природна академия "Узана" (тематични занимания с примерни теми "Животните в Балкана", "Птиците в горите", "Гората е живот", "Изследователи на природата", "Царството на растенията");
- организиране на арт работилници - правене на маски на животни, рисуване на магнитчета, рисуване върху лицата, рисуване с тебешир върху асфалт, изработка на "чичко тревичко", и др.;
- организиране на интерактивен Театър за обитателите на гората, в който се включват и самите деца.

За провеждане на отделните тематични игри и арт-работилници е необходимо да се организира пространството в парка (с помощта на шатри, цветни въжета със знаменца, хамаци и др.), и децата да посещават различните занятия в групи по около 15 деца. Програмата може да се организира така, че в рамките на 2 часа всички деца да преминат през поне 2 занятия.

Изготвил: Българска фондация „Биоразнообразие”

Приложение 26: Концепция за празник „За животните и хората”

Празник „За животните и хората”

Събитието включва:

- състезания за най-красиво и най-послушно куче (евентуално е включване на състезания и тренировка по аджилити);
- театър или аниматори;
- конкурс за рисунка или есе, по тема, свързана с животни (включително диви);
- игри с публиката;
- Състезание по отбори за изработване на най-красива и удобна кучешка колибка

Отборите може да са цели семейства или група от хора, които се познават предварително. Идеята е организаторите да осигурят материалите, а изработените къщички след това да бъдат поставени на определени места, и в тях да се настанят кастрирани и ваксинирани "общински" кучета, на подходящи места.

Основни акценти: върху отговорното и безопасно общуване с животни, както и в организирането на доброволческо събитие за осиновяване на безстопанствени животни.

Участие на известна личност при възможност за по-голям бюджет

Целта е известна личност да разкаже интересни неща, свързани с животните. (Ако към събитието има и осиновителска част, тази известна личност да представи животните за осиновяване). Тук могат да бъдат канени хора, доказано съпричастни с каузата, като Миро от "Каризма", Милена Славова, Катето Евро или пък представители на чужди организации, които да разказват как е в техните държави: какви са правилата, когато имаш домашен любимец.

Примерни известни личности, популяризиращи грижата за безстопанствените животни: Милена Славова, Милица Гладнишка, Симеон Владов, Певицата Анелия и др.

Изготвил: Ева Нишева, община Ботевград

Приложение 27: Концепция за празник „В хармония с природата”

Визитка на проекта: „В хармония с природата”

От една страна, целта на събитието е да покажем на младите хора, че могат да прекарват свободното си време заедно с приятели по интересен и забавен начин сред природата. А от друга- да демонстрираме добри практики, да обърнем специално внимание и да запознаем участниците как да създават връзка, партньорство с животните.

Ще присъстват съмишленици от страната и чужбина.

Изпълнител: Конна база „Здравец”.

Дейностите, които развива базата, се базират на екологично, щадящо отношение към природата. Два формата: приключенски туризъм и спорт.

1. Приключенски туризъм- физическа активност сред природата, изживяване, досег с културно наследство. Реализира се чрез езда до исторически и природни забележителности в региона.

2. Спорт- основно ориентиран към подрастващите и организиран под форма на всекидневна езда и детски спортни лагери през ваканцията. Включва езда, стрелба с лък, танци и много забавни игри на открито.

Периодичност: Един път в годината, последният уикенд на юли.

Продължителност: Между 1 и 2 дни

Място: Конна база „Здравец”

Тематика и участници: Хармонията между човека и животните и отношението ни към природата.

Как да управляваме емоциите им? Как да ги накараме да ни уважават? Как да ги накараме да ни повярват и следват? Как да привлечем и задържим вниманието им? Какво е важно, когато за първи път влезем в контакт с кон? Как да изградим умения за хармонично трениране на коня? Как да избягваме конфликти и дисхармония? Пчелите, като фактор за оцеляването на света, „Жива” вода, Екологични продукти от региона...

Целта ни е да събудим интерес към ползите от правилното общуване и взаимодействие със света около нас, на хармонията между човека и животните, като част от природата. На събитието ще бъдат споделяни знания, умения, опит, ще бъдат представени и различни продукти, с които ни дарява природата.

Реализация: Фокусът на този фестивал *хармоничното* съжителство на човека и природата. С хуманното си отношение към животните, конната база е добре позната в Европа и на събитие с подобна актуална тематика, ще бъдат поканени да споделят добри практики партньори освен от страната, и от чужбина.

На фестивала ще бъдат организирани различни тематични зони оборудвани с шатри. Зона за демонстрации- манеж, зона за представяне на екологични храни, зона за изкуство, свързано с природата, зона за деца- детска площадка, зона за каравани, зона за хранене, сцена, озвучение- популярна музика, бардове. Фестивалът започва в събота, 10 ч. и ще продължи до 16 ч. в неделя.

Какво ще се случи по време на фестивала? Това е уникално и иновативно събитие, привлекателно за всички любители на природата. В изключително приятна обстановка, гостите ще получат отговори на много въпроси, ще се докоснат до невидимата връзка между човека и животните, където партньорството е на преден план, ще се насладят на демонстрации от висока класа и ще се запознаят с добри практики. На специално *организирани щандове* ще бъдат представени дарове от природата и екологични продукти. Фестивалната атмосфера ще бъде допълнена с подходяща музика, много настроение и нови приятелства.

Целева аудитория: Семейството, деца и млади хора. Но не само.

Изготвил: Здравко Лесичков, конна база „Здравец”

Приложение 28: Списък на пещерите в община Ботевград

БФСп	Район+№	Име на пещера или пропаст	Местоположение	Дължина	Денивелация
0542	207124	Цепката	с.Боженица, общ.Ботевград	19м	12м
2001	207047	Щръбан дупка	с.Боженица, общ.Ботевград	151м	0м
3407	207057	Урвич 5	с.Боженица, общ.Ботевград	16м	1м
3408	207058	Урсус дупка	с.Боженица, общ.Ботевград	14м	0м
3409	207059	Обиталището	с.Боженица, общ.Ботевград	12м	10м
4129	207040	Мандрата	с.Боженица, общ.Ботевград	40м	0м
4130	207041	Свинарника	с.Боженица, общ.Ботевград	20м	0м
4132	207049	Урдина дупка	с.Боженица, общ.Ботевград	70м	4м
4859	207127	Урвич 1	с.Боженица, общ.Ботевград	13м	1м
4861	207114	Мурта 1	с.Боженица, общ.Ботевград	12м	5м
4862	207115	Ръкавичката	с.Боженица, общ.Ботевград	19м	2м
4863	207116	Пръстена	с.Боженица, общ.Ботевград	8м	2м
4864	207117	Прагчето	с.Боженица, общ.Ботевград	10м	2м
4865	207118	Проходката	с.Боженица, общ.Ботевград	14м	0м
4866	207119	Увала	с.Боженица, общ.Ботевград	7м	0м
4867	207120	Язовината	с.Боженица, общ.Ботевград	11м	0м
4868	207121	Провиралото	с.Боженица, общ.Ботевград	4м	1м
4869	207122	Пясъчната	с.Боженица, общ.Ботевград	13м	2м
4870	207123	Нишата	с.Боженица, общ.Ботевград	11м	0м
4888	207129	Урвич 3	с.Боженица, общ.Ботевград	23м	1м

9090	207999	Самоградното кале	с.Боженица, общ.Ботевград	6м	0м
9044	207999	Мурта 2	с.Боженица, общ.Ботевград	10м	0м
9056	207999	Урвич 4	с.Боженица, общ.Ботевград	8м	0м
9057	207999	Урвич 6	с.Боженица, общ.Ботевград	11м	1м
9054	207999	Урвич 2	с.Боженица, общ.Ботевград	2м	0м
9122	207999	Б-005	с.Боженица, общ.Ботевград	6м	0м
1638	207092	Лесковата дупка	с.Врачеш, общ.Ботевград	13м	10м
4872	207125	Росена	с.Врачеш, общ.Ботевград	10м	3м
4873	207126	Трудомешница	с.Врачеш, общ.Ботевград	0м	12м
0204	203014	Водната пещ	с.Липница, общ.Ботевград	1,016м	42м
0206	203015	Козарника	с.Липница, общ.Ботевград	89м	11м
0795	203067	Звънти дупка	с.Липница, общ.Ботевград	8м	18м
0797	203068	Ярковец	с.Липница, общ.Ботевград	33м	3м
0841	203080	Банковец	с.Липница, общ.Ботевград	97м	20м
1515	203159	Провиралницата	с.Липница, общ.Ботевград	31м	10м
1647	203205	Бялата	с.Липница, общ.Ботевград	38м	30м
1648	203206	Очите	с.Липница, общ.Ботевград	30м	0м
1649	203217	Камилата	с.Липница, общ.Ботевград	12м	4м
1650	203208	Ругьовата пещера	с.Липница, общ.Ботевград	24м	6м
1652	203210	Порова дупка	с.Липница, общ.Ботевград	13м	0м
1653	203211	Язовската дупка	с.Липница, общ.Ботевград	13м	0м
1654	203212	Свинската пещера	с.Липница, общ.Ботевград	9м	2м

1656	203214	Рогачевата дупка	с.Липница, общ.Ботевград	31м	2м
1657	203215	Убежището	с.Липница, общ.Ботевград	20м	0м
1660	203218	Прагчетата	с.Липница, общ.Ботевград	10м	6м
1697	203238	Скочи вода	с.Липница, общ.Ботевград	14м	0м
1700	203241	Миша дупка	с.Липница, общ.Ботевград	10м	2м
1701	203242	Усойката	с.Липница, общ.Ботевград	22м	5м
3034	203444	Големия змиарник	с.Липница, общ.Ботевград	26м	11м
3036	203446	Гериза	с.Липница, общ.Ботевград	10м	12м
3038	203448	<u>Сухата дупка</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	21м	0м
3410	203493	<u>Кривата пещера</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	16м	15м
3411	203494	<u>Котилото</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	14м	6м
3412	203495	<u>Калето</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	11м	8м
3413	203496	<u>Келявата пещера</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	17м	3м
3414	203489	<u>Марджова дупка</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	11м	3м
3682	203213	<u>Лисичата дупка</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	11м	4м
3961	203209	<u>Осморката</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	10м	0м
4016	203048	<u>Бабина Радиана дупка</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	11м	0м
4017	203051	<u>Сврача дупка</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	14м	2м
4018	203052	<u>Пепелянката</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	17м	0м
4019	203093	<u>Мечата дупка</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	13м	3м
4020	203203	<u>Каменната фурна</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	21м	12м
4021	203204	<u>Пеликана</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	12м	3м

4892	203623	<u>Коминчето</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	8м	13м
4893	203624	<u>Тройката</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	10м	0м
4894	203625	<u>Пеперудата</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	9м	0м
4898	203627	<u>Пясъчната</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	11м	0м
4899	203628	<u>Герана</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	10м	3м
4900	203629	<u>Проходна</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	10м	4м
4901	203630	<u>Каменната фурна</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	12м	4м
4902	203631	<u>Клюна</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	11м	4м
4903	203632	<u>Стъпалките</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	11м	6м
4904	203633	<u>Окото</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	10м	5м
4905	203634	<u>Конусчето</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	10м	1м
4906	203635	<u>Купола</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	13м	0м
4907	203636	<u>Фурната</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	12м	0м
9128	203999	<u>Безименна 504</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	6м	0м
9129	203999	<u>Безименна 505</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	6м	0м
9127	203999	<u>Безименна 59</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	6м	0м
9126	203999	<u>Безименна 56</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	6м	0м
9112	203999	<u>Безименна 522</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	6м	0м
9113	203999	<u>Двойката</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	6м	0м
9114	203999	<u>Безименна 517</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	6м	0м
9123	203999	<u>Безименна 518</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	6м	0м
9110	203999	<u>Безименна 519</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	6м	0м

9111	203999	<u>Безименна 521</u>	<u>с.Липница, общ.Ботевград</u>	6м	0м
5224	207132	<u>Двуетажната</u>	<u>с.Новачене, общ.Ботевград</u>	38м	0м
5225	207133	<u>Крайната</u>	<u>с.Новачене, общ.Ботевград</u>	43м	0м
5226	207134	<u>Разклонената</u>	<u>с.Новачене, общ.Ботевград</u>	36м	0м
1640	207038	<u>Калугерската</u>	<u>с.Скравена, общ.Ботевград</u>	23м	3м
1641	207039	<u>Йотовчина дупка</u>	<u>с.Скравена, общ.Ботевград</u>	17м	7м
1644	207042	<u>Синята пещера</u>	<u>с.Скравена, общ.Ботевград</u>	22м	4м
4875	207128	<u>Иманярската пропаст</u>	<u>с.Скравена, общ.Ботевград</u>	0м	17м
5227	207135	<u>Малката яма</u>	<u>с.Скравена, общ.Ботевград</u>	7м	5м
9085	207999	<u>Пропастта на Сините скали</u>	<u>с.Скравена, общ.Ботевград</u>	0м	5м
9067	207999	<u>Безименна 42</u>	<u>с.Скравена, общ.Ботевград</u>	5м	0м
5228	207136	<u>Пещерата</u>	<u>с.Трудовец, общ.Ботевград</u>	26м	0м

Източник: Пещерен клуб „Хелектит”

Приложение 29: Туристически маршрути в община Ботевград

Маршрут 1: БОТЕВГРАД (В.З. ЗЕЛИН) – ХИЖА РУДИНАТА

1. **НАИМЕНОВАНИЕ:** БОТЕВГРАД (В.З. ЗЕЛИН) – ХИЖА РУДИНАТА
2. **Вид :** пешеходни преходи
3. **Тип:** кръгов (лъчев) планински / част от него шосеен
4. **Дължина на маршрута:** 20,00 километра
5. **Време за преминаване около 7 часа пеша**
6. **Положителна денивелация:** 795 метра
7. **Подходящ за преминаване и с:** частично с автомобил, джип, велосипед, кросов мотоциклет, АТВ;

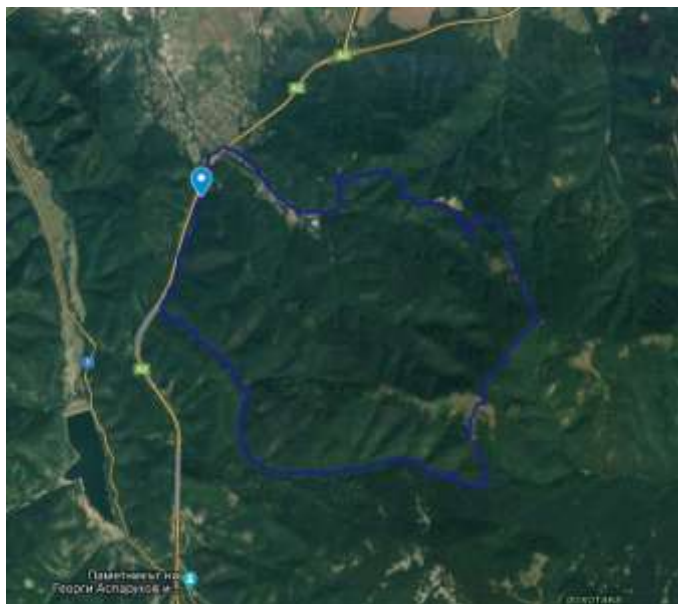
8. **Описание на маршрута:** Пътувайки по магистрала "Хемус" от София към Варна, завивате в дясно преди разклона за Ботевград по път преди бензиностанция "Ивони". Тръгвате по тесен асфалтов път минаващ над нея. Пътят е успореден на магистралата и по него стигате до тунел Ечемишка. При тунела се завива на изток по черен път през долината на река Ечемишка. По долината на река Ечемишка се качвате на планината "Било" при седловината Равно Буче. От седловината се завива на север, минава се покрай хижа „Рудината“ и изкачвате връх „Рудината“. На връщане се спускате към Ботевград по пътя през местността "Стубеля" и вилната зона "Зелин". Маршрутът е кръгов, като може да се направи и в обратна посока.

Втори вариант на преминаване, като лъчев маршрут. От вилна зона „Зелин“ тръгвате от манастир „Свето Рождество Богородично“, минавате под магистралата по асфалтов път в южна посока маркиран с множество жълти табели и надпис х.„Рудината“, който е с дължина около 4 километра и стигате до местността и комплекс „Стубеля“. Преминавате останалата част до хижа „Рудината“ за около 3 часа.

Трети вариант, също е лъчев маршрут от вилна зона „Зелин“ – манастир „Свето Рождество Богородично“, вървите около 1 километър, излизате на широко място и тръгвате в дясно по табелите към хижа „Рудината“. Има налична маркировка по маршрута. Пеша преходът е към 5 часа. Възможно е преминаването му с АТВ и кросов мотоциклет.

9. Карта на маршрута - линк:

https://drive.google.com/open?id=1EurQHENmxqXiaM7_bH4EAalrOKAFKFBA&usp

10. **Маркировка:** жълти табели от вилна зона „Зелин“ с надпис х. „Рудината“ до местност „Стубеля“ / наличие на GPS файл за сваляне и използване от мобилно устройство от общинската уеб платформа за туризъм
11. **Туристическа инфраструктура:** хижа „Рудината“; комплекс „Стубеля“ и чешма пред него
12. **Наличие на препятствия по пътя :** няма
13. **Забележителности в близост до маршрута:** Зеленски манастир „Свето Рождество Богородично“ във вилна зона „Зелин“; Исторически музей в гр.Ботевград; Часовникова кула в гр.Ботевград
14. **Връзка с други маршрути:** лъчев пешеходен маршрут вилна зона „Зелин“ – хижа „Рудината“/ шосеен веломаршрут гр.Ботевград – вилна зона „Зелин“ (линкове водещи към електронните профили в www.visitbotevgrad.com)
15. **Достъпен с транспорт:** личен автомобил
16. **Ниво на трудност:** подходящ за всички възрасти
17. **Сезонен достъп:** през всички сезони
18. **Препоръки:**

Поставяне на табло-карта с QR код на изходната точка на локацията, водещ към електронния профил на маршрута за сваляне на GPS следа с отбелязани всички интересни обекти, които могат да бъдат посетени от туристите.

Поставяне на маркировка по протежение на маршрута и табели на ключови места, където има разклоняване на пътя.

Поставяне на информационни табла указващи вярната посока при пресичане с други маршрути/ пътеки/, налични природни забележителности, обекти на културно-историческото наследство , места за нощувка и хранене, вода.

Препоръчително изграждане на: информационно табло в близост до Зелински манастир „Свето Рождество Богородично“ на селото с отбелязани разбираеми графични знаци върху карта с всички възможности за туризъм: маршрути, забележителности, атракции, QR код водещ към общинската уеб платформа за туризъм към: места за нощувка и хранене, доставчици на други туристически продукти и услуги.

Поставяне на табела на кръстовището слизащо от автомагистрала „Хемус“ към вилна зона „Зелин“ и табела посочваща трасето за „даунхил“.

Изготвил: Владимир Ангелков, фирма „УИЛДАН“ ЕООД

Приложение 30: Видове проекти за доброволчески туризъм

Група	Дейности
Благосъстояние на местната общност	Развитие на общността Грижа за децата Грижа за възрастни Грижи за хора с увреждания Мир Човешки права
Образование и преподаване	Преподаване на чужди езици Трениране на спортове
Околна среда	Опазване на природата Защита на дивият свят Климатични промени Управление на водите
Медицина	Подпомагане на болници Подпомагане при пандемии (ХИВ, ебола) Възстановяване на наркозависими
Култура	Изкуства Културни обмени Овластяване на жените Опазване на културното наследство Възстановяване и реставрация Подпомагане на музеи
Бизнес развитие	Помощ в ИТ сектора Счетоводство Биоземеделие Строителство
Научни изследвания	Мониторинг на дивата флора и фауна Зониране и катрографиране
Други	Помощ при бедствия Олимпийски игри

Източник: Tomazos, K, R. Butler. 2009, Volunteer Tourism: The New Ecotourism? In: Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research

Приложение 31: Обобщени предложения за развитие на туризма в Ботевград на местната общественост

Приключенски туризъм		
Велосипеден и конен туризъм		Екстремн туризъм и оффроуд
• Вело маршрут - Ботевград - Скравена - Трудовец – Ботевград • Вело-алеи в града • Вело-маршрути в периферията на общината, обхващащи панорамни точки, атракции, природни и културно-исторически забележителности • Велоалеи и места за отдих в Рудешки дол – обичано място за отдих край Ботевград от местните • Изграждане на велосипедна система и включването ѝ в европейската система на велосипедните маршрути • Маркиране на маршрути за конен туризъм в периферията на общината • Конен маршрут „На кон да се върнем по пътеката на времето”.		• Създаване на стена за катерене в съчетание със зона за скално катерене в района на с. Боженица за начално обучение и приключенски туризъм • Спелеотуризм и алпинизъм в местността Пещерен дол - рай за алпинистите • оффроуд състезания край Трудовец, м. Ключовица • Формиране на щадящ биоразнообразието маршрут за оффроуд към Ржана планина • писта на старото поделение над казармата да се ползва за оффроуд • Благоустрояване (екипиране) на пещера и осигуряване на достъп до нея.
Фестивален туризъм		
Културни събития и изкуства	Музикални и филмови събития, традиционни събори	Спортно-приключенски и екотуристически събития
• Занаятчийски пленери и школи, които да се провеждат самостоятелно или като част от културни и развлекателни събития • Биенале на съвременното изкуство във всяко едно селище, което да се превърне в знаково събитие • Инициране на културен форум например “Мартенски дни на изкуствата”, който да се утвърди като национално събитие: един ден посветен на музиката, втори ден посветен на литературата и трети ден на танцови изкуства, изобразителни изкуства, фотоизложби.	• Рокерски мото фестивал по примера на Зайчар • Изграждане на сцена за лятно кино (в парка или при басейна) и организиране на Фестивал на лятното кино • Ракитинови празници в Трудовец: 1 ден хорови изпълнения, 2 ден – танцови, 3 ден – ритуални • Традиционни празнични събития – оброк по селата в общината • Събор на ретроавтомобили.	• Честване на Ден на Жабешкото блато и Световенден на водата на 22 март • Ежегоден туристически празник със съдействието на ТД "Венеца" • Приключенски многобой в м. Урвич • Оффроуд и велосипедни състезания • Аматорски турнир по тенис • Фенски мач в памет на Гунди и Котков.
Уикенд туризъм и отдих		

<i>Крайградски и градски отдых</i>	<i>Пазари и изложения</i>	<i>Ремонт и реставрация на туристически обекти</i>
• Зони за отдых и велоалеи около индустриалните зони. • Крайградска зона за отдых с къмпинг и възможности за риболов и водни спортове – местност “Мали лаг”. • Да се възстанови ул. Гурко като пешеходна улица, някогашна чарши.	• Да се възстанови три-дневния пазар на керамиката • Коледен базар • Съботен бит пазар в Ботевград, изграждане на голяма площадка.	• Ремонтване и подобряване функционирането на хижите в общината • Ботевите четници и паметник-костницата в с. Скравена • Реставрация и реновация на Часовниковата кула в центъра на гр. Ботевград, за да е достъпна за посетители.
Благоустрояване на градската среда и създаване на нови туристически атракции		
<i>Арт пространства и зелени зони</i>	<i>Музейни сбирки и ТИЦ</i>	<i>Тематични атракции</i>
• Открито пространство за Арт изложби, както например е „моста на влюбените“ в София • Да се обособи празно пространство (и открито, и закрито) за арт изложби • Да се открият нови места за паркиране и тогава да се обособи зелена зона • Парково пространство за арт изложби зад музея • Читалня и павилион, в който може да се вземат книги, които да функционират като ТИЦ, подобно на народния пред народен театър „Иван Вазов“, където работят млади хора по проект на столична община и те са екскурзоводи и развеждат туристи на популярни места в София.	• Туристически Информационен Център в Ботевград • Нетрадиционен музей в Ботевград или Трудовец, който да привлича транзитни туристи • Туристически информационен център към килийното училище в с. Боженица • Използването на ретро автобус като ТИЦ в центъра на Ботевград • Интерактивен музей • Филиал на РИМ Ботевград в Трудовец „Битът през времената”представящ носиите на целия регион • Етнографска експозиция в читалището в Скравена • Етнографска къща-музей в традиционен за града архитектурен стил, която да представя градски бит и култура от началото на 20 век.	• Формиране на зона за Bird-watching в района на ЗМ Дренето и влажните зони край Гурково и Литакново • Изграждане на укрития за наблюдение на птици с площадки за подхранване • Възстановяване на автобус “Чавдар” и предлагането му като туристическа атракция по време на събития. • изграждане на костница с двата черепа на ботевите четници в градинката при кметството на с. Гурково • Създаване на скаутски лагер. • Малко етно селище с демонстрация на занаяти.
Туристическа анимация и интерпретация		
<i>Художествено-творческа анимация</i>	<i>Хотелска и ресторантьорска анимация</i>	<i>Спортна анимация</i>
• Демонстрация на	• Предлагање на кулинарни	• Спортна зона в района

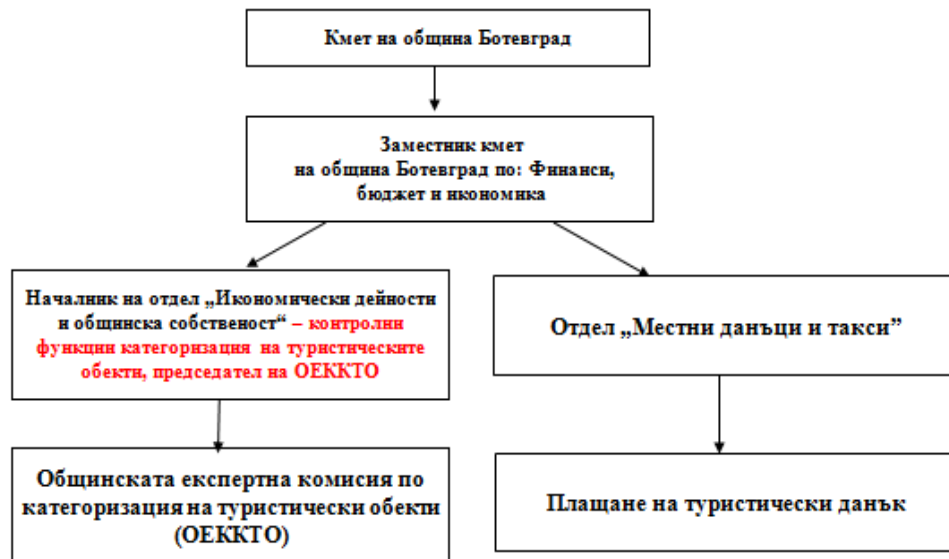
устойчив дърводобив в ДЛС Витиня – възжена линия, ботанически турове и възпитателни дейности с деца	атракции – механа Лозята с гозбите на баба Цеца и къщата на Цеко Млеко	на Боженица, която може да включва например игрище за баскетбол, за волейбол, футбол на малки вратички, тенис.
•Обичай „Комичкване” в Гурково – залци хляб се пускат по реката, черпи се коприва.	•Кулинарен конкурс за гозби от Ботевградско, фирми които месят козунаци правят сладки, да се поканят специалисти кулинали.	•Провеждане на стрийтбол по време на Великденския събор;
		•Крос ориентация
		•Детска дискотека на кънки – ледена пързалка
		•маса и тенис на корт.
Маршрутно-познавателен туризъм		
Планински маршрути	Тематични маршрути	
•Възстановяване на пътеката от х. Родината до с. Стубеля, поставяне на маркировка, изсичане на храстите	•Тематични маршрути свързани с оброците в района на Литаково	
•Каньона на р. Бебреш от Боженица до Своде – екотуристически, велосипедни и конни турове	•Маркиране на вековни дървета, свързване с легенди и истории и включването им в тематични пешеходни, велосипедни и конни маршрути	
•Маршрут: х. Лескова – х. Витиня – Елин пелин – с. Ябланица	•тематичен исторически поход „Обира на хазната”	
•Маршрут от Краево по черен път покрай реката, през Маринов рът, стига до билото на Побитите камъни	•Маршрут включващ старинните църкви Св. Георги край Трудовец, м. Манастирището, Преображенският манастир в Скравена, Нанковския манастир край Липница. Църквите са еднотипни и могат да бъдат свързани с пътека и са на едно и също разстояние една от друга.	
•Пътека от Радотина до Манастира „7-те престола” – да се маркира и да се провеждат преходи с планински водач.	•Маршрут за религиозен туризъм включващ 13 църкви все по проекти от времето на Възраждането;	
	•Маршрутът „По пътя на ботевите четници”, освен за местни деца, да се разработи и за външни посетители	
	•тематични маршрути: „Пътят на рудата”, „Пътят на пчелата”.	
Културен и селски туризъм		
Развитие на културен туризъм	Развитие на селски туризъм	
•Популяризиране на експозицията в Историческия музей, включително създаване на интерактивна експозиция	•Местните жители в селата на общината трябва /биха могли/ да предложат настаняване поне в стаи за гости	
•Туристическо предлагане свързано с легендата за тримата братя Крайо, Рашко и Радан	•Подпомагане на занаятчийство: бъчварство с фестивал на бъчвата, производство на икони, пчеларство, дърворезба, керамика.	
•Проучване и социализиране на крепостните останки в общината.		

“Боженишки Урвич” да се предлага за посещение с екскурзоводска беседа в пакет с Клийното училище в с. Боженица. • Да се привлекат туристи в Зелински манастир, включително ученически туризъм и летни лагери, но там трябва да се кандидатства по проект. Има сгради, които са за ремонт, например: камбанарията и част от другите сгради. Манастира може да се превърне в място за посещение, защото е приветлив, защото е отворен по всяко време. Природата е изключително хубава.	• Странноприемница в Липница, където вторият етаж да се направи с 2 стаи за гости, а на първия сладкарница и лекарски кабинет • комплексен продукт на селски и аграрен туризъм в с. Гурково.
Промотиране на Община Ботевград	
• Общ синхронизиран календар на събитията в общината: спортни, културни, бит и традиции • На баскетболните мачове на стената в спортната зала да излизат надписи със снимки от туристически места от района. Пред залата има огромно пространство, което не се използва за нищо там може да се направи една голяма хубава карта на която да са обозначени всички забележителности в района • Подобряване на информационната среда и достъпа до туристическа информация. ГИС системата с къскове, предвидени по предишния проект за развитие на туризма. Пример за такова информационно интерактивно табло има пред музея на в Троян. • Билбордовете на влизане в Ботевград да бъдат включени в комуникационната стратегия, както и възможности за поставяне на билборд на магистралата.	

Източник: Финален доклад от Проучване на туристическия потенциал, условията и възможностите за развитие на *туризма* в Община *Ботевград*, 2017 г.

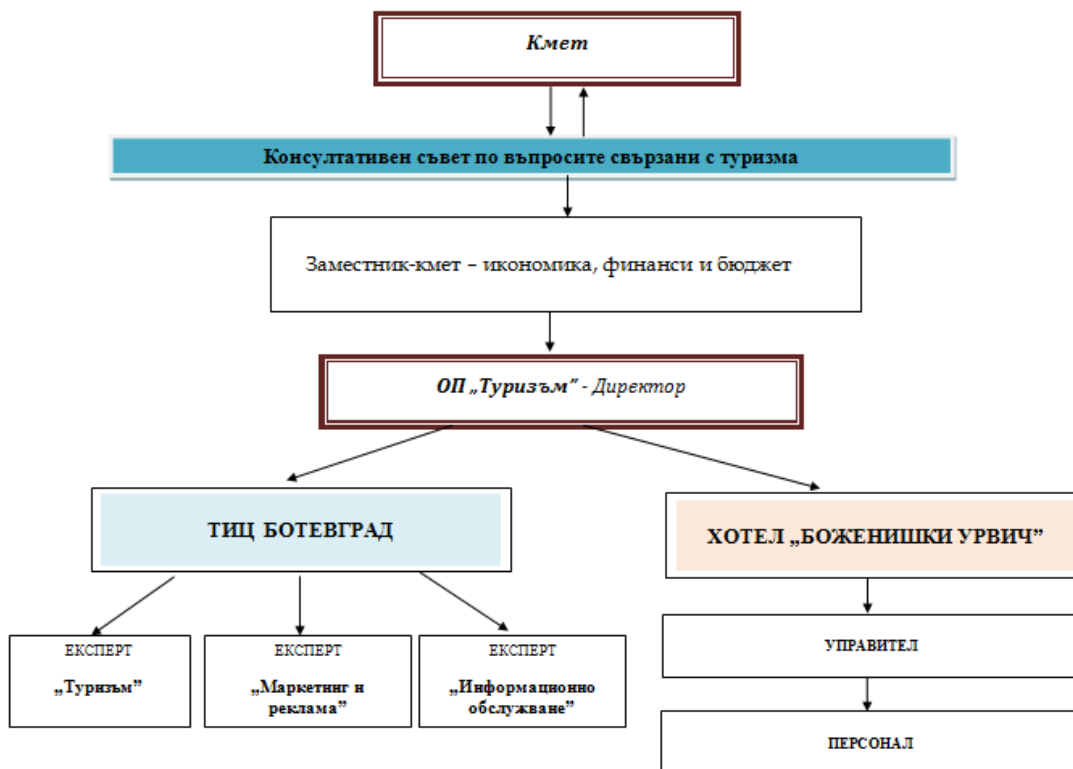
Приложение 32: Предложение за институционализиране на туризма в община Ботевград

I. Дейности, свързани с туризма към общинска администрация

Запазва се структурата на Общинска администрация преди да бъде назначен експерта по туризъм и настоящият състав на ОЕККТО, а именно: **Председател: Атанас Танчев** – началник отдел „ИД и ОС”, **секретар: Диана Гешева** – мл. експерт „Туризъм”, **членове: Николай Николов** – юристконсулт и **Светлана Кирилова** – гл. експерт ОБНТТ.

II. Създаване и функциониране на ОП „Туризъм”

III. Описание на длъжностите – права, задължения и отговорности

Кмет – утвърждаване на решенията на Консултативния съвет по туризма в община Ботевград (КСТ) и оказване на контролни функции по изпълнението им.

Консултативен съвет по туризма в община Ботевград:

1. обсъжда и одобрява Програмата за развитие на туризма в Община Ботевград и отчета за нейното изпълнение;
2. прави предложения до кмета на общината и дава становища по въпроси, свързани с развитието на туризма на територията на общината, включително за размера на туристическия данък и неговото разходване, и за членството на общината в съответната организация за управление на туристическия район;
3. оказва експертна помощ при съставяне на годишен график за работа, като прави предложения по организация и изпълнение на дейностите, заложи в графика.

Зам.-кмет – председател на Консултативния съвет по туризма в община Ботевград, утвърждава и разписва бюджет за реклама, участие на общината в туристически борси, организиране на събития, изграждане на туристическа инфраструктура и др. съобразно представени концепции и оферти.

Директор на ОП „Туризм“ – управлява ТИЦ Ботевград; изготвя програми, планове и стратегически документи; извършва проучвания, анализи и прогнози за развитието на туризма в общината; разработва, организира и управлява продуктовата политика на общината; управлява комуникационните дейности свързани с туризма, организирането и провеждането на събития; извършва теренни проучвания; формира и ръководи екипи, включително привличане на външни експерти, във връзка с реализиране на конкретни дейности в областта на туризма, като извършва цялостна координация по изпълнението им; осъществява активна работа с институции, браншови организации, ТО и ТА. Възможно е да бъде назначен на половин щат. Важното е да поеме ръководните функции, определянето на приоритетите, управлението на процесите, изпълнението на дейностите заложи в Програмата за развитие на туризма и координационните дейности между служителите в ТИЦ-а, ангажираните служители от общинска администрация, членовете на Консултативния съвет по туризма и външните експерти.

Управител на хотел „Боженишки урвич“ – няма промяна с настоящото положение, освен че ще бъде част от ОП, а не самостоятелно общинско предприятие. Продължава да управлява общинската база и да ръководи персонала. Работи съвместно с експерт „Маркетинг и реклама“, назначен в ТИЦ Ботевград, който промотира общинската база и осъществява връзка с туроператори. Директора на ОП „Туризм“ няма да има пряка намеса в работата, а просто да са окрупнени в едно общинско предприятие и ще съдейства за осъществяване на връзката с ТО, маркетинг и реклама.

Мл. експерт „Туризм“ – участва в Общинската експертна комисия по категоризация на туристически обекти (ОЕКТО) и определянето категорията на туристически обекти; поддържа общински регистър на категоризираните по чл. 12, т. 4 от Закона за туризма туристически обекти на територията на общината - част от Националния туристически регистър; съдейства за развитие на културния туризъм в общината, чрез оптимално използване на културното наследство и традиции, адаптиране и социализиране на местните културни паметници и включването им в европейските и национални културни маршрути; съдейства за развитие на планинския, приключенски, екстрем и екотуризм чрез оптимално използване на природните туристически ресурси, създаване на нови туристически атракции и събития въз основа на

природните дадености; осъществява обмен на информация и взаимодействие с неправителствени организации и фирми, работещи в сферата на туризма и други свързани с туризма индустрии; подготвя информация за предоставяне на отдел «Управление на проекти и програми» и отдел «Правно-нормативно обслужване» за съставянето на Годишен план-график за провеждането на процедурите за възлагане на обществени поръчки в областта на туризма; организира изпълнението на дейностите по осигуряване на устойчивост на проекти по оперативни програми в областта на туризма; участва в администрирането на туристическия портал на община Ботевград.

Експерт „Маркетинг и реклама” – проучва и анализира маркетинговите условия за развитие на туризма на територията на общината; организира участието и представянето на Община Ботевград на специализирани регионални, национални и международни изложения; инициира, провежда и участва в представянето и популяризирането на местни и регионални дестинации и продукти; отговаря за планирането и организирането на събития с цел привличане на посетители в дестинацията и промоция на нейното туристическо предлагане; участва в администрирането на туристическия портал на община Ботевград; съдейства за диверсификация на туристическото предлагане на територията на общината чрез развитие и промотиране на специализирани видове туризъм: спортен, фестивален, селски, бизнес и конгресен и др.; участва в подготовката на рекламни материали; извършва дейности свързани с маркетинг и реклама на туризма в общината и общинския хотел „Боженишки урвич”, включително интернет маркетинг.

Експерт „Информационно обслужване” – информационни дейности, включени в длъжностната характеристика на служителя, който работи в момента към Исторически музей Ботевград. Задълженията и отговорностите ще бъдат допълнени съобразно нуждите на ТИЦ Ботевград.

Цели:

- туристически данък, консолидиран общински регистър и категоризация си остават пряко към общинска администрация и по този начин се неутрализира конфликт на интереси с управлението на общинския хотел и няма да се допусне директора на ОП "Туризъм" да има прекомерни правомощия;
- основното звено по туризма не "тежи" на общинска администрация с несвойствени дейности; функционира сравнително самостоятелно, а позиционирането на ресорните експерти в ТИЦ спомага за добавена стойност - обслужване на туристи. Директора на ОП „Туризъм” има функция равностойна на началник отдел, но дейностите, които ще ръководи, които са несвойствени за общинска администрация, са изнесени в отделна стопанска структура. Запазва се двойна контролна функция от страна на ресорния зам.-кмет и кмета по отношение на съгласувателни процедури, отпускане на бюджет за извършване на отделните дейности, но без да са пряко ангажирани с организацията и управлението.

Забележка: Структурата е примерна и подлежи на обсъждане и прецизиране.

Източник: авторска разработка на д-р Десислава Алексова (МВБУ), изготвена съобразно консултации от експерти на Българска туристическа камара и ОП „Туризъм” София.

Приложение 33: Резултати от анкетните проучвания, проведени със съседните общини през 2017 г.

Община	Ключови забележителности	Ключови събития	Предложения за съвместни туристически продукти и възможности за сътрудничество
Правец	Исторически музей Антична крепост „Боровец“ Музеен комплекс с Родната къща на Тодор Живков – с уникална експозиция „България и светът“ – колекция подаръци на държавния глава от цял свят Паметник на Тодор Живков в парка до Спортен комплекс-Правец; Пътека за пешеходен и планински туризъм от местността „Топилата“ до местността „Камичето“, където също има останки от антична крепост „Градище“ Туристически маршрут, съоръжения, атракции и културно-историческа експозиция на средновековна църква „Света Богородица“ в село Осиковица; Природен парк „Небесните пасбища“ в село Осиковица; Манастир „Св. Архангел Михаил“, село Калугерово Манастир „Свети Теодор Тирон“, град Правец Църква „Свети Атанасий Велики“, град Правец; Руски паметник на хълма „Бърдо“ Църква „Възнесение Господне“, село Калугерово Църква „Свети Николай“, село Своде Оброчен знак с изграден до него параклис „Възнесение Господне“ и място за отдих и почивка, село Осиковска Лъкавица, Отешанска махала; Църква „Свети Архангел Михаил“, село Осиковица; Старо класно училище в село Видраре (1848 г.) с оригинална възстановка на класна стая от Възраждането и експозиция за	Международния музикален фестивал „Моцартови празници“ Тодоровден – Традиционен празник-събор на Правец; Спортно-туристически празник „Камичето“ в град Правец Празник на крепостта „Боровец“ (около Петровден) Спортно-туристически празник „Моновец“ в град Правец 16 октомври – Празник на град Правец; 7 септември – рождената дата на бившия държавен глава Тодор Живков; Турнири по голф; Баскетболните и футболни мачове в Спортен комплекс-Правец; Общински турнир по стрийтбол; Турнир по триатлон.	Възможност за кандидатстване с общ проект за създаване на общи/обединяващи маршрути. с.. Своде (от еко пътеката) до крепостта „Боженишки Урвич“. В Своде може да се види църквата, която е с единствения по рода си иконостас с изписани с едри църковнославянски букви българската азбука. крепост „Боровец“ - крепост „Урвич“ – две крепости от Старопланинската укрепителна система (възможности за конен, пешеходен и вело туризъм). Килийно училище в с. Боженица и Класно училище в с. Видраре. Възможности за религиозен туризъм на територията на двете общини (църкви, манастири, представители на възрожденската архитектура). Обединяване на дестинациите на територията на нашите общини чрез предлагане на общ пакет услуги и забележителности, чрез който да се даде възможност на посетителите да се запознаят цялостно с региона. Създаване съвместна интернет платформа, представяща туризма на територията, като може да бъде представено чрез „виртуална разходка“, презентираща разстоянието между общините и обектите между и в тях.

	историята на селото; Туняковският хан (1820 г.) в село Видраре, с възстановка на скривалище на В. Левски Църква „Света Параскева“ в село Видраре (1834 г.);		
Етрополе	Часовниковата кула - символ на града Историческия музей манастира „Света Троица“ Тези туристически забележителности са включени в движението „Опознай България – 100 Национални туристически обекта“ под № 63. запазени възрожденски къщи: „Арнаудовата къща“ (на първия етаж се намира „Клуба на културните дейци“, а на втория етаж се помещава етнографската експозиция на Историческия музей) и „Павелпанчовата къща“ , която е била щаб на генерал Гурко през 1877 г., петте църкви в град Етрополе („Свети Архангел Михаил“, „Свети Георги“, „Свети Илия“, „Света Параскева“ и „Свети Никола“), разположени под формата на кръст . природни забележителности: водопада „Варовитец“ , водопада „Вранята вода“ , скален масив „Куклите“ , „Орлов камък – червената стена“ (скален комплекс, обитаван от редки и застрашени от изчезване грабливи птици), „Чертиград“ (останки от тракийска крепост и паметник на културата с национално значение). ловно стопанство „Елен“ конна база „Balkan horses“ . почивна база „Кокалското“ и хижа „Стражата“.	„Пеене на пръстените“ , „Атанасовден“ /туристически зимен празник/, „Празник на етрополските зетьове“ „Петровден“ /празник на града/, МОГА ФЕСТ /младежки фестивал/, Национален туристически събор „Златна есен“	Маршрут, който свързва всички обекти в региона от тракийската епоха. Маршрут, който свързва Ботевград, Правец и Етрополе. Създаване на някакъв вид туристически пакети, които са свързани исторически с региона. Възрожденско наследство; Религиозен туризъм;
Мездра	Археологически комплекс „Калето“ Природен феномен „Ритлите“ 1. Черепишки манастир 2. Черква „Св. Николай“ с. Царевец 3. Скални рисунки, местност „Говедарника“ с. Царевец	Фестивал на Средновековните традиции, бит и култура „Калето – Мездра“ Фолклорен фестивал „Де е българското“ Концерт за отбелязване на празника „Вяра, Надежда и Любав“ Празници на културата	„В момента не можем да кажем“ Общи събития, фестивали и може би общ уеб портал

Роман	<i>Крепости в Община Роман:</i> • Римска крепост „Виноград“ – село Струпец • Средновековна крепост „Калето“ – село Камено поле • Средновековна крепост в местността „Камарата“ село Камено поле • Антична крепост в местност „Селището“ – село Синьо бърдо • Крепост „Кривград“ – село Караш • „Романова крепост“ град Роман • „Трулензис“ – тракийска, антична, късноантична и средновековна крепост – село Кунино <i>Природни забележителности:</i> • „Червеница“ - скално образувание в землището на село Кунино • „Гълабарника“ - пещери в землището на село Кунино • „Самуилица I“ – пещери в землището на село Кунино • „Чуклите“, „Камарата“, „Каменния мост“ – забележителни скални образувания в землището на село Камено поле • „Имелен“, „Калница“, „Горната тръница“, „Целгуля“, „Мартиница“, „Чучура“, „Кошарата“, „Боеви пропасти“, „Кривина“ – пещери в село Камено поле • Римска пещера, Троевходица, Кремъчната пещера – пещери в село Струпец <i>Паметници на културата:</i> • Манастирски комплекс „Св. Архангел Михаил“ – паметник на културата в село Долна Бешовица • Праисторическо селище и средновековен некропол в местността „Селището“, с. Камено • „Пуста черкова“ или „Пустата черква“ – бележит паметник на българското Средновековие в с. Камено	На 1 февруари в гр. Роман се провежда Общински празник на виното; Март месец – конни надбягвания 19 – 24 май – ежегодни майски празници на просветата и културата 28 – 31 октомври – традиционни ежегодни панаирни празници	Туристическо плаване по поречието в района на река Искър и река малък Искър, под наслов извор на живот – от село Зверино до село Карлуково. Пешеходен маршрут: от с. Боженица през каньона на р. Бебреш от село Своде (общ. Правец) през хижа Горска Фея (общ. Роман) към Тържишки манастир (Струпешки манастир) общ. Мездра, село Царевец (общ. Мездра) Конен маршрут – Роман – село Камено поле, (река Ръчене) Община Роман разполага с много добър потенциал за развитие за курортното дело и разнообразни туристически форми на туризъм. Важен фактор за бъдещото развитие на туризма е уелото използване на уникалния лечебен климат на община Роман в ключов мотив за превръщането на Общината във водеща в национален и международен мащаб туристическа дестинация. Уникалният климат на района, произтича от съчетанието на неголяма надморска височина (164м.) с мека зима и прохладно лято и с доказано благоприятстващо въздействие за профилактика и лечението на широк кръг от белодробни болести. Основен проблем в съвременното развитие на туризма и курортното дело на територията на община Роман се свеждат до липсата на финансови възможности за реставрация и съхранение на историческите обекти, поддържането на туристическата база от настоящите собственици, ограничени инвестиции и нови туристически обекти, липса на съвременни обекти за туристите, слабо познаване на района като туристическа дестинация, липса на активна реклама, нисък дял на организиран туризъм, състоянието на общинската инфраструктура.
---------------------	---	---	---

	поле • Средновековна крепост в местността „Камарата“ – с. Камено поле • Средновековна крепост в местността „Калето“ – с. Камено поле • Църква „Св. Николай“ село Караш • Антично и средновековно селище с некропол, намиращо се в местността „Селището“ – гр. Роман • Тракийско селище – село Кунино • Праисторическо селище – село Кунино • Антична крепост – село Синьо бърдо • Средновековна крепост „Калето“ – село Струпец • Средновековна крепост „Виноград“ – село Струпец • Средновековна църква и манастир – село Струпец • Църква „Св. Архангел Михаил“ – село Курново • Ханче „Васил Левски“ – архитектурно – художествен паметник на културата в село Курново		Кмета на община Роман подкрепя и застава зад идеята за съвместен регионален туристически продукт, със съседни общини, което ще направи общните разпознаваеми и привлекателни за туристи от страната и чужбина.
Горна Малина	Къща музей и дом паметник „Елин Пелин“ с. Байлово Хидропарк „Вятърните мелници“ Паметник на победата Арабаконак + екопътека до извора на р Бебреш Манастирски пещери със скални рисунки и барелефи Многофункционална спортна зала „Арена Горна Малина“ 3 Конни бази	Регионален фестивал на хумора „Който се смее, дълго живее..“ на 1ви април в Байлово Фестивал на киното и спорта Фестивал на храната и традициите	Ботевград – Арабаконак – Байлово (конни и вело маршрути)
Елин Пелин	<i>Не са изпратили отговори</i>		
Своге	На територията на село Желен - различни природни, исторически и социални забележителности, различни панорамно разположени скали , откриващи красиви гледки към искърския пролом, 17 действащи светилища – оформени групи от вековни дървета, две чисти	Фестивал „Арт Екстрийм“, Велосъстезание „Джуренец Куест“, Празници на Искърското дефиле, Празници на хляба	Предлагаме подобряване на условията за практикуване на основно ползваните маршрути, описани в приложените карти, както и на Своге – Ябланица - Ботевград: маркиране на пътеките, поставяне на информационни табели с наличните природни дадености

рекички, романтични пейки и полянки - места, разположени като неочаквани награди в лабиринт от ухаещи, изобилни на гъби гори и живописни ливади с ароматни билки. Езеро в квартал „Бобковица“ – биоразнообразие на флора и фауна, възможност за наблюдение на защитени видове – обикновена блатна костенурка и др. Преход – 10 мин. от гара Своге, 1 час от центъра на с. Желен. Пещера „Мечата дупка“ има три входа - долен, който води към водната част и два горни, които водят към две успоредни широки галерии и обща зала. На места има пещерни бисери. Може да се проникне на около 50 метра без специална екипировка и да бъде забелязана типична пещерна фауна - пещерни бръмбари, мокрици, прилепи. Открити са кости от пещерна мечка. Преход – 2 часа от центъра на с. Желен. Прехода може да бъде съкратен с високопроходим транспорт. Водопад „Под Камико“ се намира на около 2 часа от центъра на селото в посока село Гара Бов. Височината на водния му пад е 40 м. Оттам тръгва екопътека през защитена местност „Трескавец“ с уникален микроклимат, флора и фауна. Дължината на пътеката е около 10 км, а времето, необходимо за нейното обхождане, е около 3 часа. По протежение на пътеката са изградени няколко места за отдых, подходящи за пикник и отмора, могат да се видят живописни каскадни водопади, най-високият от които е 80 метра, скален феномен „Камината“, останки от средновековния манастир „Св. Архангел Михаил“. Прехода може да бъде съкратен с високопроходим транспорт. Връх Издремец (1495 м.) представлява част от маршрут Е3		и места за посещение (гледки, история и др.), и общи правила и насоки за еко поведение, обособяване на места за бивакуване и безопасно палене на огън, изработване на колекционерски, ламинирани наръчници за всяко отделно трасе, подобряване на условията за взаимодействие между туристи и домакини, посредством тренинги, инструменти за комуникация, унифициране на амбалажа и др. Създаване и предлагане на съвместен, регионален туристически продукт посредством прилагане на ЦНП (цялостен научен подход) в развитието на туризма, накратко: Оформяне на специализирани във важните за развитие на туризма направления експертни екипи, състоящи се от участници с подходящи в областта знания, умения и нагласи и организатор. При оформянето не се взема предвид териториалното разпределение. Оформяне на ръководно ядро за развитие на туризма, състоящо се от организаторите на екипите и допълнителни експерти с подходящи в областта знания, умения и нагласи, балансиран характер и съзнание за взаимопомощ и взаимополза. Поддържане на комуникация между участниците във всеки екип, както и между ангажираните в ръководното ядро. Организиране на поредица от срещи между заинтересованите страни, на които се изясняват колективни и индивидуални дадености, възможности и нагласи на различните актьори. Разписване на обща стратегия, уточняване на кратко, средно и дългосрочните междинни и крайни цели, наличните ресурси и организирането им за постигане на междинни и крайни продукти. Разглеждане на изпълнени задачи
---	--	---

- Ком-Емине и се намира на 5 часа пеша от центъра на селото. От него се откриват впечатляващи гледки – от Рила планина до река Дунав. В подножието на връх Издремец се намират две езера. Скалното образувание „Джуглата“ се намира близо до жп гарата на село Церово, на 1 час път от центъра на селото. Този причудлив природен феномен, образуван от долнотриаски червеноцветни кварцови пясъчници, на възраст около 250 милиона години, е висок 18 метра и наподобява гъба. Според някои хора дори прилича на човешка глава. „Джуглата“ е обявена за природна забележителност през 1964 г. В подножието на връх Издремец има автентични останки от древен римски път, водещ от древните рудници към река Искър. В близост, в историческата местност Тръстена се намира хижа "Тръстена" с капацитет от 30 места, с външни санитарни възли и бани, кухня, столова и лавка. На тридесет метра южно от нея могат да бъдат открити руините от средновековния манастир "Св. Панталеймон", който е бил построен в близост до стара римска стражева станция, служила в древността за охрана. Според преданието на това място е имало древно тракийско светилище, край което векове по-късно учениците на св. Климент Охридски построили манастир. За известен период от време игумен на манастира е бил легендарният поп Мартин войвода. Светата обител е разрушена от турците през кърджалийските времена. Днес е запазен оброкът "Св. Панталей Пътник" със стар оброчен кръст. По време на османското робство в тази местност е имало странноприемница, обслужваща		и задачи в процес на изпълнение вземане на решения и разпределение на задачи за изпълнение. Проекта се управлява чрез трансверсална йерархия на компетентностите, при пълна прозрачност. Община Своге и община Ботевград са разделени от билото на Стара планина, като оттам минава туристическата пътека „Ком-Емине“. Подстъпите към нея от двете общини са многобройни и може да се мисли в тази посока. На този етап Община Своге не обмисля да участва в създаването на регионален туристически продукт, тъй като все още развива локалният – svogetour.com
--	--	--

	пътя, по който е минавала турската хазна. Преход – 5 часа от центъра на с. Желен. Прехода може да бъде съкратен с високопроходим транспорт. Останките от византийския манастир Св. Кирик и Юлита от 12 век се намират в ниската част на село Желен, на десния бряг на река Искър, в местността Кирик. Преходът дотам е 1 час от центъра на с. Желен, 30 мин. от гара Своге може да бъде съкратен с високопроходим транспорт. Общество: В последните десет години на територията на селото се разви „общност в общността“ – търсещи хармоничен живот в природата, дузина ентусиасти и няколко млади семейства от различни държави закупиха земи и къщи, разпръснати на разни места в селото, обединени от принципите на взаимопомощ, екологично земеделие и ненасилие. Традиционно се събират в събота вечер за споделена вечеря, сладки приказки, мечти и обсъждане на съвместни проекти. Възможно е да присъствате на тази среща след предварителна резервация. Интересна за посещение е наблюдаваната в с. Желен своеобразна „мрежа“ от около 15 активни култови места с изгдигнати оброчни кръстове, наречени на различни християнски светци. На определени дати, между месеците май и септември на тези места коренните жители извършват жертвоприношения на животни, приговяне на ритуални ястия, православни песнопения и групов пир - „отдаване на дарове за материално и духовно насищане на ближните като акт на благодарност към Бога и измолване на благословението Божие върху всички.“ (Св. Синод.) списък.		
--	--	--	--

	Манастир „7-те престола“, Вазовата Екопътека, Пещера „Темната дупка“, Лакатнишки скали, Паметник „Спетемврийци“		
Враца	На територията на ПП „Врачански Балкан“ - Природозащитен център Натура, Враца - Водопад Скакля - Проход Вратцата - Водопад Боров камък - Развлекателен парк и пещера Леденика - Околчица - Къща- музей Баба Илийца - Местност Рашов дол - Природна забележителност Ритлите - Комплекс Дядо Йоцо, с. Очин дол - Лакатнишки скали - Манастир Св. Иван Пусти - Черепишки манастир Успение Богородично Тематични маршрути - Исторически маршрут: „По стъпките на Ботевата чета“, кръгов, (1ч.) - Исторически маршрут: „Антична и средновековна Вратица“, кръгов, (1ч.) - Познавателен маршрут: „Враца – пещера Леденика“, (3ч.) - Познавателен маршрут: „Карст и биологично разнообразие“, кръгов, (1,5ч.) - Познавателен маршрут: „Планинарство за начинаещи“ кръгов, (2ч.) - Познавателен маршрут: „Пещера Леденика – с.Горно Озирова“, (5ч.) - Познавателен маршрут: „Белоглавият лешояд в ПП „Врачански Балкан“, (2ч.) - Спортно – туристически маршрут: „Горска пътека на здравето“ (50мин.) - Туристически и вело маршрут: „Махала Свражен – м. Старо село“, (1,5ч.) - Познавателен маршрут:	Национална инициатива за почистване на природните паркове (в рамките на инициативата да почистим България за един ден) Отбелязване на Еньов ден, Международна нощ на прилепите и Седмица на гората	Изграждане на интернет сайт с места за настаняване и забележителности и възможни едномесечни/двумесечни маршрути. Например :София – Ботевград (музей и т.н.) – Лютиброд (посетителски център, Ритлите, Черепишки манастир) – с. Челопек (къща баба Илийца) – Враца (Исторически музей ...) – София Възможност за търсене по място, събитие и т.н.

	„Войводин дол – в. Скакля – гр. Враца, (4ч.) 11. Екопътека “Белите скали” , (1 ч.) 12. Наследствена пътека с. Очин дол, кръгов, (1ч.) /бивша пътека Горски свят/ 13. Място за къмпинг – местността КАРИЕРАТА – над с. Згориград Горска пътека на приказките;		
--	--	--	--

Източник: Финален доклад от Проучване на туристическия потенциал, условията и възможностите за развитие на *туризма* в Община *Ботевград*, 2017 г.

Приложение 34: Предложение за биосферен парк „Боженица-Лакавица”

Биосферните паркове представляват моделни региони за опазване и устойчиво развитие от нов тип. Те обхващат сухоземни или крайбрежни екосистеми, където опазването на биоразнообразието се съчетава с устойчивото използване на ресурсите от човека. Номинират се от правителството, оценяват се на международно ниво и след обявяването им остават под държавна юрисдикция, но споделят своя опит и идеи на национално, регионално и международно ниво в рамките на Световната мрежа на биосферни резервати на ЮНЕСКО.

Биосферните паркове са наследници на биосферните резервати. Според първоначалната концепция **биосферен резерват** е строго охранявана територия с уникална флора и фауна, която служи за еталон на първичното състояние на екосистемата. Тези територии са били предназначени за научни и изследователски дейности и за оценка на човешкото влияние. България се присъединява към програмата МАВ през 1977 г. с обявяването на 17 биосферни резервата, които са и строги природни резервати по българското законодателство. По време на Конференцията в гр. Севиля, Испания (1995 г.) е приета нова стратегия за биосферните резервати (Севилска стратегия) и това вече са емблематични места, пример за хармонично съжителство между човека и природата, демонстрирайки добри практики и политики, както в областта на опазването на биологичното разнообразие и естествените екосистеми, така и областта на устойчивото развитие на местните общности. В биосферните резервати освен зони за строга защита “core zones” вече се обособяват и буферни зони, както и зони, в които се поощрява прилагането на устойчиви практики, гарантиращи икономическо развитие на съответните райони и опазване на природата в тях.

В биосферните паркове има три зони – сърцевинна, буферна и преходна. Единствено **сърцевинната** е със строг режим на защита, но той се определя от българското законодателство и вече съществуващите режими (резерват, защитена местност). **Буферната зона** пази сърцевинната и обикновено също има вече съществуващ статут, но с по-ниска защита (защитена местност, природна забележителност). **Преходната зона** е тази, в която има активна човешка дейност, възможно е дори тя да не е с ясно определени граници.

В България до момента има създадени 4 биосферни парка:

- „Централен Балкан” на площ 369 хил хектара включващ целите общини Карлово, Севлиево, Троян, Павел Бана и Антон;

- „Узунбуджак” на площ от 78 хиляди хектара включващ цялата община Малко Търново;

- „Сребърна” на площ 52 хил. хектара включващ цялата община Силистра

- „Червената стена” включващ част от община Асеновград.

При анализ на капацитета на територията има възможност за създаването на парк с работно име „Боженица – Лакавица” включващ :

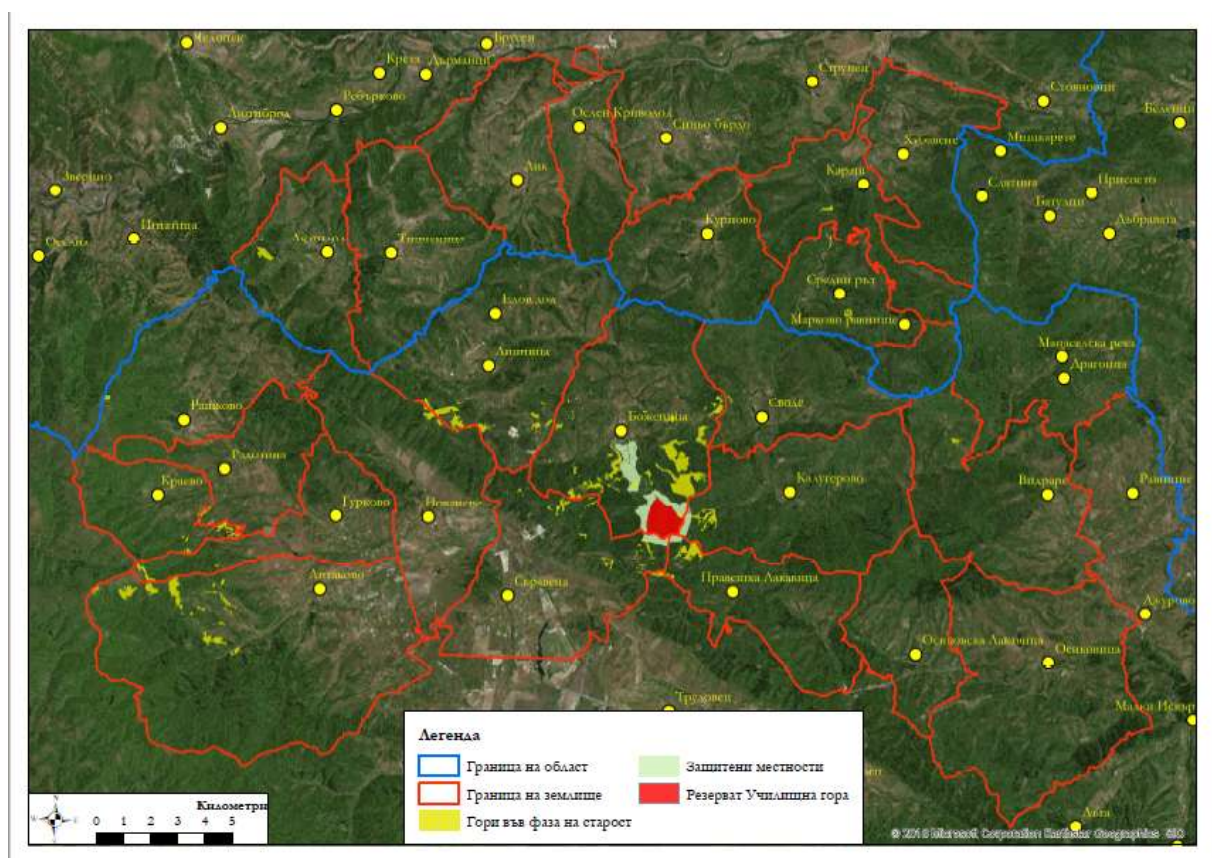
- **Първи вариант** - землищата на селата Скравена, Новачене, Липница, Боженица, Своде, Калугерово, Правешка Лакавица и Осиковска Лакавица

- **Втори вариант** – горните землища допълнени със землищата на Литаково, Гурково, Радотина, Краево, Рашково. Люти дол, Типченица, Лик, Ослен Криводол, Курново, Караш, Хубавене, Средни рът, Марково равнище, Драгоица, Видраре и Осиковица.

Възможна е всякаква комбинация на посочените землища, но от гледна точка постигане целите на развитие е желателно първият вариант да е минимален, а при избора на землища да се държи да съществува обща граница.

Сърцевинната зона на бъдещият парк ще включва поддържан резерват «Училищната гора», който е разположен в землището на с. Боженица, в близост до крепостта „Боженишки урвич“. Характеризира се със стръмен релеф. Обявен е с цел поддържане и опазване на вековната дъбова гора с до 200-годишни дървета с височина над 30 m. Общо са установени 207 вида висши растения от 185 рода на 60 семейства. Обликът на растителността в поддържания резерват „Училищна гора“ се определя от смесените широколистни гори с богат видов състав. Инвентаризираните растителни съобщества представят природните местообитания в резервата. Общо 62 вида птици могат да се наблюдават в гнездовия период на територията на резервата.

Фиг 7. – предложение за биосферен парк „Боженица-Лакавица“ с възможен максимален обхват

Буферната зона ще обхване защитените местности „Урвич“, „Високата могила“ и горите във фаза на старост обявени със заповед на министъра на земеделието, храните и горите в държавните гори, в които е ограничен дърводобива. ЗМ „Урвич“ попада изцяло в землището на с. Боженица и също е разположена край крепостта Боженишки урвич. Тя е била създадена като лесопарк и обявена с цел опазване на семенни дъбови гори. На територията ѝ има съхранени група вековни дървета. ЗМ „Висока могила“ попада в землищата на с. Боженица и с. Скравена на територията на община Ботевград, както и с. Калугерово, с. Правешка Лакавица в община Правец. Първоначално е представлявала буферна зона на поддържан резерват „Училищна гора“, а по-късно прекатегоризиран в защитена местност, като запазва обхвата, границите и режимите си.

Периферната зона може да обхване различна по големина територия, посочена по горе в различни варианти включващи землищата на селата Боженица, Липница, Елов дол, Радотина, Рашково и Краево, както и част от землищата на Гурково, Новачене и

Скравена на територията на община Ботевград; землищата на селата Типченица и Люти дол - на територията на община Мездра, Курново и Средни рът на север, част от община Роман, както и Правешка Лакавица, Калугерово, Осиковска Лакавица, Своде, Видраве и Манаселска река – на територията на община Правец. Зоната е съобразена с характерния ландшафт, планински и хълмист релеф и горска растителност, както и транспортните връзки и осигуряването на достъп до биосферният парк от отделните населени места. В приложение на писмото Ви изпращам карта с възможното зонироване и обхват на бъдещия парк.

Планът за управление на ПЗ „Училищната гора” позволява изграждане на маркирани пътеки и възможности за практикуване на пешеходен и екотуризъм в перспектива, в рамките на сърцевинната зона. Буферната зона в посока крепостта „Боженишки урвич” позволява устойчиво развитие на конен, планински пешеходен, приключенски и екотуризъм. ЗМ „Високата могила” към настоящият момент не е достъпна. Има възможност за свързване на екопътеки, разположени на територията на община Правец с крепостта „Боженишки урвич” и предлагане на регионален туристически продукт. В периферината зона на биосферния парк има възможности за практикуване на различни видове алтернативен туризъм. Създаването на парка ще насърчи развитието на традиционните занаяти, производства и земеделски практики, опазването на природните и културните ценности.

Ползите от създаването на парка са свързани с: разпознаваемост на региона и изграждане на международен престиж на територията; утвърждаване като предпочитани места за отдих и туризъм, защото в тях са гарантирани чистата и добре запазена околна среда, качеството на предоставяните туристически услуги и продуктите, създадени по щадящ природата начин; липса на допълнителни ограничения или забрани, различни от тези на съществуващия статут (режимите на съществуващите защитени територии); по-добра публичност и реклама на района не само в България, но и в чужбина; възможност на заинтересованите страни да участват в управлението на биосферния парк чрез структурата за съвместно управление; създаване на нови възможности за работа и развитие на района – съживяване на икономиката и развитие на екотуризъм, земеделие, пчеларство, животновъдство, развитието на занаятите и др.; по-лесен достъп до финансиращи програми; подобряване качеството на живот; обмен с други подобни територии в България и чужбина.

Създаването на един биосферен парк се извършва чрез подписването на номинационния файл до ЮНЕСКО от кметовете на общините, МОСВ и Изпълнителна агенция по горите при МЗХГ. До момента МОСВ и МЗХГ имат политика да подкрепят всяка подобна инициатива подкрепена от общините. Този номинационен файл представлява споразумение как всички участващи заинтересовани страни подписали го се съгласяват да работят за развитието на тази територия. Номинационният файл се представя в Националната комисия по програмата „Човек и биосфера“ към БАН и след нейно одобрение държавата го представя в ЮНЕСКО. Номинационният файл се изпраща в ЮНЕСКО и след одобрение може да се работи под името/запазеният знак на програмата „Човек и биосфера“ на ЮНЕСКО.

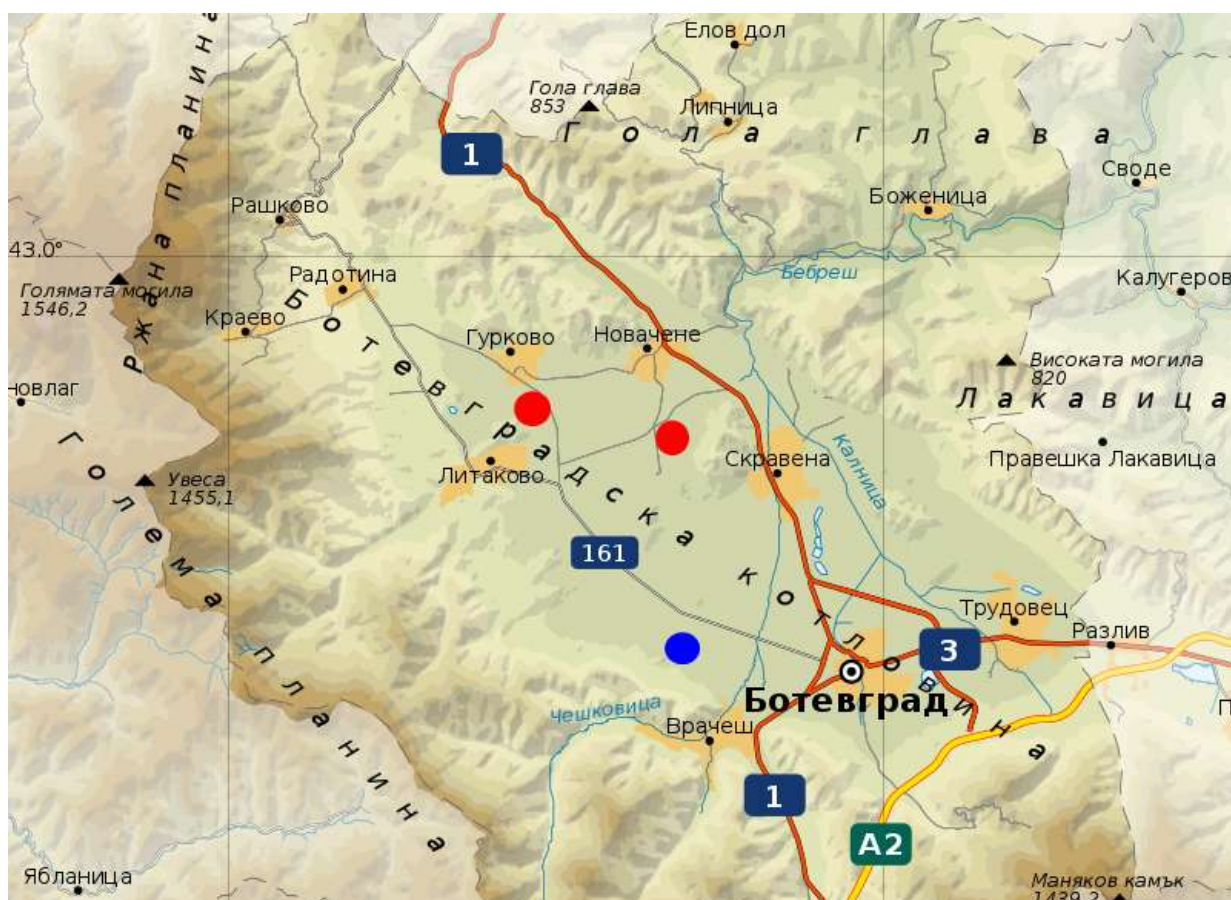
Програмата „Човек и биосфера“ на ЮНЕСКО няма финансови претенции към кандидатите, но и няма финансови анагажменти. Практически създаването на биосферен парк дава възможности за привличане на средства и внимание, но колко ще са те зависи единствено от активността на общините. Биосферният парк няма правен статут по българското законодателство и не води до промени в режимите или управлението на територията.

Източник: Асоциация на парковете в България

Приложение 35: Формиране на зона за Bird-watching в района на ЗМ „Дренето” и влажните зони край Гурково и Литаково

В рамките на туристическа зона „Ржана” могат да се оформят две основни туристически места, които да се обособят като зона за Bird-watching: района на ЗМ „Дренето” и влажните зони край Гурково и Литаково (Фиг. 1)

Фиг. 1. зона за Bird-watching в района на ЗМ „Дренето” и влажните зони край Гурково и Литаково

1. Възможни наблюдавани видове през размножителния период и по време на миграции в района на ЗМ „Дренето” (отбелязан със синя точка на картата): сива чапла, бял щъркел, керкenez, мишелов, голям ястреб, осояд, белоопашат мишелов, както и много пойни видове.

Техники за наблюдения: наблюдения с телеобективи или със зрителни тръби с фокусни разстояния до 500 мм и наблюдения с бинокли 8x40, 10x50.¹⁹

Препоръчително е наблюдаванията да се извършват на максимално голямо разстояние от птиците и по възможност от укрития. Наблюдаванията могат да се извършват от близки възвишения, за да има добра видимост за гледане, а там, където

¹⁹ Справки за наблюдение или снимане: www.wildlifeinbulgaria.com/wildlife-shooting

няма такива (в близост до колонията на сивите чапли няма,) може да се изгради кула за наблюдение на птици. За сивите чапли подходящият период за наблюдение е от края на февруари до април, преди дърветата да са се разлистили.

2. *Възможни наблюдавани видове* през размножителният период и по време на миграции **в района на влажните зони край Гурково и Литаково**: малък креслив орел, черен щъркел, керкенец, мишелов, пчелояд, тръстиков блатар, ливаден блатар, белоопашат мишелов, калугерица, папуняк, ливаден дърдавец, гарван, сокол орко и др. Има възможност за прелитане на лешояди, както и много пойни видове.

Техники за наблюдения: наблюдения с телеобективи или със зрителни тръби с фокусни разстояния до 500 мм и наблюдения с бинокли 8x40, 10x50. Наблюдаванията е препоръчително да се извършват на максимално голямо разстояние от птиците, по възможност от укрития.

Наблюдаванията могат да се извършват от някое близко възвишение. Подобен хълм между Литаково и Гурково, в местност на обработваеми площи (отбелязан с червена точка на картата). Има подходящ хълм и между Литаково и Скравена, където има обработваеми площи, скалист терен, блатен биотоп и могат при интерес да се срещнат и интересни представители на влечугите (отбелязан с другата червена точка на картата). Подходящи места край речни брегове. Подходящите места за наблюдение са разположени на не повече от 5 км разстояние.

Изготвил: Георги Петров

Приложение 36: Защитен ландшафт към защитена зона «Етрополе – Байлово»

През последните 80 години, откакто съществува нормативна база за защитените територии в България, на естетическата стойност на територията на община Ботевград не е обръщано внимание и нейният специфичен пейзаж не е включен в значима защитена територия. Съществуващите защитени местности „Високата могила“, „Дренето“, „Мухалница, „Романия“ и „Урвич“ природни забележителности „Елака“ и „Водната пещ“, и поддържаения резерват „Училищна гора“ са малки като индивидуални площи и не могат да гарантират в дългосрочен аспект опазването и поддържането на местния ландшафт. В община Ботевград попада значима част от Защитена зона „Бебреш“ и малки части от защитени зони „Етрополе – Байлово“ и „Искърски пролом – Ржана“, които са привлекателни за развитие на екотуризма, но не е разработен инструментариум за тяхното опазване.

Съгласно българското законодателство цели за опазване на биоразнообразието и ландшафта се постигат чрез прилагането на Закона за защитените територии, Закона за биологичното разнообразие и Закона за устройство на територията.

В рамките на прилагане на Закона за устройство на територията (ЗУТ) съществуват три инструмента за постигане на цели свързани с опазване на ландшафта:

1. Определяне на Територии с особена териториалноустройствена защита, за които се определя специален режим на устройство и контрол чрез специфични правила и нормативи за устройство.²⁰

2. Определяне на Територии с режим на превантивна устройствена защита²¹. Те се определят с концепции и схеми за пространствено развитие и с устройствени планове и включват територии, които притежават висока природно-ландшафтна, екологическа и културна стойност, но не са обявени за защитени със специален закон. За тях се определя специален режим на устройство и контрол чрез специфични правила и нормативи за устройство.²²

3. Съхраняването на съществуващия ландшафт може да се гарантира и чрез мерките на самото устройство. В чл. 45 на Наредба № 7 от 2003 г. за правила и нормативи за устройство на отделните видове територии и устройствени зони се посочва, че в землищата извън границите на населените места и селищните образувания устройството и евентуално застрояването на горските и земеделски територии се определя чрез общите устройствени планове.

Тези инструменти на общите устройствени планове считаме, че могат да се използват в рамките бъдещия Общ устройствен план (ОУП) на Община Ботевград за опазване на някои от значимите и важни за общността ландшафти и по този начин да се стимулира развитието на екотуризма.

След консултация с експерти от Асоциация на парковете в България, които са участвали в екип по разработване първият защитен ландшафт в България на територията на Община Горна Малина, предложението ни е в бъдещия ОУП на Община Ботевград да се използва този инструмент за териториално устройство и заложиите следните възможности за опазване на ландшафта:

- Създаване на обособен защитен ландшафт в продължение на Защитения Ландшафт „Звездец“ в община Горна Малина, който да включва границите на защитена

²⁰ съгласно чл. 10 ал.2. и чл. 12 ал 2. на ЗУТ

²¹ съгласно чл.10 ал.3 на ЗУТ

²² съгласно чл.13 ал.2. на ЗУТ

зона „Етрополе – Байлово“ в община Ботевград. Тази сравнително малка площ ще позволи създаването на зелена връзка между двете общини. В територията ще попаднат основно горски площи в района на прохода Арабаконак със съществуващи забрани за ползване и строителство вследствие режима на природна забележителност Елака и Горите във фаза на старост на ТП ДГС Ботевград.

Като част от ОУП на общината може да се разработи също така **Схема на зелената инфраструктура**, синхронизирана с туристическите маршрути, която би позволила на общината да осигури финансиране за инфраструктурни проекти свързани с нея по линията на Оперативна програма „Околна среда“ и Оперативна програма „Региони в растеж“.

Изготвил: Асоциация на парковете в България

Приложение 37: Изграждане на център за провеждане на детски и младежки лагери на територията на община Ботевград

1. Същност на идеята

Най-общо, идеята се състои в създаване на център, специално оборудван за провеждане на едноседмични занятия с деца. В зависимост от търсенето, могат да бъдат организирани различни видове детски лагери – скаутски лагери, лагери с екологична или творческа насоченост, учебни лагери, зелени училища, лагери за деца със специални потребности и други. Центърът може да бъде използван и за различни международни младежки обмени.

2. Цели

- Работа с деца и младежи в посока подобряване на техните знания, умения, комуникативност, толерантност и адаптивност;
- Възпитаване на отговорно отношение на младото поколение към себе си, към обществото и към природата;
- Популяризиране на община Ботевград и привличане на туристи от цялата страна;
- Популяризиране на местните туристически ресурси, чрез включването им в тематичните програми на различните лагери.

3. Местоположение

С цел максимално достигане на посочените цели, центърът трябва да бъде изграден в природна среда, извън населените места, поради спецификата на занятията и все по-голямата нужда на децата от прекарване на повече време сред природата.

4. Академичен състав

За постигане на оптимално функциониране на центъра, е необходимо за работата с деца да бъдат ангажирани квалифицирани специалисти в съответните за различните лагери области, както и педагогически персонал.

5. Занятия

Предвиждаме да бъдат разделени на **ОБЩИ** и **СПЕЦИАЛНИ**.

Общите занятия следва да бъдат включени във всички лагери, независимо от тематиката им.

Такива занятия биха могли да бъдат:

- Занятия за поддържане на добра физическа форма (всеки ден от лагера е нещо различно, например преход в планината, конна езда, преминаване по тренировъчно трасе, йога, народни танци и т.н.);
- Приготвяне на храна;
- Игри и занятия за подобряване работата в екип, комуникативността и толерантността на децата;
- Игри с природозащитна насоченост.

Специалните занятия следва да бъдат съобразени с тематиката на лагера.

Например, при провеждане на **еколагер**, могат да бъдат организирани занятия по изучаване на различни растителни видове, наблюдаване на птици и диви животни, компостиране, рециклиране, изследване качеството на околната среда, работа с естествени материали и други.

В **скаутските лагери** следва да бъдат включени занятия като: ориентиране в непозната среда, изучаване на билки и гъби, разпознаване на следи от диви животни, работа с карта и компас, наблюдаване с бинокъл, лагериране на открито, ловене на риба, изработване на къщички за птици и други.

Творческите лагери също предлагат много голяма гама от занятия, които биха могли да бъдат използвани – от по-широко познатите занятия, като рисуване и моделиране, до по-модерните занятия, като пачуърк, квилинг, скрапбук и декупаж. Могат също да бъдат включени занятия с естествени материали (изработване на предмети от глина, вълна и дърво, дърворезба), а също и даване на нов живот на стари вещи.

В **учебните лагери** могат да бъдат включени различни семинари, презентации и дискусии, групови проекти и практически занятия.

Зелените училища следва да бъдат съобразени с учебната програма на децата. В свободното от учене време, програмата им следва да бъде запълнена с комбиниране на творчески занятия, посещения на местни туристически обекти и занятия сред природата. Могат да бъдат организирани и **лагери за деца със специални потребности**, като тяхната програма следва да бъде съобразена с нуждите и възможностите на децата.

Този център би бил подходящо място и за провеждане на **международни детски и младежки лагери с различна насоченост**. Занятията трябва да бъдат съобразени с тематиката на формата, но могат да се комбинират с посещения на исторически обекти, запознаване с местните традиции и обичаи.

6. Необходими съоръжения

Основната сграда трябва да разполага с леглова база, кухня и столова, конферентна зала и широки общи пространства на всеки етаж. В отделна по-малка постройка следва да бъде изградена работилничка с работни места за децата. Дворната част е желателно да бъде обширна (10 декара поне), като съотношението на откритата площ към горската площ да бъде по възможност 3:7 (в полза на горската площ). На няколко места в дворната площ трябва да има беседки. В горската площ могат да бъдат изградени „дендрологични пътеки“, по дължина на които да бъдат поставени табелки с имената на дървесните и храстовите видове. Също така, сред дърветата могат да бъдат изградени различни тренировъчни трасета (въжени градини или наземни трасета с препятствия), горско стрелбище, къщичка на дърво, изкуствено езеро и други пособия, които да бъдат изградени по еколого-съобразен начин.

7. Ефективност

В зависимост от търсенето на предлаганата услуга и местоположението на центъра, центърът би могъл да се използва както целогодишно, така и сезонно.

8. Целесъобразност

С оглед на нарастващата нужда на младото поколение да прекарва повече време сред природата, все по-големия интерес към различните видове детски лагери, близостта на общината до столицата, както и голямото разнообразие от занятия, които центърът може да предложи, от СНИЦ „ОРКО“ смятаме, че той би бил много успешен. Освен популярност за Общината, той ще допринесе за развитието на туристическите обекти в района и за ангажирането на местните занаятчии, педагози и специалисти в различни области. Най-голямата полза от този център обаче, несъмнено ще бъде за децата и младежите, които са в основата на предложението ни. С развитието на модерните технологии, нашите деца стават все по-асоциални, все по-отдалечени от природата и за съжаление все по-често се учат, подражават и се доверяват на хора, които не познават от интернет пространството. Затова, ние смятаме, че пълноценното общуване, груповите занимания и игри сред природата са изключително важни и необходими за възпитаването на отговорно отношение на децата към самите себе си, към обществото и към природата ни. Освен това, практическата форма на обучение прави много лесно подобряването на техните знания и адаптивност, както и развитието на техните умения, комуникативност и толерантност.

Изготвил: Пепа Василева,

Приложение 38: Показатели за устойчиво управление на туристическа дестинация

Раздел А: Управление на дестинация		
Критерии	Референтен № на показателя	ОСНОВНИТЕ показатели са в ЗЕЛЕНО, а ДОПЪЛНИТЕЛНИТЕ показатели са в СИНЬО.
А.1 Обществена политика за устойчив туризъм	A.1.1	Процент от дестинацията, за който има стратегия/план за действие за устойчив туризъм със съгласуван мониторинг, контрол на развитието и договорености за оценяване
	A.1.1.1	Процент от жителите, които са удовлетворени от участието си в процеса на планиране и развитие на туризма и влиянието си в него
	A.1.1.2	Процент от дестинацията, който се представлява от организация, управляваща дестинацията
А.2 Устойчиво управление на туризма в туристическите предприятия	A.2.1	Процент от туристическите предприятия/дружества в дестинацията, които използват доброволно потвърдено сертифициране/етикетиране за мерките, свързани с околната среда/качеството/устойчивостта и/или корпоративната социална отговорност (КСО)
	A.2.1.1	Брой на туристическите предприятия/дружества, които изготвят доклади за устойчивост в съответствие с Глобалната инициатива за отчитане (ГИО)
А.3 Удовлетвореност на клиентите	A.3.1	Процент на посетителите, които са удовлетворени от цялостното си прекарване в дестинацията
	A.3.1.1	Процент на посетителите, които повтарят/върщат се отново (в рамките на 5 години)
А.4 Информация и комуникация	A.4.1	Процент на посетителите, които отбелязват, че са осведомени за усилията, които се полагат за постигане на устойчивост в дестинацията
	A.4.1.1	Процент на предприятията, които споделят с посетителите своите усилия за постигане на устойчивост посредством своите продукти, маркетинг или марки

Раздел Б: Икономическа стойност		
Критерии	Референтен № на показателя	ОСНОВНИТЕ показатели са в ЗЕЛЕНО, а ДОПЪЛНИТЕЛНИТЕ показатели са в СИНЬО.
Б.1 Туристически поток (обем и стойност) в рамките на дестинацията	B.1.1	Брой на туристическите нощувки за месец
	B.1.1.1	Относителен принос на туризма към икономиката в рамките на дестинацията (% БВП)
	B.1.1.2	Брой на посетителите за един и същи ден през активния и през неактивния сезон
	B.1.1.3	Дневен разход на посетител за един и същи ден
	B.1.2	Дневен разход на турист (настаняване, храна и напитки, други услуги)
Б.2 Ефективност на туристическото/ите предприятие/я	B.2.1	Средна продължителност на престоя на туристите (нощувки)
	B.2.1.1	Средна продължителност на престоя на туристите за един и същи ден (в часове)
	B.2.1.2	Процент на десетте най-големи туристически предприятия, които са ангажирани в управлението на дестинацията/съвместния маркетинг
	B.2.2	Заетост на обектите за настаняване на месец и средно за годината
	B.2.2.1	Средна цена на стая в дестинацията
Б.3 Количество и качество на трудовата заетост	B.3.1	Пряка трудова заетост в туризма като процент от общата трудова заетост
	B.3.1.1	Процент на сезонните работни места в туризма
	B.3.1.2	Процент от туристическите предприятия, предоставящи студентски стажове
Б.4 Безопасност и здраве	B.4.1	Процент на туристическите предприятия, на които през изминалата година е направена проверка за пожарна безопасност
	B.4.1.1	Процент на туристите, които подават жалба в полицията

Раздел В: Социално и културно въздействие

Критерии	Референтен № на показателя	ОСНОВНИТЕ показатели са в ЗЕЛЕНО, а ДОПЪЛНИТЕЛНИТЕ показатели са в СИНЬО.
В.1 Общностно/ социално въздействие	В.1.1	Брой на туристите/посетителите на 100 жители
	В.1.1.1	Процент от жителите, които са удовлетворени от туризма в дестинацията (на месец/сезон)
	В.1.1.2	Брой на наличните легла в обекти за настаняване на посетители на 100 жители
	В.1.1.3	Брой на вторите жилища/жилищата за отдаване под наем на 100 жилища
В.2 Равенство между половете	В.2.1	Процент на мъжете и жените, заети в туристическия сектор
	В.2.1.1	Процент на туристическите предприятия, в които позицията на генерален мениджър се заема от жена
	В.2.1.2	Средна работна заплата в туристическия отрасъл за жени спрямо средната работна заплата за мъже (според вида на работните места в туризма)
В.3 Равенство/ достъпност	В.3.1	Процент от обектите за настаняване, разполагащи със стаи, достъпни за хора с увреждания, и/или участващи в признати схеми за достъпност
	В.3.1.1	Процент от дестинацията, който се обслужва от обществен транспорт, достъпен за хора с увреждания и хора със специфични изисквания за достъп
	В.3.2	Процент на атракциите за посетители, които са достъпни за хора с увреждания и/или участват в признати схеми за достъпност
	В.3.2.1	Процент на посетителите, които са удовлетворени от възможностите за достъп до дестинацията от хора с увреждания или специфични изисквания за достъп
В.4 Опазване и подобряване на културното наследство, местната идентичност и ресурси	В.4.1	Процент от дестинацията, обхванат от политика или план за опазване на културното наследство
	В.4.1.1	Процент от жителите с положително или отрицателно мнение за въздействието на туризма върху идентичността на дестинацията
	В.4.1.2	Процент на най-големите мероприятия в дестинацията, които са съсредоточени върху традиционните/местните култура и ресурси

Раздел Г: Въздействие върху околната среда		
Критерии	Референтен № на показателя	ОСНОВНИТЕ показатели са в ЗЕЛЕНО, а ДОПЪЛНИТЕЛНИТЕ показатели са в СИНЬО
Г.1 Намаляване на въздействието от транспорта	Г.1.1	Процент на туристите и посетителите за един и същи ден, които използват различни видове транспорт, за да пристигнат в дестинацията (обществен/частен и вид)
	Г.1.1.1	Процент на посетителите, които използват местни/ екологосъобразни/обществени транспортни услуги, за да разгледат дестинацията
	Г.1.2	Средно пътуване (km) на туристите до и от дома или средно пътуване (km) от предишната дестинация до настоящата дестинация
	Г.1.2.1	Средно пътуване (km) на посетителите за един и същи ден от и до дестинацията
Г.2 Изменение на климата	Г.2.1	Процент от туристическите предприятия, които са ангажирани в схеми за ограничаване на изменението на климата, като например компенсиране на CO ₂ , енергоспестяващи системи и т.н., и с реакции и действия за „приспособяване“
	Г.2.1.1	Процент от дестинацията, включен в стратегия или планиране на мерки за приспособяване към изменението на климата
	Г.2.1.2	Процент от инфраструктурата на обектите за туристическо настаняване и атракции, която се намира в „уязвими зони“
Г.3 Управление на твърдите отпадъци	Г.3.1	Обем на отпадъците, произведени от дестинацията (тона на жител годишно или месечно)
	Г.3.1.1	Процент от туристическите предприятия, в които различните видове отпадъци се събират отделно
	Г.3.2	Обем на рециклираните отпадъци (процент или на жител годишно)
Г.4 Пречистване на отпадни води	Г.4.1	Процент на отпадните води от дестинацията, които се пречистват най- малко до вторично ниво преди заустване
	Г.4.1.1	Процент от обектите за настаняване, свързани към централната канализационна система и/или прилагащи третично пречистване на отпадните води
Г.5 Управление на водите	Г.5.1	Потребление на прясна вода на туристическа нощувка в сравнение с потреблението на вода от населението като цяло на човек за денонощие
	Г.5.1.1	Процент от туристическите предприятия, разполагащи с душеве и кранове със слаба струя и/или тоалетни с две струи/писоари без вода
	Г.5.1.2	Процент от туристическите предприятия, използващи рециклирана вода
	Г.5.1.3	Процент на използваната вода, идваща от рециклирана вода в дестинацията
Г.6 Потребление на енергия	Г.6.1	Потребление на енергия на туристическа нощувка в сравнение с потреблението на енергия от населението като цяло на човек за едно денонощие
	Г.6.1.1	Процент от туристическите предприятия, които са преминали към енергоспестяващо осветление
	Г.6.1.2	Годишно количество на потребената енергия от възобновяеми източници (Mwh) като процент от общото потребление на енергия
Г.7 Опазване на природата и биологичното разнообразие	Г.7.1	Процент от дестинацията (площ в km ²), който е определен за опазване
	Г.7.1.1	Процент на местните предприятия в сектора на туризма, които активно подкрепят защитата, опазването и управлението на местното биологично разнообразие и природа
	Г.7.1.2	Процент от дестинацията, обхванат от план за управление и мониторинг на биологичното разнообразие
Г.8 Управление на светлината и шума	Г.8.1	Дестинацията има действащи политики, изискващи от туристическите предприятия да сведат до минимум светлинното и шумовото замърсяване
	Г.8.1.1	Процент от дестинацията и процент от населението, обхванати от местна стратегия и/ или планове за намаляване на светлинното и шумовото замърсяване
Г.9 Качество на водата за къпане	Г.9.1	Равнище на замърсяване на 100 ml (фекални колиформи, кампилобактер)
	Г.9.1.1	Брой дни, в които плажът/брегът е затворен поради замърсяване

Източник: Милева, С. Европейска система от показатели за устойчиво управление на туристическа дестинация, 2016

Приложение 39: Форумляр за попълване на профил на дестинацията

Профил на дестинацията

Този формуляр може да се използва, за да могат заинтересованите страни да добият представа за вашата дестинация. Попълнете го по такъв начин, че да отговаря на вашите нужди, и, ако е необходимо, го променете.			
ДЕСТИНАЦИЯ			
ДЪРЖАВА			
ГРАНИЦИ НА ДЕСТИНАЦИЯТА:			
МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ		ОБЩО ОПИСАНИЕ:	
Описание	Разстояние от столицата на държавата (km)	Основни видове туризъм и най-популярни дейности	Първите пет най-популярни туристически атракции (включително екологични и културни атракции)
			1. _____ 2. _____ 3. _____ 4. _____ 5. _____
ГЕОГРАФСКИ ХАРАКТЕРИСТИКИ:		КЛИМАТ:	
Приблизителна големина на дестинацията (в km ²) и основни физични характеристики (реки, хълмове, заливи и т.н.)	Преобладаващи местообитания (поставете знак „X“ срещу всички приложими отговори)	Равнище на биологичното разнообразие (спектр на различните растителни и животински видове)	Среден брой часове на слънцегреене, дъждове (валежи) и сезонни температури
	Градски: _____ Пясъчен/чакълест бряг: _____ Тресвище/ниски храсти: _____ Земеделска земя: _____ Гора/гориста местност: _____ Високопланински: _____ Храсталаци: _____ Пустиня: _____ Мочурище: _____ Други (моля, опишете): _____	НИСКО равнище на биологично разнообразие (налице е малък спектър от видове): _____ СРЕДНО равнище на биологично разнообразие: _____ ВИСОКО равнище на биологично разнообразие (налице са множество различни растителни и животински видове): _____	Слънцегреене: Лято: _____ часа Зима: _____ часа Валежи Лято: _____ mm Зима: _____ mm Температура Лято: _____ °C Дневна: _____ °C Нощна: _____ °C Зима: _____ °C Дневна: _____ °C Нощна: _____ °C
ТРАНСПОРТНИ ВРЪЗКИ:			
Разстояние от най-близкото местно и международно летище (в km)	Данни за всички авиокомпани и/или круизни линии, с които посетителите пристигат в дестинацията?	Обществен транспорт до вашата дестинация (поставете знак „X“ срещу всички приложими отговори)	Допълнителни частни договорености за превоз на посетители до дестинацията
	Авиокомпани: Круизни оператори:	Влак: _____ Метро: _____ Трамвай: _____ Експресен автобус: _____	

Източник: Милева, С. Европейска система от показатели за устойчиво управление на туристическа дестинация, 2016

**Приложение 40: Индикатори за наблюдение и оценка на прилагането на
Стратегията за устойчиво развитие на туризма в община Ботевград**

№	Влияни я	Референтен № на индикатора	Индикатор	Мерна единица	Информационен източник	Връзка с целите	Стой- ност
1	Управление на дестинацията	A.1.1	Дял на туристическите предприятия, които използват доброволни сертификационни схеми за околна среда/ качество/ устойчивост или прилагат мерки за КСО	%	Въпросник за туристически-те предприятия		
2		A.2.1	Дял на посетителите, удовлетворени от цялостното си пребиваване в дестинацията	%	Въпросник за посетителите	1	
3		A.2.2	Дял на повторните посетители (за последните 5 години)	%	Въпросник за посетителите		
4	Икономически влияния	B.1.1	Средномесечен брой на нощувките от туристи	брой нощувки	Местна администрация		
5		B.1.2	Дял на еднодневните посетители	%	Въпросник за посетителите		
6		B.1.4	Дневен разход на турист (настаняване, храна и напитки, други услуги)	BGN	Въпросник за посетителите		
7		B.1.5	Дневен разход на еднодневните посетители	BGN	Въпросник за посетителите		
8		B.2.1	Средна продължителност на престоя на туристите	брой нощувки	Въпросник за посетителите	3,4	
9		B.2.2	Заетост на търговските обекти за настаняване на месец/ средно за годината	%	Местна администрация	1	
10		B.4.1	Дял на туристическите предприятия с над 25% снабдяване с храни, напитки, стоки и услуги, които са местно производство	%	Въпросник за туристическите предприятия	4,7	
11	Социо-културни влияния	C.1.2	Дял от местното население, което е удовлетворено от развитието на туризма в дестинацията	%	Въпросник за местното население	1	
12		C.1.3	Брой на наличните легла в търговски обекти за настаняване на 100 д. от местното население	брой легла	Национален регистър на категоризирани-те МН и ЗХР	5	
13		C.3.1	Дял на жените, заети в туристическия сектор	%	Въпросник за туристическите предприятия	5,7	
14		C.3.2	Дял на туристическите предприятия, в които изпълнителният директор е жена	%	Въпросник за туристическите предприятия	5,7	
15		C.4.1	Дял на стаите в търговските обекти за настаняване, пригодени за хора с увреждания	%	Въпросник за туристическите предприятия	1,5	

№	Влияни я	Референтен № на индикатора	Индикатор	Мерна единица	Информационе н източник	Връзка с целите	Стой- ност
16		C.4.2	Дял на търговските обекти за настаняване, изпълнили всички нормативни изисквания за достъп на хора с увреждания	%	Въпросник за туристическите предприятия	1,5	
17		C.4.3	Дял на общественя транспорт, пригоден за хора с увреждания или със специални изисквания за достъп	%	Въпросник за управлението на дестинацията	1,5	
18		C.4.4	Дял на атракциите в дестинацията, пригодени за достъп за хора с увреждания или участващи в утвърдени схеми за достъп	%	Въпросник за управлението на дестинацията	1,5	
19		C.5.1	Дял от местното население с позитивна преценка за влиянието на туризма върху идентичността на дестинацията	%	Въпросник за местното население	3,4	
20		C.5.2.	Дял от събитията в дестинацията с фокус върху традиционната/местната култура и наследство	%	Въпросник за управлението на дестинацията	3,4	
21	Екологични влияния	D.1.1	Дял на туристите и на еднокдневните посетители, които пристигат с личен автомобил	%	Въпросник за посетителите	2	
22		D.1.2	Дял на туристите и на еднокдневните посетители, които използват местен/щадящ/обществен транспорт за придвижване в дестинацията	%	Въпросник за посетителите	2,3	
23		D.1.3.	Средно разстояние (km), изминато от туристите и от еднокдневните посетители от къщи до дестинацията	km	Въпросник за посетителите	2,3	
24		D.2.1	Дял на туристическите предприятия, включени в схеми за смекчаване на измененията на климата, като: компенсиране на CO ₂ , ниско-енергийни системи и други реакции и действия за адаптиране	%	Въпросник за туристическите предприятия	5,7	
25		D.3.2	Дял на туристическите предприятия, които сепарират различните видове отпадъци	%	Въпросник за туристическите предприятия	5,7	
26		D.5.2	Дял на туристическите предприятия с мерки за намаляване на консумацията на вода	%	Въпросник за туристическите предприятия	5,7	
27		D.5.3	Дял на туристическите предприятия, използващи рециклирана вода	%	Въпросник за туристическите предприятия	5,7	

№	Влияни я	Референтен № на индикатора	Индикатор	Мерна единица	Информационен източник	Връзка с целите	Стой- ност
28		D.6.2	Дял на туристическите предприятия, прилагащи мерки за намаляване на консумацията на енергия	%	Въпросник за туристическите предприятия	5,7	
29		D.6.3	Дял на туристическите предприятия, които използват възобновяеми източници на енергия (Mwh)	%	Въпросник за туристическите предприятия	5,7	
30		D.7.1	Дял на местните предприятия от туристическия сектор, активно подкрепящи опазването, консервацията и управлението на местните ландшафти и биоразнообразието	%	Въпросник за туристическите предприятия	2,5	

Източник: авторска разработка на д-р Десислава Алексова по примера на системата от индикатори за наблюдение и оценка на прилагането на Стратегията за развитие на туризма на Столична община 2017-2030г.

НЕОБХОДИМИ ЕТАПИ И ОЦЕНКА НА ИНВЕСТИЦИЯТА:

- ✓ Разработване на цялостна концепция за приключенска локация „Липница“
- ✓ Детайлно остойностяване на инвестицията
- ✓ Реализиране на проекта
- ✓ Маркиране на маршрута с табели и информационни табла-карти
- ✓ Популяризиране на атракцията в интернет, радио и чрез демо събития за местната общност, медии и съседни общини
- ✓ Дребно-машабна туристическа инфраструктура
- ✓ Оформяне на зони за отдих, зелени училища и демо-център на открито
- ✓ Ориентировъчна сума за реализация на проекта: 50 000 лева

Изготвил: Владимир Ангелков, фирма „УАЙЛДАН“ ЕООД

Приложение 42: Предложения за провеждане на празник: Ден на Жабешкото блато

Дата: 22.03.2018 г. – Ден на Жабешкото блато и Международен ден на водата

Място: Спортна зала „Арена Ботевград”

Дейности:

- Включва: целодневни игри за деца – различни възрасти
- Разходка до Жабешкото блато с професионален гид и обучение за разпознаване на видове с опеделител
- Презентация за Жабешкото блато в музея
- Фотоконкурс за деца
- Изложба на детски рисунки

Примерна програма за игрите с деца:

Участниците ще бъдат разделени по възраст. Първата половина от деня ще е за по-малките, а следобед да са по-големите, например:

- 10:00 ч. Събиране на групата на малките. Разходка край блатото за малките.
- 11:30 -12.30 ч. Провеждане на игрите с малките деца
- 13:00-14.00 ч. Изнасяне на презентацията в Историческия музей едновременно и за малките, и за големите
- 14:30 ч. Провеждане на игрите за големите
- 15:30 ч. Разходка край блатото с професионален гид и определители с големите.
- 16:30 ч. Заклучителна част: обявяване на резултатите от фотоконкурса. Провеждане на викторина (кой какво е научил).

нейна авторска разработка и със сигурност ще бъдат проведени на високо ниво.

Примерната програма следва да се детайлизира и обогати след одобрение от общинското ръководство и разговори с учителите.

Съдържание на игрите:

1. Да скачаме като жабите – ще има батут, който може да бъде окрасен ☺ . Батутът е с диаметър 3 м. При батута може да има касичка за дарения и всички събрани средства да се използват за нуждите на Жабешко блато.
2. Игри с инструктор за Канго джъмпис (Kango Jumps), стил в аеробиката. Практикува се със специални обувки.
3. Осигуряване на декори, изобразяващи Жабешкото блато и неговите обитатели и организиране на куклен театър с професионални кукловоди.
4. Кой ще скочи най-далеч – на определено място е отбелязано реално колко скача една жаба и идеята е да се види кой ще успее да скочи колкото нея.
5. Животът на жабите – идеята на играта е да се пресъздате цикълът на живот на жабите –от яйцето, поповата лъжичка, зрялата жаба. За да могат участниците да разберат как изглеждат яйцата на жабите, могат да пълнят малки бели балончета с вода и да ги пускат в леген с вода. След това рисуват и изрязват по шаблон попови лъжички. Накрая правят лесно оригами на жаба, което ще им бъде показано.
6. Надпяване – ква- ква сектор ☺ Участниците се разделят на два отбора. Дава им се лесен текст на песничка и на припева трябва да се оцени кой отбор по- силно и артистично ще пее.

7. Да хванем мухите или как се хранят жабите – Участниците се разделят по двойки. Единият застава на определено място (например оградено с обръч), а другият му подхвърля например пуканки или царевични пръчици, които трябва да бъдат хванати само с уста. Победители са тези, които хванат най-много. Вариант е, вместо с уста, участниците да хващат с едни хартиени „солнички“, които ще им бъде показано как се правят.

Необходимо е да се осигурят по двама доброволци за всеки сектор и да се предвидят средства за покриване на командировъчните им, както да се предвидят средства за инструктора по Канго Джъмпис, за декорите, за кукловодите, както и да се отдели средства за малки награди. Ще се използват и всички налични неща от миналата година.

Изготвил предложението: Силвия Арангелова, експерт по туризма в ДПП „Витоша”

Допълнителни предложения за обогатяване на програмата:

Изпратени са **4 къси разказа за деца**, авторска разработка на Люба Цакова, свързани с блатото, които би могло няколко дни преди Деня да се четат на децата в детските градини и за деца начални класове, за да се създаде предварително настроение и очакване на празника. Има възможност да се подготви и материал- **адаптация на научната информация за деца по статията "Жаби - пътешественици"**, който да се поднесе под формата на игра на децата. Разиграване на игра, в която след произнасяне на ключова дума се кляка или подскача. Ако в материала за жабите се добави на места "скок-подскок" /например/ и се каже на децата, че всеки път когато чуят това, трябва да скачат, те ще задържат вниманието си по-продължително върху говореното. Също така: **гатанки и стихчета**, притча за възрастни, оцветяване на картинки, разработване на комикси на тема "Жаби пътешественици" и др.

Игри на открито, които включват скриване на тематични лакомства и малки "джунджурии" /може да има най-различни неща от желирани бонбони до цветни моливи/ из цветна градина, т.е. в храстите и цветята, където децата ще могат да тичат, играят и търсят "скритите съкровища на планинските жаби"; Възможно е играта да започне като молба от аниматора жаба към децата да му помогнат, защото не може да си намери вещите, например... /всъщност играта наподобява тази с Великденския заек/

За децата може да се организира **уъркшоп за танци**. Идеята е например предварително да се измислят стъпки за "Жабешкия танц" и по време на краткия семинар децата да учат танца и да се забавляват на някоя подходяща песен.

Може да се направят и **фигурки** на жаби, които са отпечатани на лист, изрязват се, подгъват се и се получават малки жаби. Спомням си, че подобни неща правехме в първите класове.

Изготвил предложението: Люба Цакова

Предложение на д-р Мирослав Славчев от ИБЕИ – БАН: изработване на **макет на жаба**, който да се показва на децата. Заданието да бъде възложено на Николай Тодоров, безспорен професионалист, изработващ реалистични макети за обучение на студенти по биология: <http://artmodelltd.com>

Приложение 43: Проект за развитие на планинското колоездене в гр. Ботевград – BOTEVGRAD BIKE PARK

Съдържание:

1. Обща информация
2. Бюджети на организацията
3. Основна концепция и идеи на проекта
4. Целева група и брой бенефициенти
5. Предизвикателства
6. Необходими ресурси
7. Други източници на финансиране
8. Устойчивост

1. Обща информация

Името ми е Росен Дончев и съм състезател, основоположник на екстремния спорт Downhill (дисциплина в планинското колоездене) в Ботевград, както и председател на спортния клуб „БайкМонополи“. Заедно с Мартин Бочуков (двукратен национален шампион на България), Мартин Томов (двукратен национален шампион на България) и Симеон Божилов, които са с богат опит и много отличия зад гърба си, както и учредители на спортния клуб, поехме самоинициативата да спомогнем развитието на екстремния спорт Downhill в България. След събраният опит от националните и международни състезания, се обединихме около идеята за изграждането на професионално трасе за Downhill в родния ми град, Ботевград. Това е нашият първи общ проект, който стартирахме през 2016г., който беше последван от много положителни отзиви. Той беше съгласуван с Община Ботевград и горско стопанство Ботевград. През 2017г. проведохме и първото състезание на новоизграденото трасе- Botevgrad Downhill Cup. Нашето трасе се утвърди, като едно от най-добрите в България. От октомври месец същата година започнахме организирането на транспорт всяка седмица, с който става извозването на колоездачи за провеждане на свободни тренировки. Тази година, за втори път, се проведе състезанието Botevgrad Downhill Cup 2018, което тази година беше с повишена важност. То беше 4-ти кръг от българските серии по Спускане. Бъдещите проекти, които са планирани са свързани с разширяване на спортните съоръжения с изграждането на нови трасета с различна трудност. Очакваните резултати са привличане на голям брой почитатели на велосипедите и природата, както и създаване на желание за спорт у младите. Голямата ни цел е създаването на Bike Park, което прави Община Ботевград първата община с подобно съоръжение в България, както и сред много други европейски държави.

2. Бюджети на организацията

Всичко до момента е изградено с лични средства, а приходите от организирането на свободни тренировки на трасето се реинвестират за поддръжката на съоръжението.

3. Основна концепция и идеи на проекта

Голямата цел на проекта е създаването на Bike Park с различни по- сложност трасета, което прави Община Ботевград първата община с подобно съоръжение в България, както и сред много други европейски държави. Създаването на маршрути за отдых на жителите и туристите на града, около трасетата, както и направата на зони за пикник. Също така важна цел е създаването на сайт, чрез който ще става записването за свободните тренировки и събитията свързани със съоръженията. Развитието и популяризирането на планинското колоездене, ще подпомогне за повишаване на интереса към града ни и ще спомогне за подобряването доброто име на Ботевград.

4. Целева група и брой бенефициенти

Велосипедните спортове са с широк възрастов диапазон на практикуващите, като най-младите ентузиаста са на възраст от девет години, а най-възрастните на над тридесет и пет години. В началото на създаването на трасето в Ботевград, единственият практикуващ спорта, бях аз, Росен Дончев. В момента над 20 деца на възраст до шестнадесет години ежедневно използват новото за града съоръжение. Професионалното му изграждане го направи и основна дестинация за много български и чуждестранни колоездачи. Месечно през трасетата ще преминават над 300 човека. Изграждането на трасета с различна трудност ще направи Ботевград, предпочитана дестинация за семейства, приятели и дори фирми за провеждането на „тийм булдинг“. Създаването на маршрути за туризъм ще позволи и на любителите на природата да се докоснат до красивите гори на Ботевград.

5. Предизвикателства

Най-голямата трудност, пред която сме изправени е възприемането на новия за България спорт, като спорт достоен за финансиране от Българските институции. Подпомагането за развитието му прави този не малко скъп спорт достъпен за неговите почитатели.

6. Необходими ресурси

Нужните ресурси за реализирането му са:

- ☐ наемането на техника за изграждането и поддръжка на трасетата и туристическите маршрути: 3500 лв.
- ☐ Създаване, поддръжка и популяризиране на платформа за : 1600 лв.
- ☐ закупуване на материали и оборудване на трасетата и и туристическите маршрути: 2000 лв.

7. Други източници на финансиране

След като създадохме спортния клуб ще бъдат отправени предложения към местните търговски дружества за спонсорирането на клуба за да бъдат обезпечени тренироките и нуждите на участниците му. В замяна ще получават възможност за реклама, както и за организиране на „тийм билдинг“ на територията на Байк Парка.

8. Устойчивост

Освен за големи събития, като състезания, съоръженията ще бъдат достъпни целогодишно за всички любители на спорта, което ще направи и използването им за рекламна цел привлекателно за редица търговски дружества.

Изготвил: Росен Дончев, БАЙК МОНОПОЛИ

Приложение 44: Биенале на съвременното изкуство

Биеналето за съвременно изкуство е събитие, което се провежда веднъж на две години едновременно на територията на всички населени места в община Ботевград.

То е събитие отвъд политиката, религията и икономиката.

Биеналето е културна инициатива, която се провежда от една страна с участието на артисти от цял свят, които в свободно достъпна среда вдъхновяват неочаквания поглед към света и формират иновативни разбирания у човека и преживяване на самото селище в нови измерения и от друга страна - с включването на местните жители не само като домакини, асистенти на артистите и преводачи, но и като участници-доброволци в реализацията на самите проекти на артистите. То е международен културен обмен, в който хората преживяват различна култура, преосмислят своята идентичност и се себеосъзнават като част от европейското културно пространство.

Биеналето привлича артисти от цял свят като предоставя среда за реализация и проявление на техните проекти, спомага комуникацията между артисти, специализирани сдружения, институции и предоставя възможност творците да влязат във фокуса на куратори, международни културни сдружения, медии за култура. Артистите от своя страна със своите произведения са провокаторите и генераторите за привличане на хиляди туристи в продължение на месеци.

Двугодишният период на провеждане е достатъчен за сериозната подготовка на събитието.

Биеналето е със свой принос за регенериране на изоставени пространства в общината чрез преобразяването и оживяването им със средствата на съвременното изкуство, превръщайки ги в своеобразни нови експозиционни пространства в съответното селище. Базира се на изследователски проекти в единна програма, представяща в определен период от годината възможността за уникалното планиране на града и общината като низ от събития и поток от селектирани публики. То поставя във фокуса на вниманието общуването и обмена на истории, очовечаването и одухотворяването на пространствата вместо роботизацията на урбанизма и изоставянето на малките селища. Давайки нов смисъл на живота в публичните пространства, то дава нов смисъл и на тяхното планиране и преизграждане на материалната среда.

В дългосрочен план повишената атрактивност носи тактически ползи не само за местните предприемачи и бизнес, но развива хомогенно територията на общината, интегрирането на Ботевград и трансграничния район в европейското културно пространство.

Изготвил: арх. МАРИЕЛА АНДРЕЕВСКА